

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

16. YÜZYILDA ANADOLU'DA OĞUZLARIN ÇEPNİ BOYU

KAMİL YAVUZ

DANIŞMAN
PROF. DR. SADULLAH GÜLTEN

DOKTORA TEZİ

ORDU 2022

ETİK BEYANI

Enstitü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmada; bütün bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, bu çalışmanın herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir bilimsel çalışma olarak sunmadığımı beyan ederim.

Kamil YAVUZ

ONAY SAYFASI

Kamil YAVUZ tarafından hazırlanan “*16. Yüzyılda Anadolu’da Oğuzların Çepni Boyu*” başlıklı bu çalışma, **23.09.2022** tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **DOKTORA tezi** olarak kabul edilmiştir/kabul edilmemiştir.

Başkan Prof. Dr. Sadullah GÜLTEN
Ordu Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye Prof. Dr. İlhan EKİNCİ
Ordu Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye Doç. Dr. Abdulkadir ÖZTÜRK
Ordu Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

İmza

Üye Prof. Dr. Sezai BALCI
Giresun Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi

İmza

TEŞEKKÜR

Beni bu konuda çalışmaya yönlendiren ve akademik birikimini benimle paylaşan danışmanım Prof. Dr. Sadullah GÜLTEN'e, pek çok konuda fikirlerine başvurduğum hocam Prof. Dr. İlhan EKİNCİ, Prof. Dr. Fatih ÜNAL ve Prof. Dr. Ergin AYAN'a teşekkür ederim. Doktora tez savunma jürisinde bulunan ve çok kıymetli yönlendirmeler yapan değerli hocalarım Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU, Prof. Dr. Sezai BALCI ve Doç. Dr. Abdulkadir ÖZTÜRK'e minnettarım. Ayrıca Doç. Dr. Murat ÖZKAN, Doç. Dr. Mesut KARAKULAK, Dr. Öğr. Üyesi Halim KILIÇ, Dr. Öğr. Üyesi Zafer SEVER, Araş. Gör. Harun ARSLANTÜRK ve Araş. Gör. Sabahattin ÖDEMİŞ'e müteşekkirim. Çalışmayı kendisine ithaf ettiğim müteveffa babama ve eğitim hayatımı şekillendiren aileme şükranlarımı sunarım.

Kamil YAVUZ

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Anadolu'ya gelen Oğuz boylarından biri olan Çepnilerin XII. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasındaki rolü üzerinde durulmuştur. Anadolu'ya gelen Oğuz gruplarının Selçuklular tarafından küçük parçalara bölünüp Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtıldığı iddia edilse de Çepniler yoğun olarak Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde yaşamışlar ve burada siyasi teşekküller vücuda getirmişlerdir. Suriye, Anadolu ve Balkanlar gibi geniş bir bölgeye dağılan Çepniler, Orta ve Doğu Karadeniz'in Türkleşmesini sağlayan boylardan biri olarak ön plana çıkar. Dolayısıyla tezin amaçlarının başında bahsi geçen bölgeye gelişlerinin hangi saiklerle gerçekleştiğinin tespiti gelir. Ayrıca bu bölgede kurulan Trabzon Rum Devleti ile yaptıkları mücadeleler de Çepnilerin tarihinin önemli bir safhasını teşkil eder. Bu bağlamda Çepnilerin Doğu ve Orta Karadeniz'de kurdukları Taceddinoğulları ve Hacıemiroğulları beyliklerinin siyasi faaliyetlerini de ortaya koymak amaçlanmıştır. Onların XII. yüzyıldan itibaren bölgedeki iskân faaliyetlerinin yoğunluğu Doğu Karadeniz'deki Türk varlığını görmezden gelmeye çalışan Ronald C. Jennings, E. Meeker ve Heath W. Lowry gibi bazı tarihçilere de cevap niteliğindedir.

Öte yandan Çepniler sadece bahsi geçen bölgede değil Anadolu'nun hemen her yerine dağılmışlardır. Onların izlerine Osmanlı döneminde tutulan tahrir defterlerinde rastlanır. Tahrir defterlerinde Çepni adını taşıyan yerleşim yerleri bir nevi onların erken dönemlerine dair bilgiler verdiği gibi, dağıldıkları coğrafyanın tespitini de sağlar. Yerleşik hayata geçerek boy isimlerini meskûn oldukları yerlere verenlerden başka konar-göçer hayata devam eden Çepniler de tahrir defterlerinde yer alır. Onlar sadece siyasi faaliyetleriyle değil Anadolu'nun dini hayatında da ön plana çıkmışlardır. Çepnilerin 1240 tarihinde Selçuklu Devleti'ne karşı gerçekleşen Babaî İsyanı'ndaki rollerinden başka Hacı Bektaş Velî ve Sarı Saltık gibi etkisi günümüze kadar gelen tarihi şahsiyetlerle yakın bir ilişki içerisinde oldukları bilinir. Osmanlı-Safevî mücadelesi sırasında arada kalmış gruplardan biri de Çepnilerdir. Bu itibarla toparlamak gerekirse tezin amacı 1) Çepnilerin Orta ve Doğu Karadeniz'e gelişleri ve buradaki siyasi faaliyetlerini 2) Suriye, Anadolu ve Balkanlarda tespit edilen Çepni boy isimli yer

adları ve konar-göçer Çepni cemaatleri üzerinden dağıldıkları yerleri 3) Anadolu'nun dini hayatındaki rollerini değerlendirmektir.

Anadolu'ya gelen Türkmenlerle ilgili dönemin kaynaklarında fazla bilgi olmamasına rağmen Çepniler bu genel değerlendirmenin dışında tutulabilir. Zira Orta ve Doğu Karadeniz'de Trabzon Rum Devleti'yle yoğun bir mücadeleye girmelerinden ötürü onlarla ilgili pek çok bilgi Saray Tarihçisi Panaretos tarafından kaleme alınan kronikte yer alır. Bu itibarla tezin kapsamını ağırlıklı olarak XIII. yüzyılın sonunda Panaretos tarafından yazılan kronikle, bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra XV. ve XVI. yüzyıllarda tutulan tahrir defterleri belirlemiştir. Onlar hem özelde Orta ve Doğu Karadeniz hem de genel itibarıyla Suriye, Anadolu ve Balkanlarda köyler kurarak, تنها ve harap yerleri şenlendirmişlerdir. Kurdukları köylerin bazılarına kendi isimlerini verdikleri bilinir. Bu durum, Anadolu'nun Oğuzlar tarafından iskân edildiğine dair, tarihi kaynakların verdiği bilgileri destekler. Bir kısmı ise Anadolu'nun konar-göçer yaşama müsait olması nedeniyle çeşitli Türkmen teşekkülleri arasında konar-göçer hayata devam etmiştir. Çalışmamızın temel başvuru kaynaklarından olan tahrir defterleri bütüncül bir yaklaşımla tetkik edilerek Çepni adını taşıyan vilayet, nahiye, mahalle, köy, mezra ve divan gibi her kategorideki idari ve yerleşim birimleriyle yine konar-göçerler arasında temsil edilen cemaat ve bölükler tespit edilmiştir. Çepnilerin Osmanlı merkezi hükümeti ile ilişkileri ise mühimme defterlerinde yer alan hükümler ışığında ele alınmıştır.

Araştırmamızın Giriş Bölümünde, Oğuzlar ve Çepni boyu üzerinde durulmuş, burada Oğuzların siyasi ve sosyal yapıları ile Anadolu'ya göçleri anlatılmıştır. Ayrıca Çepnilerin Anadolu'ya gelişlerinden sonra içinde yer aldıkları siyasi yapı olan Danişmendli Beyliği'ndeki rollerinden bahsedilmiştir. Birinci Bölümde, Çepnilerin Anadolu'nun kuzeyindeki en uç şehir olan Sinop'a gelişleri ve yerleşimleri zamanla da Karadeniz'in doğusuna hareketleri ve burada Trabzon Rum Devleti'yle yapmış oldukları mücadeleler konu edilmiştir. Bu gaza hareketinde Orta ve Doğu Karadeniz'de kurmuş oldukları siyasi yapılardan Hacıemiroğulları ve Taceddinoğulları'nın bölgenin Türkleşmesindeki rollerine değinilmiştir. Devamında ise bölgenin Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmesiyle Çepnilerin Osmanlılarla olan münasebetleri, idari bir yapı olarak ortaya çıkan Çepni vilayeti, buraya tâbi olan kaleler, köyler ve zaviyelerden bahsedilmiştir.

Yine burada Osmanlı-Safevî mücadelesinin merkezinde yer alan Çepnilerin konumları ve bu bağlamda merkezi otorite ile ilişkileri de ele alınmıştır. İkinci Bölüm ise, Çepni isimli yerlerle birlikte, konar-göçer Çepni cemaatlerine tahsis edilmiştir. Çeşitli tarihlere ait tahrir defterleri sayesinde, XV-XVI. yüzyıllarda yerleşik ve konar-göçer hayat süren Çepnilerin dağıldıkları sahalar ortaya konmuştur. Bu sahalar ise genel hatlarıyla Kuzey Suriye, Anadolu ve Balkanlardır.

Ordu 2022
Kamil YAVUZ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	viii
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMALAR	1
A. Kaynaklar	1
1. Tahrir Defterleri	1
2. Mühimme Defterleri	3
3. Kaynak Eserler	4
4. Araştırma ve İncelemeler	5
B. OĞUZ BOYLARI VE ÇEPNİLER	7
1. Oğuz Adı ve Oğuzların İlk Yurdu	7
2. Oğuz Boy Yapısı ve Çepniler	11
3. Anadolu'ya Oğuz Göçleri ve Çepniler	18
BİRİNCİ BÖLÜM	26
SİNOP'TAN VİLAYET-İ ÇEPNİ'YE	26
A. OSMANLI HÂKİMİYETİNDEN ÖNCE ÇEPNİLER	26
1. Sinop ve Havalisinde Çepniler	26
2. Bir Çepni Beyi: Kuşdoğan Bey ve Faaliyetleri	30
3. Hacımiroğulları, Taceddinoğulları ve Çepniler	33
4. Hacımiroğulları Öncülüğünde Çepnilerin Siyasi Faaliyetleri	41
B. OSMANLI HÂKİMİYETİNDE ÇEPNİLER	50
1. Vilayet-i Çepni: Kuruluş ve Sınırları	50
2. Osmanlılar ve Çepniler	55
3. Kaleler, Köyler, Zaviyeler ve Nüfus	59
4. Safevî Şeyhleri ve Çepniler	82
İKİNCİ BÖLÜM	95
ÇEPNİ ADLI YERLEŞİMLER VE ÇEPNİ CEMAATLERİ	95
A. ÇEPNİ ADLI YERLEŞİMLER	95
1. Karadeniz Bölgesi'nde Çepniler	97
1.1. Trabzon Sancağı	97
1.2. Canik Sancağı	99
1.3. Kastamonu Sancağı	99
1.4. Bolu Sancağı	100
1.5. Çorum Sancağı	101
1.6. Tokat Sancağı	102
1.7. Amasya Sancağı	103

1.9. Çankırı Sancağı.....	103
2. Batı Anadolu Bölgesi'nde Çepniler	103
2. 1. Karesi Sancağı	103
2.2. Karahisar-ı Sahip Sancağı	105
2.3. Sultanönü Sancağı	106
2.5. Kocaeli Sancağı	107
3. Orta Anadolu Bölgesi'nde Çepniler	107
3.1. Ankara Sancağı	107
3.2. Sivas Sancağı	108
3.3. Kırşehir Sancağı.....	109
3.4. Bozok Sancağı	109
3.5. Kayseri Sancağı	109
3.6. Konya Sancağı	109
3.7. Akşehir Sancağı	110
3.8. Aksaray Sancağı	111
4. Akdeniz Bölgesi'nde Çepniler	111
4.1. Adana Sancağı.....	111
4.2. Hamid Sancağı	111
4.3. İçel Sancağı	112
5. Doğu ve Güney Anadolu Bölgesi'nde Çepniler	113
5.1. Erzurum Sancağı	113
5.2. Maraş Sancağı.....	113
5.3. Birecik sancağı	113
5.4. Diyarbakır Sancağı	114
5.5. Kığı Sancağı	114
5.6. Gence Sancağı.....	114
6. Balkanlarda Çepni Yerleşimi.....	114
B. ÇEPNİ CEMAATLERİ	116
1. Konar-göçerler Arasında Çepniler	116
1.1. Halep Türkmenleri	118
1.2. Ulu Yörük Türkmenleri.....	119
1.3. Atçeken Türkmenleri	122
1.4. Dulkadirli Türkmenleri	123
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA.....	127
ÖZGEÇMİŞ	149

ÖZET

16. YÜZYILDA ANADOLU'DA OĞUZLARIN ÇEPNİ BOYU

Oğuzlar, XI. yüzyılın başlarında Anadolu'ya kitleler halinde akınlar yapmadan önce bölgeyi tanımak için keşif harekâtı yapmışlardır. Bu akınlar 1071'deki Malazgirt Savaşı'yla kesin sonuca ulaşarak, Anadolu toprakları Türkmen kitlelerinin yerleşimine açılmıştır. Bu Oğuz akınları sırasında önemli bir sayıda Çepni boyuna mensup gruplar da Anadolu'yu yurt tutmuştur. Nitekim Oğuzlar konusunun en yetkin isimlerinden biri olan Faruk Sümer, *“Türkiye tarihinin yerli kaynaklarında adı ilk önce anılan Oğuz boyu, muhtemelen Çepnilerdir”* diyerek onların hakkını teslim eder. Anadolu'ya gelen Çepniler ilk olarak Orta Anadolu'nun önemli bir kısmında faaliyet gösteren Danişmendli Beyliği içinde yer alarak Anadolu'nun Türk iskânına açılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Türkmenlerin kalabalık kitleler halinde ikinci kez Anadolu'ya gelişi ise 1220'lerde başlayan Moğol istilası sırasında gerçekleşmiştir. Moğolların tetiklediği bu ikinci göç dalgası neticesinde yine kalabalık bir Çepni grubunun Anadolu'ya geldiği bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı Selçuklular tarafından Batı Karadeniz Bölgesi'ne yerleştirilmiştir. Öte yandan bu dönemde Çepniler hem Anadolu Selçuklularına karşı isyan eden Türkmen babalarına verdikleri destekten dolayı Selçuklu takibatından kaçmak hem de Moğolların Anadolu'da artan tahakkümlerinden uzaklaşmak için bilhassa Anadolu'nun kuzeyindeki dağlık bölgelere çekilmişlerdir. Nihayetinde Sinop ve havalisini yurt tutmuşlar fakat zamanla Trabzon Rum Devleti'ne karşı gaza faaliyetlerinde bulunmak maksadıyla Orta ve Doğu Karadeniz'e doğru hareket ederek burada Hacıemiroğulları ve Taceddinoğulları gibi kurdukları beyliklerle Trabzon Rum Devleti'ne karşı amansız bir mücadeleye girişmişlerdir. Orta ve Doğu Karadeniz'de toplanan önemli sayıdaki Çepni grubu bölgeyi Osmanlı hâkimiyetinden önce Türkleştirmişti. Ayrıca onların Anadolu'daki etkinlikleri sadece bahsedilen bu coğrafyayla da sınırlı kalmamış; Osmanlı coğrafyasının hemen her yerine dağılarak kendi isimlerini taşıyan yerleşim birimleri kurarken bir kısmı da farklı konar-göçer teşekküller arasında küçük cemaatlere ayrılarak temsil olunmaya devam etmişlerdir. Bu husus Başkanlık Osmanlı Arşivi ile Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü bünyesindeki Kuyûd-ı Kadime Arşivi'nde yer alan tahrir defterlerinde somut bir şekilde görülür.

Çepnilerin tamamı olmasa bile bir kısmının gayri Sünni anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Esasta politik sebepler taşısa da dinsel bir farklılaşma ve merkezi iktidara siyasi/dini muhalefetten doğan Babaî İsyanı'na Çepnilerin katıldığı bilinir. Çepnilerin dini anlayışını şekillendiren iki büyük tarihsel figür ise Sarı Saltık ve Hacı Bektaş Velî'dir. Anadolu'nun dini hayatındaki etkileri günümüze kadar gelen Sarı Saltık ve Hacı Bektaş Velî'nin Çepni beylerinden olması kuvvetle muhtemeldir. Sarı Saltık, Çepnilerden bir kısmını Sinop üzerinden Kırım'a oradan da Balkanlara götürmüştür. Nitekim Kuzey Bulgaristan, Dobruca ve Deliorman çevresindeki Türk yerleşimleri arasında Çepnilerin ağırlıklı olmasında bu durumun etkisi söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Oğuzlar, Çepniler, Doğu Karadeniz, Hacıemiroğulları, Ordu, Trabzon.

ABSTRACT

ÇEPNI TRIBE OF THE OGHUZS IN ANATOLIA IN THE 16TH CENTURY

Oghuz tribes made a reconnaissance operation at the beginning of the eleventh century to get to know the region, before the Oghuz incursions into Anatolia en masse. These raids came to a definite conclusion with the Battle of Manzikert in 1071, and after this victory, the Anatolian lands were opened to the settlement of the Turkmen masses. During these Oghuz raids, a significant number of Chepni tribes settled in Anatolia. As a matter of fact, Faruk Sümer, one of the most important names in the history of the Oghuz, emphasizes the importance of the Chepni tribes in the history of Anatolian Turkization by saying "The Oghuz tribe, whose name is mentioned first in the local sources of Turkish history, is probably Chepni". The Chepni who came to Anatolia first took part in the Danishmend Principality, which was active in a significant part of Central Anatolia, and played an important role in the opening of Anatolia to Turkish settlement.

The second influx of Turkmen to Anatolia in large numbers was during the Mongol invasion that started in the 1220s. It is known that a large group of Chepni came to Anatolia as a result of this second wave of migration triggered by the Mongols. Some of them were settled in the Western Black Sea Region by the Seljuks. On the other hand, during this period, the Chepni retreated to the mountainous regions in the north of Anatolia, both to avoid the Seljuk persecution due to the support they gave to the Turkmen religious leaders who rebelled against the Anatolian Seljuks, and to get away from the increasing domination of the Mongols in Anatolia. Eventually, they settled in Sinop and its surroundings, but over time, they moved towards the Middle and Eastern Black Sea Regions in order to engage in gaza activities against the Greek State of Trebizond. Here, they embarked on a relentless struggle against the Trebizond Greek State with the principalities they established such as Hacıemiroğulları and Taceddinoğulları. A significant number of Chepni groups gathered in the Central and Eastern Black Sea Regions Turkified the region before Ottoman rule. In addition, their activities in Anatolia were not limited to this geography; While establishing settlements bearing their own names by dispersing almost all over the Ottoman geography, some of them continued to be represented by being divided into small communities among different nomadic organizations. This issue can be seen concretely in the cadastral registers in the Presidency Ottoman Archive and Kuyûd-ı Kadime Archive.

It can be said that some of Chepnis have a non-Sunni understanding. It is known that Chepnis participated in the Babai Revolt, which was born from a religious differentiation and political/religious opposition to the central government, even though it had mainly political reasons. Two great historical figures who shaped the religious understanding of Chepnis are Sarı Saltık and Hacı Bektaş Velî. It is highly probable that Sarı Saltık and Hacı Bektaş Veli, whose effects on the religious life of Anatolia have survived to the present day, were Chepni chiefs. Sarı Saltık took some of the Chepni from Sinop to the Crimea and from there to the Balkans. As a matter of fact, among the Turkish settlements around Northern Bulgaria, Dobruja and Deliorman, Chepnis are predominant.

Key Words: Oghuz, Chepni, Eastern Black Sea, Hacıemirogullari, Ordu, Trabzon.

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
BOA	: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
<i>DİA</i>	: <i>Diyanet İslam Ansiklopedisi</i>
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
<i>İA</i>	: <i>İslam Ansiklopedisi</i>
KKA	: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşiv Dairesi Kuyûd-ı Kadime Arşivi
Krş.	: Karşılaştırma
MAD	: Maliyeden Müdevver Defterler
MD	: Mühimme Defterleri
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
No.	: Number
nr.	: Numara
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
s.	: Sayfa Numarası
S.	: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
TD	: Tahrir Defterleri
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Tarih Kurumu

v. : Varak

vd. : Ve diğlerleri

Vol. : Volume

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMALAR

A. Kaynaklar

1. Tahrir Defterleri

Osmanlı coğrafyasındaki Çepni yer adlarıyla farklı konar-göçer teşekküller arasında temsil olunan Çepni cemaatlerinin tespiti hususunda Başkanlık Osmanlı Arşivi ve Tapu ve Kadastro Kuyûd-ı Kadime Arşivi'ndeki tahrir defterleri en önemli kaynaklardır. Bu defterlerde vergilendirilebilen yerleşiklerden başka konar-göçerler cemaatler de yer alırken onların gelir kaynakları, nüfusları ve dağıldıkları sahalara dair önemli bilgiler bulunur. Bu bağlamda XV-XVI. yüzyıllarda hazırlanan tahrir defterleri tezin ana kaynaklarıdır. Tahrir kayıtlarının bu özelliklerinden dolayı yer adı, cemaatlerin tespiti ve bunlara dair istatistiki verilerin derlenmesi için geniş çaplı bir tahrir taraması gereklidir. Bunun yanı sıra Çepnilere dair nüfus ve yerleşme temelli çalışma yapmanın zorluklarından biri de Çepni adını taşımasına rağmen Çepnilerin meskûn olduğu köylerin tespitidir. Fakat yine de bazı köy ve mezralar için düşünülen derkenarlarda bu konuda aydınlatıcı bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Bu tür kayıtların olmadığı hallerde bunların tespiti mümkün değildir. Ayrıca bazı yörelerde Çepniler tarafından kurulan ve isimlerini verdikleri için Çepni adıyla bilinen köylerden zamanla Çepnilerin ayrıldığı ve buralara başka göçerlerin geldiği görülmektedir. Bu gibi durumlarda ilgili köy ve mezrada Çepnilerin hâlâ meskûn olup olmadığını belirlemek bir hayli zordur. Çalışmamızda tahrir defterlerinin kullanılması sadece yukarıda bahsedilenlerle sınırlı kalmamış olup tahrir defterlerinde XV-XVI. yüzyıllarda Danişmendli sahası, Sinop ve havalisi, Hacıemiroğulları ve Taceddinoğulları'nın hâkimiyet alanlarında tespit edilen Çepnilerden hareketle geçmişe yönelik pek çok karanlık nokta aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Anadolu'ya gelişlerinden itibaren Çepnilerin bir kısmı yerleşik hataya geçerek kendi isimleriyle köyler kurmuş bir kısmı da farklı göçer teşekkülleri arasında varlıklarını sürdürmüştür. Dolayısıyla farklı sancaklarda ve farklı Türkmen teşekkülleri içerisinde birer cemaat olarak temsil olunan Çepnilere ait müstakil defterlere rastlanmaz. Bu yüzden Türkmen

teşekküllerine bağlı olanlar örneğin *Cemaat-i Çepni tâbi-i Atçeken*¹ şeklinde kaydedilirken Anadolu, Balkanlar, İran, Azerbaycan ve Kuzey Suriye gibi geniş bir bölgeye yayılan Çepnilerden herhangi bir teşekküle tâbi olmayanlar ise perakende bir şekilde yazılmıştır. Yine farklı sancaklarda rastlanan yer isimleri de tâbi oldukları idari birimlere göre, örneğin *Karye-i Çepni tâbi-i Eski-il*² şeklinde gösterilmiştir. Buna karşılık Çepnilerin önemli bir kısmının Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşamasından dolayı zamanla Kürtün-Giresun havalisini içine alacak şekilde *Çepni vilayeti*³ kurulmuştur. Trabzon Sancağına tâbi Çepni vilayetinin kurulma sebebi bahsedilen coğrafyada Çepnilerin kalabalık olmasıdır. Bu itibarla bölgedeki Çepni varlığını tespit etmek nispeten daha kolay olsa da bölgede kalabalık olmalarından ötürü kendi boy isimlerini bu coğrafyaya daha az vermişlerdir.

Bu çalışmanın temel kaynağı mufassal tahrir defterleri olup yer yer icmal defterleri de dikkate alınmıştır. Çepni boy isimli yer adlarına veya konar-göçer Çepni cemaatlerine tesadüf eden defterler şu sancak ve Türkmen teşekküllerine aittir: Balkanlar,⁴ Adana,⁵ Ankara,⁶ Amasya,⁷ Akşehir,⁸ Konya,⁹ Birecik,¹⁰ Bolu,¹¹ Bozok,¹² Çorum,¹³ Diyarbakır,¹⁴ Eski-il,¹⁵ Erzurum,¹⁶ Gence,¹⁷ Hamid,¹⁸ Halep,¹⁹ Hüdavendigar,²⁰ İçel,²¹ İnönü,²² Karahisar-ı Sahip,²³ Karesi,²⁴ Kastamonu,²⁵

¹ BOA TD, nr. 32, s. 3.

² BOA TD, nr. 32, s. 2-3.

³ BOA TD, nr. 288, s. 562, 704.

⁴ BOA TD, nr. 317; BOA TD, nr. 73; BOA TD, nr. 370; BOA TD, nr. 94.

⁵ BOA TD, nr. 69; BOA TD, nr. 254; KKA TD, nr. 114.

⁶ BOA TD, nr. 438; BOA TD, nr. 74; BOA TD, nr. 582; KKA TD, nr. 74.

⁷ BOA TD, nr. 387; KKA TD, nr. 34; BOA TD, nr. 776.

⁸ KKA TD, nr. 146; BOA TD, nr. 40; BOA TD, nr. 455; BOA TD, nr. 415; KKA TD, nr. 146.

⁹ BOA TD, nr. 40; BOA TD, nr. 387; BOA TD, nr. 399; BOA TD, nr. 63; BOA TD, nr. 455; BOA TD, nr. 415; KKA TD, nr. 113.

¹⁰ BOA TD, nr. 184; BOA TD, nr. 276; BOA TD, nr. 496.

¹¹ BOA TD, nr. 51; BOA TD, nr. 584; BOA TD, nr. 438; BOA TD, nr. 460; KKA TD, nr. 19; KKA TD, nr. 123.

¹² BOA TD, nr. 155; BOA TD, nr. 998; BOA TD, nr. 315; BOA TD, nr. 218.

¹³ BOA TD, nr. 444; BOA TD, nr. 100; BOA TD, nr. 438; KKA TD, nr. 38.

¹⁴ KKA TD, nr. 168.

¹⁵ BOA TD, nr. 32; BOA TD, nr. 1061; BOA TD, nr. 636; BOA TD, nr. 387.

¹⁶ KKA TD, nr. 40.

¹⁷ BOA TD, nr. 699.

¹⁸ BOA TD, nr. 30; BOA TD, nr. 121; BOA TD, nr. 166; BOA TD, nr. 438.

¹⁹ BOA TD, nr. 773; BOA TD, nr. 397; BOA TD, nr. 610; BOA TD, nr. 493; KKA TD, nr. 37.

²⁰ BOA TD, nr. 44; BOA TD, nr. 111; BOA TD, nr. 166; KKA TD, nr. 67.

²¹ BOA TD, nr. 31; BOA TD, nr. 83; KKA TD, nr. 51; BOA TD, nr. 272; KKA TD, nr. 128.

²² BOA TD, nr. 438; KKA TD, nr. 145; KKA TD, nr. 541.

²³ BOA TD, nr. 147; BOA TD, nr. 438; KKA TD, nr. 154.

²⁴ BOA TD, nr. 153; BOA TD, nr. 266; KKA TD, nr. 152;

Kayseri,²⁶ Kığı,²⁷ Kırşehir,²⁸ Koçhisar,²⁹ Kocaili,³⁰ Maraş,³¹ Merzifon,³² Ordu,³³ Samsun,³⁴ Sivas,³⁵ Turgud,³⁶ Tokat,³⁷ Trabzon ve Çepni vilayeti³⁸ ile Uluyörük Türkmenleri,³⁹ Dulkadirli Türkmenleri,⁴⁰ Halep Türkmenleri⁴¹ ve Atçeken Türkmenleri⁴². Öte yandan Bahaeddin Yediyıldız, Ünal Üstün ve Mehmez Öz'ün hazırladıkları “*Ordu Yöresi Tarihi Kaynakları I-II-III*”⁴³ serisi içinde yer alan tahrir defterlerin de hem Çepnilerle hem de onlar tarafından kurulan Hacıemiroğulları Beyliği hakkında önemli bilgiler mevcuttur.

2. Mühimme Defterleri

Osmanlı merkezi otoritesi karşısında Çepnilerin durumu, politik faaliyetleri, inanç farklılıklarından kaynaklı çatışmalar ve temel asayiş konuları da çalışmanın kapsamı içerisinde ele alınmıştır. Bu türden hususların tespiti ve değerlendirilmesinde başvurulana ana veri grubu mühimme defterleridir. Mühimme kayıtları Osmanlı Devleti'nin klasik dönemde padişah adına icraî-teşrî-kazaî yetkileri istimal eden temel idare organı konumundaki Divan-ı Hümayun'da alınan karar ve hükümlerden ibarettir. Bu defterlerde Osmanlı idari, askerî, mali, sosyo-ekonomik durumuna dair her türden bilgiye rastlamak mümkündür⁴⁴. XVI.

²⁵ BOA TD, nr. 327; BOA TD, nr. 438; BOA TD, nr. 23M; KKA TD, nr. 200; KKA TD, nr. 81.

²⁶ KKA TD, nr. 136.

²⁷ BOA TD, nr. 998; KKA TD, nr. 126.

²⁸ BOA TD, nr. 998; KKA TD, nr. 139.

²⁹ BOA TD, nr. 1061; KKA TD, nr. 131.

³⁰ BOA TD, nr. 438; KKA TD, nr. 579.

³¹ BOA TD, nr. 216; KKA TD, nr. 116.

³² BOA TD, nr. 90; KKA TD, nr. 34.

³³ BOA TD, nr. 13; BOA TD, nr. 37; BOA TD, nr. 387; KKA TD, nr. 169.

³⁴ BOA TD, nr. 54; BOA TD, nr. 387; BOA TD, nr. 37; KKA TD, nr. 33.

³⁵ BOA TD, nr. 2; BOA TD, nr. 19; BOA TD, nr. 387; BOA TD, nr. 287; BOA TD, nr. 79; KKA TD, nr. 14.

³⁶ BOA TD, nr. 32; BOA TD, nr. 636.

³⁷ BOA TD, nr. 54; BOA TD, nr. 387; KKA TD, nr. 10.

³⁸ BOA TD, nr. 52; BOA TD, nr. 288; BOA TD, nr. 53; KKA TD, nr. 43; KKA TD, nr. 29.

³⁹ BOA TD, nr. 19; BOA TD, nr. 79; KKA TD, nr. 16.

⁴⁰ KKA TD, nr. 116.

⁴¹ BOA TD, nr. 397; BOA TD nr. 391; BOA TD, nr. 280.

⁴² BOA TD, nr. 32; BOA TD, nr. 1061; BOA TD, nr. 387; BOA TD, nr. 636.

⁴³ Bahaeddin Yediyıldız-Ünal Üstün, *Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları I- 1455 Tarihli Tahrir Defteri-*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992; Bahaeddin Yediyıldız-Ünal Üstün, *Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları II- 1485 Tarihli Tahrir Defteri-*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002a; Bahaeddin Yediyıldız-Mehmet Öz-Ünal Üstün, *Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları III -387 Numaralı Defter-i Karaman ve Rum'un Canik Livası'na Ait Bölümleri 1520-*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002b.

⁴⁴ Bilgin Aydın, *XVI. Yüzyılda Divân-ı Hümayûn ve Defter Sistemi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2017, s. 43-44; Feridun M. Emecen, “Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mirî, Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, İstanbul, 2005a, s. 116.

yüzyılda belirli grupların Safevî tesiri altında kaldığı ortamda Kızılbaş Çepni taifeleriyle Osmanlı merkezi hükümetinin ilişkileri de gerilimli bir zemine oturmuştu. Bu bağlamda mühimme kayıtlarından tespit edilen hükümler çerçevesinde bahsedilen dönemde Çepnilerin dini-siyasi faaliyetleri ve Osmanlı merkezi hükümetinin buna karşı aldığı önlemler irdelenmiştir.

3. Kaynak Eserler

Çepnilerin erken dönemlerine dair en önemli kaynak ‘*Panaratos Kroniği*’dir. Trabzon Rum Devleti’nin saray tarihçisi olan Michael Panaretos (1320-1390)⁴⁵ kroniğinde, Komnenonların II. İoannis/John (1280-1297) ve III. Aleksios (1338-1390) zamanında Türklerle yapılan mücadeleleri kaydetmiştir. O, eserinde Çepnilerin/Türkmenlerin XIII. yüzyılın sonlarıyla XIV. yüzyılın başlarında Orta ve Doğu Karadeniz bölgesinde kurdukları siyasi teşekküllere ve onların yöredeki mücadelelerine dair teferruatlı bilgiler vermiştir. Ayrıca müellif III. Aleksios dönemindeki olaylara doğrudan şahit olmuştur⁴⁶. Bu dönemle ilgili bilgi veren eserlerden biri de ‘*Bezm ü Rezm*’dir. Kadı Burhaneddin tarafından Aziz b. Esterâbadî’ye yazdırılan kronik, Hacıemiroğulları ve Taceddinoğulları beylikleri hakkında önemli bilgiler sunar⁴⁷. Bölgedeki Çepniler hakkında bilgi veren bir diğer eser ise XVI. yüzyılda yaşamış olan Trabzonlu Aşık Mehmed tarafından yazılan ‘*Menâzirü’l-Avâlim*’dir. Aşık Mehmed, eserinde gittiği, gördüğü ve duyduğu yörelerin yer adları ve topografik durumları hakkında bilgiler vermiştir⁴⁸. Yine Uzun Firdevsî tarafından 1481-1501 tarihleri arasında yazılmış olabileceği tahmin edilen Hacı Bektaş Velî Vilayetnâmesi’nde de Çepnilere dair bazı bilgilere rastlanır. Bir Çepni beyi olabileceği iddia edilen Hacı Bektaş Velî Anadolu’ya geldikten sonra Çepnilerin yaşadığı Sulucakarahöyük’te tekkesini

⁴⁵ *Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan vd., Oxford University Press, Newyork, 1991, s. 1569-1570.

⁴⁶ Kronik hakkında detaylı bilgi için bkz. Michael Panaretos, *Two Works on Trebizond*, trans. and ed. Scott Kennedy, Harvard University Press, Harverd, 2019; Scott Kennedy, “Michael Panaretos in context. A Historiographical study of yhe Cronicle on the Emperors of Trebizond”, *Byzantinische Zeitschrift*, Vol. 3, N. 112, 2019; A. Hahanov, *Panaret’in Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Kendi Yayını, Trabzon, 2004; İbrahim Tellioglu, “Panaretos Kroniğinde Türkler”, *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, S. 509-510, 2005, s. 263-270; Murat Keçiş, “Trabzon İmparatorluğu Tarihçisi Mikhael Panaretos ve Eseri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 12, 2012, s. 25-38; Eserin tarihi değeri üzerine bir değerlendirme için ayrıca bkz. Feridun M. Emecen, “XIV. Asır Doğu Karadeniz Tarihinden Bir Safha: Hacıemiroğulları, Giresun ve Kuşdoğan Bey İlişkisi Hakkında Neler Biliyoruz?”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 13, S. 25, 2018, s. 134.

⁴⁷ Aziz B. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm ü Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.

⁴⁸ Mahmut Ak, “Menâzirü’l-Avâlim” *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.

kurmuştur⁴⁹. Yine Hacı Bektaş Velî'yle aynı çevreye mensup olan Sarı Saltık'ın da Çepni tarihi açısından önemli bir yeri olup o da Hacı Bektaş Velî gibi bir Çepni beyi olarak takdim edilir. Bu bağlamda onun mitolojik/destansı öyküsünün anlatıldığı “*Saltuknâme*”⁵⁰ de Çepnilerin dini anlayışlarının aydınlatılması hususunda önemlidir.

4. Araştırma ve İncelemeler

Çepniler hakkındaki tek müstakil çalışma Faruk Sümer'e aittir. “*Çepniler*” adını taşıyan bu eserde genel hatlarıyla Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Çepniler ele alınmıştır. Sümer daha önce kaleme aldığı Oğuzlar isimli çalışmasından da istifade ederek Çepnilerin geneline yönelik birtakım bilgiler vermişse de onları ayrıntılı bir şekilde ele almamıştır. O, XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinde Afyon, Ankara, Bolu, Bursa, Çorum, Giresun, Samsun, Kastamonu, Konya ve Trabzon gibi sancaklarda Çepni adını taşıyan 43 yer tespit etmiştir. Ayrıca Halep, Dulkadirli, Bozok, Atçeken ve Ulu Yörük gibi büyük teşekküllerle Koçhisar, Hamid, Çorum, Balıkesir ve Adana gibi muhtelif yörelerde yaşayan Çepni cemaatleri hakkında bilgiler vermiştir⁵¹.

Hanefi Bostan'ın “*XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*”⁵² ve Faruk Sümer'in “*Tirebolu Tarihi*”⁵³ isimli eserleri de Doğu Karadeniz bölgesinde toplu olarak bulunan Çepnilerin yerleşimleri hakkında teferruatlı bilgilere yer vermektedir. Yine Hanefi Bostan bahsedilen eser çerçevesinde “*Anadolu'da Çepni İskânı*”⁵⁴ isimli bir makale de Çepnileri genel olarak ele almıştır. Ayrıca Çepnilerin yoğun olarak bulundukları bir diğer saha Balıkesir ve civarıdır. Bu konuda onların iskân hareketlerini konu alan Aydın Ayhan, “*Balıkesir ve Çevresinde İskân Hareketleri*” adlı eserinde Çepnilerin Batı Anadolu'da yayılışları hakkında bilgiler vermektedir⁵⁵.

⁴⁹ *Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Vilayethnâmesi*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1958, s. 26-28.

⁵⁰ Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuknâme*, çev. Şükrü Halûk Akalın, Ankara, 1987.

⁵¹ Faruk Sümer, *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992b.

⁵² Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002a.

⁵³ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 1992c.

⁵⁴ Hanefi Bostan, “Anadolu'da Çepni İskânı”, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yayınları, C. 6, Ankara, 2002b, s. 299-311.

⁵⁵ Aydın Ayhan, *Balıkesir ve Çevresinde İskân Hareketleri Manavlar-Yörükler-Çepniler-Türkmenler- Muhacirler*, Balıkesir Rotary Kulüp Basım, Ankara, 1997.

Feridun M. Emecen'in "Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü"⁵⁶, "Karadeniz Kıyı Kentleri Tarihi", İbrahim Tellioğlu'nun "Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler"⁵⁷, Bahaeddin Yediyıldız'ın "Ordu Tarihinden İzler"⁵⁸ ve Necati Demir'in "Hacıemiroğulları Beyliği"⁵⁹ adlı araştırma eserleri de tez çalışmamızda istifade edilen ve doğrudan konuyla alakalı eserler arasındadır. Çepnilerin Karadeniz'deki erken dönemlerine dair ışık tutan bir diğer önemli eser Anthony Bryer ve David Winfield'e aittir. "The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos" adlı iki ciltlik eser Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşme süreci, Çepnilerin Trabzon Rum Devleti'yle olan münasebetleri ve bölgede Çepni adını taşıyan yerlerle ilgili kıymetli bilgiler verir⁶⁰. Yine Murat Keçiş'in "Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)" isimli çalışması da XIII.-XIV. yüzyıllar arasında Trabzon Rum Devleti'nin yörede bulunan Türkmenlerle/Çepnilerle olan münasebetleri hakkında önemli bilgiler barındırır. Feridun M. Emecen'in "XIV. Asır Doğu Karadeniz Tarihinden Bir Safha: Hacıemiroğulları, Giresun ve Kuşdoğan Bey İlişkisi Hakkında Neler Biliyoruz?" adlı makalesinde bir Çepni beyi olduğu düşünülen Kuşdoğan Bey ve onun faaliyetlerine odaklanılmıştır⁶¹. Ayrıca Mehmet Fatsa'nın "Karadeniz'de Zaviyeler (15-17. Yüzyıl)"⁶² adlı çalışmasında Çepnilerin yoğun olarak yaşadığı yöredeki zaviyeler ve vakıflar ele alınmıştır. Son olarak Cevdet Türkay'ın "Başbakanlık Osmanlı Arşivlerine Göre: Oymak, Aşiret ve Cemaatler"⁶³ ve Yusuf Halaçoğlu'nun "Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar"⁶⁴ isimli eserleri konar-göçer Çepnilerin dağıldıkları sahaları da göstermesi açısından istifade edilen çalışmalar arasındadır.

⁵⁶ Feridun M. Emecen, *Doğu Karadeniz'de Bir Vadi Boyu Yerleşmesi Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, Serander, Trabzon, 2010.

⁵⁷ İbrahim Tellioğlu, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Serander, Trabzon, 2004.

⁵⁸ Bahaeddin Yediyıldız, *Hacıemiroğulları Beyliği'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Ordu Tarihinden İzler*, Ordu Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ordu, 2019.

⁵⁹ Necati Demir, *Hacıemiroğulları Beyliği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018.

⁶⁰ Anthony Bryer-David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection Washington, Vol. 1-II, Washington, 1985.

⁶¹ Emecen, Kuşdoğan 2018, s. 133-144.

⁶² Mehmet Fatsa, *Karadeniz'de Zaviyeler (15-17. Yüzyıl)*, Arı Sanat, İstanbul, 2017.

⁶³ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Osmanlı Arşivlerine Göre: Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.

⁶⁴ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2009.

Mevcut literatürde, daha ziyade Çepnilerin folklorik açıdan gündelik hayatlarına, dini inanışlarına odaklanan eserler çoğunluktadır. Bu çalışmalara kaynak olan en önemli eserlerden biri Baha Said'e aittir. "*Alevi Zümreleri: Tahtacı, Çepni, Hardal Türkmenleri Yahut Yan Batır Süreği*" adını taşıyan saha çalışması Tahtacı ve Çepniler gibi Türkmen grupların Hacı Bektaş Velî ve diğer Alevi gruplarıyla olan ilişkilerine dair teferruatlı bir rapordur⁶⁵. Çepnilerin sonraki dönemlerine ait folklorik özellikleri Ali Çelik'in "*Trabzon- Şalpazarı Çepni Kültürü*" ve Halil İbrahim Şahin'in "*Çepniler Tarih İnanış ve Halkbilimi*" adlı eserlerinde yer almıştır⁶⁶. Bu çalışmalarda genel olarak Çepnilerin sosyal ve dini yönleri ele alınmıştır. Yine Ali Çelik'in "*Çepnilerin Anadolu'nun Türkleştirilmesindeki Yeri ve Önemi*"⁶⁷ adlı makalesi Çepni adının anlamı, etimolojisi ve onların dağıldığı sahalara hakkında bazı bilgiler ihtiva eder.

B. OĞUZ BOYLARI VE ÇEPNİLER

1. Oğuz Adı ve Oğuzların İlk Yurdu

Oğuz adının anlamı hakkında farklı görüşler olup ilim dünyasında genel olarak kabul edilen görüş J. Nemeth'e aittir. O, Oğuz adının "boyalar birliği" manasına geldiğini ileri sürerek ismin boy manasına gelen "ok" kelimesinden doğduğunu iddia eder. Ona göre "ok" kelimesi "z" çoğul eki ile birleşip ok+u-z=boyalar birliği anlamına gelir⁶⁸. Nitekim bu kelimenin Çinceye "kabileler" şeklinde tercüme edilmesi de bu görüşü desteklemektedir.⁶⁹ "Ok" kelimesiyle "Boy" arasında ilişki kuran bir diğer araştırmacı da Marquart'tır. Marquart'ın Oğuz adı ile ilgili ileri sürdüğü iddialar Nemeth'e oldukça yakın olup ona göre Oğuz kelimesi etimolojik olarak on-ok birleşiminden meydana gelir. Bunlara ek olarak kelimenin etimolojisini ok+uz olarak açıklar⁷⁰.

⁶⁵ Baha Said, "Alevi Zümreleri: Tahtacı, Çepni, Hardal Türkmenleri Yahut Yan Batır Süreği", *Türk Yurdu*, C. 4, S. 24, 1926, s. 481-492.

⁶⁶ Halil İbrahim Şahin, *Çepniler Tarih İnanış ve Halkbilimi*, Altınpost Yayınları, Ankara, 2013.

⁶⁷ Ali Çelik, "Çepnilerin Anadolu'nun Türkleştirilmesindeki Yeri ve Önemi", *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yayınları, C. 6, Ankara, 2002, s. 312-323.

⁶⁸ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992a, s. 13; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 230

⁶⁹ Kafesoğlu, 1998, s. 150; Oğuzlar hakkındaki diğer tartışmalar için bkz. James Hamilton, "Tokuz-Oğuz ve On- Uygur", *Türk Dilleri Araştırmaları* S. 7, 1997, s. 198. s. 59; L. N. Gumilev, *Eski Türkler*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007, s. 85-86; Ahmet Bican Ercilasun, "Oğuz Adının Etimolojisi", *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri Tarihleri ve Kültürleri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 2015, s. 15

⁷⁰ Hamilton, James, "Toquz-Oyuz et On-Uygur", *Journal Asiatique*, CCL, 1962, s. 23-24.

Oğuz adının boylar anlamına geldiğine dair ilk işaretlere Yenisey Kitabesi'nde rastlanır. Kitabeye göre ilk Oğuzlar, “Altı Oğuz Budundan” meydana gelmiştir⁷¹. Göktürk Hakanlığı etrafında toplanan Türk kabilelerinden bazıları ise Tula-Selenge ırmakları civarında Dokuz Oğuz Kağanlığı'nı kurmuşlardır. Kağanlığın adının Dokuz Oğuz olması⁷² bu dönemde Oğuzların dokuz boydan meydana geldiğini ve kağanlığı bu dokuz boyun kurduğunu gösterir⁷³. Aynı şekilde bu sırada Çin kaynakları da Oğuzları “Dokuz Oğuz” olarak anar⁷⁴. Yine Liu Mau-Tsai adlı diğer bir Çin kaynağı da onların dokuz boy olduğunu belirtir⁷⁵. Bu dokuz boydan birinin de Çepniler (Ch'i-pi) olduğu iddia edilmektedir⁷⁶. Yukarıda ifade edildiği gibi Oğuzlar, Göktürk hâkimiyeti sırasında bazen “Üç Oğuz” bazen de “Sekiz Oğuz” şeklinde anılırken en çok “Dokuz Oğuz” olarak anılmışlardır. Oğuzların boy sayısındaki artış, tarihi süreç ve boy gelenekleriyle herhangi bir tenakuza düşmemektedir. Çünkü boylar halinde yaşamalarının bir sonucu olarak, boyların nüfusu arttıkça yeni boylar ortaya çıkmakta ve diğer boylar gibi nüfus ve siyasi güce ulaştıklarında boylar birliği içinde kendi adları ile temsil olunmaktadır. Göktürk yazıtlarında ve diğer kaynaklarda görülen “Üç Oğuz”, “Altı Oğuz”, “Sekiz Oğuz”, “Dokuz Oğuz” tâbirleri bu durumun bir sonucudur⁷⁷.

Türkiye, Azerbaycan, İran, Irak ve Türkmenistan Türklerinin ataları olan Oğuzların tarih sahnesine çıkışı, ilk yurtları, siyasi oluşumları ve boy yapıları gibi hususlar hakkında kaynaklardaki bilgiler sınırlıdır. Buna karşılık kitabeler, coğrafi kaynaklar ve *Oğuznamelerden* hareketle bazı görüşler ileri sürülmüştür. Oğuzların ilk yerleşim yerlerine dair ilk bilgileri barındıran en eski kaynaklardan biri Barlık Çayı kenarında bulunan Yenisey Kitabesi'dir. Kitabeye göre Oğuzlar VI. veya

⁷¹ Faruk Sümer, “Oğuzlar”, *İA*, MEB Yayınları, Eskişehir, 2001, s. 378-379.

⁷² Kafesoğlu, 1998, s. 150.

⁷³ F. Lazslo, “Dokuz Oğuzlar ve Göktürkler”, *Belleten*, S. XIV, 1950, s. 37-43.

⁷⁴ İsenbike Toğan-Gülnar Kara-Cahide Baysal, *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T'ang Tarihi (Chiu T'ang-Shu)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006, s. 37.

⁷⁵ Ersel Kayaoğlu-Deniz Banoğlu, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri Liu Mau-Tsai*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2006, s. 213.

⁷⁶ Saadettin Gömeç, “Oğuz Kağan'ın Kimliği, Tarihte Oğuzlar ve Oğuz Kağan Destanları”, *Ciepo Interim Symposium the Central Asiatic Roots of Ottoman Culture*, ed. İlhan Şahin vd., İstanbul, 2014, s. 117.

⁷⁷ Tufan Gündüz, “Oğuzlar”, *Genel Türk Tarihi*, C. II, Ankara, 2002, s. 47.

VII. yüzyıllarda bu çayın civarında yaşamaktadır⁷⁸. Oğuz tarihini efsanevi bir tarzda anlatan *Oğuznamelerde* Oğuzların İnanç şehri civarındaki Kür Tak-Gür Dağ ve Ortak-Ordağ arasında yaylayıp Porsuk civarındaki Karakum'da kışladıkları bilgisi yer alır. Ayrıca destanda Kan, Talaş ve Sayram şehirleri ile Talaş-Taraz-İsficab arası ile Balhaş-Aral gölleri etrafında Oğuz şehirlerinin bulunduğu belirtilir⁷⁹. Bunlara ek olarak *Divan-ı Lügat'it-Türk*'te bulunan haritada Oğuzların yerleşim sahası olarak Karaçur ile Karatay Dağları arasında kalan bölge gösterilmiştir⁸⁰. Arap tarihçisi Mesûdî ise Balkaş Gölü etrafındaki bölgede de çok sayıda Oğuz boyunun mukim olduğu ifade eder⁸¹. Yine bir diğer Arap tarihçi İdrîsî'ye göre Oğuz illeri Harezm veya Cend Gölü civarındır⁸².

Yukarıda bahsedilen kaynaklardan hareket eden modern tarihçilerden bazıları Oğuzların ilk yurtları olarak Güney Ural bölgesi ile Mıyır arasını⁸³, bir kısmı da Oxus (Ceyhun/Amu Derya) nehri ve civarını işaret eder⁸⁴. Bunların yanında Oğuzların ilk yurtlarının Isık Göl ve çevresiyle⁸⁵ Orhun nehri ve civarı olduğuna dair de bazı iddialar vardır⁸⁶. İlerleyen süreçte Oğuzların batıya doğru hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim, VIII. yüzyıla gelindiğinde hareketli Oğuz boylarına Yedisu bölgesinde rastlanılır⁸⁷. Ancak Karlukların baskısıyla burada fazla kalamayarak Belh-Herat civarlarına göçmüşlerdir. Bir müddet sonra daha batıya hareket ederek Hazar sahillerine ulaşp burada birçok yeri ele

⁷⁸ Sümer, 2001, s. 378-379. Zekeriya Kitapçı, *Yeni İslam Tarihi ve Türkler*, Dizgi Evi, Konya, 1994, s. 64; Aydos Şalbayev, "Oğuzların Göçleri ve Yayılmaları (Başlangıçtan VII. Yüzyıl-XIII. Yüzyıla Kadar)", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara, 2005, s. 36.

⁷⁹ Faruk Sümer, "Oğuzlara Ait Destani Mahiyette Eserler I. Reşidüddin Oğuznamesi", *Ankara Dil Tarih Coğrafya Dergisi*, C. 17, S. 3, Ankara, 1959, s. 360-361.

⁸⁰ Sergey P. Tolstov, *Oğuz Şehirleri ve Oğuzlar*, çev. Ekaterina S. Şeremeteva, İstanbul, 2017, s. 34.

⁸¹ Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk ülkeleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017, s. 62

⁸² Dana Moldabayeva, "Sır Derya Havzasının Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Bilgi*, S. 35, Güz, 2005, s. 3.

⁸³ Sergey Grigoreviç Agacanov, *Oğuzlar*, çev. Ekber N. Necef-Ahmet Annaberdiyev, Selenge Yayınları, İstanbul, 2002, s. 85; Agacanov bu konuda Osman Turan'a paralel olarak Göktürkler zamanında Oğuzların genel itibarıyla Sır Nehri havzası ile Aral Gölü arasında göçebe olarak yaşadıklarını belirtir. Bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 4-5.

⁸⁴ Leon Cahun, *Asya Tarihine Giriş Kökenlerden 1405'e Türkler ve Moğollar*, çev. Sabit İnan Kaya, Seç Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006, s. 58.

⁸⁵ Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, S. 102, Ankara, 1993, s. 375.

⁸⁶ Mustafa Sareer, "Initial Conquest of India by Turks and Their Slaves", *Journal Of Humanities And Science*, Vol. 5, Issue 4, Dec, 2012, s. 1.

⁸⁷ Kafesoğlu, 1998, s. 143.

geçirerek Türkleştirmişlerdir. Bu durum İslam kaynaklarına da yansır. Arap kaynakları bu hareketli Oğuz boylarının VIII.-IX. yüzyıllarda Hazar ve Ural bölgeleri arasına yayıldığından bahseder. Hatta bu kaynaklar ele geçirilen Hazar ve Ural bölgeleri için Oğuz Çölü tâbirini kullanır⁸⁸.

X. yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde ise Oğuzlar, Hazar Denizi'nden Seyhun Irmağı'nın (Sır Derya) orta yatağındaki Farab ve İsticab yörelerine kadar olan yerlerle Seyhun'un kuzeyinde görülür. Buna göre, Oğuz ülkesi olarak adlandırılan bu sahanın sınırları batıda Hazar Denizi'ne kadar uzanmaktadır. Hatta X. yüzyılın başlarına kadar iskân edilmemiş Hazar Denizi'nin doğu kıyılarındaki Siyah-Kuh yarımadası Oğuzlar tarafından iskân edilmiştir. Oğuzların bölgeye yerleşmesiyle birlikte ada Mangışlak adını almıştır. Güneyde İslam ülkeleri ile olan sınıra gelince, güneybatıda yani Harezm ülkesinde, sınır Curcan ve özellikle bu şehrin kuzeybatısındaki Cit kasabasından başlamaktaydı. Aral Gölü'nün güneyindeki Baratekin de sınır kasabalarından biriydi. Mâverâünnehir'deki sınır Buhara'nın kuzeyindeki çölden başlayarak İsficab bölgesine kadar uzanmaktaydı. Son olarak Oğuz ülkesinin kuzey sınırında ise İtil Irmağı bulunmaktaydı⁸⁹.

Oğuzların sürekli yurt aramaları ve geniş bir bölgeye yayılmaları siyasi etkinliklerine paralel olarak nüfuzlarının da artmasını sağlamıştır. Hareketli Oğuz kitlesinin bilinen ilk siyasi teşekkülü Yenikent civarında kurulan⁹⁰ Oğuz Yabgu Devleti'dir⁹¹. IX.-XI. yüzyıllar arasında varlığını sürdüren bu politik teşekkül Oğuz adıyla kurulan ilk siyasi organizasyonlardan biri olması münasebetiyle önemlidir. Oğuz Yabgu Devleti'nden ilk olarak bahseden Yakubî, eserinde *Türkler birçok kavme ve devlete bölünmüştür* dedikten sonra Oğuz Yabgu Devleti'ni Türk devletlerinden biri olarak sayar⁹². X. yüzyılda Oğuz Yabgu Devleti'nin hâkimiyet sahası İrtiş ve İdil arasındaki bozkırlarla, Sır Derya ve çevresidir⁹³.

⁸⁸ Turan, 1998, s. 5-6.

⁸⁹ İbrahim Kafesoğlu, "Oğuzlar", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, 1976, s. 736.

⁹⁰ Ayhan Pala, "Sır Derya Oğuzların Menşei", *Altay Communities History Issues*, ed. İlhan Şahin vd., Printist, İstanbul, 2017, s. 63

⁹¹ İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, haz. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 16.

⁹² Agacanov, 2002, s. 197-198.

⁹³ Tahsin Banguoğlu, "Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine", *Belleten*, 1959, s. 4.

Bu coğrafi saha içinde bulunan Oğuzların bir bölümü tam göçebe, bir bölümü yarı göçebe ve bir bölümü de şehir ve köylerde yerleşiktir⁹⁴. Oğuz boylarının iktisadi yapısı yaşamış oldukları bu üç farklı hayat tarzına göre değişiklik göstermektedir. Yerleşik hayat yaşayan ve tarımla uğraşan Oğuzların çok sayıda şehirleri bulunmaktadır. Karaçuk dağları kesiminde bulunan verimli topraklar üzerinde Oğuzların Sepren, Sıgnak, Karnak, SütKent ve Farap gibi şehirleri vardır. Sepren, X. yüzyılın birinci yarısında, Oğuz sınırında bulunan büyük bir İslam şehridir.⁹⁵ Bunların yanında, küçük kanallarla sulanan topraklar üzerinde kurulmuş olan Sırlı-Tamkale ve Zangır-Kale isimli şehirleri de belirtmeliyiz.⁹⁶ Şehirlerde bulunan su kanalları, Oğuzların tarımda belli bir mesafe kaydettikleri hususunda önemli bir örnektir. Göçebe hayat süren Oğuzların iktisadi faaliyetleri de bu yaşayışın icabı olarak temelde hayvan yetiştiriciliğine dayanmaktadır. Bu bakımdan, onların hayvanlarını otlatacakları geniş otlaklara ve kışı geçirecekleri kışlaklara ihtiyaçları vardır. Yaz gelince kuzeydeki Karakum'a Cim Irmağı'na doğru kuzey-batıdaki yaylalara ve Aral ile Mangışlak arasındaki bölgelere gidiyorlar, kışın ise genellikle Aşağı Seyhun boylarına dönüyor ve kışı orada geçiriyorlardı⁹⁷.

X. yüzyılın ortalarından itibaren Oğuz boy yapısının ana gövdesinden ayrılanlardan bir kısmı Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlara geçerken diğer bir kısmı ise Selçuk Bey'in önderliğinde Cend şehrine yerleşmiştir. Bu kollardan ilki başta Bizans olmak üzere batı dünyasında heyecan uyandırmıştır. İkinci kol ise Selçuk Bey'in oğulları ve torunları önderliğinde bir araya gelerek önemli siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Onların Müslümanlığı seçmesiyle birlikte bunlara Türkmen denilmiştir⁹⁸.

2. Oğuz Boy Yapısı ve Çepniler

Göktürk kitabelerinde ve diğer kaynaklarda Oğuz boylarının isimlerinden bahsedilmese de Uygurları oluşturan Dokuz Oğuzlardan birinin Ch'i-pi/Çepni

⁹⁴ Faruk Sümer, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler Mi Geldi", *Belleten*, C. 24, S. 96, 1960, s. 574.

⁹⁵ Sümer, 1992a, s. 46-50.

⁹⁶ Agacanov, 2002, s. 141.

⁹⁷ Sümer, 1992a, s. 240-241.

⁹⁸ Salim Koca, "Sir Derya (Ceyhun) Boylarından Anadolu'ya: Oğuzlar (Türkmenler)", ed. Hasan Celal Güzel vd., *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 4, Ankara, 2002, s. 529-531.

olduğuna dair iddialar mevcuttur⁹⁹. Yine VII. yūzyılın başlarında Kırgız bōlgesini ele geçiren Yıg or Kıpçak (İ-chu Ch'ipi) adındaki kağanın adının da epni olabileceği ūzerinde durulmaktadır¹⁰⁰. Buna karşılık Oğuzların boy isimlerine dair ilk bilgilere XI. yūzyılın ikinci yarısına ait Kaşgarlı Mahmud'un *Dīvānu Lugāti 't-Türk'*ünde, ikinci ve daha teferruatlı olarak XIV. yūzyılın başlarında yazılan Reřidüddin'in *Camii 't-Tevarih'*inde tesadūf edilmektedir. Kaşgarlı Mahmud, Oğuzların 24 boy halinde yaşadığını belirtip listesine 22 boyu alırken, iki boyu listeye dāhil etmez. Listenin dışında kalan iki boyun Halaçlar olduğunu ve onların bazı hususlarda Ođuzlardan ayrıldıklarını bildirir. Kaşgarlı Mahmud, Halaç adını alarak Ođuz boylarından ayrıldığını belirttiği iki boyun isimlerini de kaydetmez¹⁰¹. O, Ođuzlar arasında bulunduğu sırada, onların boy yapıları ile ilgili bilgileri duymuş olmalıdır. Ancak onun, Ođuz boylarının hepsiyle karşılaşmamasından dolayı, eksik bildiği boyları Halaçlar ile tamamlamış olma ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır¹⁰². *Dīvānu Lugāti 't-Türk'*te, XI. yūzyılın ikinci yarısında Ođuz boylarının isimleri řu şekildedir:

1. Kınık	12. Kara-Bōlūk
2. Kayı	13. Alka- Bōlūk
3. Bayundur	14. İğdir
4. Yiva	15. Yūređir
5. Salır	16. Totırka
6. Afşar	17. Ala-Yundlu
7. Beğdili	18. Dōđer
8. Būđdüz	19. Peçenek
9. Bayat	20. avuldur
10. Yazır	21. epni

⁹⁹ Gömeç, 2014, s. 117.

¹⁰⁰ Saadettin Yağmur Gömeç, "Kōk Türkler ve Uygurlar ağında Kırgızlar", I. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Kırgız-Türk İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 3-5 Mayıs 2013 Bursa*, ed. Gülzura Cumakunova, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa 2017, s. 100.

¹⁰¹ Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügat-it Türk*, ev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2013, s. 55, 415.

¹⁰² Gündüz, 2002, s. 57.

11. Eymür	22. Çarukluğ ¹⁰³
-----------	-----------------------------

Reşidüddin'in eserinde geçen 24 Oğuz boyu hakkındaki bilgiler Kaşgarlı'ya göre daha teferruatlıdır. O, Oğuz boylarının 24'ünün de isimlerini vermesinin yanı sıra Oğuz boylarını Boz-ok ve Üç-ok olarak iki ana başlıkta tasnif etmiştir. Ayrıca kendinden önceki ana kaynaklardan olan, *Dîvânu Lugâti't-Türk*'te bulunan damgalara ilaveten, her kabilenin ongununu da belirtmiştir¹⁰⁴. Reşidüddin'e göre Bozoklar sağ kanadı, Üçoklar ise sol kanadı teşkil etmekteydi. Reşidüddin, Bozok ve Üçoklara dâhil olan boyların isimlerini şu şekilde sıralamaktadır.

BOZOKLAR		
GÜN HAN	AY HAN	YILDIZ HAN
Kayı	Yazır	Avşar
Bayat	Döğer	Kızık
Alkaevli	Dodurga	Beğdili
Karaevli	Yaparlı	Karkın

ÜÇOKLAR		
GÖK HAN	DAĞ HAN	DENİZ HAN
Bayındır	Salur	Yiğdir
Beçene	Eymür	Bügdüz
Çavuldur	Ala-Yundlu	Yıva
Çepni	Üreğir	Kınık ¹⁰⁵

¹⁰³ Kaşgarlı Mahmud, 2013, s. 55-59.

¹⁰⁴ Kafesoğlu, 1976, s. 737; A. Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı, Reşidüddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, İstanbul, 1982, s. 50-52.

¹⁰⁵ Togan, 1982, s. 50-52.

Çepni, Oğuz Kağan'ın altı evladından biri olan Gök Han'ın dördüncü oğludur¹⁰⁶. Oğuz boy teşkilatının dip tarihteki teşekkülü olan *Oğuzname*'de Çepni adının geçmesi, Çepnilerin Oğuzların ilk teşkilatlandığı ve boy yapısının teşekkül ettiği esnada mevcut ve etkin olduğunu gösterir. Çepniler Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lugâti't-Türk*'ünde 22 Oğuz boyu içerisinde 21. sırada yer alırken, damgası ise “” şeklindedir¹⁰⁷. Oğuz boyları bu damgaları davarlarına ve atlarına vurmaktaydı. Böylece, boyların atları ve koyunları birbirine karışınca, bu damgalar sayesinde kolayca ayırt ediliyordu¹⁰⁸. Kaşgarlı Mahmud'un boy tertibi rastgele olmaktan öte boyların güç, nüfuz ve nüfusları bakımından önemlerine göre sıralanmasıyla meydana gelir¹⁰⁹. Bu cümleden hareketle Çepnilerin, eserin kaleme alındığı sırada güçlü yahut kalabalık boylardan biri olmadığı söylenebilir. Buna karşılık Çepnilerin XIII. yüzyılın başlarında Hindistan'da Fahreddin Mübârekşah tarafından yazılan eserde on beş Oğuz boyundan biri olarak¹¹⁰ karşımıza çıkması onların zamanla artan nüfuzunu göstermektedir.

Oğuz ve Çepnilerin tarihi için önemli kaynaklardan olan *Camiü't-Tevarih*'te Oğuzlar Üçok ve Bozok olarak iki ayrı ana grup altında değerlendirilir. Bu sınıflandırma içinde Çepniler Üçok kolunun bir parçası olarak gösterilir. Reşidüddin Çepnileri, Üçok ana siyasi yapısı içinde Gök Han'ın Bayındır, Beçene, Çavundur isimli oğullarının dördüncüsü olarak 16. sırada verir. Ayrıca Çepni kelimesinin anlamını “*nerede yağı/düşman görse hemen savaşır*” şeklinde açıklar. Kaşgarlı'ya ek olarak yine Oğuz boylarının damgaları ve ongunları konusunda da detaylı bilgiler verir. Eserinde Çepnilerin ongunu olarak “*sunkur*” kuşunu belirtirken damgalarını da “” olarak gösterir¹¹¹. Oğuz destanına göre, her boyun bir kuş sembolü vardır. Bu kuşlar, genel olarak yırtıcı kuşlardan seçilmiştir. Reşidüddin bu kuşlar için ongun deyimini kullanmıştır. Moğolca

¹⁰⁶ Tufan Gündüz, *Oğuz Kağan Destanı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016, s. 50-55.

¹⁰⁷ Kaşgarlı Mahmud, 2013, s. 58; Memlûk dönemi tarihçilerinden el-Ayn'i de Oğuzları 22 boy olarak vermiş olup bunlardan biri de Çepnilerdir. Bkz. Altan Çetin, “Bir Memlûk Kaynağında Yer Alan Oğuz/Türkmen Boyları ve Damgalarına Dair Bir Değerlendirme”, *Belleten*, C. 72, S. 264, 2008, s. 483-489.

¹⁰⁸ Agacanov, 2002, s. 159.

¹⁰⁹ Kaşgarlı Mahmud, 2013, s. 58.

¹¹⁰ *Tarih-i Mübarek Fahreddin Mübarekşah*, haz. E. Denison Ross, çev. Abdurrap Yelgar, London, 1927; Sümer, 1992b, s. 7.

¹¹¹ Reşidüddin Fazlullah, *Camiü't-Tevarih*, Çaphane-i Kuteybe, Tahran 1373, s. 60-61; Togan, 1982, s. 51-52; Oğuz siyasi teşekkülü içerisinde kendine yer bulan boyların kullandıkları damgalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Tuncer Gülensoy, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 59-65.

ongun sözünün Türkçesi “töz” olup, anlamı “kök ve meşe”dir¹¹². Ayrıca Oğuz geleneğinde Kağan’ın toyunda boyların tahtın sağ ve soluna göre oturma düzeni ve onlara düşen et çeşidi onların itibarı ve nüfuzuna göre dip tarihte tespit edilmiştir. Buna göre Çepniler toyda sol tarafa oturtulur ve paylarına sol kürek eti düşerdi¹¹³. Bu konumlandırma bu sıralarda Çepnilerin Oğuzlar nazarındaki statüsünün düşük olduğunun delillerinden birisidir. Buna karşın Reşidüddin’deki boy tertibinde Kaşgarlı’ya göre üst sıralarda yazılmaları onların zamanla nüfuslarının artışına denk olarak boy teşkilatı içindeki konumlarının da değiştiği anlamına gelir.

Yazıcızade Ali, *Camiü’t-Tevârih*’deki Oğuzlar hakkındaki bilgilerden hareketle kaleme aldığı *Tevârih-i Âl-i Selçuk* adlı eserinde Çepni adının anlamını Reşidüddin’e yakın bir şekilde “*derhal savaşı ve çapar*” manasında verirken, damgası konusunda ise ondan ayrılmaktadır. Ona göre Çepnilerin damgası “𐰚” şeklindedir. Eserde Çepni adının yazılışı da “Çebni” şeklindedir¹¹⁴. Çepniler hakkında birtakım bilgilere XIV. yüzyılın ortalarında kaleme alınan *Kitabü’l-idrak Li-lisani’l-Etrak* adlı eserde de rastlanır. Abu Hayyan tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme alınan eserde sadece Çepnilerden ve Kınıklardan bahsedilmesi onların Mısır gibi Anadolu’dan uzak bir coğrafyada da biliniyor olması bakımından önemlidir¹¹⁵. Memlük tarihçilerinden El Aynî ‘*es-Seyf el-Mühenned fî Siret el-Melik el-Mü’eyyed Şeyh el-Mahmûdî*’ isimli eserinde Kaşgarlı’dan istifade ederek Oğuz boy listesini vermiştir¹¹⁶. XV. yüzyılın sonlarında Mehmet Neşrî tarafından kaleme alınan *Cihannümâ*’daki bilgiler ise Reşidüddin’e paraleldir¹¹⁷. XVII. yüzyılda Ebu’l Gazi Bahadır Han tarafından kaleme alınan *Şecere-i Terâkime*’de Çepni adının “cesur”, “pehlivan” ve “kahraman” anlamına geldiği ongunlarının ise “hümay” kuşu olduğu belirtilir. Ebu’l Gazi, Çepnilerin damgasını “Y” şeklinde gösterir¹¹⁸.

¹¹² Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. I, Ankara, 1995, s. 32.

¹¹³ Faruk Sümer, “Çepni”, *DİA*, TDV, C. 8, s. 269.

¹¹⁴ Yazıcızade Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuzname-Selçuk Tarihi)*, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2017, s. 21.

¹¹⁵ Sümer, 1992b, s. 8.

¹¹⁶ Çetin, 2008, s. 485-489.

¹¹⁷ Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma*, haz. Faik Reşit Unat- Mehmet A. Köymen, Türk Tarih Kurumu, C. I, Ankara, 1987, s. 13.

¹¹⁸ Ebulgazi Bahadır Han, *(Şecere-i Terakime) Türklerin Soy Kütüğü*, haz. Muharrem Ergin, İstanbul, 1974, s. 51.

Kâtip Çelebi, *Cihannümâ* adlı eserinde Çepniler hakkında kısa olmasına rağmen önemli bilgiler verir. O, Çepnilerin ağzının Türkçe ve Farsça karışık sayılması gerektiğini söyler¹¹⁹. Bu bilgi İran coğrafyasına yakın olmaları ve burayla yakın ilişkiler içinde bulunmalarından kaynaklanmış olmalıdır. Osmanlı-Safevî mücadelesi sırasında Çepnilerin bir kısmının İran şahlarının yanında yer almasının muhtemel sebeplerinden biri de bu yakınlıktır. Bu konuya da değinen Kâtip Çelebi özellikle Karadeniz'deki Çepnilerin çoğunun Râfizî tâbiatlı olduğunu, bir başka deyişle Safevî sempatizanı olduklarını ifade eder. Nitekim Köprülü, *Cihannümâ*'nın Canik eyaletleri kısmında “*Bunun bazı yerlerinde gizli Râfizî taifesi vardır*”, ve Trabzon bölümünde “*Trabzon'un canib-i garp ve cenubi cibal-i Çepni derler, bunda Etrak taifesi sakın olur. Laz taifesiyle müşterektir. Lisanları Türk ve Acem ve Şah-ı Acemi ma'bud-ı itikat edip Râfizîdendir*”¹²⁰ şeklinde ifadelerin geçmesinden dolayı Çepnilerin çoğunluğunun Kızılbaş olduğunu iddia etmiştir. Çepnilerin konuştuğu dil ve inançları gibi bilgiler daha önce muhtemelen Kâtip Çelebi'nin kaynakları arasında yer alan Trabzonlu Mehmet Âşık tarafından da verilmiştir. O, Trabzon'un batı ve güneyinin Çepni Dağları adıyla anıldığını belirtirken, Çepnilerin tuhaf bir Türkçe kullandığından bahseder. Yine Çepnilerin suretten İslam görünmelerine rağmen *bir alay Râfizî-i bî-din* olduklarını ve *şah-ı revafiz-ı haşa uluhiyetten dûn mertebe üzre* ifadesiyle de İran şahlarına mabut gibi taptıklarını belirtir¹²¹. Öte yandan XV. yüzyılın başlarında Timur sarayına giderken bölgeden geçen Clavijo, bölgedeki Çabanlı/Çapanlı Türkmenlerinden bahsetmektedir. Bu şekilde bahsedilen kişilerin de şüphesiz o dönem Doğu Karadeniz'in her yerinde görünen Çepnilerden başkası olması imkansızdı¹²².

Çepni adının kökeniyle ilgili tartışmalara gelecek olursak, Fuat Köprülü Çepni adını Moğolca kahraman anlamına gelen “Çapar” kelimesiyle açıklar. O, bu yorumu muhtemelen Yazıcızade Ali'nin Çepni adının anlamıyla ilgili verdiği “*derhal savaşı ve çapar*” anlamıyla ilişkilendirmişti. Ayrıca “Çapani” ve “Çapni” versiyonlarının da mevcut olduğunu söylerken bu kelimelerin eski

¹¹⁹ Ali Çelik, “Çepnilerin Anadolu'nun Türkleştirilmesindeki Yeri ve Önemi”, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yayınları, C. 6, Ankara, 2002, 312-323

¹²⁰ M. Fuat Köprülü, “Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 25, 1925, s. 209.

¹²¹ Ak, 1997, s. 405; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Refik, *16. Asırda Rafizilik ve Bektaşilik*, İstanbul, 1932.

¹²² Bostan, 2002a, s 351.

Türklerde kabile adı ve unvan olarak da kullanıldığını aktarmıştır¹²³. İbrahim Kafesoğlu Çepni adının Türk askerî teşkilatı içerisindeki “Çor, Yula, Külbey, Kapan, Yeney, Taryan, Yakabu, Buku, Tarduş, İğdir” gibi rütbe belirten bir askerî unvan olduğu görüşündedir¹²⁴. Gyula Nemeth ise Çepni adını Kırğızcada kalkan anlamına gelen “çep” ve Türkçe’de duvar, çit, parmaklık manasına gelen “çeper” kelimesiyle ilişkilendirir. Bu yorumundan da hareketle Çepni adının köken bakımından “koruyucu, birlik ve sınır koruyucusu” anlamlarına geldiğini iddia eder¹²⁵. Öte yandan Soltanşah Ataniyazov, Çepni adının “çep”, “çöp” kelimesinden türediğini ve eski Türklerde “sürü” anlamına geldiğini iddia etmiştir¹²⁶. Jakob Philipp Fallmerayer ise Doğu Karadeniz bölgesi için kullanılan “Çapniki” adının her ne kadar bölgenin ilk sakinlerinden biri olarak kabul edilen Çanlarla bir bağının olması ihtimali üzerinde dursa da buna şüpheyle yaklaşarak bu adın yörenin yüksek kesimlerine hâkim olan Çepnilerden gelmiş olabileceği ihtimalini de ortaya koymaktadır¹²⁷. Öte yandan Moğolca’da bulunan ve silah anlamına gelen Cebe sözcüğünden de türemiş olabileceği ihtimaller dâhilindedir¹²⁸.

Çepni kelimesinin telaffuzunun da yörelere göre bazı değişiklikler gösterdiği iddia edilmektedir. Anadolu’nun farklı yerlerinde Çepni adının “Cüben”, “Cetba” ve “Cebitgan”,¹²⁹ “Çetmi”¹³⁰, Çetni¹³¹ ve “Çipni”,¹³² Azerbaycan’da ise “Çepli”, “Cabani”, “Çapni”¹³³ şeklinde telaffuz edildiğine dair bazı iddialar vardır. Yine bazı metinlerde de Çepni kelimesi “Çebni” olarak

¹²³ M. Fuat Köprülü, “Eski Türk Unvanlarına Ait Notlar”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, İstanbul, 1939, s. 28-30; Çapar kelimesi Türk masallarında atlı haberci ve atlı posta anlamlarında geçer. Onlar üç gün üç gece hiç durmadan yol alırlar. Bkz. Deniz Karakut, *Türk Mitoloji Ansiklopedisi Türk Söylence Sözlüğü*, e-kitap, Türkiye, 2011, s. 301.

¹²⁴ Kafesoğlu, 1998, s. 230.

¹²⁵ Gyula Nemeth, “Çepni”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XI, Ankara, 1963, s. 453.

¹²⁶ Soltanşah Ataniyazov, Şecere (Türkmenin Soy Ağacı), Ötüken, İstanbul, 2010, s. 220.

¹²⁷ Jakob Philipp Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğu’nun Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011, s. 269-270.

¹²⁸ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu, C. 1, Ankara, 2010, s. 344-345.

¹²⁹ Fatma İnce, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Demografik Yapısının Ortaya Çıkmasını Sağlayan 2 Göç Hareketi: Çepni ve Kıpçak Göçleri”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. I, Aralık, 2008, s. 94.

¹³⁰ Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Ötüken, İstanbul, 2014, s.26; Çepnilerin Çetmi olarak anılmalarının sebebi hakkında bkz. İsmail Hakkı Kadioğlu, *Çepniler Balıkesir’de*, Vilayet Matbaası, Balıkesir, 1935, s. 10.

¹³¹ M. Fuat Köprülü, *Anadolu’da İslamiyet*, çev. Ragıp Uslu, haz. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 23.

¹³² Eröz, 2014, s.26.

¹³³ Ali Çelik, 2002, s. 313

karşımıza çıkmaktadır¹³⁴. Bu durum Çepni'nin telaffuz veya okunuşu sırasındaki “p”-“b” değişiminden kaynaklanmaktadır. Çepni etimolojisi ve anlamı üzerine ileri sürülen iddiaları genel olarak özetlemek gerekirse, Çepni kelimesi hücumda bulunmak, saldırmak, çapul etmek, yağmalamak, savaşmak anlamlarına gelen “çapmak” sözcüğüyle ilişkilendirilebilir. Köprülü de “çapar” kelimesini öne çıkararak, bu kelimenin kahraman-savaşçı anlamına geldiğini iddia eder¹³⁵. Bu bağlamda Çepni adının kökeni “çap”, “çapmak”, “çapar” kelimeleriyle ilişkili olmalıdır. Çünkü Çepnilerin tarih sahnesine çıktığı ilk günden beri Türk askerî teşkilatlanması içerisinde etkin bir konumda olmaları ve Reşidüddin'in onlar hakkında kaydettiği “*nerede düşman görürlerse savaşurlar*”¹³⁶ açıklaması bu iddiaları destekler niteliktedir. Nitekim Bahaeddin Ögel, Reşidüddin tarafından yapılan bu izahın bir halk etimolojisi olduğunu vurgular. Ona göre, halk, etimolojileri kendi dönemlerinden önceki köklere, eklere ve kaybolmuş sözcüklere bakarak bu anlamları vermişlerdir. Fakat Çepni boy adı Cengiz zamanından daha eskilere dayandığı için halkın bu tarz bir mana çıkarabilmesi ve kaybolmuş bu eklere vakıf olması imkânsızdır¹³⁷. Öte yandan Çepni adına ve onlara ait yer isimlerine Türkistan coğrafyasında rastlanmaz. Bunun muhtemel sebeplerinden bazıları Oğuz boylarının bir kısmının Cengiz Han ve Timur dönemlerinde katledilmeleri, yurtlarından erken tarihlerde koparılmaları ve diğer Oğuz boyları arasında erimeleridir¹³⁸.

3. Anadolu'ya Oğuz Göçleri ve Çepniler

Oğuzlar, Anadolu topraklarına kitleler halinde akınlar yapmadan önce bölgeyi tanımak için keşif harekâtlarında bulunmuşlardı. Bu keşif hareketleri kuzey ve güney hattı olmak üzere iki koldan gerçekleşmiştir. 1018'de Çağrı Bey'in önderliğinde gerçekleşen seferlerle Oğuzlar, Anadolu hakkında detaylı bilgi edinerek sınır hattındaki Bizans kuvvetlerini bir hayli yıpratmıştır¹³⁹. Bu akınlar 1071'deki Malazgirt Savaşı'yla kesin sonuca ulaşarak, Anadolu toprakları

¹³⁴ Bostan, 2002b, s. 299.

¹³⁵ Köprülü, 1939, s. 28-30.

¹³⁶ Reşidüddin Fazlullah, 1373, s. 60-61; Togan, 1982, s. 51-52.

¹³⁷ Ögel, 2010, s. 344-345.

¹³⁸ Soltanga Ataniyazov, “Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleneği”, *Bilig*, S. 10, Yaz, 1999, s. 4, 8.

¹³⁹ Turan, 1998, s. 14-15.

Türkmen kitlelerine açılmıştır¹⁴⁰. Selçuklu Devleti de İran-Irak coğrafyasına yığılan Türkmenlerin bir kısmını Anadolu'ya doğru sevk etmiştir. Bir kısmı da hanedana muhalif beylerin etrafında toplanarak Anadolu'ya geçmiştir¹⁴¹. Uzun süreli çatışmalar nedeniyle büyük ölçüde tenhalaşan ve otorite boşluğu oluşan doğu bölgesindeki yaylaklar ve kışlaklar kısa sürede Oğuz boylarının yurtları hâline dönüşmüştür. 1080 yılına kadar ise Türkmen kitleleri Rum nüfusun yoğun olduğu şehir merkezlerini ele geçirerek sadece kırsal bölgelerin değil şehirlerin de Türkleşme sürecini başlatmıştır¹⁴². Büyük Selçuklu Devleti'nin uyguladığı iktâ sistemine dayanan fetih ve iskân siyaseti Oğuz kitlelerinin Malazgirt Zaferi'nden 10 yıl sonra Marmara kıyılarına ulaşmasını ve Batı Anadolu'nun gaza bölgesine dönüşmesini sağlamıştır¹⁴³. Bu Oğuz akınları sırasında önemli bir Çepni grubunun da Anadolu'ya geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim “*Türkiye tarihinin yerli kaynaklarında adı ilk önce anılan Oğuz boyu, muhtemelen Çepnilerdir*”¹⁴⁴.

Türkmenlerin büyük kitleler halinde ikinci kez Anadolu'ya gelişi ise 1220'lerde başlayan Moğol İstilasları sırasında olmuştur. 1223'te Mâverâünnehir-Horasan coğrafyasını idaresi altında tutan Harzemşahların Moğol ordusu karşısında dirayet gösteremeyerek dağılması, bu coğrafyadaki konar-göçer unsurlar kadar şehirli unsurları da tehlikeye düşürmüştür¹⁴⁵. Fakat Moğolların tetiklediği bu ikinci göç dalgası sonucunda kalabalık Oğuz kitlelerinin Anadolu'ya gelmesiyle XIII. yüzyıldan itibaren bölgenin Türkiye olarak adlandırılmasını da sağlamıştır¹⁴⁶. Bu sırada Moğollara karşı tedbirler alan Alâeddin Keykubat'ın, Horasan'ın Bozulus civarında yaşayan Çepnileri

¹⁴⁰ Salim Koca, “Diyâr-ı Rûm”un (Roma Ülkesi=Anadolu) “Türkiye” Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2008, s. 7-8.

¹⁴¹ Carter Vaughn Findley, *The Turks in World History*, Oxford University Press, Oxford, 2005, s. 14-15.

¹⁴² Jean Paul Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 241; Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1971, s. 93-94.

¹⁴³ Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişleri (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, çev. Yaşar Yücel-Bahaddin Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 56-68.

¹⁴⁴ Kenan İnan, “Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2003, s. 72.

¹⁴⁵ Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köse Dağı Bozgunu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 35, 2015, s. 40.

¹⁴⁶ Şakir Turan, “XIII. Yüzyılda Orta ve Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya Göçler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2009, s. 30; Konar-göçer grupların Anadolu'daki ilk faaliyetleri için bkz. Ömeri, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, çev. Yaşar Yücel, 1980, s. 181-201.

Anadolu'ya getirterek Konya ve civarına yerleştirdiğine dair bazı bilgiler vardır¹⁴⁷.

Moğol tehlikesinin 1240'larda Doğu ve İç Anadolu'da kuvvetli bir şekilde hissedilmesi Moğol etkisinin daha az hissedildiği Anadolu'nun batı ve kuzey kesimlerine Türkmenlerin yığılmasını sağlamıştır. Böylece Batı Anadolu ve Karadeniz bölgesinde Türkmen nüfusu zamanla artmıştır¹⁴⁸. Tufan Gündüz, Moğol istilasıyla birlikte Azerbaycan ve Horasan'dan binlerce Türkmen'in Anadolu'ya geldiğini, bunların “karıncalar ve çekirgeler gibi” tüm Anadolu coğrafyasına yayıldığını Selçuklu sultanının ise bunları uçlara sevk ettiğini ifade eder. Devamında ise bunların arasında yoğun bir şekilde bulunan Çepnilerin Batı Karadeniz kıyılarına gönderildiğini ekler¹⁴⁹. Uçlar doğası itibarıyla her türlü merkezi otoritenin tesirinden uzak olup savaşçı ve ganimet peşinde hareketli grupların hayat tarzına oldukça uygundur. Uçlara yığılan bu Türkmenler Batı ve Kuzey Batı Anadolu'da Bizans'a, Orta ve Doğu Karadeniz'de ise Trabzon Rum Devleti'ne karşı gaza siyasetini takip ederek nüfuzlarını artırmışlardır. Nitekim bu Oğuz grupları içinde önemli sayıda Çepni de yer almaktadır. Çepnilerin Doğu Karadeniz'in en uç noktası Rize'den Batı Karadeniz'in uç noktaları arasında yer alan Bolu'ya kadar paralel bir yay üzerinde kalabalık olarak tespit edilmesi bu iddiayı kuvvetlendirir. Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Tokat, Canik, Çorum, Amasya, Çankırı, Kastamonu ve Bolu sancaklarında Çepnilerin yoğun olarak bulunması onların bölgeye gelişinin belirli bir düzen dâhilinde olduğunu gösterir. Bölgedeki Çepni varlığının bu denli kuvvetli olmasının altında Danişmendlilerin bölgedeki faaliyetlerinin yanı sıra beylik yöneticilerinin de Çepnilerle yakın bir ilişki içinde olmaları gelir.

Danişmend Gümüştegin Ahmed Gazi tarafından 1080-1085 yılları arasında Sivas merkez olmak üzere Amasya, Çorum, Tokat, Niksar, Kayseri, Develi, Zamantı ve Elbistan'da kurulan beylik¹⁵⁰ zamanla kuzeye doğru

¹⁴⁷ Bostan, 2002a, s. 353.

¹⁴⁸ Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bozulus Türkmenleri (1540- 1640)*, Bilge, Ankara, 1997, s. 27-28.

¹⁴⁹ Tufan Gündüz, *Türkmenler Üzerine Makaleler, Bozkırın Efendileri*, Yeditepe, İstanbul, 2009, s. 25.

¹⁵⁰ Muharrem Kesik, “Emir (Melik) Gazi (1104-1134)”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C. 2, S. 2, 2014, s. 159.

genişleyerek Trabzon ve çevresini hâkimiyet altına almaya çalışmıştır¹⁵¹. Bu doğrultuda Bizans İmparatorluğu'nun elinde bulunan Bayburt'u 1098'de, Canik ve havalisini ise 1138'de ele geçirmiştir. Danişmendlilerin Samsun ve çevresini ele geçirilmesiyle de beylik ilk defa bir liman şehrine sahip olmuştur¹⁵². Danişmendli Beyi Yağıbasan döneminde Türkmenler 1155'te Oinaion (Ünye) ve Paurae (Bafra) önlerinde görülmüştür¹⁵³. Türkmenlerin Danişmedli Beyliği'nin öncülüğünde iki kol halinde taarruza geçerek batıdan Sinop'a, güneyden ise Aybastı-Perşembe Yaylası üzerinden Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne kalabalık bir şekilde indiği bilinir. Dolayısıyla, Karadeniz'e açılan kapılardan biri Perşembe Yaylası'dır. Yörede Danişmend Türkmenleri ile Bizans İmparatorluğu arasında ilk askerî mücadelelerden biri de burada vuku bulmuştur¹⁵⁴. Danişmendlilerin bu bölgedeki akınları kendilerinden önce bölgede faaliyet gösteren Çepniler tarafından teşvik edilmiş olabilir. Hatta bu noktada Danişmendlilerle Çepniler arasında muhtemel bir yakınlık söz konusudur. Zira, Danişmendli beylerinden Yağıbasan'ın adının anlamı *düşmanı/yağmayı gördüğü yerde savaşır* anlamına gelen Çepni adının manasıyla aynı olması dikkat çekici bir ayrıntıdır. Ayrıca Danişmedli döneminde Niksar'da inşa edilen Niksar Ulucami, mahalli rivayetlere göre Çepnizâde Hasan Bey adında birisi tarafından yaptırılmıştır. Yine Niksar'da yapılan Çepni Bey Kümbeti'ni de burada zikretmek gerekir¹⁵⁵.

Her ne kadar Niksar Ulucami'nin 1145 yılında Nizâmeddin Yağıbasan'ın saltanatı sırasında (1143-1164) yapıldığı düşünülse de caminin Çepnizâde Hasan Bey tarafından yaptırıldığına yönelik rivayet Niksar'daki Çepnilerin etkisini gösterir. Hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Hasan Bey'in Çepnizâde olarak belirtilmesi de atalarının bölgedeki Çepni beylerinden olduğu izlenimini vermektedir. Muhtemelen o Niksar'da adına bir kümbet inşa edilen Çepni Bey'in soyundan gelmektedir. Bu bilgiler beyliğin ana unsurlarından birinin de

¹⁵¹ Sefer Solmaz, "Danişmendlilerin İskân Politikası Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine", *Mehmet Altay Köymen Armağanı*, ed. Mehmet Ali Hacıgökmen, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 5, Konya, 2011, s. 148-149.

¹⁵² Muammer Gül, "XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu Türkleri ile Trabzon İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 2, 2003, s. 423-424.

¹⁵³ Bryer- Winfield, 1985, s. 91.

¹⁵⁴ Demir, 2018, s. 13.

¹⁵⁵ Baha Tanman, "Danişmendliler-Mimari", *DİA*, TDV, C. 8, 1992, s. 474-477.

Çepniler¹⁵⁶ olduğu anlamına gelir ki, Osmanlı döneminde tutulan tahrir defterlerinde bölgede Çepnilerin kalabalık bir şekilde tespit edilmesi bu iddiaları destekler. Nitekim Tokat sancağında Niksar ve Zile kazaları başta olmak üzere Kilmigad, Özükkavak, Tozanlı ve Karakuş nahiyelerinde Çepni boy adını taşıyan pek çok yer adı bulunmaktadır. Ayrıca bazı malikânelerin Çepni beylerinin elinde olması Çepni beylerinin bölgede Osmanlı fethine kadar etkili olduğu anlamına gelir.

Malikâne-divanî sistemi Fetret Döneminde I. Mehmed'in kardeşleri karşısında üstünlük kurmak için Rum eyaletindeki yerel beyleri yanına çekmek amacıyla onlara ayrıcalık tanımasıyla başlamıştır¹⁵⁷. Bu sistem içinde yer alan mali birimlerde vergi gelirleri iki farklı bölüme ayrılarak bir bölümü malikâne hissesi adıyla özel şahıs veya vakıflara, diğer bölümü divanî hissesi olarak devlete aittir. Malikâne hisseleri tam bir özel mülkiyet statüsüne sahip olup sahibi tarafından satılabilir, vakıf yapılabilir veya mirasçılara bırakılabilir.¹⁵⁸ Niksar kazasında pek çok yerin malikâne geliri önce Çepni Bey sonrasında *evlad-ı Çepni* Bey kaydıyla Danişmendliler döneminde bölgede faaliyet gösteren Çepni beylerinin çocuklarına bırakılmıştır. 1514/1515 yıllarında Çepni Bey'in evladına 1 köy¹⁵⁹ ve 1 mezranın¹⁶⁰ malikâne geliri bırakılmıştır. 1574/1575 yıllarına gelindiğinde ise bu gelirlerin sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Bu tarihte 3 köy, 1 çiftlik¹⁶¹ ve 1 mezranın¹⁶² geliri de eklenmiştir. Ayrıca 1520'de Kilmigad¹⁶³, Tozanlı¹⁶⁴ ve Gelmuğad¹⁶⁵ nahiyelerinde Çepni mezraları kaydedilmiştir. 1575'te ise Zile kazasının Özükkavak nahiyesinde Karacaviran

¹⁵⁶ Danişmendlilerin Kayı boyuna mensup olduklarına yönelik iddialar için bkz. Şahabettin Tekindağ, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Hakkında Yeni Görüşler", Atatürk Konferansları VII, Ankara, 1980, s. 64-65.

¹⁵⁷ Halil İncelik, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, C. 1, çev. H. Berktaş, İstanbul 2000, s. 172-173.

¹⁵⁸ Mehmet Genç, "Mâlikâne-Divânî", *İA*, TDV, C. 27, İstanbul 2003, s. 518-519.

¹⁵⁹ BOA TD, nr. 54, s. 115; BOA TD, nr. 387, s. 550; Bkz. "Mezra-i kömür ve Kemer malikane-i Bekir Ali evlad-ı Çepni Bey ve malikane-i Kömür vakfı medrese-i Yağlıbasan divanî hass-ı padişahı alem şah".

¹⁶⁰ BOA TD, nr. 387, s. 552.

¹⁶¹ KKA TD, nr. 10, v. 36b-37a; KKA TD, nr. 10, v. 43b; Bkz. "... nısf-ı malikane-i vakfı evlad-ı Çepni Bey der muceb-i vakfiyet. Haliya evlad-ı Yusuftan Turgut ve ...mutasarrıflardır"; "Ayraç köyü malikane-i vakfı evlad-ı Çepni Bey, nısfı haliya der-tasarrufu Uğurlu veledi Mustafa ber-muceb-i hüccet".

¹⁶² KKA TD, nr. 10, v. 23b; Bkz. "Mezra-i Güdül malikane-i tamamı vakfiyet üzere İsa Fakih bin Pir Ahmet ve Çöre bin Mehmed e- evlad-ı Çepni Bey Mehmed tasarrufunda divanî karyeyi Ağr?".

¹⁶³ BOA TD, nr. 387, s. 445.

¹⁶⁴ BOA TD nr. 387, s. 447.

¹⁶⁵ BOA TD, nr. 19, s. 104.

köyündeki bazı yerler *Çepni taifesinden Musa Fakih veled-i Mehmed ve Hasan Fakih veled-i Mehmed ve Mirza Fakih ve Budak* tarafından satın alınmıştır¹⁶⁶. Aynı tarihlerde Karakuş nahiyesinde Alan-ı Çepni adında bir köy¹⁶⁷ ve geliri Çepnilere bırakılmış bir malikâne vardır¹⁶⁸.

Niksar'daki Danişmendli dönemi mimarisindeki Çepni izleri buradaki Çepni varlığının prestij ve refahına dair başlıca göstergeler arasındadır. Öte yandan Niksar'da Çepni beylerine temlik edilmiş köylerin varlığının yanında Çepni isimli iskân merkezleriyle konar-göçer Çepni cemaatlerine rastlanması bölgedeki Çepnilerin servetinin ve nüfuzunun kaynağını gösterir¹⁶⁹. Kuvvetle muhtemeldir ki Karadeniz sahiline büyük oranda Tokat-Niksar'da yaşayan Çepniler inmiş ve böylece askerî faaliyet sahalarını genişletmişlerdir. Yukarıda sıralanan tarihi veriler ve kayıtlar göz önüne alındığında Danişmendli Beyliği'nin kurucularının Çepni olduğu söylenemezse bile en azından Çepnilerin beyliğin dayandığı ana unsurlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu iddiayı destekleyecek bir başka veri de Danişmendli Beyliği'nin hâkim olduğu bölgelerden olan Sivas'ın güneyindeki Mancılık, Gürün ve Hekimhan bölgelerinde kalabalık bir Çepni nüfusuna rastlanmasıdır. Bahsedilen gruplar Dil Çepnileri adıyla da bilinir¹⁷⁰. Ayrıca Sivas sancağının merkez kazasında Çepniviranı ve Yeniceçepni adını taşıyan iki köy bulunmaktadır¹⁷¹. Bölgede Çepni¹⁷² ve Çepnicik¹⁷³ köylerinden başka Çepni mezrası da mevcuttur. Çepni ve Akviran mezralarında Çepni cemaati yaşamaktadır¹⁷⁴. Öbür taraftan Osmanlı dönemi kayıtlarına göre Sivas'ta Ulu Yörük teşekkülleri arasında 1520'de 432, 1575'te ise 2905 nefere sahip Çepni bölüğü bulunmaktadır¹⁷⁵.

Danişmendli bakiyesi Çepnilere Kadı Burhaneddin döneminde de rastlanır. Ebu Bekr-i Tihranî, Kadı Burhaneddin'in hâkimiyet bölgeleri arasında Gümüş,

¹⁶⁶ KKA TD, nr. 12, v. 107b; Bkz. “*Mezkûr karyede haliya Çepni taifesinden Musa Fakih veled-i Mehmed ve Hasan Fakih veled-i Mehmed ve Mirza Fakih ve Budak cümle hüccetlerinde mestur olanlar tapu ile almışlar*”.

¹⁶⁷ KKA TD, nr. 10, v. 79a-b; Bkz. “*Karye-i Alançepni tâbi-i Küh-i Karakuş nısf-ı malikane vakf-ı mescid-i Ali Bey der Amassıyye divanî tumar*”.

¹⁶⁸ KKA TD, nr. 10, v. 79b.

¹⁶⁹ KKA TD, nr. 10, v. 23b, 37a, 37b, 43b, 62b.

¹⁷⁰ Sümer, 1992b, s. 17.

¹⁷¹ BOA TD, nr. 2. s. 532, 574.

¹⁷² BOA TD, nr. 387, s. 518.

¹⁷³ BOA TD, nr. 19, s. 477; KKA TD, nr. 14, v. 45a.

¹⁷⁴ BOA TD, nr. 287, s. 215-216.

¹⁷⁵ KKA TD, nr. 16, v. 28a-29b.

Merzuban, Çorumlu, Tokad, Amasya, Kayseri, Sivas, Mekan, Ürgüp, Eyyübhisar, Karahisar, Akşehir, Koyunlu, Niksar, Sonisa ve Gökhesak'la birlikte Çepniyurdu'nu da sayar¹⁷⁶. Ebu Bekr-i Tihranî'nin Çepniyurdu olarak nereden bahsettiği tam olarak anlaşılamasa da burasının Niksar'dan önce sayılmış olması bahsedilen yerin Niksar'ın kuzeyi olabileceğini düşündürmektedir. Zira Niksar'ın kuzeyinde yer alan Perşembe Yaylası'ndan sahile kadar olan kısım Çepniler tarafından çoktan iskân edilmişti. Sonraki dönemlerde Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşmesi Çepnilerin önderliğindeki Türkmen grupların katılımıyla üç koldan gerçekleşmiş olmalıdır. Bu noktada Ebu Bekr-i Tihranî'nin Çepni yurdu olarak Niksar'ın kuzeyini işaret ettiği kabul edilirse Çepnilerin Aybastı Perşembe Yaylası üzerinden¹⁷⁷ Bolaman Çayı vadilerinden iç bölgelere sarktığı söylenebilir. Bu konuda Feridun M. Emecen, bölgedeki Türkmenlerin Trabzon Rum Devleti'yle mücadelede izledikleri güzergâhları yüksek yaylak alanlarla sahile inen vadi yolları olarak belirtir. Ayrıca bu durum günümüz Doğu Karadeniz dağlık yerleşiminin oluşmasını da etkileyen unsurlardan biridir¹⁷⁸. Bu yerlerin başında Yağlıdere gelmektedir. Çepnilerin Komnenoslarla girişmiş oldukları mücadelelerde önemli bir üs görevi gören bu yer vadi boyu yerleşimlerine güzel bir örnektir. Bölgenin yerleşim yapısı iyi bir şekilde analiz edildiğinde Türkmenlerin kurmuş olduğu dağlık, vadi ve ırmak kenarı köylerin daha çok sahile inmek isteyen konar-göçer grupların yol güzergâhları olduğu görülecektir. Bununla birlikte bu kurulan köyler Trabzon Rum Devleti'yle yaptıkları mücadelelerde birer askerî üs olarak da kullanılmıştır. Bu konudaki en güzel örneklerden bir diğeri de Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Trabzon'a yakın konumdaki Ağasar vadisinde bulunan Oğuz köyüdür¹⁷⁹. Bu kollardan biri de Kürtün üzerinden Harşit deresi boyunca sahile inen koldur¹⁸⁰, sonuncu kol ise

¹⁷⁶ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbakiriyye*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 39.

¹⁷⁷ Necati Demir, "Danişmendliler Dönemi'nde Ordu", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu I*, ed. Sadullah Gülten vd., Fenomen Yayınları, Ordu 2021, s. 173.

¹⁷⁸ Feridun Emecen, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak-Piraziz*, Kitabevi, İstanbul, 2005b, s. 68-69.

¹⁷⁹ Emecen, 2010, s. 41-42.

¹⁸⁰ Hanefi Bostan, "XVII. Yüzyıllarda Harşit Vadisinde İktisadi Hayat", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 38, Bahar, 2018, s. 2

1277’de Sinop baskınına bertaraf eden ve Samsun’dan sahil şeridini takiben doğuya doğru ilerleyen Çepnilerdir¹⁸¹.

Danişmendli Beyliği yıkıldıktan sonra beylik içinde hâkim unsurlardan biri olan Çepnilerin siyasî rolleri devam etmiştir. Bu çerçevede Danişmendlilerden sonra Doğu Karadeniz’de teşekkül eden Taceddinoğulları, Hacıemiroğulları ve Bafra Emirliği’nin Çepniler tarafından kurulduğu, hiç olmazsa bahsedilen beyliklerin ana unsurunun Çepniler olması kuvvetle muhtemeldir. Bu bakımdan Danişmendli siyasi mirasının başlıca varislerinin Çepniler olduğu söylenebilir¹⁸². Orta ve Doğu Karadeniz’in Giresun civarlarına kadar olan bölgesinin çoğunluğu 1302 tarihine gelindiğinde Çepni Türkmenleri aracılığıyla Türk iskânına çoktan açılmıştı. Osman Turan bölgedeki Çepni Türkmenlerinin nüfuzlarını şu şekilde ifade eder, “*Şarki Karadeniz Bölgesi’ne yaylalardan, geçitlerden ve Harşit vadisinden inen Türkmenler mevcut olmakla beraber bu havali daha ziyade Samsun’dan itibaren sahili takip eden Oğuz Çepni boyu tarafından Türkleştirilmiş, Canik Bölgesine adını veren yerli Hristiyan Çan kavmi tedricen kaybolmuştur. Türkmenler 1302’de Giresun’a kadar ilerlemiş ve bir takım küçük beylikler kurmuşlardır*”¹⁸³. Samsun-Bafra-Fatsa-Giresun-Ordu yörelerinin kıyı kesimlerine hâkim olan bu Çan kavmi ile mücadele için bölgeye Çepnilerin iskân edildiği şeklinde iddialar da mevcuttur¹⁸⁴.

¹⁸¹ İbrahim Tellioglu, *Trabzon Rum Devleti (1204-1461) Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti*, Serander Yayınları, Trabzon, 2009, s. 63.

¹⁸² Demir, 2018, s.63-68.

¹⁸³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2004, s. 232-233; Mehmet Özmenli-Nazım Kuruca, “Giresun ve Havalisinin Türk Yurdu Hâline Gelmesinde Gezgin Dervişlerin ve Ahilerin Rolü”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 11, S. 24, 2018, s. 406.

¹⁸⁴ Koray Özcan, “Ortaçağda Anadolu’nun İdari Coğrafyasına Bakış Anadolu’da Selçuklu İdari Birimleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C. 3, 2005, s. 3.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİNOP'TAN VİLAYET-İ ÇEPNİ'YE

A. OSMANLI HÂKİMİYETİNDEN ÖNCE ÇEPNİLER

1. Sinop ve Havalisinde Çepniler

Anadolu'daki Türkmen faaliyetleri, Selçuklu Devleti'nin yıkılışıyla birlikte kurulacak olan yeni siyasi yapıları hızlandırdı. Anadolu'daki Bizans varlığı İstanbul ve çevresi ile Trabzon ve doğusundan ibaret kalırken, Türkmenler Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1240'tan sonra Moğol ve İlhanlı kontrolüne girmesi sonucunda ortaya çıkan iktidar boşluğunu değerlendirerek siyasi yapılar kurdu¹⁸⁵. XIII. yüzyılın sonuna gelindiğinde artık Anadolu topraklarının dört bir yanı Türkmen çadırlarıyla dolmuştu¹⁸⁶. Bu siyasi boşluktan yararlanarak siyasi yapılanmaya giden gruplardan biri de Çepnilerdi. Moğol istilasını Oğuz boy yapısını bozduğu için Anadolu'ya gelen Oğuz kitleleri Anadolu'nun farklı yerlerine küçük gruplar halinde dağılmıştır. Ana gövdeden kopan bu küçük kitleler bütün Anadolu sathında varlıklarını sürdürürken Oğuz boylarından herhangi birini belli bir bölgede yoğun olarak tespit etmek mümkün değildir. Ancak Çepniler bu genel değerlendirmenin dışında tutulabilir. Bu itibarla Köprülü'nün Oğuz gruplarının Selçuklular tarafından Anadolu'nun farklı yerlerine dağıtıldıkları yönündeki iddiası en azından Çepniler açısından tartışmaya açıktır¹⁸⁷. Nitekim Sinop'tan Rize'ye kadar Karadeniz hattında yoğun bir Çepni nüfusuyla karşılaşılmaktadır. İlerde izah edileceği üzere kalabalık sayıları onların zamanla siyasi bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır.

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Sinop'a yerleşen Çepniler, burayı Karadeniz ucunun askerî merkezi hâline getirmiştir¹⁸⁸. Sinop ve civarındaki Çepni varlığını artıran unsurlardan biri Selçuklu sultanının bunların bir kısmını Batı Karadeniz kıyılarına göndermesidir¹⁸⁹. Bir diğer husus 1240 yılında Orta Anadolu'da meydana gelen Babai İsyanı'dır. İsyanı destek veren Türkmen grupları arasında

¹⁸⁵ Koca, 2008, s. 16-19.

¹⁸⁶ Şakir Turan, 2009, s. 30.

¹⁸⁷ M. Fuat Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Alfa, İstanbul, 2019, s. 90.

¹⁸⁸ George Finlay, *History of the Byzantine and Greek Empires II*, London, 1854, s. 26.

¹⁸⁹ Gündüz, 2009, s. 25.

yer alan Çepniler¹⁹⁰, isyandan sonra başlatılan Selçuklu tâkibatından kurtulmak amacıyla Trabzon Rum Devleti'yle sınır olan Sinop-Giresun hattındaki kırsal bölgelere çekilmişlerdir. Çepnilerin bahsedilen yere gelmesindeki diğer önemli gelişme ise 1240'lardan itibaren Anadolu'da yoğunlaşan Moğol tahakkümüdür. Moğollar ve Türkmenler arasındaki şiddetli çatışmalar, Çepnileri Karadeniz'in dağlık kesimlerine olan göçlerini tetiklemiştir. Ayrıca bölgede yer alan Trabzon Rum Devleti Türkmenlerin gaza faaliyeti sürdürmesi açısından da elverişli bir ortam sağlamaktadır. Bu itibarla bölgedeki Çepni varlığının fazlalığı bir taraftan Selçukluların Türkmenler üzerindeki takibatıyla bir taraftan da hem Anadolu'da yoğun bir şekilde hissedilen Moğol baskısı hem de bölgenin gaza alanı olmasıyla yakından ilgilidir¹⁹¹. Buna karşılık bölgenin büsbütün Moğol baskısından uzak kaldığını da söylemek mümkün değildir. Nitekim Moğol baskısı bütün Anadolu'yu etkisi altına aldığı gibi zamanla Karadeniz bölgesinde de ağırlığını hissettirmiştir. 1250'li yıllarda Sinop ve çevresindeki Moğol baskısı sonucunda Moğol kuvvetleri şehri ele geçirip 1254'te şehrin idaresini Trabzon Rum Devleti'ne devretmiştir. Bunun üzerine Çepnilerin de dâhil olduğu Türkmen ittifakı¹⁹² Sinop'un elden çıkışını kabullenmeyerek Muiniddin Süleyman Pervane'nin etrafında toplanarak 1266 yılında Sinop'u geri almıştır¹⁹³. Bu tarihten itibaren bölgede Pervaneoğulları dönemi başlamıştır¹⁹⁴.

Pervane'nin Sinop'u fethine destek veren Çepniler, kendi beylerinin idaresinde Trabzon Rum Devleti sahasındaki askerî faaliyetlerini artırmıştır¹⁹⁵. 1254-1263 yılları arasında Çepnilerin Karadeniz kıyılarından ne kadar uzakta olduğuna dair herhangi bir bilgimiz yoksa da¹⁹⁶ dönemin kaynaklarında Türkmenlerin bu sırada Orta ve Doğu Karadeniz limanlarına yaptıkları baskınlardan bahsedilir¹⁹⁷. Bunların Çepniler olması kuvvetle muhtemeldir.

¹⁹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı-Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000, s. 131.

¹⁹¹ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırma Dergisi*, C. 1, S. 1, 1969, s. 46; İbrahim Tellioglu, "Trabzon'un Tarihi Dokusunda Ağasar Vadisinin Yeri", *Şalpaazarı Tarih-Kültür-İnsan*, haz. Veysel Usta, Serander, Trabzon, 20202, s. 100-102; Şahin, 2013, s. 73-74; Rustam Shukurov, "The Byzantine Turks 1204-1461", *Brill*, Leiden Bostan, 2016, s. 287.

¹⁹² Sergey Pavloviç Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, Kültür Bilimleri Akademisi, İstanbul, 2016, s. 602

¹⁹³ Turan, 1998, s. 529.

¹⁹⁴ Feridun Emecen, *Karadeniz Kıyı Kentleri Tarihi*, Turkuvaz Kitap, İstanbul, 2020, s. 83-84.

¹⁹⁵ Karpov, 2016, s. 602.

¹⁹⁶ Shukurov, 2016, s. 285.

¹⁹⁷ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, çev. M. Öztürk, Ankara 2000, s. 62-63.

Çepnilerin bu baskısından bunalan Trabzon Rum Devleti Anadolu'daki Moğol tahakkümünden de yararlanarak Sinop'u tekrar ele geçirmek ve bölgedeki Türkmen nüfusu dağıtmak için harekete geçmiştir. Şehir karadan ve denizden kuşatılmışsa da Türkmenlerin direnişi kırlamamış, bunun üzerine Kommenoslar başarısız olarak Trabzon'a dönmek zorunda kalmıştır¹⁹⁸. Buna karşılık Karadeniz hâkimiyeti için stratejik bir liman şehri olan Sinop'un Türkmen ve Çepnilerin elinde kalmasını bir türlü kabullenemeyen Trabzon Rum Devleti şehri ele geçirme teşebbüslerine devam etmiştir. Anadolu'daki gelişmeleri yakından takip eden Trabzon Rumları 1276'da Karamanlı Mehmed Bey'in Konya üzerine yürümesini fırsat bilerek Sinop'u bir kez daha denizden kuşatmıştır. Çepnilerin direnişiyle kuşatma bir kez daha püskürtülmüştür¹⁹⁹. 1276-1277 yılında yeniden tehlike altına düşen Sinop'un elde kalmasında Çepnilerin etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Ayrıca bu durum bölgedeki Çepnilerin kalabalık bir nüfusa sahip olmaları yanında iyi teşkilatlandıkları ve denizcilikte de mahir olduklarını gösterir. Denizcilik konusundaki maharetleri dikkate alındığında bölgeye geliş tarihleri de erkene çekilebilir²⁰⁰. İbn Bibi, Çepnilerin bu başarısından şu şekilde bahseder: *Canik hükümdarı asker ve cephaneye dolu kadırgalarla Sinop'a saldırmak için geldi. Çepni Türkleri ile o diyarı korumak için görevlendirilmiş olan komutanlar onlara karşı koyarak, onları ateş ve su arasında sıkıştırıp canlarına ve evlerine darbe indirdiler. Her tarafı yerle bir ettiler*²⁰¹. Öte yandan Bahaeddin Yediyıldız, Çepnilerin denizdeki bu başarıyla ilgili İbn Bibi'de geçen "dermiyan-ı ab u ateş" ifadesini Sümer'in yanlış anlamasına bağlayarak Çepnilerin denizciliği konusundaki görüşlerine katılmaz²⁰².

İbn Bibi ve diğer kaynakların Çepnilerin bölgede yoğun olduğuna dair verdiği bilgiler Osmanlı döneminde düzenlenen tahrir defterlerinde de desteklenir. Çepni adını taşıyan iskân sahaları Sinop hinterlandında yer alan Bolu, Kastamonu, Çorum, Amasya ve Tokat sancağının pek çok kazasında bulunmaktadır. Buna göre XV.-XVI. yüzyıllarda Kastamonu'nun Aydos kazasında 5²⁰³, Devrekani

¹⁹⁸ Sümer, 1992b, s. 12-13; Karpov, 2016, s. 602.

¹⁹⁹ İbn Bîbî, *Selçuknâme*, çev. Mükrimin Halil Yinanç, haz. Rafet Yinanç-Ömer Özkan, İstanbul, 2010, s. 252; Rustam Shukurov, "Trebizond and Seljuks (1204-1299)", *Mesogeios*, S. 25-26, 2005, s. 135.

²⁰⁰ Sümer, 1992b, s. 13.

²⁰¹ İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1941, s. 300.

²⁰² Yediyıldız, 2019, s. 49.

²⁰³ KKA TD, nr. 200, v. 234b-235a, 255b, 262a-262b, 239b.

kazasında 4²⁰⁴, Durağan ve Tosya kazalarında 2’şer²⁰⁵, Boyabat ve Küre kazalarında 1’er²⁰⁶, Çorum’un Osmancık kazasında 1,²⁰⁷ Bolu sancağının merkez kazasında 1²⁰⁸, Mudurnu kazasında 5²⁰⁹, Gerede kazasında 1²¹⁰, Amasya’nın Ladik kazasında 3²¹¹, Merzifon kazasında 1,²¹² Tokat’ın Zile kazasında 1²¹³, Kilmigad, Tozanlı ve Gelmuğad nahiyelerinde 1’er²¹⁴, Karakuş nahiyesinde 1²¹⁵ ve Niksar kazasında 1²¹⁶ yer adına belgelerde tesadüf edilir. Öte yandan Bolu ve Çorum sancaklarında idari bir birim olan Çepni divanları mevcuttur. Divan teşkilatlanması Türkmen nüfusunun yoğun olarak bulunduğu yerlerde karşımıza çıkar. Bu yapılanmanın eski Türk idari yapısının Anadolu’ya bir yansıması olduğuna şüphe yoktur. Zira ordu/millet şeklinde bir yapılanması olan Türklerin, gittikleri yerlere daha önceden sahip oldukları bazı askerî ve idari sistemleri de yanlarında getirdikleri bilinir²¹⁷. Anadolu, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra yapılan tahrirlerde beylikler dönemindeki eski idari yapılanmalara dokunulmadığı görülür. Nitekim Osmanlılar tarafından ele geçirilen Hacıemiroğulları/Bayramlı vilayetinin bilinen ilk tahrirlerinde sıkça eski Türk askerî ve idari sisteminin yansımaları olan *bölük*, *niyabet* ve *divan* gibi terimlere sıkça rastlanılır²¹⁸. Osmanlılar, bölgeyi ele geçirseler bile, belirli bir süre onların oluşturduğu yapılara müdahale etmemiştir. Fakat ele geçirdiği bir bölgede artık tamamen nüfuzunu yansıtmaya başladıktan sonra, kendinden önceki beyliğin etki ve nüfuzunu gösteren sistemleri kaldırarak kendi idari ve mali yapısını kurmuştur.

1277’den sonra Trabzon Rum Devleti’nin Sinop’a kapsamlı bir saldırısının olmaması, bölgedeki Çepnilere dair bilgilerin kesilmesine sebep olmuştur. Çepnilerin önemli bir kısmının bölgeden ayrıldığı anlaşılmaktadır. İbrahim

²⁰⁴ BOA TD, nr. 23M, s. 159-160, 181, 158, 233, 266.

²⁰⁵ BOA TD, nr. 23M, s. 618, 632; KKA TD, nr. 81, v. 91b-92a, 98a.

²⁰⁶ BOA TD, nr. 327, s. 213; BOA TD, nr. 438, s. 633.

²⁰⁷ BOA TD, nr. 444, s. 73, 93; KKA TD, nr. 38, v. 95b-96b, 108a-110b.

²⁰⁸ BOA TD, nr. 88, s. 16-17.

²⁰⁹ BOA TD, nr. 51, s. 217, 236-237, 251.

²¹⁰ KKA TD, nr. 123, v. 147a.

²¹¹ BOA TD, nr. 387, s. 368; BOA TD, nr. 776, s. 75.

²¹² KKA TD, nr. 34 v. 23.

²¹³ KKA TD, nr. 12, v. 107b; Bkz. “... *mezkûr karyede haliya Çepni taifesinden Musa Fakih veled-i Mehmed ve Hasan Fakih veled-i Mehmed ve Mirza Fakih ve Budak cümle hüccetlerinde mestür olanlar tapu ile almışlar*”.

²¹⁴ BOA TD, nr. 387, s. 445; BOA TD, nr. 387, s. 447; BOA TD, nr. 19, s. 104.

²¹⁵ KKA TD, nr. 10, v. 79b.

²¹⁶ BOA TD, nr. 54, s. 115; BOA TD, nr. 387, s. 550; KKA TD, nr. 10, v. 36b- 37a, 43b, 62b.

²¹⁷ Yediyıldız, 2019, s. 65

²¹⁸ Yediyıldız-Üstün, 1992, s. 1-11.

Tellioğlu da bu sıralarda kalabalık bir Çepni grubunun Sinop'tan doğuya doğru hareket ettiğini söyler. Çepnilerin bölgeden ayrılma sebepleri arasında gaza alanının Canik, Ordu ve Giresun hattına genel bir ifade ile Doğu Karadeniz'e doğru kayması sayılabilir²¹⁹. Zira Trabzon Rum Devleti'nin hâkimiyetindeki topraklardan bir kısmının Çepnilerin eline geçmesiyle Ordu ve Giresun gibi Doğu Karadeniz bölgesi Çepni yurdu hâline gelmiştir²²⁰. Osmanlı döneminde düzenlenen tahrir defterlerinde rastlanan *Çepniyurdu* adını taşıyan köy isimleri bu günlerin hatırası olmalıdır. İlerde bahsedileceği üzere Çepniler bölgede yoğun bir faaliyet göstererek Trabzon Rum Devleti'nin Giresun'a kadar çekilmesini sağlamıştır. Nitekim XIII. yüzyılın sonunda Harşit vadisi bir nevi Çepni yurdu hâline gelmiştir²²¹. Tarihsel veriler sınırlı olmakla birlikte Sinop'tan doğuya doğru kitlesel Çepni hareketinden yola çıkarak bunların Trabzon Rum Devleti üzerindeki baskılarını sıklaştırdıklarına yönelik bilgiler mevcuttur. 1319'da Trabzon'da Türkmenlerin saldırısı sonucu büyük bir yangın çıktığını kaydeden Komnenosların tarihçisi Panaretos, Türkmenlerin Sinop'tan hareket ettiğini ve Trabzon'a kadar ilerlediğini belirtir²²². Sinop'tan gelip Trabzon'da yangın çıkaranların Çepniler olması kuvvetle muhtemeldir. Öte yandan Çepnilerin XIII. yüzyılın sonunda Doğu Karadeniz'e doğru Sinop üzerinden yayıldıkları ve Ordu-Sinop arasında kurdukları siyasi teşekküllerle de sahil kesimlerinin Türkleşmesini hızlandırdıkları görülmektedir²²³. Buna karşın Şakir Şevket, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepnilerin İran sahasından gelerek Karadeniz sahillerine indiğini iddia etmektedir²²⁴. Fakat bu iddiayı temellendirecek bilgiler mevcut değildir.

2. Bir Çepni Beyi: Kuşdoğan Bey ve Faaliyetleri

İlk olarak Komnenoslara karşı 1277'de önemli bir zafer elde eden Çepniler bu tarihten itibaren 70 yıl da doğuya doğru ilerleyerek yaklaşık 400 km'den fazla bir alanı kontrol altına almayı başarmışlardır²²⁵. Çepnilerin bu sırada

²¹⁹ İbrahim Tellioğlu, "Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 1, 2006, s. 24.

²²⁰ Melek Öksüz, "Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 5, 2005, s. 22.

²²¹ İbrahim Tellioğlu, "Selçuklulardan Osmanlılara Trabzon", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 72, 2018b, s. 375-376.

²²² A. Hahanov, *Panaret'in Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Kendi Yayını, Trabzon, 2004, s. 67.

²²³ Michael E. Meeker, *İmparatorluktan Gelen Bir Ulus Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz'de Osmanlı Mirası*, çev. Tutku Vardağı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 100.

²²⁴ Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, İstanbul, 1294, s. 164-165.

²²⁵ Shukurov, 2016, s. 285.

iç bölgelerden sahile doğru akınlarında Çepni komutanlarından Kuşdoğan Bey ön plana çıkar. Fakat Kuşdoğan Bey'in adı, Hacıemiroğulları Beyliği ile olan ilişkisi ve ölümü gibi konular tartışmalıdır. Kaynaklarda *Koustougan*es olarak belirtilen Çepni reisinin adı Emecen'e göre Kuşdoğan²²⁶, Sümer'e göre "Küçük Ağa"dır²²⁷. Shukurov ise bu adı daha farklı yorumlayarak Güç-Tuğan şeklinde verir²²⁸.

Necati Demir'e göre Savcı Bey adında bir beyin Doğanşah ve Kuşdoğan adında iki oğlu olup Danişmendli Beyliği'nin yıkılmasından sonra Doğanşah Bey merkezi Niksar olan Taceddinoğulları Beyliğini kurarken Kuşdoğan Bey ise merkezi Mesudiye'nin Kale köyü olan Hacıemiroğulları Beyliğini kurmuştur²²⁹. Buna karşılık Emecen ise Kuşdoğan Bey'in Hacıemiroğulları'nın atası olarak gösterilmesine şüpheyile yaklaşarak bu konuda sarıh bilgilerin olmadığını ifade eder. Bu şekilde bir iddianın mevcut kaynaklar çerçevesinde ortaya atılamayacağını, fakat onun Giresun ve çevresinde fetih hareketlerine girdiğini ve bu yörede bir uç askerî teşkilat kurup böylelikle kaynaklarda geçen *ilk Çepni askerî lideri/emiri* olduğunu belirtir²³⁰. Onun bir Çepni beyi olduğu kendisine bağlı kalabalık bir Çepni grubunun varlığından hareketle de söylenebilir. Nitekim bölgeye ait tahrir kayıtlarında Kuşdoğan adıyla bilinen köyler onun etrafında bulunanlar tarafından kurulmuş olmalıdır. Ünye'den Giresun'un doğusuna doğru dağılan²³¹ köyler Hafsamana (günümüzde Gököy ilçesi)²³², Geriş (günümüzde Tepeköy'ün mahallesi),²³³ Satılmış²³⁴ ve Çepni vilayetindedir²³⁵. Bu bağlamda Kuşdoğan Bey'in etrafında farklı yerlerden kalabalık bir grubun olduğu dolayısıyla onun nüfuzunun Ordu ve Giresun yöresine yayıldığı söylenebilir.

Kuşdoğan Bey'in bilinen ilk faaliyeti 1297'de kalabalık bir Çepni grubuyla bölgenin muhkem kalelerinden biri olan Ünye'yi fethetmesidir. Muhkem bir kalenin fethinden sonra Türkmenler, Ordu ve yöresine doğru yayılarak²³⁶

²²⁶ Emecen, 2018, s. 135.

²²⁷ Sümer, 1992b, s. 13

²²⁸ Shukurov, Rustam, "Two Waves of Nomadic Migration in The Pontos in The Thirteenth Fourteenth Centuries", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 1, 2006, s. 34.

²²⁹ Demir, 2018, s. 75, 80.

²³⁰ Emecen, 2018, s. 142; Fatsa, 2017, s. 56.

²³¹ Necati Demir, "Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepni Türkmenleri ile Güvenç Abdal Ocağı'nın Kuruluşu", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 63, 2012, s. 86.

²³² Yediyıldız-Öz-Üstün, 2002b, s. 16.

²³³ Yediyıldız-Üstün, 1992, s. 125, 237.

²³⁴ Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s. 196.

²³⁵ BOA TD, 52 nr, s. 665; BOA TD. nr. 288, s. 778-779; KKA TD, nr, 43 s. 164b.

²³⁶ Panaretos, 2019, s. 7.

Karadeniz'in bir diğerk önemli kale şehri olan Giresun üzerine de sefer düzenlemişlerdir. Bu sırada Trabzon Rum Devleti II. İoannas'ın ölümüyle oluşan otorite boşluğu da Çepnilerin ilerleyişi kolaylaştırmıştır. O, Komnenosları Ordu şehirini terk etmeye zorlayarak Giresun Kalesi'ne kadar püskürtmüş olsa da²³⁷ Giresun önlerinde Komnenoslarla giriştiğı mücadeleyi kaybetmiştir²³⁸. Çepniler, Giresun kıyılarındaki bu yenilgiden sonra onların hâkimiyet sahasından uzak olan dağlık bölgelere çekilmişlerdir²³⁹. Buna karşılık Çepnilerin keşif ve vurgun amaçlı yıpratıcı akınları devam etmiştir²⁴⁰. Kuşdoğan Bey'in önderliğinde toplanan Çepniler 1301'de yine Giresun önlerine kadar ilerlemiştir²⁴¹. Giresun'un Trabzon Rum Devleti için hayati bir öneme sahip olması onları büyük ölçüde tedirgin etmiştir. Bundan dolayı Komnenoslar büyük bir birlikle şehri savunmuşlar ve Türkmenleri mağlup ederek onların geri çekilmesini sağlamışlardır²⁴². Bryer, 1301 yılında Giresun üzerine yapılan bu seferin öneminden bahsederek şayet Türkmenler şehri ele geçirseydi Trabzon Rum Devleti'nin o yıllarda yıkılabileceğini ileri sürer²⁴³. Yine bu tarihlerde Çepnilerin güçlü bir şekilde Giresun önlerinde gözükmesi, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Türkmen varlığını daha o dönemde bile güçlü bir şekilde ortaya koyar. Komnenoslara karşı yapılan bu mücadelenin kaybedilmesinden sonra Kuşdoğan Bey'in akıbeti belirsizdir. Onun hakkında kaynaklar savaş meydanında idam edildiğı²⁴⁴ veya esir edildiğı²⁴⁵ yönünde bilgiler verir. Döneme ait bazı kaynaklar ise onun ölümüyle ilgili herhangi bir bilgi vermez²⁴⁶. Kuşdoğan Bey'in bölgedeki faaliyetleri Trabzon şehrinde korku yaratmış ve Çepni taarruzlarına karşı sıkı önlemler alınmasına neden olmuştur. Trabzon Rum Devleti Çepni akınlarını önlemek için bir taraftan

²³⁷ Tellioglu, 2009, s. 75.

²³⁸ Yediyıldız, 2019, s. 49-50.

²³⁹ Fallmerayer, 2011, s. 151.

²⁴⁰ Ayhan Yüksel, *Doğu Karadeniz Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 61.

²⁴¹ Emecen, 2018, s. 135-136.

²⁴² Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, ed. M. Brosset, C. XX, Paris, 1836, s. 482-483; Demir, 2018, s. 72; Karpov, 2016, s. 589.

²⁴³ Bryer-Winfield, 1985, s. 129; Tellioglu, 2006, s. 25; Shukurov, 2006, s. 34.

²⁴⁴ Karpov, 2016, s. 599.

²⁴⁵ Ahmet M. Zehiroğlu, *Trabzon İmparatorluğu*, Lazika Yayın Kollektifi, Trabzon, 2016, s. 108.

²⁴⁶ Sümer, 1992, s. 13.

Giresun, Görele ve Tirebolu gibi önemli kale şehirlerine askerlerini yığarken²⁴⁷ diğer taraftan da batı sınırlarındaki şehirlere surlar inşa ettirmiştir²⁴⁸.

3. Hacıemiroğulları, Taceddinoğulları ve Çepniler

Savcı Bey adında bir beyin Doğanşah ve Kuşdoğan adında iki oğlu vardı. Bu oğullarından Danişmendli Beyliği'nin yıkılmasından sonra Doğanşah Bey merkezi Niksar olan Taceddinoğulları Beyliğini kurarken Kuşdoğan Bey ise merkezi Mesudiye'nin Kale köyü olan Hacıemiroğulları Beyliğini kurmuştur²⁴⁹. Demir bu iddiasını kuvvetlendirmek için sözlü tarihe başvurarak bölgeden derlediği rivayeti aktarır: *Malazgirt Savaşı'ndan sonra, Anadolu'nun kuzeyinin fethiyle Danişmendliler görevlendirilir. Danişmendliler, Önce Sivas'ı başkent yapar. Sonra başkentlerini Niksar'a taşırlar. Buradan Karadeniz tarafına seferler düzenlerler, akınlar yaparlar. Ordu tarafında, topraklar fethedildikçe Niksar'dan bu tarafa aileler göç eder ve yerleşirler. Bunlardan biri de Ahi Pehlivan ve ailesidir. Ahi Pehlivan, vaktiyle Niksar'da yaşamaktadır. Ordu yöresine göç etme sırası geldiğinde, Niksar'da okunu yayını alıp bir tepeye çıkar. Okunu yaya koyar, yayı gerip: "Bu ok nereye düşerse ben oraya yerleşeceğim." der. Oku fırlatır. Ok, Mesudiye ilçesine bağlı bugün Yeşilce mahallesi olarak bilinen Yavadı'ya düşer. Ahi Pehlivan, ailesini alarak bu bölgeye gidip yerleşir ve bir vakıf kurar. Ahi Pehlivan, Yeşilce'ye yerleşir. Fakat Niksar'ı hiç unutmaz. Vasiyette bulunur: "Ölünce beni Niksar'a götürün, orada atalarımın yanında toprağa verin." der. Ahi Pehlivan öldüğünde Niksar'a getirirler²⁵⁰. Buna karşın yörenin 1455'te tutulan tahrir defterinde Niyabet-i Satılmış-ı Bayram, 1485'te ise Vilayet-i Satılmış ve Bayramlı adı geçmektedir²⁵¹. Burada bahsedilen Satılmış'ın Bayram Bey'in babası olması da kuvvetle muhtemeldir²⁵². Bundan dolayı beyliği kuran veya Savcı Bey'in oğullarından biri olmasa dahi Kuşdoğan Bey ve etrafındaki Çepnilerin yoğun faaliyetleri bölgede Taceddinoğulları ve Hacıemiroğulları*

²⁴⁷ Anthony Bryer, "The Estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their Resources, Products, Agriculture and Location", *Twelfth Spring Symposium of Byzantine Studies/ Αρχαίον Ποντου (Archeion Pontou)*, Athens, 1979, s. 374.

²⁴⁸ Bayram Arif Köse, "Ortaçağda Trabzon ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi*, Erzurum, 2012, s. 160.

²⁴⁹ Demir, 2018, s. 75, 80.

²⁵⁰ Necati Demir, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları IX*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006, s. 45-46.

²⁵¹ Yediyıldız- Üstün, 2002a, s. 89-90.

²⁵² Ergin Ayan, "Tokat ve Çevresinde Yerel Bir Egemenlik: Hacıemiroğulları Beyliği", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu 01-03 Kasım 2012*, ed. Ali Açıklı vd., Tokat Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları Tokat, 2013, 29.

adında önemli iki beylik kurarak sonuçlanmıştır²⁵³. Bu iki beylik Trabzon Rum Devleti'nin sınırında olmasından dolayı bir uç beyliği hüviyetinde olarak bölgeyi Türk yerleşimine açan önemli siyasal organizasyonlardır. Tellioğlu, Hacıemiroğulları'nın kuruluşunu Sinop Çepnilerine bağlar. Ona göre 1301'te Sinop'tan doğuya doğru hareket ederek Ordu ve Giresun çevresine gelen önemli sayıda Çepni varlığı görülür. Fakat bu tarihlerde III. Aleksios'un onların üzerine sefer düzenlediğini ve bu şehirlerde tekrardan hâkimiyetini tesis ettiğini belirten Tellioğlu, bu durumun da uzun sürmediğini ve bu yörelerde Sinop Çepnilerinin Hacı Emir Bey önderliğinde teşkilatlanarak bir beylik kurduğunu belirtmektedir²⁵⁴.

Taceddinoğulları Beyliği'nin merkezi Danişmendlilerin başkenti Niksar, Hacı Emiroğulları Beyliği'nin merkezi ise Danişmendlilerin sınır kalelerinden Mesudiye'nin (Milas) Kale köyüdür²⁵⁵. Hacıemiroğulları Beyliği, oldukça muhkem bir mevkiideki Mesudiye ve çevresinde kurulup güvenlik endişesi olmaksızın güçlendikten sonra merkezini Karadeniz sahiline Giresun yakınlarındaki Eskipazar'a taşıyarak Trabzon Rum Devleti'yle doğrudan çatışmalara başlamıştır. Hacıemiroğulları'nın oluşturduğu doğal set sayesinde Karadeniz kıyısı ve artalanında Türkmen yerleşimi oldukça artmış ve bölgedeki Türkmen iskânı genişlemiştir²⁵⁶. 1402'de Karadeniz sahillerine gelen İspanyol Elçisi Clavijo'nun tâbiri ile Erzamir yani Hacıemiroğulları etrafında önemli miktarda Türkmen toplanmış ve bunlar Karadeniz'in Türkleşme sürecinde esaslı bir rol oynamıştır²⁵⁷. Taceddinoğulları'nın 1386'da yaklaşık 12 bin, Hacıemiroğulları'nın ise 1402'de 10 bin atlı askerine karşılık 1362'de rakipleri Trabzon Rum Devleti'nin 6 bin askere²⁵⁸ sahip olması Türkmenlerin askerî gücünü göstermesi bakımından da son derece önemlidir.

²⁵³ Kenan İnan, "Giresun ve Havalisinde Türkmenler (XIII. ve XV. Yüzyıllar)", *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri 24-25 Mayıs 1996*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 64.

²⁵⁴ Tellioğlu, 2018, s. 378.

²⁵⁵ Sümer, 1992a, s. 243.

²⁵⁶ Mehmet Özmenli-Nazım Kuruca, "Giresun'da Türk İskanına Bir Örnek: Zaviye", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 88, Kış, 2018, s. 138.

²⁵⁷ Clavio, *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, Translated From The Spanih by Guyle Strange-George Routledge, London 1928, s. 109.

²⁵⁸ İbrahim Tellioğlu, "Doğu Karadeniz'e Etnik Göçler", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 5, 2005, s. 6.

Bölgedeki bu beyliklerin kurulması Çepnilerin serbest hareket etme imkânı buldukları anlamına gelir. Ayrıca hem Panaretos'un Kroniği'ndeki²⁵⁹ hem de XV. yüzyıla ait tahrir defterlerindeki bilgiler beyliğin kurucularının hiç olmazsa beylik unsurlarının Çepni olduğunu ortaya koyar²⁶⁰. Sümer'e göre de Bayramlı/Hacıemiroğulları Beyliği kurucuları 1277 yılından sonra Sinop'tan doğuya doğru hareket eden Çepnilerdir²⁶¹. Çepnilerin bilinen ilk reislerinden biri olan Kuşdoğan Bey'den sonra bölgede Hacıemiroğulları Beyliği'nin kurucusu olan Bayram Bey adı ön plana çıkar. Onun da Kuşdoğan Bey'le hareket eden Çepni beylerinden olması kuvvetle muhtemeldir²⁶². Buna karşılık beyliğin Anadolu'daki çatışma alanı olan Orta ve Batı Anadolu'nun dışında kalması yüzünden dönemin kaynaklarında beylik hakkında pek bilgi bulunmaz. Ancak Trabzon Rum Devleti tarihlerinde birtakım müphem nitelikte tarihsel verilere ulaşmak mümkünse de bu bilgiler beylik tarihini tam olarak aydınlatmak için yeterli değildir. Bu yüzden beyliğin kurucusu olarak Bayram Beyi kabul edenler olduğu gibi²⁶³ onunla başlayan siyasi yapının Bayram Bey'in oğlu Hacı Emir İbrahim (Ömer)²⁶⁴ tarafından beyliğe dönüştürüldüğü bu nedenle de beyliğin adının Hacıemiroğulları olarak isimlendirmesinin uygun olacağı iddia edilmektedir.

Beyliğin kurucusu ve kuruluş tarihinin yanı sıra hâkimiyet sahası da tartışmalıdır. Bryer'e göre onların hâkimiyet sahasının sınırları Kelkit nehrinin kuzeyi ile Yeşilırmak'ın doğusunda kalan bölgelerdir²⁶⁵. Shukurova ise beyliğin hâkimiyet sahasını Niksar'ın kuzeydoğusu ile Kelkit'in kuzeyindeki dağlık bölgelerle Kelkit/Lykos vadisi ve Yeşilırmak/İris nehirlerinin doğusu yani Canik bölgesi olarak belirtir²⁶⁶. Hacıemiroğulları Beyliği'nin dâhil olduğu siyasi

²⁵⁹ Gül, 2003, s. 427.

²⁶⁰ Yediyıldız-Üstün, 1992, s. 1-398.

²⁶¹ Sümer, 1992c, s. 3, 36; Ayan, 2012, s. 28.

²⁶² Demir, 2018, s. 80.

²⁶³ Sümer, 1992c, s. 3; Sümer, 1992b, s. 14; Bryer de beyliğin kurucusunun 1313-1332 yılları arasında hüküm süren Chalybian Emiri Bayram Bey olduğunu söyler. Bkz. Bryer-Winfield, 1985, s. 101; Anthony Bryer-David Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, çev. İsmail Köse, C. 1, Türk Tarih Kurumu, 2020, s. 190-191.

²⁶⁴ Pertev N. Boratav, "Dede Korkut Hikayelerindeki Tarihi Olaylar ve Kitabın Te'lif Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C. 13, 1958, s. 51; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398) Mutahharten ve Erzincan Emîrliği*, Sevinç Matbaası Yayınları, Ankara, 1983, s. 89; Demir, 2018, s. 86.

²⁶⁵ Bryer, 1985, s. 128.

²⁶⁶ Rustam Shukurov, *Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century*, *Mediterranean Historical Review*, Vol. 1, 1994, s. 45.

çatışmalar da onların hâkimiyet sahası hakkında bazı bilgiler verir. Taceddinoğulları-Hacıemiroğulları çatışmasına müdâhil olan Kadı Burhaneddin İskefser (Gölköy) Kalesi'ni Taceddinoğulları'ndan alarak Hacıemiroğulları'na vermiştir. Böylece onların hâkimiyet alanının batıda Gölköy ve çevresine kadar uzandığı ifade edilebilir²⁶⁷. Beyliğin doğu sınırı olarak Trabzon Rum Devleti kaynakları *Hospitokastron* bölgesini işaret eder. Giresun ve Karahisar arasında olduğu düşünülen Hospitokastron'a 1361 yılında Komnenosların sefer düzenlediğine dair kayıtlardan beyliğin batı ucunun bu bölgeye kadar uzandığı bilgisine ulaşılabilir²⁶⁸. Buradan da anlaşılabileceği üzere Hacıemiroğulları'nın sınırları zamanla Terme'den Giresun'a kadar olan kıyı kesimlerle bunları çevreleyen dağlık bölgelere kadar ulaşmıştır²⁶⁹.

Bayram Bey'le ilgili bilgilerimiz fazla olmamakla birlikte beyliğin tarihiyle ilgili bazı çıkarımlar yapabilmekteyiz. Panaretos'un verdiği bilgilere göre 1280-1297 tarihleri arasında Trabzon Rum Devleti'nin tahtında bulunan II. İonannes'le yeri tam olarak belirlenemeyen Halidya (Ordu ve çevresi)²⁷⁰ civarında Türkmenlerle büyük bir mücadele gerçekleşmiş; bölge bu mücadele sonucunda Türklerin eline geçmiştir²⁷¹. Panaretos'un bahsettiği Türklerin, Hacıemiroğulları'nı kuran Çepniler olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla Çepnilerin bu tarihte Karadeniz kıyılarında güçlü bir şekilde Trabzon Rum Devleti'yle savaşıyor olması onların bölgeye geliş tarihlerinin daha eski olduğunu ortaya koymaktadır²⁷². Beyliğin bilinen ilk beyi olan Bayram Bey'in adına ilk

²⁶⁷ Elizabeth A. Zachariadou, "Trabzon ve Türkler (1352-1402)", çev. Murat Keçiş, OTAM, S. 22, 2007, s. 230; Fakat Zachariadou'nun beyliğin sınırının Gölköy ulaştığı konusuna Shukurov katılmaz. Ona göre beyliğin merkezinden Gölköy'e kuş uçuşu dahi 100 kmlik bir mesafede olup dönemin şartlarında ulaşımın da bir hayli zor olduğuna dikkat çeker. Bundan dolayı beyliğin güney sınırının bu kadar uzak bir mesafede olamayacağını belirtir. bkz. Shukurov, 1994, s. 45.

²⁶⁸ Murat Keçiş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 125; Ayrıca İsmail Hami Danişmend'e göre beyliğin hâkimiyet alanını Ordu-Giresun arasındır. Bkz. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul, 1947, s. 115.

²⁶⁹ Mehmet Bilgin, "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Hareketleri", *Giresun Tarih Sempozyumu*, Giresun Belediyesi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 89.

²⁷⁰ M. Kursanskis, "Trabzon İmparatorluğu ve Gürcistan", *Belleten*, çev. Murat Keçiş, C. 74, S. 271, 2010, s. 921; Halidya bölgesi Bizans İmparatorluğu'nun bir idari biçimi olarak günümüz Gümüşhane sınırları dâhilindedir. Bu bölge hakkında detaylı bilgi için bkz. Çoşkun Erüz-Güler Erüz-Raif Kandemir-Güngör Üçüncüoğlu, "Antik Çağdan Günümüze Gümüşhane-Torul-Kurum (Gorom-Kromini) Vadisi Demografik Değişimi", *Gümüşhane Tarihi (İl Oluşunun 85. Yılında Gümüşhane Tarihi ve Ekonomisi Sempozyumu Tarih Bildirileri 25-26 Mayıs 2010)*, ed. Bayram Nazır-Kemal Saylan, Gümüşhane, 2016, s. 186-203.

²⁷¹ Anthony Bryer, "Greeks and Turkmens: The Pontic Exception", *The Empire of Trebizond and The Pontos*, London, 1980, s. 143-148; Zachariadou, 2007, s. 229.

²⁷² Demir, 2012, s. 85.

defa 1313'te Trabzon Rum Devleti'nin sınırları içerisindeki bir pazar yerine düzenlediği baskın dolayısıyla tesadüf edilir²⁷³. Yine bu baskından sonra 1332'de Çepniler Maçka civarında görülmektedir²⁷⁴. Bütün bu bilgiler Çepnilerin bu tarihten çok önce bölgeye geldiğini ve askerî-siyasi bir teşkilat kurduğunu gösterir.

Hacıemiroğulları'nın bölgenin hâkimiyeti hususunda Trabzon Rum Devleti haricinde çekiştiği bir diğer siyasi yapı ise Taceddinoğulları Beyliği'dir. Taceddin Bey'in babası Emir Doğanşah (Doğancık) Bey adında önemli bir Türkmen beyidir. O, Emir Eratna ile mücadeleye girmiş ve 1346'da Niksar'da ölmüştür. Ondan sonra yerine oğlu Taceddin geçmiştir. Beyliğin kuruluş ve faaliyet sahası Canit-i Göl (Terme ve Çarşamba) havzasıdır²⁷⁵. Beyliğin kuruluş ve yayılma sahaları incelendiğinde Çepni Türkmenleriyle ilişkisi bulunduğu dair kuvvetli işaretler vardır. Zira Canik bölgesi Çepniler tarafından Türk iskânına açılan bölgelerin başında gelmektedir²⁷⁶. Fakat yöreye ait tahrir defterleri incelendiğinde Çepni adlı yerleşim yeri ile cemaat adlarına fazla rastlanmaz. Samsun ve civarında 1'er tane Çepni köyü ve mezrasına tesadüf edilmiştir. Samsun merkezinde bulunan Kırancı Çepni mezarı zamanla köy statüsünde yazılmıştır²⁷⁷. Kırancı civarında bulunan Çepni mezarındakilerin Taceddin Bey divanına ait haslar olarak kaydedilmiştir. Ayrıca bu mezrada Anarlı köyü sakinleri ziraat yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu köyün sakinlerinin de Çepni cemaatine mensup kişiler olması kuvvetle muhtemeldir. Yine Çepni isimli başka bir mezra ise Kadıköy'de bulunmaktadır²⁷⁸.

Öte yandan her iki yapının da hedefi Trabzon Rum Devleti'nin sahası olduğundan zamanla bu iki beylik birbirlerinin doğal rakibi hâline gelmişlerdir²⁷⁹. Beylik XIV. yüzyılın başında Trabzon Rum Devleti'nin batı sınırlarını kontrol altında tutmaktaydı. Tahta geçen Taceddin Bey ilk dönemlerinden Amasya hükümdarı Hacı Şalgeldi'ye tâbi idi²⁸⁰. Daha sonra müstakil halde hareket etmeye

²⁷³ Yediyıldız, 2019, s. 50; Emecen, 2010, s. 38-39.

²⁷⁴ Shukurov, 2006, s. 35.

²⁷⁵ Alpaslan Demir, "XVI. Yüzyılda Samsun-Ayıntab Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 23.

²⁷⁶ Sümer, 1992b, s. 130.

²⁷⁷ BOA TD, nr. 37, s. 611-612.

²⁷⁸ BOA TD, nr. 37, s. 490.

²⁷⁹ Sait Kofoğlu, "Taceddinoğulları", *DİA*, TDV, s. 343.

²⁸⁰ Keçiş, 2013, s. 119.

başlayan beylik yüzünü doğuya dönerek Trabzon Rum Devleti ile Hacıemiroğulları'nın hâkimiyet sahalarına akınlar düzenlemeye başlamıştır. Trabzon Rum Devleti iki rakip siyasi yapı arasındaki çekişmeyi şiddetlendirme politikası izleyerek bu beylikleri sınırları dışında tutma politikası izlemiştir. Ayrıca Trabzon Rum Devleti hâkimiyet sahalarından biri olan Çarşamba'nın Taceddinoğulları tarafından ele geçirilmek istenmesi üzerine III. Aleksios bu beylik ile anlaşma yoluna gitmiştir²⁸¹. Bu anlaşma Trabzon Rum Devleti ve Taceddinoğulları Beyliği'nin yakınlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1379 yılında bu politika çerçevesinde Trabzon kralı III. Aleksios kızını Taceddin Çelebi ile evlendirmiş ve bu sayede Hacıemiroğullarına karşı güçlü bir müttefik elde etmiştir²⁸². Bu evlilik yoluyla Trabzon ile bir akrabalık tesis eden Taceddin Bey, Sivas merkezli Kadı Burhaneddin'in tepkisini çekmiş nihayetinde Hacıemiroğulları da Kadı Burhaneddin Beyliği'nin desteği ile batı sınırlarını Taceddinoğulları hilafına genişletmiştir²⁸³.

Bu rekabet ortamında Taceddinoğulları, Trabzon Rum Devleti ile müttefik olarak ve sıhriyet kurarak üstünlüğü ele geçirmiş²⁸⁴, Giresun Kalesi'ne kadar doğu sınırlarını genişletmiş Hacıemiroğulları'nı batı sınırında tazyike başlamıştır²⁸⁵. Kommenosların ittifak siyaseti sayesinde Trabzon Rum Devleti üzerinde Çepnilerin bir başka ifade ile Hacıemiroğulları Beyliği'nin askerî baskısı gevşemiştir. Öte yandan ağır bir hastalık geçiren ve kendisinden sonra iç çekişmelerin önünü kesmek isteyen Hacıemiroğulları emiri İbrahim (Hacı Emir) Bey, kurultay toplayarak beyliğin bütün önde gelen ailelerini bir araya getirmiş ve veliahdının büyük oğlu Süleyman Bey olduğunu ilan etmiştir²⁸⁶.

Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Rezm-u Bezm* adlı eserinde bu gelişmeleri şu şekilde anlatır; “*Taceddin, gözünü Hacı Emir'in vilayetine dikti ve oranın fethi için çaba harcamaya başladı. Çünkü Hacı Emir, ağır bir hastalığa ve elim bir*

²⁸¹ Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, 2014, s. 148.

²⁸² Anthony A.- M. Bryer, “Rumlar ve Türkler: Karadeniz İsisnası”, çev. M. Sibel Dinçel-Murat Keçiş, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 16, Yıl 18, Bahar, 2014, s. 198; Murat Keçiş, “Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 28, Ekim, 2009, s. 148.

²⁸³ Keçiş, 2013, s. 120.

²⁸⁴ Trabzon Rum İmparatorluğu'nun bölgedeki beyliklere karşı izlediği evlilik siyaseti hakkında bkz. George Emm, “Rakintzakis, Orthodox-Muslim Mixed Marriages 1297-1453”, *University of Birmingham*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Birmingham, 1975.

²⁸⁵ İbrahim Tellioglu, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, İlk Adım Belediyesi Yayınları, Samsun, 2012, s. 164.

²⁸⁶ Demir, 2018, s. 105.

derde yakalanmış, ölümün eşiğine varmıştı. Çocuklarının en büyüğü, evlatlarının en olgunu (erşed-i evlad) Süleyman Beğ idi. Alnında büyüklük ve asalet izleri, yüzünde olgunluk ve yiğitlik ışığı parlıyordu. Hacı Emir, akrabalarını ve vilayetin ileri gelenlerini yanına çağırarak, 'Her yaratığın sonu ölümdür. O herkesin içmesi gereken bir şerbet, her canlının er geç yudumlayacağı bir yudumdur. Hastalık onun sebeplerinden ve alametlerinden biridir. Ben şimdi ölümün eşiğindeyim. Dil sayfama sessizlik harfi konmadan, hayat defterime azil çizgisi çekilmeden yerime geçecek (kaimmakam) veliahtımı sizin içinizden seçeyim, halkın idaresini ve işlerini yoluna koyacak birini tayin edeyim de ölümünden sonra emirlik makamına otursun, sizin durumunuzun iyileşmesi ve geçimizin sağlanması için çaba harcansın! Sizi yönetme ve koruma işini üzerine alsın! Bunu yaparsam oğullarım arasında kavga çıkmaz ve o kavga ayrılık ve karışıklığa sebep olmaz. Zarar ziyana uğrayarak durumunuz bozulmaz" dedi²⁸⁷.

Taceddinoğullarıyla mücadele içinde olan Hacı Emir'in bölgedeki gaza hareketlerinin sekteye uğramaması ve çocukları arasında bir taht kavgasının çıkıp beyliğin parçalanmaması için hayattayken bu tarz bir karar alması onun devlet adamlığını ve bölgedeki Türk iskânına verdiği önemi göstermektedir. Fakat daha sonra iyileşmiş ve beyliğin hâkimiyetini tekrar ele almak istemişse de oğlu Süleyman Bey, babasının isteğine karşı çıkarak beyliğin kontrolünü tamamen ele geçirmiştir²⁸⁸. Hemen ardından da Çepnilerle birlikte Trabzon Rum Devleti'ne karşı mücadeleye başlamıştır²⁸⁹. Süleyman Bey'in Çepnilerle olan münasebeti tahrir kayıtlarına da yansımıştır. Osmanlı dönemindeki kayıtlarda o "Mir-i Çepniyan" olarak geçer²⁹⁰. Ayrıca tahrir defterlerinde Ordu ve yöresinde Çepni adını taşıyan yer adlarına rastlanır. Bu bağlamda Ordu ve yöresinde 4 tane Çepni ismi taşıyan yer adı vardır. Bunlar şu şekildedir: Bölük-i Geriş-i Alibeğce'de bulunan Çepnilü²⁹¹, Hapsamane'deki Çepni²⁹², Öksün Kale civarındaki Çepni Yusuf²⁹³ ve Niyabet-i Satılmış-ı Bayram'da Çepniyurdu²⁹⁴. Bölge Osmanlı

²⁸⁷ Aziz B. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm ü Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, s. 309-310.

²⁸⁸ Bostan, 2002a, s. 358.

²⁸⁹ Sümer, 1992a, s. 244.

²⁹⁰ BOA TD, nr. 52, s. 678; BOA TD, nr. 52, s. 680.

²⁹¹ BOA TD, nr. 13, s. 118-119.

²⁹² BOA TD, nr. 13, s. 182-183.

²⁹³ BOA TD, nr. 387, s. 602.

hâkimiyetine girdikten sonra da beyliğin kurucu unsurları olan Çepni beylerine Osmanlıların bazı imtiyazlar tanıdığı görülmektedir. Bu doğrultuda Ordu ve çevresiyle ilgili elimize ulaşan 1455 tarihli ilk tahrir kaydında birçok kişinin müsellemler yazıldığı dolayısıyla bazı vergilerden muaf tutulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kişiler için *kadimden yurtlarıdır* gibi ifadelerle eski yerleri kendilerine bırakılmıştır. Yine Çepni kethüdası adıyla kayıtlı biri için divanbaşı tanımlaması yapılmaktadır²⁹⁵. Divanbaşılar aynı zamanda idari bir birim olan bölüklere de isimlerini vermişlerdir. Bu itibarla bu kişilerin Hacıemiroğulları zamanında Çepni beyleri olması kuvvetle muhtemeldir²⁹⁶.

Süleyman Bey babası hayattayken beyliğin başına geçtiği için babasıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu siyasi çekişmeler yüzünden beylik zayıflamış ve bu fırsatı değerlendiren Taceddinoğulları Hacıemiroğulları Beyliği'nin topraklarına saldırmıştır²⁹⁷. Bu durum karşısında hem Taceddinoğulları'na hem de Trabzon Rum Devleti'ne karşı ittifak kurduğu Kadı Burhaneddin'den yardım istemiştir. Kadı Burhaneddin ise Taceddinoğulları'na elçi göndererek bir an önce saldırıların durdurulmasını talep etmiştir²⁹⁸. Bu durum karşısında Kadı Burhaneddin'in tavrı şu şekilde anlatılır; “*Duydum ki, hiçbir sebep yokken Süleyman Beğ'in ülkesine saldırıp, birkaç defa savaşa tutuşmuşsun. Onların atalarından miras kalmış mülküne göz dikip düşmanlık ve kavga yolunu tutmuş, dostluk ve kardeşlik haklarını çiğnemişsin! Bu hareketin bana çok kötü ve çirkin geldi. İyi huyundan ve temiz tâbiatından beklenen şeylerin tersini yaptın*”. Taceddinoğulları'nın Hacıemiroğulları Beyliği Trabzon üzerine seferde iken onların topraklarına hücum etmesi üzerine Kadı Burhaneddin, Taceddinoğulları üzerine yürüyerek 24 Ekim 1386'da beyliği ortadan kaldırmış ve topraklarını hâkimiyeti altına almıştır. Taceddinoğulları hâkimiyetindeki Hacıemiroğulları sınırında bulunan bazı muhkem mevkilerin ve kalelerin kontrolünü de

²⁹⁴ BOA TD, nr. 13, s. 261-262; Çepni köyü hakkında detaylı analiz için bkz. Biray Çakmak, “Çepni, Çandır ve Okçulu Köyleri Örneğinde Tahrir Defterlerine Dayalı Bir Mikro-Tarih Analizi”, *Hacettepe Üniversitesi Tarih Araştırmaları*, S. 13, 2010, s. 41-60.

²⁹⁵ Yediyıldız-Üstün, 1992, s. 113.

²⁹⁶ Feridun Emecen, “Trabzon Canik Sınırı Ordu Bayramlı Vilayeti Teşekkülü Üzerine Notlar”, *Tarih ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu I*, ed. Sadullah Gülten vd., Ordu 2021a, s. 189-190.

²⁹⁷ Rezm ü Bezm, s. 312.

²⁹⁸ Kenan İnan, “Giresun ve Havalisinde Türkmenler (XIII. ve XV. Yüzyıllar)”, *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri 24-25 Mayıs 1996*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 65.

Hacıemiroğullarına bırakmıştır²⁹⁹. Bu savaşlarda Taceddin Bey'in vefatı beyliğin yönetici sınıfının dağılmasına ve mukavemet gösterememesine yol açmıştır³⁰⁰. Taceddinoğulları'nın ortadan kaldırılmasından sonra Hacıemiroğulları Beyliği'ndeki taht kavgalarının da bittiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu tarihten sonra kayıtlarda Hacı Emir İbrahim adına rastlanmamaktadır³⁰¹.

Bu iki güçlü beylikten biri olan Taceddinoğulları'nın ortadan kaldırılması, Süleyman Bey'e yaramış ve onun zamanında Hacıemiroğulları en parlak dönemini yaşayarak Canik Dağları'ndan Vakfikebir'e kadar geniş bir alana hâkim olmuştur. Ayrıca bu dönemde Hacıemiroğulları'nın kıyı kesimi üzerinde de egemen olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum neticesinde Süleyman Bey beyliğin merkezini günümüz Ordu il merkezine yakın bir konumda bulunan Eskipazar'a taşımıştır³⁰². Kısa bir süre sonra 1398'de Yıldırım Bayezid tarafından beyliğin Osmanlılara bağlandığı düşünülmektedir³⁰³. Fakat Osmanlıların Ankara Savaşı'nda yenilmesi ve akabinde ortaya çıkan Fetret Dönemi'nde diğer beylikler gibi Hacıemiroğulları'nın da bir dönem bağımsız hareket ettiği fakat 1428'de Amasya Valisi Yörgüç Paşa tarafından Osmanlılara bağlandığı kuvvetle muhtemeldir.

4. Hacıemiroğulları Öncülüğünde Çepnilerin Siyasi Faaliyetleri

Hacıemiroğulları/Bayramlı Beyliği etrafında toplanan Çepniler 1313-1330 yılları arasında Trabzon'a yönelik birçok baskın düzenlemişlerdir. Örneğin 1313'te Bayram Bey'in bir pazar yerine baskın düzenlediği³⁰⁴ ve Trabzon Rum Devleti'ne inen önemli geçitlerden biri olan Süme Kalesi'ni de fethettiği bilinmektedir³⁰⁵. Panaretos Kroniği bu olayları anlatırken Bayram Bey adını sıkça zikreder. Buna göre Bayram Bey o sırada etkin bir siyasi yapı oluşturmuştur. Onun hatırası Hacıemiroğulları'nın başkenti olarak bilinen bölgenin adı olarak geçmektedir. 1613 tarihli tahrirde yer alan *Kaza-i Bayramlı Nefs-i Ordu nam-ı diğer Alevî* şeklindeki kayıta adı geçen³⁰⁶ Bayram Bey'in o olduğu şüphe götürmez. Fakat bu seferin dönüşünde Bayram Bey'in Giresun civarındayken

²⁹⁹ Rezm ü Bezm, s. 311-313.

³⁰⁰ Tellioglu, 2004, s. 142.

³⁰¹ Demir, 2018, s. 111.

³⁰² Demir, 2018, s. 111-112.

³⁰³ İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara, 1995, s. 299; Sümer, 1992c, s. 43.

³⁰⁴ Emecen, 2018, s. 134.

³⁰⁵ Demir, 2018, s. 94.

³⁰⁶ KKA TD, nr. 169, v. 1a.

Komnenoslar tarafından karşılanarak yenildiği anlaşılmaktadır. Yine Çepniler, 1322’de Trabzon sınırlarına kadar ilerlemelerine rağmen bu kez de Hamsiköy yakınlarında³⁰⁷ yenilerek çekilmek zorunda kalmışlardır³⁰⁸. Bayram Bey ordusu ile 30 Ağustos 1332 tarihinde de Trabzon üzerine yürümüş ve Trabzon merkezine çok yakın bir konumda bulunan Hamsiköy sınırlarına kadar hareket etmiştir. Fakat burada gerçekleşen mücadelede yine Komnenoslara karşı kaybederek önemli sayıda kayıp vermiştir.³⁰⁹ Türkmenlerin bu kararlı akınları karşısında Komnenler sürekli savunma pozisyonunda kalmışlardır. Çepniler düzenli bir ordudan ziyade küçük gruplar halinde hareket etmekteydiler. Bu şekilde bir saldırı hareketiyle birçok koldan onların üzerine akınlar yapma fırsatı yakalamaktaydılar³¹⁰.

Öte yandan 1330’larda, Anadolu üzerindeki İlhanlı kontrolünün zayıflamasıyla Doğu Karadeniz Bölgesi’ne batıdan hareketle ikinci bir göç dalgası başlamıştır. Önemli bir kısmını Çepnilerin oluşturduğu bu göç hareketiyle gelenler³¹¹ Trabzon şehrinin sınırlarına kadar ilerlemişlerdir. Bunların ilerleyen süreçte Hacıemiroğulları Beyliği’ne katılmaları kuvvetle muhtemeldir. Hacıemiroğulları’nın erken sayılabilecek bir dönemde kıyı kesimlerine hâkim olmaya başlamasıyla Giresun’un dağlık kesimlerinden bulunan Çepniler Harşit ve Aksu vadileri yoluyla Giresun civarına gelmişlerdir³¹². 1341’de Giresun’un yakınlarında oldukları ve şehri bir müddet ellerinde tuttuklarına dair bazı bilgiler mevcuttur³¹³. 1357 tarihinde Komnenos kralı yeni yılı kutlamak için Giresun önlerine gelerek³¹⁴ Türkmenlerle mücadeleye girişmiş ve herhangi bir kayıp vermeden Trabzon’a dönmüştür³¹⁵. Bu tarihlerde Komnenosların Giresun ve civarını kontrolü altına aldığı anlaşılmaktadır.

Türkmenlerin Trabzon üzerine çok yoğun saldırılarda bulunduğu Panaretos’un verdiği bilgilerden de anlaşılır. Ona göre Türklerle Trabzon Komnenosları arasında toplam 25 mücadele gerçekleşmiştir. Panaretos bu

³⁰⁷ Karpov’a göre bu yer Maçka yakınlarındadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karpov, 2016, s. 273.

³⁰⁸ Bekir Sarıyıldız, “Giresun ve Çevresinin Orta Çağ Boyunca Tarihi Coğrafyası”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun, 2021, s. 93.

³⁰⁹ Bostan, 2002a, s. 354-355.

³¹⁰ Fallmerayer, 2011, s. 183-185.

³¹¹ Shukurov, 2016, s. 284; Bu göç dalgası hakkında detaylı bilgi için bkz. Shukurov, 2006, s. 37.

³¹² Sarıyıldız, 2021, s. 110.

³¹³ Panaretos, 2019, s. 199.

³¹⁴ Bryer, 1980, s. 144.

³¹⁵ Keçiş, 2012, s. 30.

mücadelelerin pek çoğunda Çepnilerden bahsederken bazı mücadelelerin hangi Türk boyu ile yapıldığını belirtmez³¹⁶. Ancak bu çatışmalarda doğrudan Çepni adı geçmese de Çepnilerin rol oynadıkları söylenebilir. Doğrudan Çepnilerden bahsetmediği üç savaştan ilki 1355, ikincisi 1373, üçüncüsü ise 1380 tarihlidir³¹⁷. 1355'te gerçekleşen çarpışma Trabzon'un dağlık kesimlerinde meydana gelmiş olup bilindiği üzere bu sıralar Trabzon'un güney tarafında Çepniler yaşamaktaydı. 1373'teki mücadele Heriana civarında gerçekleşmiştir ki³¹⁸ Heriana yöresi zaten Çepnilerin meskûn olduğu yerlerden biriydi³¹⁹. Bahsedilen son çarpışma Harşit vadisi ve civarında gerçekleşmişti. Timur'a gönderilen İspanyol elçisi Cilavijo'nun yukarıda da belirtilen ifadesine göre bölgedeki önemli kaleler Çepnilerin elindeydi³²⁰. Dolayısıyla kaynaklarda her ne kadar yapılan mücadelelerin bazılarında Çepnilerden doğrudan bahsedilmese de bölgenin genel durumu nedeniyle bu mücadelelerin içinde onların olduğu söylenebilir. Bu yüzden burada vuku bulan savaşlarda Çepnilerin yer almaması düşünülemez.

XIV. yüzyılın ortalarından itibaren Trabzon Rum Devleti ile mücadelenin bir diğer ayağını da yukarı Şebinkarahisar-Bayburt yörelerini de içine alan Kelkit ve Harşit vadisi oluşturmaktadır³²¹. Kelkit vadisine kısa sürede hâkim olan Çepniler, kuzeye doğru kıyı kesimlerine ilerleyerek Tirebolu'nun az doğusunda kalan Harşit vadisi boyunca yurt tutmaya başlamışlardır³²². Bu doğrultuda 1340-1352 yılları arasında Çepniler diğer Türkmen Beyleri ile ittifak kurarak 1340, 1341, 1343, 1348 ve 1352'de Komnenoslarla bir dizi çatışmaya girmişlerdir³²³. Bu çatışmalardan en önemlisi 1348 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte Kürtün bölgesindeki Çepni Türkmenleri³²⁴, Erzincan hâkimi Ahi Ayna Bey, Bayburt Hâkimi Mehmed Rikabdar Bey ve Akkoyunlu Tur Ali Bey ile ittifak kurarak Trabzon surlarının önlerine kadar ilerlemişlerdir³²⁵. Akkoyunlu Tur Ali'nin Çepnilere sık sık destek vermesi, onun da Trabzon'un dağlık kesimi olan Kürtün'e

³¹⁶ Keçiş, 2009, s. 209.

³¹⁷ Rustam Shukurov, "Trebizond and The Pontic Turkish Periphery", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 9, No. 1, June 1994a, s. 35.

³¹⁸ Bryer- Winfield, 1985, s. 172.

³¹⁹ Keçiş, 2009, s. 209.

³²⁰ Ruy Gonz lez de Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*,  ev. Ömer Rıza Do rul, Köprü Kitapları, İstanbul, 2016, s. 75.

³²¹ İnan, s. 72.

³²² Osman Turan, 1998, s. 511-512.

³²³ Shukurov, 2016, s. 287-288.

³²⁴ Karpov, 2016, s. 454-455.

³²⁵ Sümer, 1992b, s. 14.

yakın bir bölgede Çepnilerle iç içe yaşadığı izlenimini vermektedir.³²⁶ Şehri kuşatan ittifak kuvvetleri kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır³²⁷. Ayrıca bu ittifakı bölgedeki Bozdoğan Türkmenleri de desteklemiştir³²⁸. Kısa bir süre sonra da Harşit Çayı'nın döküldüğü Tirebolu'ya kadar ilerleyen Çepniler bölgeyi yurt tutmuşlardır. *Panaretos Kroniği*'nde yer alan bilgiler de bu yerleşimi teyit eder. Daha XIV. yüzyılın ortalarında bile bu bölgelerde etkili bir şekilde Çepni nüfusundan ve onların savaşçı askerlerinden bahsedilir.

Harşit vadisi etrafında kümelenen Türkmenler sürekli Trabzon Rum Devleti üzerine akınlar gerçekleştirerek bu devleti büyük ölçüde zayıflatmışlardır. Bryer, Çepnilerin Trabzon Rumlarıyla mücadelede etkin olarak kullandıkları güzergahlardan birinin Fol Deresi olduğunu belirtir. Ona göre, Kürtün'den doğan ve Tonya-Vakfikebir üzerinden denize dökülen vadi Türkmenlerin denize inme güzergâhlarından biridir³²⁹. Bu tarihten itibaren Trabzon Rum Devleti'nin hâkimiyet alanı gittikçe daralmaya başlamıştı. Güneyden Çepnilerin yardımıyla Akkoyunlular, batıdan da Çepniler tarafından kurulmuş olan siyasi teşekküller aracılığıyla Komnenoslar baskılanmaya başlanmıştı. Öte yandan bu baskılardan kurtulmak isteyen III. Aleksios hem Türkmen ittifakını dağıtmak hem de kendisine müttefik bulmak için kız kardeşi Maria'yı Akkoyunlu Tur Ali Bey'le evlendirmişti³³⁰. Nitekim bu ittifak sayesinde Trabzon'un güney kısmı bir müddet sakinliğe kavuşmuş, Trabzon Rum Devleti tüm dikkatini batı sınırlarındaki Hacıemiroğulları Beyliği'ne vermişti³³¹. Bu evlilikle Türkmen ittifakını bozmayı başaran III. Aleksios, akrabalık kurduğu Akkoyunluların da desteğiyle Giresun üzerine sefer düzenlemiştir³³².

XIV. yüzyılın ortalarından itibaren Komnenoslar, yöredeki Türkmenlere karşı daha sert önlemler almışlardır. Bunlardan ilki 1357'ye denk düşer. III. Aleksios Hacıemiroğulları'nın hâkimiyet sahasında bulunan Yason Burnu'na

³²⁶ Shukurov, 2016, s. 288.

³²⁷ Lebeau, Histoire du Bas Empire, XX, Paris 1836, p. 488.

³²⁸ Sümer, 1992b, s. 14; Bozdoğan Türkmenleri hakkında bkz. Alpaslan Demir, "Bozdoğan Teşekküllerinin Tarihi Gelişimi", *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörtürk Vakfı, Ankara, 2000, s. 103-112.

³²⁹ Bryer- Winfield, 1985, s. 47.

³³⁰ Yaşar Yücel, "Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri", *Belleken*, C. 49, S. 194, 1985, s. 289.

³³¹ Bayram Arif Köse, "Ortaçağda Trabzon ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2012, s. 50-51.

³³² Shukurov, 2016, s. 288.

gelerek burada 14 Türk'ü öldürmüştür³³³. Fakat bu hareketler Türkmenlerin Trabzon üzerine gerçekleştirdikleri akınları engelleyemez. Aksine, Türkmenler zamanla daha organize bir şekilde Trabzon Rum Devleti ile mücadeleye başlar. Böylece Hacıemiroğulları Beyliği kısa bir sürede Trabzon sınırına kadar olan bölgede hâkimiyetini genişletmeyi başarır. Hatta 1357 yılında Çepniler Trabzon sınırlarında bulunan Maçka'da görülür. Bu tarihten itibaren beyliğin başında Hacı Emir (İbrahim) Ömer'in olduğu anlaşılmaktadır³³⁴. Hacıemiroğulları'nın giderek artan taarruzları karşısında kral, kızı Theodora'yı 1358'de Hacı Emir Ömer'le evlendirmiştir. Bryer, Panaretos Kroniği'nden hareketle düğünün Ünye civarında olduğunu, düğünden sonra Komnenoslar'ın Giresun önlerine kadar Hacı Emir ve Türklerin eşliğinde gittiğini ayrıca Hacı Emir'in sahilde bulunan bir kalede yaşadığını belirtir.³³⁵ Bu evlilik yöredeki Çepni varlığı ve gücünün Komnenoslar tarafından kabul edildiği anlamına gelir. Bu evlilik neticesinde bir dönem iyi ilişkiler tesis edilmesi Panaretos Kroniği'nde de yer alır. Kronikte; *“Alexios Türklerle birçok kez evlilik politikasını takip etti. Bunun sonucu olarak da Alexios önemli Türkmen ailelerinin ziyaretlerini kabul etti. Hatta Alexios III. Panaretos'la birlikte kayınbiraderi Hacı Emir'i ve Türkmen Akkoyunlu Federasyonu beyi Kutlu Bey'i ziyaret etmesi barışçıl bir havanın oluşmasına fırsat vermiş ve onların onurlarını kazanarak güzel bir şekilde ayrıldığı”*³³⁶ belirtilir. Bu tarihten birkaç yıl sonra da kral tekrardan Haldia Kalesi'ne gelmiş ve Hacı Emir'in refakatinde Giresun'a doğru hareket etmiştir³³⁷.

1361 yılına gelindiğinde Türkmenler ikinci kez Giresun'u kuşatmışlardır. Böylece Çepniler sadece dağlık alanlarda değil artık kıyı kesimlerinde de yoğunlaşmaya başlamışlardır³³⁸. Bu sırada Komnenoslar da 400 kişilik bir birlikle Bayburt'a saldırmıştır. Bu baskınla ilgili olarak Panaretos şunları söyler: *“1361 tarihinde Bayburt reisi hoca Latif üzerine önemli bir saldırı düzenlenir. Bu saldırı neticesinde yaklaşık 200 Türk katledilir ve önemli geçit noktaları ele geçirilir.*

³³³ Demir, 2018, s. 97.

³³⁴ Panaretos, 2019, s. 219.

³³⁵ Bryer, s. 190; Komnenoslar ve Türkmenler arasındaki siyasi evlilikler için bkz. Rustam Shukurov, “Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century”, *Mediterranean Historical Review*, Vol. 9, No. 1, London, 1994b, s. 43, 57; Yücel, 1985, s. 290.

³³⁶ Kennedy, 2019, s. 925.

³³⁷ Keçiş, 2012, s. 30.

³³⁸ Bostan, 2002a, s. 355-356.

Birçok Türk silahları ve atları ile esir edilir ve Bayburt reisi olan hoca Latif'in de başı kesilerek ertesi gün Trabzon sokaklarında zaferle gezdirdiler"³³⁹.

Bu tarihten 1380 yılına kadar kaynaklarda, mücadeleler hakkında çok fazla bir bilgi yoktur. Bunun sebepleri arasında Theodora ile Hacı Emir İbrahim Bey'in evlenmesi sonucunda ortaya çıkan iyi ilişkiler gösterilebilir. Fakat 1368'de Trabzon'un güney yamaçlarında Çepnilerle Komnenosların mücadeleleri devam etmiştir. Bu tarihte Şebinkarahisar emiri olan Kılıç Arslan beraberindeki Çepnilerle Trabzon'a saldırmıştır³⁴⁰. Yine Tirebolu yakınlarında 1380 tarihinde Çepnilerle, Trabzon Rum kralı III. Aleksios arasında önemli bir savaştan bahsedilir. Bu mücadele Panaretos Kroniği'nde şu şekilde geçer: "*Petroma civarında altı yüz kişiden oluşan askerî birlikleriyle Türklere karşı yağma, yakma ve katliam işine giriştiler. Akabinde Türklerle önemli bir çarpışma gerçekleşti ve 42 Romalı asker öldü*"³⁴¹. Mücadelenin geçtiği önemli yerlerden biri de Fol deresi ve Fol vadisidir. Nitekim Fol deresi Trabzon'un yüksek kesimlerini denizle buluşturan önemli bir geçit konumundaydı. Ayrıca bu güzergâhın bir diğer özelliği de bu tarihten yaklaşık 70 yıl sonra bölgeye gelecek Erdebil şeyhinin izlediği yol güzergâhlarından biri olma hususuydu³⁴².

Bölgenin önemli kalelerinden Tirebolu yakınlarındaki Petroma (Bedreme) Kalesi'nde organize olan Komnenoslar 600 kadar³⁴³ yaya askerden başka süvarilerle Çepnilerin korunaksız kışlaklarına saldırarak büyük bir katliama girişmiştir. Bu katliamdan sonra meydana gelen savaşta da Çepniler ağır bir yenilgi almışlardır. Bryer, Çepnilerin bozguna uğradığı yerin Trabzon şehir merkezinden yaklaşık 3.000 metre yükseklikte bulunan Simikle (Sümüklü Yayla) olduğunu belirtir³⁴⁴. Katliama ve ağır yenilgiye rağmen kısa sürede toparlanan Çepniler karşı taarruza geçseler de istenilen başarıyı elde edememişlerdir. Bu mücadele neticesinde Komnenoslar'dan 42, Çepnilerden 100'ün üzerinde asker hayatını kaybetmiştir³⁴⁵. Çepniler istedikleri başarıyı yakalayamamış olup savaşın

³³⁹ Panaretos, 2019, s. 924.

³⁴⁰ Sarıyıldız, 2021, s. 102.

³⁴¹ Bkz. Kennedy, 2019, s. 922, 934; İbrahim Tellioğlu, "Trabzon Kültür Tarihi Açısından Tonya ve Çevresi", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 26, 2019, s. 392.

³⁴² Bryer- Winfield, 1985, s. 47, 155.

³⁴³ Yücel, 1985, s. 147.

³⁴⁴ Bryer, s. 262; Anthony A.- M. Bryer, "Rumlar ve Türkmenler: Karadeniz İstisnası", çev. M. Sibel Dinçel-Murat Keçiş, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 16, Yıl 8, 2014, s. 203.

³⁴⁵ Hanefi Bostan, *Harşit Vadisinin İdari, Sosyal ve İktisadi Tarihi (XV.-XVII. Yüzyıllar)*, Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, İstanbul, 2018b, S. 17-18.

sonucunda biraz daha batıya doğru çekilmişlerdir. Nitekim bu sırada Kadı Burhanettin Devleti'nin doğu sınırlarından birini oluşturan Heriana yöresine Çepni topluluğunun geldiği anlaşılmaktadır³⁴⁶. Ayrıca Çepnilerin buraya gelerek Harşit vadisi boyunca yerleşmesinin diğer bir nedeni de Erzincan Beyliği'nde Mutahharten'in iktidara gelmesiyle Doğu Karadeniz'in güney sırtlarında bulunan Çepnilerin iç bölgelere hareket etmesi olabilir³⁴⁷. Bu süreç sonunda doğal olarak Heriana yöresi ve civarında Çepnilerin sayısında önemli bir artış olmuştur.

1380 yılındaki bu ağır yenilgiden sonra Türkmenler bir müddet Trabzon Rum Devleti'nin topraklarına akınlarını durdurmuşlardır³⁴⁸. Fakat kısa bir müddet sonra muhtemelen kendilerine katılan başka Türkmenlerin de yardımıyla toparlanan Çepniler, Komnenoslar üzerine saldırarak önemli kazanımlar elde etmişler³⁴⁹ ve Tirebolu önlerine kadar ilerleyerek Trabzon şehrini bir kez daha tehdit etmeye başlamışlardır³⁵⁰. Bu kazanımların en önemlilerinden biri XIV. yüzyılın sonlarına doğru bir Çepni Beyi olan Melik Ahmed³⁵¹ önderliğinde Bedreme Kalesi'ni ele geçirmeleridir³⁵². Bedreme Kalesi konumu itibarıyla Trabzon'a gelebilecek Türkmen akınlarını önleyici bir özelliğe sahipti. Kalenin ele geçirilmesi Trabzon'u savunma hatlarından birinden mahrum etmiştir. Hatta şehrin II. Mehmed tarafından ele geçirilmesinde kale mühim rol oynar. Nitekim belirtildiği gibi kalenin düşmesiyle Trabzon Rum Devleti'nin tahkimat ve savunma zinciri kırılmıştır³⁵³. Bedreme Kalesi'nin kaybedilmesi doğal olarak Trabzon Rum Devleti'nin Kürtün bölgesi üzerindeki egemenliğini oldukça zayıflatmıştır. Fakat bu bölge sadece Trabzon Rum Devleti'nin güvenliğini sağlayan askerî bir üs olmayıp Trabzon-Tebriz arasındaki tarihi ticaret yolunun Kürtün-Bayburt hattını da kontrol etmektedir³⁵⁴. Burasının Türklerin eline

³⁴⁶ Shukurov, 1994a, s. 35.

³⁴⁷ Zehiroğlu, 2016, s. 272-273.

³⁴⁸ Kennedy, 2019, s. 932.

³⁴⁹ Fallmerayer, 2011, s. 198-199.

³⁵⁰ Sümer, 1992c, s. 24-25.

³⁵¹ Fatsa, 2017, s. 187.

³⁵² Bekir Sarıyıldız, "XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Trabzon Rum Devleti'nin Batı Sınırları", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 32, 2022, s. 103.

³⁵³ Emecen, 2020, s. 303.

³⁵⁴ Mutlu Adak, "X-XV. Yüzyıllar Arası Bayburt'un Tarihi Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2015, s. 131; Clavio bölgeden geçerken, Chapanlı adında bir kabilenin kontrolündeki kaleden bahseder. Onun Chapanlı olarak bahsettiği kişilerin Çepniler olması kuvvetle muhtemeldir. Öte yandan bu kalenin Kürtün Vadisinde bulunması XIV. yüzyılın sonlarından itibaren bölgenin tamamen Çepnilerin eline geçtiğini gösterir. Bkz. Clavio, 1928, s. 120.

geçmesi bir anlamda tarihi ticaret yolunun kontrolünün de Çepnilere geçmesi demektir. Bu seferlerin neticesinde Trabzon Rum Devleti'nin hâkimiyet sahası oldukça daralmış ve bazı önemli kaleler hariç (Çarşamba, Ünye ve Giresun) Karadeniz sahilleri Çepnilerin kontrolüne geçmişti³⁵⁵. Ayrıca Trabzon Rum Devleti'nin hâkimiyet sahalarından Kızılırmak civarında Kubadoğulları, Yeşilirmak deltasında Taceddinoğulları ile Ordu ve Giresun yöresinde Hacıemiroğulları beyliklerinin kontrolü zamanla ele almalarından sonra bu devletin Karadeniz şehirleriyle olan kara bağlantısı kopmuştur³⁵⁶. Nitekim Çepnilerin XIV. yüzyılın genelinde Trabzon şehrine kadar olan Orta ve Doğu Karadeniz şehirlerini ele geçirmesi III. Aleksios'un deniz yolunu tercih etmesine sebep olmuştur³⁵⁷.

1370-1380 yılları arasında Çepnilerle Trabzon Rum Devleti arasında iki önemli mücadelenin gerçekleştiği bilinmektedir. Bu mücadelelerde Komnenoslar geçici başarılar elde etseler de Harşit vadisinden Çepnileri çıkarmayı başaramamışlardır. Aksine bu tarihlerde Çepnilerin Trabzon'un dağlık alanlarının çoğunu kontrol altına aldığı görülmektedir. 1379'dan 1400'lü yıllara kadar Hacıemiroğulları Beyliği ve Çepniler, Trabzon Rum Devleti'ni dört bir yandan kuşatmışlar ve Erzincan şehrinin sınırlarına kadar olan bölgeyi ele geçirmişlerdir³⁵⁸. Fakat bu tarihlerde Çepnilerin Trabzon Rum Devleti'yle olan bağları konusundaki bilgilerimiz eksik olup Çepnilerle Trabzon Rum Devleti'nin birbiri arasındaki hâkimiyet anlayışı veya birbirlerine vergi verip vermedikleri konusu muallaktır³⁵⁹.

Çepni akınlarıyla zaten zor durumda olan Komnenoslar, ticaret yollarının hâkimiyetini de kaybettikten sonra hızlı bir çöküş dönemine girmiştir. 1396-1397 yıllarına gelindiğinde ise Doğu Karadeniz Türk tarihi açısından mühim bir gelişme yaşanmış olup korunaklı bir kale şehri olan Giresun, Süleyman Bey'in önderliğindeki Çepniler tarafından³⁶⁰ ele geçirilmiştir. Giresun'un ele geçirilmesi hem Trabzon Rum Devleti'nin hareket alanını daraltmış hem de Türklere Trabzon şehrinin kapısını açmıştır. Bu yüzden Trabzon Rum Devleti batıdaki savunma

³⁵⁵ Bryer, 2014, s. 180-194; Sarıyıldız, 2022, s. 468.

³⁵⁶ İnan, 1997, s. 68.

³⁵⁷ Panaretos, 2019, s. 53; Bekir Sarıyıldız, XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Trabzon Rum Devleti'nin Batı Sınırları, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 32, Yıl 2022, s. 468.

³⁵⁸ Shukurov, 1994a, s. 38.

³⁵⁹ Shukurov, 2016, s. 286.

³⁶⁰ Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdi, *Bezm u Rezm*, çev. M. Öztürk, Ankara 2014, s. 506

hattını Tirebolu Kalesi'ne kadar geri çekmek zorunda kalmıştır³⁶¹. Hacıemiroğulları'nın müttefiki Kadı Burhanedin'in 1398'deki vefatı Hacıemiroğulları'nın zayıflamasına neden olsa da³⁶² Çepnilerle Trabzon Rum Devleti arasında başlayan bu mücadelede Çepnilerin üstün olduğu 1402'de bölgeden geçen İspanyol Seyyah Clavijo tarafından belirtilir. O, Vona (Ordu) yöresinden geçerken bu toprakların tamamının Erzamir adında bir Türk prensliğinin himayesinde olduğunu ifade eder. Ayrıca prensliğin emri altında on bin süvarinin bulunduğunu söyler³⁶³. Bahaeddin Yediyıldız, Clavijo'nun atlı askerler olarak bahsettiği kişilerin Türkmen aileleri olduğu görüşündedir³⁶⁴.

Öte yandan 1404 yılına gelindiğinde beylik hakkındaki bilgiler azalmakta ve zamanla da tamamen kesilmektedir. Süleyman Bey'in de ne zaman ve ne şekilde öldüğü tam olarak bilinmemektedir³⁶⁵. Bu durum beyliğin XV. yüzyılın başlarında etkinliğini yitirdiği ve zayıfladığı anlamına gelir. Ayrıca bu tarihten sonra Trabzon Rum Devleti, Hacıemiroğulları sahasında daha fazla görülmeye başlamıştır. Bu durum beyliğin bu tarihlerde Trabzon Rum Devleti'ne³⁶⁶ ya da Osmanlı Devleti'ne bağlandığı ihtimallerini ortaya çıkarır. Osmanlı Devleti beylik topraklarını ele geçirdiğinde Orta Karadeniz bölgesi çoktan Türkleşmiş olup beyliğin faaliyetleriyle de Trabzon Rum Devleti zayıflamıştır³⁶⁷. II. Mehmed Karadeniz'e geldiğinde Trabzon Rum Devleti'nin hâkimiyet alanı sadece sahil kesimiyle sınırlıdır³⁶⁸. II. Mehmed'in Trabzon'u fethi öncesinde bu devletin sınırlarının nerelere uzandığı tam olarak bilinmemektedir. Fakat Sümer, II. Mehmed'in Trabzon Rum Devleti'ne son vermeden hemen önce onların Giresun, Tirebolu ve Görele kale şehirlerine, Çepnilerin ise Kürtün, Dereli, Giresun, Tirebolu ve Eynesil arasındaki kırlık kesimlere hâkim olduğunu belirtir³⁶⁹.

³⁶¹ Fyodor İvanoviç Uspenski, *Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2003, s. 98.

³⁶² Necati Demir, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı (Tarih-Etnik Yapı- Dil-Kültür)*, Genel Kurmay Atase ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 76.

³⁶³ Ruy Gonzalez de Clavijo, 1928, s. 109;

³⁶⁴ Yediyıldız, 2019, s. 69.

³⁶⁵ Sümer, 1992a, s. 244.

³⁶⁶ Keçiş, 2013, s. 126-127.

³⁶⁷ Yediyıldız, 2019, s. 47.

³⁶⁸ Emecen, 2020, s. 352.

³⁶⁹ Sümer, 1992b, s. 44; XV. yüzyılda Trabzon ve çevresindeki kalelerin bazılarında nüfus yokken bazılarında kalabalık bir muhafız grubu vardı. Bkz. Tayyip Gökbilgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm", *Vakıflar Dergisi*, S. 6, 1995, s. 55.

Çepnilerin yoğun olarak bulunduğu Harşit vadisi ve Bayburt üzerinden Trabzon Rum Devleti'ne karşı taarruza geçen II. Mehmed³⁷⁰ 1461'de büyük bir direnişle karşılaşmadan şehri teslim almıştır. Osmanlı birliklerinin komutanı Mahmud Paşa'ya Çepniler kılavuzluk yaparak şehrin ele geçirilmesinde yardımcı olmuşlardır³⁷¹. Bu yardımlarından dolayı Osmanlılar dönüş yolunda sahil hattını tercih ederek bölgedeki önemli kaleleri ele geçirip Çepni beylerinin kontrolüne bırakmışlardır. Ayrıca Çepnilere tımar bağlanırken pek çoğu da vergilerden muaf tutulmuştur³⁷². Bölgedeki Hristiyan sipahiler Anadolu'nun farklı yerlerine gönderilirken³⁷³ yaklaşık 100.000 kişilik bir Çepni grubunun Trabzon ve civarına gelerek yurt tuttukları³⁷⁴ iddia edilmektedir. Trabzon'un şenlendirilmesi sırasında da Çepnilerden bazıları buraya yerleştirilmiş olmalıdır³⁷⁵. Öte yandan bu tarihten itibaren Yukarı Kelkit ve Doğu Karadeniz'de bulunan Çepnilerin bir kısmı İl-Aldi Bey liderliğinde Uzun Hasan'a katılarak Akkoyunlular içerisine girmişler ve önemli mertebelere yükselmişlerdir³⁷⁶. Nitekim 1468-1469 yıllarında Akkoyunluların Bitlis'i fethi sırasında Uzun Hasan'ın İl Aldi Bey'den ve onun emrindeki Çepnilerden epeyce yaralandığı bilinmektedir³⁷⁷.

B. OSMANLI HÂKİMİYETİNDE ÇEPNİLER

1. Vilayet-i Çepni: Kuruluş ve Sınırları

Danışmendlilerle başlayıp diğer beyliklerle devam eden Doğu Karadeniz'deki Çepni varlığı Osmanlı Devleti'nin bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte artarak devam etmiştir. Osmanlıların Trabzon'u ele geçirdikten sonra Hemşin'in batısında kalan topraklarda Çepnilerin yaşadığı görülür. 1461'den sonra bölge incelendiğinde sahil kesimleri hariç yüksek kesimlerin neredeyse tamamı çoktan Çepniler tarafından iskân edilmiştir³⁷⁸. Trabzonlu Aşık Mehmed'in

³⁷⁰ İnan, 2003, s. 74-75.

³⁷¹ İnan, 2003, s. 75.

³⁷² Yediyıldız- Üstün, 1992, s. 1-398; Sümer, 1992b, s. 44.

³⁷³ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, s. 3.

³⁷⁴ Tirebolulu Hüseyin Alparslan, *Trabzon İli Laz mı? Türk mü?*, Giresun Matbaa, Giresun, 1339, s. 125

³⁷⁵ Hanefi Bostan, "XV-XVI. yüzyıllarda Trabzon Şehir, Nüfusu, Nüfusun Yükseliş ve Düşüş Nedenleri", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, 6, 2018c, s. 130.

³⁷⁶ Hanefi Bostan, "XIV-XVI. Yüzyıllar Arasında Giresun ve Çevresinde Çepniler", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 295.

³⁷⁷ Sümer, 1992a, s. 244.

³⁷⁸ Feridun Emecen-Ayhan Yüksel, *Görel Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)*, Serander, Trabzon, 2015, s. 12.

XVI. asrın ikinci yarısında Trabzon'un yüksek kesimlerini "Çepni Dağları" olarak adlandırması bölgedeki bu durumu açıkça ortaya koyar. Ayrıca o, "*Tarabzon'un cânib-i şark'i ve cenûbîsi cibâl-i Laz olduğu gibi cânib-i garbî ve cenûbîsi cibâl-i Çepnidür*"³⁷⁹ şeklinde ifadesinden de anlaşılacağı üzere o tarihlerde Trabzon'un batı kısımları olan Giresun ve civarında önemli bir Çepni nüfusu vardı. Yine XVI. yüzyılın başlarında I. Selim zamanında tutulan tahrir defteri de bu durumu destekler mahiyettedir. 1515 tarihli deftere göre Trabzon sancağında Yomra, Sürmene, Of, Atina, İskele, Laz, Çoruk, Nahiye-i Koniya ve Vilayet-i Yagobit, Yağludere, Bayram Oğlu, Kara Burun, Üreğir, Alahnas, Elki, Yomlu ve Kürtün nahiyelerinin yanı sıra Vilayet-i Çepni nahiyesi mevcuttur³⁸⁰. Burada geçen Çepni vilayeti tâbiri yöre ve yurt manalarındadır³⁸¹. Bu durum Osmanlı öncesinde bölgenin Çepnilerle meskûn olduğunun açık kanıtlarından biridir. Ayrıca bu isimle bir idari birimin olması bölgedeki Çepni nüfusunun fazlalığıyla ilgilidir.

Çepni vilayeti tâbirinin ne zaman ortaya çıktığı hususu tartışmalıdır. Bu konudaki genel kanaat; Osmanlı öncesinde de bu şekilde bir yapılanmanın olduğu ve bu yapının Osmanlılar tarafından da devam ettirildiğidir. İlhan Şahin, "Çepni vilayeti" tâbiri ile Kürtün havzası için kullanılan "zeamet" tâbirlerinin geçmişini daha eskilere dayandırır. Ona göre bu tâbirler Anadolu beylikleri zamanından kalan bir isimlendirmedir³⁸². Nitekim Emecen'e göre de zeamet olarak geçen kayıt Çepni bölüklerinin yerleştiği önemli bir idari ve askerî bölgeyi ifade etmektedir³⁸³. Çepni vilayetinin geniş bir coğrafyayı içine aldığı görülmektedir. Zaman zaman idari yapının değişmesiyle sınırları değişse de genel hatlarıyla Kürtün nahiyesi ile Giresun kazasını içine alan bir idari bölgedir³⁸⁴. Vilayetin merkezi ise "Nefs-i Kal'a-i Giresun" olarak kaydedilen Giresun Kalesi ve etrafıdır³⁸⁵. 1486, 1515³⁸⁶ ve 1520 tarihli defterlerde belirtildiği üzere Giresun ve Kürtün yöresinin birleştirilmesiyle oluşturulan vilayetin en doğudaki sınırı

³⁷⁹ Ak, 1997, s. 403-405.

³⁸⁰ Sümer, 1992b, s. 61.

³⁸¹ Sümer, 1992a, s. 246.

³⁸² İlhan Şahin, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 221; Bryer, 2014, s. 203.

³⁸³ Emecen, 2010, s. 58-59.

³⁸⁴ Bostan, 2002a, s. 42-46.

³⁸⁵ Bostan, 2002a, s. 237.

³⁸⁶ BOA TD, nr. 52, s. 596-694.

Ağasar vadisiyken³⁸⁷ en batıdaki sınırı ise Batlama deresidir³⁸⁸. Batlama deresinden Keçilik Suyuna ve oradan da Çan'a kadar dayanır. Buradaki Küçük Çaluk Yaylası ise Busatlu zeameti içinde kalır.³⁸⁹ Buradan da anlaşılacağı üzere Batlama deresi Trabzon Rum Devleti ile Hacıemiroğulları arasındaki doğal sınırdır³⁹⁰. 1554³⁹¹ ve 1583³⁹² tarihli tahrir defterlerinde Kürtün ve Giresun ayrı kazalar olarak Çepni vilayeti içerisinde kaydedilirken, bu tâbirin kullanılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır. Çepnilerin, Trabzon Rum Devleti'yle girişmiş oldukları mücadelelerin ana merkezlerinden birini de bu vilayetin doğu sınırını teşkil eden Ağasar vadisinde bulunan Oğuz köyü oluşturmaktadır. Emecen, bölgeye Türkmenlerin gelmesiyle Komnenosların hâkimiyet sahasının önemli kıyı kale şehirleri hariç dar bir alana hapsediğundan bahseder. Bu yerleri ise Ağasar vadisinin batısı olarak belirtir. Nitekim bu vadinin batısında Çepniler doğusunda ise Hristiyanlar çoğunluktadır³⁹³.

Çepnilerin Trabzon Rum Devleti ile mücadelesinde önemli bir askerî üs olan Ağasar vadisi ve Oğuz köyü, bölge tarihi açısından önemli yerleşim merkezlerinden birini teşkil eder. XVI. yüzyılın ilk yarısında Çepni vilayetinin doğusundaki en uç sınırı olan Ağasar vadisindeki Oğuz köyü tahrirlerde Kürtün'e³⁹⁴ ve Çepni vilayetine bağlı olarak kaydedilmiştir³⁹⁵. Bu durumun oluşması muhtemelen kaza ve nahiye ayrımının kesin olarak ortaya konulmamasından kaynaklanmaktadır. Yani Kürtün alt idari birim olarak Oğuz köyünün bağlandığı nahiye, üst birim olarak da Çepni vilayetine tâbi olarak gösterilmiştir³⁹⁶. Ayrıca Oğuz köyünün XVI. yüzyılın sonlarına kadar Çepni bölgesiyle organik bağları devam etmiştir³⁹⁷. Öte yandan bu köyün etki alanı 1515 tarihinde şu şekilde belirtilmiştir: “*Mezra-i Alagavur, tâbi-i Akhisar deresi ve*

³⁸⁷ İbrahim Tellioğlu, “Trabzon’un Tarihi Dokusunda Ağasar Vadisinin Yeri”, *Şalpazarı Tarih-Kültür- İnsan*, haz. Veysel Usta, Serander, Trabzon, 2018, s. 234.

³⁸⁸ BOA TD, nr. 52, s. 680.

³⁸⁹ BOA TD, nr. 52, s. 680.

³⁹⁰ Şakir Şevket, 1294, s. 73-74.

³⁹¹ BOA, TD, nr. 288, s. 562, 704.

³⁹² Bostan, 2002a, s. 43; Feridun Emecen, “XV-XVI. Asırda Giresun Yöresine Dair Bazı Bilgiler”, *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. IV, 1989, s. 158.

³⁹³ Feridun Emecen, “Etnik ve Sosyal Bir Sınır Olarak Ağasar Vadisi”, *Şalpazarı Tarih-Kültür- İnsan*, haz. Veysel Usta, Serander, Trabzon, 2021b, s. 44.

³⁹⁴ BOA, TD, nr. 53, s. 6.

³⁹⁵ BOA, TD, nr. 53, s. 130.

³⁹⁶ Hanefi Bostan, “Şalpazarı’nın İdari, Sosyal ve İktisadi Tarihi”, *Şalpazarı Tarih- Kültür- İnsan*, haz. Veysel Usta, Serander, Trabzon, 2018d, s. 57.

³⁹⁷ Emecen, 2010, s. 62.

Sazaklı Karaağaç ve Dereköy ve Çamkiriş ve Karaşeyh ve Karaevgan, an zevayid-i Ahmed Çelebi veled-i Hasan Bey”³⁹⁸. Buradan da anlaşılacağı üzere Ağasar vadisi bu tarihlerde birçok mezrayı içine alan bir merkez konumundadır. Emecen bu mezralar arasında bulunan Alagavur mezarını ayrıca önemsemekte olup ona göre bu ad Kızılbaş isyanlarıyla ilgilidir. Nitekim bu mezarın 1583 tarihinde Alakafir olarak yazıldığını ve burada geçen ala kelimesinin “karışık renkli, ikiyüzlü ve münafık” anlamlarına geldiğini belirtir. Bu tarz yer isimlerini yöredeki Kızılbaş Çepnileri göstermesi bakımından da önemsemektedir³⁹⁹.

Çepni vilayetinin merkezi ise, bu vilayeti oluşturan kazalardan biri olan Giresun’dur. 1486’da Trabzon sancağına bağlı olarak Zeamet-i Kürtün adında bir idari bölgenin merkezi durumundadır. XVI. yüzyılın başlarında ise Çepni vilayetinin Kürtün kazasına bağlı olduğu ve idari merkezinin de hala Giresun olduğu anlaşılmaktadır. 1583 tarihine kadar devam ettiği anlaşılan Çepni vilayeti ismi terk edilerek zamanla sadece Giresun adı kullanılmıştır. XVI. yüzyılın ortalarına doğru Kürtün ve Giresun ayrı birer kaza olmasına karşın Çepni vilayeti tâbiri bir üs idari yapı olarak kullanılmaya devam etmiştir. İki ana idari birim olarak oluşturulmuş olan Çepni vilayetine Yağlıdere, Karaburun, Bayramoğlu, Alın Yumlu, Üreğir, Alahanas gibi alt birimler eklenmiştir⁴⁰⁰. 1520’de Kürtün kazasına tâbi olarak gösterilen bu nahiyelerin birer askerî üs oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim bu yerleşim yerlerinin tımar sistemine göre oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca bu tarihten itibaren daha önceleri zeamet olarak belirtilen Kürtün artık belgelerde Kürtün kazası şeklinde geçmektedir⁴⁰¹.

XVI. yüzyılda Çepni vilayetinin merkezi durumundaki Giresun’da Hristiyan nüfus sadece Giresun Kalesi ve civarında çoğunluktadır. Türkmenler ise şehir merkezinden biraz daha uzaklarda bulunmaktadır. Buna karşın, XVI. yüzyılın başlarında Trabzon sancağına tâbi olan kazalardan büyüklük bakımından yedinci olan Çepni vilayeti, Müslüman nüfusun en çok bulunduğu kazadır. Bu vilayetin merkezlerinden biri olan Kürtün, Müslüman nüfus bakımından birinci, diğer merkezi olan Çepni (Giresun) ise ikinci durumdadır. Hristiyan nüfus ise en az Çepni vilayetinde yaşamaktadır. Genel itibarıyla bu kaza dâhilinde bulunan

³⁹⁸ BOA TD, nr. 52, s. 760.

³⁹⁹ Emecen, 2010, s. 92-94.

⁴⁰⁰ Feridun Emecen, “Giresun”, *İA*, TDV, C. 14, İstanbul, 1996, s. 83.

⁴⁰¹ Emecen, 2010, s. 60.

Hristiyanlar Giresun Kalesi ve civarına konumlanmışlardır⁴⁰². Fakat bu duruma karşın Sivas, Bozok ve Hüdavendigar sancaklarındaki Çepnilerin arasında Hristiyan reayanın yaşadığı da görülmektedir⁴⁰³. 1515'te Giresun Kalesi ve çevresinde yaklaşık 221 hane⁴⁰⁴, 1554'e gelindiğinde vilayet merkezinde 215 hane⁴⁰⁵, 1583'te ise 442 hane tespit edilmiştir⁴⁰⁶. Vilayetin bir diğer merkezi olan Kürtün'de ise 1515 tarihinde önemli bir nüfus artışının gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında daha önceleri Akçaabad Nahiyesine tâbi olarak yazılan Görele Kalesi'nin ve çevresinin bu tarihten itibaren Kürtün kazası içerisinde kaydedilmesi ile II. Beyazid zamanında ortaya çıkan “Kızılbaş Fetretî” döneminde yerlerini terk edip gidenlerin bu tarihte tekrardan eski yerlerine dönmelerinden kaynaklanması kuvvetle muhtemeldir⁴⁰⁷.

XVI. yüzyılda Çepni vilayetini oluşturan Kürtün ve yöresi incelendiğinde, bölge halkının çoğunluğu Çepnilerden meydana gelmektedir. Bunun yanı sıra Kürtün'de diğer Oğuz boylarına rastlanmaktadır. Nitekim bölgede Alayuntlu, Üreğir gibi adlara denk gelinmektedir⁴⁰⁸. Öte yandan Kelkit Havzasında kullanılan şahıs adlarında da Türkçe isimlere sıkça rastlanmaktadır⁴⁰⁹. Buna karşılık, yörede mütemekkin olan Çepni gruplarının başka yerlere nispeten daha erken dönemde yerleşik hayata geçtikleri anlaşılmaktadır⁴¹⁰. Bundan dolayı Kürtün yöresi ile Çepni tarihi iç içe geçmiş olup, Kürtünlü adıyla da Çepniler kastedilmiştir.

Bu vilayetin ana merkezlerinden biri olan Giresun'a 1515'te 61 köy bağlıdır. Emecen, bu köylerde hiçbir gayrimüslim nüfusa rastlanmamasını Çepnilerin dağınık arazilerdeki köylere yerleşmesine bağlar. Ona göre Hristiyan nüfus bu yüzyıllarda Görele ile Tirebolu sahil hattı boyunca yerleşmiştir⁴¹¹. Fakat daha sonraki tarihlerde Çepnilerin sadece köylerde değil şehir merkezinde de

⁴⁰² BOA TD, nr. 52, s. 603-607; Bostan, 2002a, s. 260.

⁴⁰³ İrene Beldiceanu-Streinherr, “Osmanlı Tapu-Tahrir Defterleri Işığında Bektaşiler (XV.-XVI. Yüzyıllar)”, çev. İzzet Çıvgın, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 2010, s. 157-158.

⁴⁰⁴ BOA, TD, nr. 52, s. 596, 598, 601-602, 603-607, 609, 618-619.

⁴⁰⁵ BOA TD, nr. 288, s. 704-707.

⁴⁰⁶ KKA TD, nr. 43, v.138b-141b.

⁴⁰⁷ Bostan, 2002a, s. 247; Bu köyler için bkz. BOA TD, nr. 52, s. 726, 728, 731, 738.

⁴⁰⁸ Sümer, 1992b, 105, 107.

⁴⁰⁹ Alpaslan Demir, “Kelkit Kazasında Şahıs Adları”, *Gümüşhane Tarihi, İl Oluşumunun 85. Yılında Gümüşhane Tarihi ve Ekonomisi Sempozyumu Tarih Bildirileri*, ed. Bayram Nazır-Kemal Saylan, Gümüşhane, 20016, s. 232-273.

⁴¹⁰ Krisztina Kehl-Bodrogi, *Kızılbaşlar/Aleviler*, çev. Oktay Değirmenci-Bilge Ege Aybudak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017, s. 83.

⁴¹¹ Emecen, 1989, s. 162.

iskân olunmaya başladıkları görülmektedir. Buna karşın, 1515'te Çepni vilayetinde sadece 221 Hristiyan nefer vardır.⁴¹²

2. Osmanlılar ve Çepniler

Giresun ve Kürtün'ün 1486 tarihinde tek bir idari birim altında birleştirilmesinden sonra bölgeye emir olarak Eşter Bey atanmıştır⁴¹³. Eşter Bey için kaynaklarda “*kadimden Çepni Beyi*” ifadesi geçmektedir⁴¹⁴. Yöredeki bir diğer önemli Çepni lideri de Özlemiş Bey'dir. XV. yüzyılda Çepni vilayetinin doğu sınırlarına hâkim olduğu anlaşılan bu beye yöredeki birçok köy bağlanmıştır⁴¹⁵. Bu durum bölgedeki Çepni beylerinin nüfuzunun bu tarihlerde de devam ettiğini gösterir. Nitekim Çepni beylerinin önemli bir kısmı sipahi olarak yazılarak birçoğuna tımar bağlanmıştır⁴¹⁶. Bu bağlamda Sürmene kazasında İskender Çepni isimli sipahinin oğulları Mustafa ve Mehmed'e⁴¹⁷, Rize kazasında İbrahim Çepni ve Yusuf Çepni'ye⁴¹⁸, Atina kazasında İbrahim Çepni Bey ve oğlu Mahmud Bey'e bazı köylerin geliri bağlanmıştır. Sürmene, Rize ve Atina kazalarında tespit edilen İskender Çepni, İbrahim Çepni, Yusuf Çepni ile Atina kazasındaki İbrahim ve oğlu Mahmud'un Bey olarak belirtilmesi onların Çepni ileri gelenleri olduğunu gösterir. Yine Çepni vilayeti köylerinden Döğer'in tımarı “*ser-asker-i Çepni*”ye verilmesi daha önce bu şahsın Çepni beyi olduğu izlenimini vermektedir⁴¹⁹. Buradan hareketle Osmanlı Devleti bu beylerin etki alanları ve nüfuzlarının devamını sağlamış, onların kadimden gelen eski statülerini kendi askerî sistemine eklemleyerek nüfuzlarını sipahi adı altında sürdürmelerine müsaade etmiştir.⁴²⁰ Ayrıca Çepniler arasında sıkça bey unvanının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun nedenlerinden biri onların boybeyi ailesini teşkil eden bir cemaatin içerisinde boybeylerince idare olunmalarından

⁴¹² BOA TD, nr. 52, s. 603-607.

⁴¹³ Bostan, 1999, s. 297.

⁴¹⁴ BOA MAD, nr. 828, s. 734.

⁴¹⁵ BOA TD, nr. 52, s. 636-642.

⁴¹⁶ Şahin, 2006, s. 221; bkz. BOA TD, nr. 52, s. 596; BOA TD, nr. 52, s. 596-766.

⁴¹⁷ Sürmene kazasında Çepni beylerine verilen tımar köyleriyle Çepni isimli şahıslar hakkında bkz. BOA TD, nr. 52, s. 163.; BOA TD, nr. 52, s. 168.; BOA TD, nr. 52, s. 172-173.

⁴¹⁸ Rize kazasında Çepni isimli şahıslar için bkz. BOA TD, nr. 52, s. 221-223.; BOA TD, nr. 52, s. 223-224.; BOA TD, nr. 52, s. 234-235.

⁴¹⁹ BOA TD, nr. 52, s. 719-720; Bkz. “*Tımar-ı Emir Han Ağa veled-i Emirze ser-askeri Çepni ber-vech-i serbest*”.

⁴²⁰ Atina kazasında Çepni isimli şahıslar için bkz. BOA TD, nr. 52, s. 473-474, 476-477; Ayrıca bkz. Erhan Afyoncu, “Ulu Yörük (1485-1574)”, *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, haz. Tufan Gündüz, Ankara, 2000, s. 4.

kaynaklanmaktadır⁴²¹. Öte yandan yukarıda isimleri geçen beyler muhtemelen Hacıemiroğulları Beyliği'nin kurucularının soyundan gelen kişiler veya bölgenin fethine katılan Çepni beyleridir. Bunun yanı sıra Çepni boy adının şahıs adı olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu isimlerden hariç Ankara çiftlik defterinde Çepni adının şahıs adı olarak kullanıldığına dair bilgilere tesadüf edilmektedir. 1579 tarihli deftere göre çiftliğin tasarrufu Arif Oğlu Mustafa Çepni adlı kişiye aittir⁴²². Niksar kazasındaki Çepni Bey tasarrufuna da birçok yerleşim yerinin geliri bırakılmıştır⁴²³. Yine XVI. yüzyılda Van Kalesi'nin beyinin adı Çepnilü Şah Ali'dir⁴²⁴. Ayrıca Ordu yöresinde bulunan divanbaşının⁴²⁵ adıyla Giresun Kalesi'nde görevli olarak bulunan kişilerden birinin adı da Çepni'dir⁴²⁶. Bu durum bize, Çepni tâbirinin kullanımının sadece cemaat ve karye adlarından ibaret olmadığını şahıs ismi olarak da kullanıldığını göstermektedir. Nitekim zamanla müstakil olarak yaşamaya başlayan ve Anadolu'nun bariz birçok noktasına dağılan Çepnilerin bu ismi şahıs adı olarak da kullanmaları kendi öz kimliklerini yaşattıkları konusunda önemli bir ipucudur.

Çepni vilayeti içerisinde öne çıkan diğer bir husus, bölgede çok sayıda muaf grubun varlığıdır⁴²⁷. XVI. yüzyılın başlarında müsellemler ve mülazım gibi muaf grupların çokluğuna değinen Sümer, bu grupların Anadolu'nun birçok yerinde görüldüğünü fakat hiçbir yerde Trabzon sancağındaki kadar kalabalık bir sayıya ulaşmadığını belirtir.⁴²⁸ Genel itibarıyla müsellemler Osmanlı askerî teşkilatı içerisinde yer alan ve tasarruf ettikleri topraklar karşılığında sefer zamanlarında orduya katılan kişilerdir. Bölgedeki müsellemler Osmanlılardan önce bölgenin Türkleşmesinde etkin rol oynayan Çepni beyleri, oğulları ve onların hizmetindeki kişilerdir⁴²⁹. Bu grupların çokluğunun sebeplerinden biri, II. Mehmed'in Trabzon'u fethi sırasında Çepnilerin hizmetlerinden çokça yararlanmasıdır. II. Mehmed, bu hizmetlere karşılık onlara bazı imtiyazlar vererek

⁴²¹ Şahin, 2006, s.119.

⁴²² BOA TD, nr. 582, s. 76

⁴²³ BOA TD, nr. 54, s. 115; BOA TD, nr. 387, s. 550, 352; Bkz. “*Mezra-i Kömür ve Kemer malikane-i Bekir Ali evlad-ı Çepni Bey ve malikane-i Kömür vakfı medrese-i Yağbasan divanî hass-ı padişahî alem şah*”.

⁴²⁴ Kırzioğlu, 1993, s. 183.

⁴²⁵ Yediyıldız- Üstün, 1992, s. 113.

⁴²⁶ Emecen, 1989, s. 158.

⁴²⁷ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 58.

⁴²⁸ Sümer, 1992b, 49-50.

⁴²⁹ Şahin, 2006, s. 221; bkz. BOA TD 52, nr, s. 596.

mükâfatlandırmıştır⁴³⁰. Nitekim 1486 tarihli tahrir defterinde bölgede yer alan 30 tımar sahibinin 16'sının Çepni Beyi olması⁴³¹ Sümer'in bu iddiasını kuvvetlendirir. Bu dirliklerden 3'ü zeamet, 27'si de tımadır. Zeamet sahipleri Çepni beyleri, tımar sahipleri ise bu beylerin oğulları ve nökerleridir⁴³². Öte yandan Emecen, bu müsellemlerin Safevîlerle olan mücadelelerde Osmanlılar tarafından etkin olarak kullanıldığından bahseder⁴³³. 1515 tarihli tahrir sırasında da bölgedeki Çepni beylerinin nüfuzu devam etmiştir. Bu tarihte Çepni vilayeti sınırları dâhilinde tespit edilen 88 dirlik Çepni beyleriyle oğullarının elinde olup geri kalan dirlikler ise Çepni beylerine bağlı sipahilere verilmiştir⁴³⁴.

Osmanlılar sadece nüfuzlu Çepni beylerine değil aynı zamanda Hacıemiroğulları zamanında farklı yükümlülükleri olan kişilerin de imtiyazlarını devam ettirmiştir. Çepni vilayetinde diğer bir husus hemen hemen bütün köylerde görülen ve “*cemaat-i muaf*” adıyla yazılan grupların çokluğudur. Bu kişilerin bazıları köprücü, derbentçi ve meremmetçi olarak kayıtlıdır⁴³⁵. Bölgeye ait ilk tahrir defterinin kayıp olması, bunların ilk dönemlerde ne gibi görevler karşılığında muaf tutulduklarının tespitini zorlaştırmaktadır. Buna karşın bölge Osmanlılar tarafından fethedilince, ilk tahrirde yörede bulunan Çepnilerin birçoğu muaf yazılmıştır⁴³⁶. Bunların başında köylerde bulunan camilerde birtakım görevleri olan imam, hatip ve müderris gibi mülazımlar ile zaviyelerde görevli şeyh ve zaviyedarlar gelir. Bunlar yaptıkları işlerden dolayı şeri ve örfi vergilerden muaf tutulmuşlardır⁴³⁷. Fakat bu mülazımların hepsinin de vergilerden muaf olmadığı görülmektedir. Bazı köylerdeki mülazımlar toptan muaf tutulmuşken, bazı köylerde sadece mülazımı olduğu caminin hatibi muaf tutulmuştur⁴³⁸.

XVI. yüzyılın başlarından itibaren bölgede Osmanlı hâkimiyetinin yerleşmesinden sonra müsellemler, mülazım ve muaf gruplardan “*raiyyeti fermude*

⁴³⁰ Sümer, 1992c, s. 53; Halil İnalçık, *İki Karanın Sultanı, İki Denizin Hakanı, Kayser-i Rum Fatih Sultan Mehmed Han*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 241

⁴³¹ BOA MAD, nr. 828, s. 719-721, 723, 728-730, 733-734, 737, 739-741.

⁴³² Sümer, 1992b, s. 48.

⁴³³ Emecen, 1989, s. 162.

⁴³⁴ BOA TD, nr. 52, s. 596-766.

⁴³⁵ Gökbilgin, 1962, s. 330; Bostan, 2002a, s. 304.

⁴³⁶ Sümer, 1992c, s. 48.

⁴³⁷ Sümer, 1992c, s. 51-52.

⁴³⁸ BOA TD, nr. 52, s. 642, 644.

*şod*⁴³⁹ ifadesiyle ellerindeki imtiyazların bazıları alınarak bir kısmının raiyyet yazıldığı anlaşılmaktadır. Yani köylerde yaşayıp bazı mükellefiyetler karşılığında birtakım vergilerden muaf olan bu kişiler artık reaya olarak yazılmaya başlamıştır⁴⁴⁰. Bu şekilde bir ifadenin “muaf” kavramının akabinde yazılması, o köylere daha önce verilmiş olan vergiden muaf statüsünün ellerinden alındığı izlenimini vermektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının nedenlerinden biri Osmanlı Devleti’nin 1515’te çok fazla askere ihtiyaç duymasıdır⁴⁴¹. Muafiyetlerin kaldırılıp onların raiyyet yazılmasıyla birlikte elde edilecek vergilerle daha fazla asker istihdam edilmek istenmiştir. Fakat bütün muaf grupların muafiyetleri sonlandırılmamış olup bazılarının imtiyazları devam etmiştir. Onlar bu sefer şeri vergileri ödemeye devam ederken sadece *avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyye* adı altında alınan olağanüstü vergilerden muaf tutulmuşlardır⁴⁴².

Muaf tutulma olayına Canik sancağında da rastlanır. Mehmet Öz’e göre bölgede “*el-muafiye*” başlığı altında dini görevliler, onların çocukları ve akrabaları ile zaviyedâr yer alır. Bazı durumlarda cami mülazımlarının da muaf gruplara dâhil edildiği ve yaptıkları görevler karşılığında imtiyaz elde ettiklerini belirtmiştir⁴⁴³. Bu imtiyaz sahiplerinin statüleri zamanla kaldırılıp reayaya dönüştürülmelerine karşılık bazılarının daha önce elde etmiş oldukları vergi ayrıcalıkları, belirli şartlar altında devam etmiştir. Osmanlı Devleti bu şekilde onların yaptıkları işlerde devamlılığını sağlamayı hedeflemekle birlikte bu grupların kadimden gelen ayrıcalıklarını da bazı şartlar altında kabul etmiştir. Osmanlıların Doğu Karadeniz Bölgesini fethettikten sonra yardımlarını gördüğü Türkmenlere ve önemli Çepni beylerine de bu vergi ayrıcalıklarını tanıdıkları bilinmektedir. İlk başlarda tamamen vergiden muaf tutulup zamanla reaya statüsünde yazılan bu gruplara bazı vergi mükellefleri yüklenmiştir. Defterlerde açık bir kayıt olmamakla birlikte XIV. yüzyılda muaf olarak yazılan bu gruplar Hacıemiroğulları zamanından kalma imtiyazlarının olması kuvvetle muhtemeldir. Öte yandan tahrir defteri iyi bir şekilde analiz edildiğinde daha önce muaf şeklinde yazılan bu grupların sonradan reayaya dönüştürülmesi onlara tamamen

⁴³⁹ BOA TD, nr. 52, s. 597.

⁴⁴⁰ Sümer, 1992a, s. 246.

⁴⁴¹ Sümer, 1992c, s. 64.

⁴⁴² Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev. Emine Sonnur Özcan, Doğubaki Yayınları, Ankara, 2006, s. 131.

⁴⁴³ Öz, 1999, s. 52-56.

vergi yükü de getirmediği görülecektir. Bu duruma benzer bir olay yine Canik sancağında rastlanmaktadır. Buna göre, daha önceleri muaf olarak belirtilen müsellemler ve doğancı grupları XVI. yüzyılda reaya sınıfına sokulmasına karşın yaptıkları görevler süresince bazı vergilerden muaf tutularak imtiyazlarına devam etmişlerdir⁴⁴⁴. Nitekim bu askerî teşkilat XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra eski önemini kaybetmeye başlamıştır⁴⁴⁵.

Osmanlıların, süreklilik ilkesine göre hareket ettiği bilinmektedir. Ele geçirdiği bütün yörelerde bu kuralı istisnasız bir şekilde işleterek devraldığı eski uygulamaları sürdürmüş ve aynı zamanda bu bölgelerin nüfuzlu ailelerini de kendi yönetim anlayışının devamı için sisteme eklemiştir.⁴⁴⁶ Bu şekilde Doğu Karadeniz Bölgesindeki nüfuzlu Çepni beyleri sistem içine dâhil edilmiş ve onların geçmişlerine atıfta bulunmak için de Çepni oldukları özellikle vurgulanmış olmalıdır. Böylece, kendi merkezi sistemine eklemeye çalıştığı aileler vasıtasıyla da hâkimiyetini yörede daha da kuvvetlendirmiş oldu. Uygulamış olduğu bu dönüşüm politikasıyla bölgede var olan güçlü beylere otoritesini tam manasıyla kabullendirmiş ve onları sistemin bir parçası hâline getirmişti. Fakat daha sonra imtiyaz verdiği bu gruplara verilen ayrıcalıklara XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren son verilmeye başlandığı görülmektedir. Nitekim daha önce bahsettiğimiz gibi yöreye ait TD 52 numaralı defterde muaf olarak kaydedilen birçok kimse bu defterde reaya olarak yazılarak bazı vergilere yükümlü oldukları belirtilmiştir.

3. Kaleler, Köyler, Zaviyeler ve Nüfus

Çepnilerin, Trabzon Rum Devleti ile mücadelelerin yürütüldüğü önemli merkezlerin başında kaleler gelmekteydi. Bu kalelerden Bedreme, Trabzon'un güney kapısını kontrol altında tutan mühim bir konumdaydı. Kalenin fethi sırasında Çepniler, Kommenonslarla giriştiği mücadeleler sonucunda 1380'de kayıplar vererek kaleyi ele geçirmişlerdi. Görele ve Tirebolu kaleleri de Trabzon'un batısındaki konumlarından dolayı şehrin güvenliği açısından önem teşkil etmekteydi. Giresun Kalesi ise Çepni vilayetinin merkezinde bulunmakta

⁴⁴⁴ Öz, 1999, s. 56.

⁴⁴⁵ Sümer, 1992c, s. 51.

⁴⁴⁶ Osmanlı fetih politikası için ayrıca bkz. Halil İncalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015, s. 139-188; Halil İncalcık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", ed. Vedat Çorlu, *Osmanlılar Özel Sayısı*, Yapı Kredi Yayınları, S. 19, İstanbul, 1999, s. 115-136 s. 115-136; Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul, 2001.

olup Süleyman Bey zamanında fethedilerek Türk iskânına açılmıştı. Öte yandan Bedreme Kalesi hariç diğer kaleleri II. Mehmed'in Trabzon'u fethetmek için geldiği sırada Çepnilerden gördüğü yardım nedeniyle dönüşte ele geçirerek onların kontrolüne vermişti. Bu sebeple bahsedilen kalelerle ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Öte yandan Çepni vilayetinde bulunan köylerin tamamına yakını Çepniler tarafından iskân edilmiştir. Bu köyler ilerleyen sayfalarda ele alınarak onların tarihi gelişimi ve nüfuslarına dair bazı bilgiler verilecektir. Ayrıca bu köylerin iskâna açılmasında bölgedeki dervişlerin kurduğu zaviyeler de etkili olduğu için onlara da hemen aşağıda yer verilmiştir. Nitekim bölgedeki önemli zaviye kurucularından biri olan Yakup Halife'nin Süleyman Bey'in yoldaşı olduğu ve yörenin fethinde önemli bir rol oynadığı belgelere yansımaktadır.

Giresun Kalesi:⁴⁴⁷ Giresun Kalesi Osmanlılar tarafından ele geçirildikten sonra kale içerisinde çoğunluğunu Hristiyanların oluşturduğu toplam 114 nefer tespit edilmiştir. Bu kişiler Trabzon'dan Samsun'a giden gemilere yardım ettiği için bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca ilk zamanlarda kalede bulunan 4 Müslim neferden birinin adının Çepni Ali olması dikkat çekicidir. Tımar sahibi olduğu anlaşılan bu kişinin kalenin ilk Türk sakinleri arasında olması önemlidir⁴⁴⁸. Giresun Kalesi içerisinde iskân olunan toplam nefer sayısı 1515'te 344'tür. Bunlardan 31'i müsellemdir. Ayrıca cemaati gebran adında birden fazla kayıt açılmıştır ve bu grupların imtiyazlı olup olmadıkları ile ilgili birtakım bilgiler verilmektedir. “*Gebran-ı kadim*” adındaki ilk toplulukta 65 nefer kayıtlıdır⁴⁴⁹. Gebran-ı kadim olarak belirtilenler artık reaya olarak yazılmalarına karşın, bazı vergilerden muaf tutulmaya devam edilmişlerdir. Gebran-ı kadim ifadesinden de anlaşılacağı üzere bu kişiler kalenin en eski sakinleridir. Büyük ihtimalle II. Mehmed Karadeniz kale şehirlerini ele geçirdiği sırada kalede bulunan Trabzon Rum Devleti'ne bağlı sipahilerdi. Ayrıca Giresun Kalesi ve çevresine yine bazı bölgelerden gelen 79 gebran⁴⁵⁰ nüfus özellikle belirtilmiştir ve bu gruplar sipahi vb. yapılara dâhil edilmezse ispenç gibi vergilere dâhil edilmesini içeren bir hüküm de yer almaktadır. Yine başka bölgelerden gelerek Giresun Kalesi'nin kadim gebran sakinlerine hizmet eden 60 nefere

⁴⁴⁷ BOA TD, nr. 52, s. 603-607; BOA TD, nr. 288, s. 704-706; KKA TD, nr. 43, v.138b-139a.

⁴⁴⁸ Emecen, 1989, s. 158.

⁴⁴⁹ BOA TD, nr. 52, s. 604.

⁴⁵⁰ BOA TD, nr. 52, s. 606.

rastlanılmaktadır. Sonradan gelerek kaleye yerleşen bu kimseler için de kale mustahfizlarına gönderilen hükümde, bunların sipahi vb. yapılara dâhil edilmemesi durumunda ispenç vergilerinin talep olunması istenmiştir⁴⁵¹. 1554 tarihli defterde de Giresun Kalesi sakinleri daha önceki defterde olduğu gibi statülerini devam ettirmektelerdir. Kale içerisinde toplam 362 neferden 48'i müselleme, 182'si gebran-ı kadim ve 55'i de Amed Bölgesinden gelip kaleye yerleşen gebranlardır. 1583'e gelindiğinde ise muaf gebran nüfusun kayıtlarda yer almadığı görülmektedir. Bu durum zamanla Karadeniz'in bir Türk gölü hâline gelmesiyle Giresun Kalesi'nin eski önemini yitirmesinden kaynaklanması muhtemeldir. Bundan dolayı kalede bulunan muaf gruplar ya başka yörelere dağıtılmış ya da vergiye tâbi tutulmaya başlanmıştır.

Tirebolu/Tiribolı Kalesi:⁴⁵² 1515'te Tirebolu/Tiribolı Kalesi'nde toplam 323 nefer vardır. Bu neferlerden 8'i müselleme, 1'i imam, 266'sı gebran ve 56'sı da yaptıkları işler neticesinde muaf olan gebranlardır. Defterde muaf olarak gösterilen gebran nüfusunun başka bölgelerden geldiğine dair "*amed-ü şüd*" şeklinde bir ibare geçmektedir. Daha önce Giresun Kalesi için de bu açıklama yapılmıştı. Ayrıca tahrir defterinde onlar için *merdan-ı kale* ifadesi yer almaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere bu kaleye yeni gelen gebran nüfusla kale muhafızlığı arasında bir bağ olması kuvvetle muhtemeldir. Bunların bazıları Akçabaad, Sürmene, Of, Rize ve Karaman'dan gelmişlerdir. Tirebolu Kalesi incelendiğinde gayr-i müslim nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı görülmektedir. Fakat bu kalede az sayıda mütemekkin olan Türkler "*hisar eri*" olarak kaydedilmişlerdir⁴⁵³. 1583'e gelindiğinde kaledeki nüfus artarak 397 haneye yükselmiştir. Bu hanelerden 27'sini Müslimler oluşturmaktaydı.

Görece Kalesi:⁴⁵⁴ Görece Kalesi Trabzon Rum Devleti'nin Çepnilerle olan mücadelesinde önemli yer tutar. Fakat bölge Osmanlıların kontrolüne girdikten sonra kale eski önemini kaybetmiş ve bu durum kale içi yerleşime de yansımıştır. Görece Kalesi'nin ve şehrinin tam olarak ne zaman Çepnilerin kontrolüne geçtiği bilinmese de Osmanlıların Trabzon'u fethettiği yıllara denk düştüğü

⁴⁵¹ BOA TD, nr. 52, s. 607.

⁴⁵² BOA TD, nr. 52, s. 609-614; KKA TD, nr. 43, v. 118a-120a.

⁴⁵³ Tirebolu Kalesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Sümer, 1992c, s. 99.

⁴⁵⁴ BOA TD, nr. 53, s. 177; KKA TD, nr. 43, v. 123a-123b.

sanılmaktadır⁴⁵⁵. XVI. yüzyılın ilk yarısına doğru Görele Kalesi'nde 9 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerin kale mustahfızları olduğu anlaşılmaktadır. 1583'e gelindiğinde kaledeki nefer sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Bu artışın gerekçelerinden biri 48 neferli Anbarlu ve 78 neferli Seydi Ahmedlü köylerinin kaleye dâhil edilmesidir.

Bedreme Kalesi:⁴⁵⁶ Bedreme Kalesi, Çepnilerin Trabzon Rum Devleti'yle mücadelelerinde önemli bir rol oynamıştır. Kürtün Emiri Melih Ahmed Bey zamanında ele geçirilen kale bölgenin Osmanlıların kontrolüne geçmesiyle bir gözetleme kulesi olarak kullanılmış ve zamanla eski önemini yitirmiştir. Harşit vadisinde bulunan kalede 1515'te 24 nefer vardır. Bu neferlerden 9'u mülazım, 13'ü de meremetçidir⁴⁵⁷. Mülazımlar Alayundlu köyünün sakinleridir. Caminin müezzini Mustafa oğlu Mehmed, hatibi Fakih Hüseyin oğlu Lütfullah ile Lütfullah'ın oğlu Ramazan'dır. 4 nefer de "gaib" olarak kayıtlıdır⁴⁵⁸. Kalede 1554'te 21 nefer vardır. Bu neferlerden 3'ü cami-i mülazımatı, 3'ü mevkuf, 1'i zemin ve 14'ü de meremetçidir. Meremetçi olan kişiler Bayramlı kazasının İncügez köyünden kaleye gelmişlerdir. Bunlar öşürlerini İncügez köyü sipahisine öderlerken, yaptıkları işlerden dolayı avarızdan muaf tutulmuşlardır. 1583'te ise kalede toplam 2 nefer vardır. Bu neferler kale camisinin mülazımlarıdır.

Uzgur/Oğuz Köyü:⁴⁵⁹ Çepni vilayetinin merkez köylerinden olan Uzgur'da 1515'te 85 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 18'i mustahfız, 25'i de müsellemdir. Köyün geliri ise Çepni olarak gösterilen Emre Bey'e aittir. İleri tarihte köyün tımarı Emre oğlu Dede'den alınıp Giresun Kalesi dizdarlarından Hamza'ya verilmiştir. Yine Kızılbaş fetreti sırasında Görele Kalesi'nde bulunan Hobluoğlu da bu köyde kayıtlı olup onun ortadan kaybolmasıyla hakkında *Kızılbaşlar tarafından yakalanıp öldürüldüğü veya Kızılbaşlığa meyledip Safevî tarafına göçtüğü* yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Fakat daha sonra yapılan soruşturma neticesinde Kızılbaşlığa meyletmediği anlaşılarak mülkü oğullarına iade

⁴⁵⁵ Emecen, 2020, s. 339.

⁴⁵⁶ BOA TD, nr. 52, s. 748-749; BOA TD, nr. 288, s. 635; KKA TD, nr. 43, s. 103a.

⁴⁵⁷ M. Tayip Gökbilgin, "XVI. yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", *Belleten*, S. 102, 1962, s. 335.

⁴⁵⁸ Hanefi Bostan, "XV- XVII. yüzyıllarda Harşit Vadisinde Sosyal Zümreler", *21. yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 7, 2018e, s. 30.

⁴⁵⁹ BOA TD, nr. 52, s. 596-597; BOA TD, nr. 288, s. 726; KKA TD, nr. 43, v. 134b-135a; Bkz. "Karye-i Uzgur tâbi-i Çepni der nezd-i kale-i Giresun an tahvil-i Dede bin Emre an-sipahiyan-ı Çepni".

edilmiştir⁴⁶⁰. 1554'te köyde bir miktar nüfus artışı gerçekleşerek 125 nefere yükselmiş olup bunlardan 38'i muaftır. 1583'e gelindiğinde ise köydeki toplam nüfus 132 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 22'si muaftır. Muaf olarak belirtilenler Giresun Kalesi'ni korumakla yükümlü mustahfızlardır.

Uzgun/Oğuz:⁴⁶¹ Kürtün'e tâbi olarak gösterilen köyde 1515'te Kürtün kazasına tâbi olarak toplam 115 nefer gösterilmiştir. Bu neferlerden 25'i müsellemler, 10'u muaf ve 15'i sipahidir. Ayrıca bu köye bağlı bir mezra mevcuttur. 1554'te ise köyde 101 nefer gözükmektedir.

Kayadibi:⁴⁶² Çepni vilayetindeki Giresun Kalesi'nin yakınında bulunan köyün tımarı "*Sipahiyan-ı Çepni*" olarak kaydedilen Emre Bey'e aittir. Onun ölümünden sonra ise köyün geliri oğlu Ramazan'a intikal etmiştir. 1515'te Kayadibi köyünde toplam 126 nefer yaşamaktadır. Bu neferlerden 1'i imam, 38'i ise müsellemdir. 1554'te köy nüfusu iki misli artarak 234 nefere ulaşmıştır. Bunlardan 71'i müsellemler, 51'i muaf ve 1'i imamdır. 1583'e gelindiğinde ise köy nüfusu artmaya devam ederek 304 nefere yükselmiştir. Bunlardan 105'i de müsellemdir. Kayadibi köyü içerisindeki muaf gruplar incelendiğinde bunların Giresun Kalesi'nde meremetçi ve kuşçu olduğu anlaşılmaktadır. Köyde atmaca yuvası da vardır. Köyün tımarı bu tarihte kale imamı Menteşe'ye verilmiştir.

Hasan Dede Zaviyesi:⁴⁶³ Giresun merkezde bulunan Hasan Dede zaviyesi⁴⁶⁴ bölgenin önemli zaviyelerinden biridir. Zaviyenin gelirleri Batlama deresi civarında kurulan Seyyid, Kısırcalı ve Sendelbükü köylerinden karşılanmaktadır. Zaviyenin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemesine rağmen bölgenin yazılı kaynakları olan 1455 ve 1483 tarihli tahrir defterlerinde onlardan bahsedilmemektedir. Büyük olasılıkla zaviye 1515 senesine yakın bir zamanda kurulmuştur. Çünkü Hasan Dede adına ilk defa 1515 tarihli tahrir defterlerinde rastlanılmaktadır. Bu tarihte zaviyenin "*ayende ve revendeye*" karşı hayır işleri yaptığı ve ellerinde berat olduğu dolayısıyla vergiden muaf tutuldukları belirtilmektedir. 1515'te zaviyede 10 nefer kayıtlıdır. Ayrıca bu tarihte Hasan

⁴⁶⁰ Krş. Emecen, 2010, s. 78; BOA TD, nr. 52, s. 759; Bkz. "*Mezkûr Hoboğlu Resul Kızılbaş fetretinde Görele Kalesi'ne hizmet edüp sonra mezburu Kızılbaş katl eylemiş, Kızılbaş gitti deyü mülkünü satmışlar, teftiş olundukta Kızılbaş gitmediği zahir olduğu sebepten mülkü yine oğullarına hüküm olundu, ataları ne veçhile tasarruf edegeldiyse bunlar dahi mutasarrıf ola*".

⁴⁶¹ BOA TD, nr. 52, s. 757-760; BOA TD, nr. 288, s. 601-604.

⁴⁶² BOA TD, nr. 52, s. 598-600; BOA TD, nr. 288, s. 717-719; KKA TD, nr. 43, v. 135b-137a.

⁴⁶³ BOA TD, nr. 52, s. 601, 619, 638. 678; BOA TD, nr. 288, s. 722; KKA TD, nr. 43, v. 172a.

⁴⁶⁴ Fatsa, 2017, s. 215-224.

Dede'ye Günab ve Kulçukuru köylerinin de gelirleri bağlanmıştır. 1554'e gelindiğinde 15, 1583'te ise zaviyede 23 nefer kaydedilmiştir.

Seyyid:⁴⁶⁵ Çepni vilayetini merkez köylerinden olan Seyyid'de 1515'te 4'ü muaf olmak üzere toplam 55 nefer yaşamaktadır. Köyün tımarı kale kapıcılarından Ömer oğlu Murad'a verilmiştir. 1554'te ise köyde 89 nefer mevcuttur. Bu neferlerden 15'i Hasan Dede zaviyesi görevlisi, 4'ü de muaftır. Ayrıca köyde bulunan neferlerden bazıları Giresun hisarına meremetçi tayin oldukları için vergiden muaf tutulmuşlardır. Köyde muaf olarak belirtilen bir cemaate de rastlanmaktadır. Fakat bu tarihlerde cemaatte herhangi bir nefere rastlanılmamaktadır. İhtimalen önceki defterlerde muaf olarak belirtilen bu kişiler yeni tahrirde muaflık statülerini kaybederek diğer neferlerle birlikte yazılmışlardır. 1583'e gelindiğinde ise Seyyid köyü Tepe köyle birlikte yazılmıştır. Köyde 10'u muaf olmak üzere toplam 112 nefer vardır.

Kısırcalu/Kızılçalı:⁴⁶⁶ Çepni vilayetinde bulunan köyde 1515'te toplam nefer sayısı 35'tir. Bu neferlerden 4'ü müsellemler 2'si de muaftır. Köyün tımarı kale kapıcılarından İlyas oğlu Hızır'a aittir. Ayrıca bu köyde Hasan Dede zaviyesinden şeyhler bulunmaktadır. 1554'te köyde toplam nefer sayısı 45'e yükselmiştir. Bunlardan 1'i müsellemler, 7'si de muaftır. 1583'te köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek 80 nefere yükselmiştir. Bunlardan 1'i müsellemler, 7'si de muaftır.

Alahnas:⁴⁶⁷ 1515'te Kürtün'e tâbi olarak bulunan Alahnas nahiyesinin merkez köyünde 60 nefer kaydedilmiştir. Bunlardan 51'i muaftır. Köyün tımarı Tirebolu Dizdarı Dellak Aydın'a aittir. Ayrıca köyde Menteşe veled-i Çelebi zaviyesi yer almaktadır. Bu nahiyeye bağlı birçok köy gösterilmiştir. Bunlardan Koz/Kuz köyünde 1515'te 7 nefer vardır. Koz/Kuz köyü bölgede Kızılbaşlığa meyleden köyleri yansıtan önemli yerleşim yerlerinden biridir. Tahrir defterinde onların Kızılbaşlar tarafından zorla alıkoyulduğu ve onlara itaat edip gittikleri şeklinde bilgiler yer almaktadır. Bunun neticesinde onların mülklerine el konularak satılmıştır. Fakat daha sonra bazılarının topraklarına geri dönmesi üzerine

⁴⁶⁵ BOA TD, nr. 52, s. 601, 619; BOA TD, nr. 288, s. 720-722; KKA TD, nr. 43, v. 137a-137b, 143a.

⁴⁶⁶ BOA TD, nr. 52, s. 602-603; BOA TD, nr. 288, s. 711-712; KKA TD, nr. 43, v. 138a-138b.

⁴⁶⁷ BOA TD, nr. 52, s. 614-616.

mülkleri iade edilmiştir⁴⁶⁸. Bu köy içerisinde gösterilen muaflar İsaoglu Menteşe Zaviyesi şeyhleri, değirmenciler ve doğancılardır. Ara/Adageriş köyünde ise 15 nefer kayıtlıdır. Köyde ayrıca Yaraşır Şeyh Zaviyesi'ne rastlanmaktadır. Bu zaviyedeki şeyler yoldan geçenleri konuk ettiğinden dolayı vergilerden muaf tutulmuşlardır⁴⁶⁹. Zaviyenin etki alanındaki diğer köylerde ise Çekbel'de 20 nefer ve 1 değirmen, Alapelit'te ise 9 nefer ve 1 mezra kaydedilmiştir.

Kayadibi:⁴⁷⁰ Giresun kazası sınırları dâhilinde ikinci kez karşılaştığımız Kayadibi köyünde 1515'te 21 nefer kayıtlıdır. 1583'te ise köyde tespit edilen 54 neferin tamamı muaftır.

Derviş Seydi Oğlu Derviş Murad Zaviyesi:⁴⁷¹ Kayadibi köyü civarında bulunan Derviş Seydi Oğlu Derviş Murad zaviyesi “*ayende ve revendeye*” hizmetleri karşılığında 1515'te vergilerden muaf tutulmuştur. Ayrıca bu zaviyede bulunanların mülazım oldukları anlaşılmaktadır. 1554'te de zaviye tahrir defterlerinden takip edilebilmektedir. Bir önceki tahrir döneminde nefer sayılarını tam olarak tespit edemememize rağmen bu tarihte zaviyede 7 nefer kayıtlıdır. 1583 tarihinde ise zaviye Pir-i Nasrullah adı ile anılmaya başlanmıştır ve 7 nefer kaydedilmiştir. Bu neferlerin tamamı da muaftır. Öte yandan zaviye hakkındaki hükme bakıldığında Giresun Cami şeklinde bir ibare geçmektedir. Bilindiği üzere Giresun Camisi I. Selim'in Trabzon Valisi olduğu sırada yapılan ve şehrin Cuma namazının kılındığı ilk cami olması bakımından mühimdir. Bununla birlikte hükümde zaviyenin “*kadimden*” imtiyaz sahibi olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla zaviyedarların 1515'ten önce bu yöreye gelip yurt tuttukları anlaşılmaktadır⁴⁷². Fakat yörenin ilk tahriri olan 1486 tarihli deftere bakıldığında zaviye hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Büyük olasılıkla zaviye o tarihten sonra kurulmuştur veya tahrir sırasında gözden kaçmıştır. Zaviye hakkında diğer bir konuda “*ayende ve revendeye*” yemek yedirmeleri şartıyla vergiden muaf tutulmaya devam edilmeleridir. Bu hükme bakıldığında zaviyenin ya Kayadibi

⁴⁶⁸ BOA TD, nr. 52, s. 617; Bkz. “*Bundan evvel Kızılbaş gelüp gafler ile görünüb Kürtün vilayetine girip reaya zaruri itaat idüp bile gittikleri sebebinden mülklerine ve esbabları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelüp mülkleri kendülere emrolunmuş idi. Şol reaya ki gelüp mülküne mutasarrıf oldu hoş ve ila gelmeyen reayanın ve gelüp mülküne mutasarrıf ise bennak resmin ve öşrün ve sair resmin sahib-i timara eda eyliye. Alahnas'a tâbi olan reaya Diribolu derbendine Harşid suyun varınca ihya etmek için derbendçi tayin olundu*”.

⁴⁶⁹ BOA TD, nr. 52, s. 616-617.

⁴⁷⁰ BOA TD, nr. 52, s. 618; KKA TD, nr. 43, v. 142a.

⁴⁷¹ BOA TD, nr. 52, s. 618; BOA TD, nr. 288, s. 720; KKA TD, nr. 43, v. 142b.

⁴⁷² Fatsa, 2017, s. 231.

köyüne yakın bir konumda veya bu köyün güzergâhında önemli bir mevkide bulunduğu anlaşılmaktadır.

Günab/Gönab/Güney(?):⁴⁷³ Çepni vilayetinde bulunan köyde 1515'te 15 nefer vardır. Bunlardan 4'ü mülazımdır. 1554'te ise köyde 14 nefer kayıtlıdır. Fakat daha önce *mülazım-ı cami-i ordu* olarak tahrirde belirtilen kişiler bu defterde reaya olarak yazılarak bazı vergilere yükümlü olmuşlardır.

Kotanu/Kotano:⁴⁷⁴ 1515'te Giresun Kalesi'nin yakınında bulunan köyde 147 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 128'i gayr-i Müslimlerden, 4 'ü mülazım, 15'i de Hasan Dede zaviyesinde görevli kimselerdir. 1554'te ise köydeki nüfus sayısı azalarak 51 nefere düşmüştür. 1583'te de nüfus azalışı devam eden köyde nefer sayısı 10 olmuştur. Ayrıca köye tâbi olarak bulunan cemaati mülazım (cami-i Ordu) Hacı Öz⁴⁷⁵ ve cemaat-i sadat adlarına rastlanılmaktadır. Sadat cemaatinde 21 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerin içerisinde Ömer, Osman gibi isimlerin çokluğu dikkat çekmektedir⁴⁷⁶.

Vakf-ı Cami-i Hüdavendigâr:⁴⁷⁷ 1515'te Giresun Kalesi içerisinde bulunan Hüdavendiğâr Camisinde 18 nefer vardır. Bunlar *cuma günleri gelip camide Padişah için dua ettikleri için* avarız vergilerinden muaf tutulmuşlardır. 1554'te de yaptıkları görevler neticesinde 16 nefer vergilerden muaf tutulmaya devam edilmiştir.

Örper/Özper/Ürper(?):⁴⁷⁸ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 42 nefer vardır. 1554'te ise köydeki nefer sayısı 95'e yükselmiştir. Bu neferlerden 38'i müsellemdir. Fakat 1515'te müsellemler olarak yazılan köy ahalisi 1554'te normal reaya olarak yazılmıştır. Nitekim tahrir defterinde bu köyde yaşayan ve yaptıkları görevler neticesinde bazı imtiyazları olanlar "*raiyyeti fermude şod*" oldular diyerek kaydedilmiştir. Yine de reaya olarak yazılmalarına karşın yaptıkları işleri sürdürmeleri koşuluyla bazı vergilerden muaf tutulmaya devam edilmişlerdir.

⁴⁷³ BOA TD, nr. 52, s. 619; BOA TD, nr. 288, s. 721-722.

⁴⁷⁴ BOA TD, nr. 52, s. 481-482, 619; BOA TD, nr. 288, s. 740-741; KKA TD, nr. 43, v. 142b.

⁴⁷⁵ KKA TD, nr. 43, v. 143b.

⁴⁷⁶ KKA TD, nr. 43, v. 144a.

⁴⁷⁷ BOA TD, nr. 288, s. 743; BOA TD, nr. 52, s. 620; Bkz. "*Mezkur cami mezkur mülazımları olup bir Cuma gelip tilavet edüp padişah alem penaha hayır ve dua iddikleri sebepten avarız-ı tekalif olunmaya deyü deftere sebt olundu*".

⁴⁷⁸ BOA TD, nr. 52, s. 629; BOA TD, nr. 288, s. 771-772.

Kurtulmuş:⁴⁷⁹ 1515'te Çepni vilayetindeki köyde 27 nefer vardır. Bunlardan 2'si daha önceki tahrir defterinde vergi ayrıcalıkları olsa da bu tarihte reaya olarak kaydedilmişlerdir. 1554'te ise köyde toplam nüfus 28 neferdir. Bu neferlerden 5'i muaf'tır. 1583 tarihinde köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek 66 nefere yükselmiştir. İlâveten köye tâbi olarak 27 neferlik cemaat-i sadat kaydedilmiştir⁴⁸⁰. Seyitlerin yaşadığı anlaşılan bu cemaatte Sümer'in dediği gibi Osman, Ömer Ebubekir gibi isimlere çokça rastlanmaktadır

Yenicehisar:⁴⁸¹ 1515'te Çepni vilayetindeki köyde toplam nefer sayısı 30'dur. Bu neferlerden 5'i muafa 16'sı da müsellemdir. Muaf olarak belirtilen kişiler "raiyyet-i fermude şod" tâbirinden de anlaşılacağı üzere bu tarihten itibaren reaya olarak kayıtlıdır. Müsellemlerin tımarı ise "Sipahiyan Çepni Hasan evladı Lütfu ve Şah Velî"ye aittir. Burada geçen Çepni adı, büyük ihtimalle Hasan'ı tanımlayan sıfat niteliğindedir ve onun Çepni boyundan geldiğini tanımlamaktadır. 1554'teki Yenicehisar olarak kaydedilen köyde 49 nefer vardır. Bu neferlerden 10'u muaf, 26'sı da müsellemdir. 1583'te ise köydeki nüfus azalarak 19 nefer olmuştur. Bu neferlerin tamamı da muaf olarak kaydedilmiştir.

Çandarlu/Çandırlu:⁴⁸² 1515'te Çepni vilayetindeki köyde toplam 27 nefer vardır. Bunlardan 8'i müsellemdir. Fakat bu tarihten itibaren müsellemler reaya olarak yazılmıştır. 1554'te ise köydeki nefer sayısı 61'e yükselmiştir. Bu neferlerden 17'si müsellemdir. 1583'e gelindiğinde köydeki nüfus artışı devam ederek toplam 80 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 19'u da müsellemdir.

Alınyoma:⁴⁸³ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 101 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 42'si müsellemdir. Fakat müsellemler diğer köylerde olduğu gibi reaya olarak yazılmaya başlanmıştır. Ayrıca "Kızılbaş Fetreti" döneminde köyde meskûn olan Ömer adında birinin Kızılbaşlara katılmayıp onlarla mücadele ettiğinden dolayı Osmanlılar tarafında ödüllendirildiği ve bazı vergilerden muaf tutulduğu tahrir kayıtlarına yansımıştır. 1554'te ise köydeki

⁴⁷⁹ BOA TD, nr. 52, s. 630, 647; BOA TD, nr. 288, s. 751-752; KKA TD, nr. 43, v. 143b-144a.

⁴⁸⁰ KKA TD, nr. 43, v.150a.

⁴⁸¹ BOA TD, nr. 52, s. 630, 647, 677; BOA TD, nr. 288, s. 739-740; KKA TD, nr. 43, v. 155a.

⁴⁸² BOA TD, nr. 52, s. 630, 647; BOA TD, nr. 288, s. 741-742; KKA TD, nr. 43, v. 144b-145a, 155a.

⁴⁸³ BOA TD, nr. 52, s. 632-634; BOA TD, nr. 288, s. 735-737; KKA TD, nr. 43, v. 145b-146b; Bkz. "Mezkur Kızılbaş Fetreti sırasında ziyade yoldaşlığı olduğuna cemaat beyleri şهادet ettiği sebepten bennak kayd olunmadığı, öşrünü verdikten sonra bennak ve avarız vergilerinden muaf olmuşlardır".

nüfus sayısı 154 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 63'ü müsellemdir. 1583'ne gelindiğinde köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek toplam nüfus 217 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden 94'ü müsellemdir.

Engüzlü/Enküzlü/İkizlü(?):⁴⁸⁴ 1515'te Çepni vilayetindeki köyde toplam nefer sayısı 27'dir. Bu neferlerden 19'u müsellemdir. 1554'te ise köydeki nüfus 52 nefere yükselmiştir. Bunlardan 42'si müsellemdir. Ayrıca köyün ihtiyaçları içinde 1 tane de mezra bulunmaktadır. 1583'te de köyü takip edebilmekteyiz. Fakat köy kayıtlarda İkizlü olarak geçmektedir. Bu tarihte köyde toplam 38 nefer vardır ve bunlardan 19'u da müsellemdir.

Sıkılğan:⁴⁸⁵ Çepni vilayeti köylerinden olan Sıkılğan'da 1515 ve 1554'te nefer kaydedilmezken 1583'te 19 nefer kaydedilmiştir.

Kopuz:⁴⁸⁶ 1515'te köyde 9 nefer vardır. Bu neferlerin tamamı müsellemdir.

Firuzlu/Kızdurlu/Kırdırlu:⁴⁸⁷ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 62 nefer vardır. Bunlardan 22'si müsellemdir. 1554'te ise köyde nefer sayısında bir miktar artış olmuştur ve toplam nüfusu 83 neferdir. Bunlardan 29'u da müsellemdir. Köydeki nüfus artışı 1584'te de devam ederek toplam 145 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden de 51'i müsellemdir.

Halkalu:⁴⁸⁸ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam nüfus 31 neferdir. Bu neferlerden 3'ü mülazım, 10'u da müsellemdir. Vergiden imtiyazlı olan kişiler bu defterde ayrıcalıklarını kaybetmişlerdir. Köyün tımarı Selman veled-i Yusuf Bey Çepni'ye aittir. 1554'te ise köyde 34 nefer vardır. Bu neferlerden 18'i müsellemdir. Fakat müsellemler olarak kaydedilen 18 neferden 4'ü artık normal reaya olarak yazılmıştır. 1583'te ise köyde sadece mülazım olarak gösterilen 5 nefer kaydedilmiştir.

Karakilise:⁴⁸⁹ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan yaylakta 5 müsellemler vardır. 1554'te ise 26 nefere yükselmiştir. Ayrıca köyün ihtiyaçları için 1'de mezra

⁴⁸⁴ BOA TD, nr. 52, s. 635; BOA TD, nr. 288, s. 764-765; KKA TD, nr. 43, v. 147a-147b.

⁴⁸⁵ BOA TD, nr. s. 617; BOA TD, nr. 288, s. 747; KKA TD, nr. 43, v. 148b.

⁴⁸⁶ BOA TD, nr. 52, s. 635-636.

⁴⁸⁷ BOA TD, nr. 52, s. 636, 671; BOA TD, nr. 288, s. 727-728; KKA TD, nr. 43, v. 147b-148a, 168a-168b.

⁴⁸⁸ BOA TD, nr. 52, s. 636, 642, 670-671; BOA TD, nr. 288, s. 756-757; KKA TD, nr. 43, v. 148a.

⁴⁸⁹ BOA TD, nr. 52, s. 637; BOA TD, nr. 288, s. 712-713; KKA TD, nr. 43, v. 148b.

vardır. 1583'te ise yaylaktaki nefer sayısı 28 nefere ulaşmıştır. Bu yaylakta yaşayan neferlerden bazıları da seyittir.

Kulçukuru:⁴⁹⁰ Çepni vilayeti sınırları içerisinde olan köyde 1515'te 8 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 5'i muaf olarak kaydedilmelerine karşın artık reaya olarak yazılmışlardır. 1544'te ise köyde 7 nefer vardır bunlardan 3'ü de muaftır. 1583'te köyde 11 nefer vardır. Bu neferlerden 3'ü muaftır.

Şaban:⁴⁹¹ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 8 nefer kaydedilmiştir. 1554'te de köydeki nefer sayısı 8'dir. 1583'e gelindiğinde ise köyde bir miktar nüfus artışı olmuştur ve toplam nüfus 24 nefere ulaşmıştır.

Dikemce/Dikici(?):⁴⁹² 1515'te köyde 4 nefer vardır. Bu neferlerin hepsi muaf statüsünde kaydedilmiştir. 1554'te köyde 6 nefer kayıtlıdır. 1583'te ise köydeki nefer sayısı 18'e yükselmiştir. Fakat bu tarihte muaf olarak kaydedilen neferlerin vergi imtiyazlarının ellerinden alınarak 18 neferin tamamı reaya olarak yazılmıştır.

Karagüvenç:⁴⁹³ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 66 nefer vardır. Bu neferlerden 6'sı mütekait sipahidir. Fakat bu tarihte mütekait sipahiler reaya olarak yazılarak vergi sınıfına dâhil edilmişlerdir. Ayrıca hisseli olarak köye 15 nefer daha eklenmiştir. Bu hisseli köyün gelirleri Çepni olduğu belirtilen Şeyh Ali'ye aittir. Bununla birlikte köy halkından bazılarının derbentçi olduklarına dair bilgiler bulunmaktadır. Öte yandan camii mülazımı olan Seydi Ali Fakih avarız vergisinden muaf tutulmuştur. 1554'te ise köyde bir miktar nüfus artışı gözlemlenmektedir ve toplam nüfus 104 nefere ulaşmıştır. Bunlardan 5'i de muaftır.

Semail:⁴⁹⁴ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 17 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 4'ü müsellemdir. 1554'te ise 28 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 8'i müsellemdir. 1584 tarihine gelindiğinde köyün nüfusu iki kat aratarak toplam nüfus 34 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 14'ü de müsellemdir.

⁴⁹⁰ BOA TD, nr. 52, s. 638; BOA TD, nr. 288, s. 746-747; KKA TD, nr. 43, v. 149a.

⁴⁹¹ BOA TD, nr. 52, s. 638; BOA TD, nr. 288, s. 713; KKA TD, nr. 43, v. 149b.

⁴⁹² BOA TD, nr. 52, s. 639; BOA TD, nr. 288, s. 775; KKA TD, nr. 43, v. 149b.

⁴⁹³ BOA TD, nr. 52, s. 642-644, 676; BOA TD, nr. 288, s. 733-735.

⁴⁹⁴ BOA TD, nr. 52, s. 643-644; BOA TD, nr. 288, s. 750-751; KKA TD, nr. 43, v. 153a.

Mürsellü:⁴⁹⁵ Köyün toplam nüfusu 1515'te 17, 1554'te ise 17 neferdir. 1584'te tarihinde köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek toplam nüfus 46 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden 3'ü müsellemdir.

Kozaba:⁴⁹⁶ Çepni vilayeti köylerinden olan Kozaba'da 1515'te 4 nefer vardır. 1554'te ise köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek toplam 103 nefere ulaşmıştır.

Derelü:⁴⁹⁷ Çepni vilayeti içerisindeki kalabalık köylerden biri de Derelü'dür. 1515'te köyde toplam nüfus 131 neferdir. Bu neferlerden 31'i müsellemler, 8'i muaf ve 7'si de Gediz Camisi'nin işleriyle ilgilenen mülazımlardır. Ayrıca müsellemler ve mülazım olarak belirtilen kişiler bu tarihten itibaren reaya olarak yazılmaya başlanmıştır. Köyün tımarı İbrahim veled-i, Aydın Bey, Nebil veled-i Mehmed Bey ve Pusat veled-i Piri Bey'e aittir. 1554'te köydeki nüfus artışı az da olsa yükselmiştir ve toplam nüfus 142 neferdir. Bu neferlerden 17'si müsellemler, 9'u muaf, 10'da mülazımdır.

Tamderesi:⁴⁹⁸ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan Tamdere yaylağının sakini Derelü halkıdır. Bu yaylakta 19 hane vardır. 1554'te ise köyde 25 nefer kayıtlıdır. 1583'e gelindiğinde köydeki nüfus artışı devam ederek toplam nüfus 206 nefere yükselmiştir. Bunlardan 19'u müsellemler, 14'ü muaf, 18'ide Gediz caminin işleri ile ilgilenen mülazımlardır. Öte yandan yaylak olarak bulunan Tam/Namderesi 1583'te köy statüsünde kaydedilmiştir. Bu köyde toplam 28 nefer vardır.

Akyoma:⁴⁹⁹ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 80 nefer vardır. Bu neferlerden 1'i de muaftır. Köyün tımarı Hasan Ali veled-i Mehmet Bey ve Mansur veled-i Piri Bey'e aittir. 1554'te köyün nüfusu artarak toplam nüfus 134 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 2'si muaftır. Köydeki nüfus artışı 1583'te de devam etmiş ve 203 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden 2'si de muaftır.

Köpek:⁵⁰⁰ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 23 nefer kayıtlıdır. Köyün tımarı Bucak veled-i Mehmet Bey'e aittir. Burada geçen Bucak ismi

⁴⁹⁵ BOA TD, nr. 52, s. 644; BOA TD, nr. 288, s. 758; KKA TD, nr. 43, v. 154a.

⁴⁹⁶ BOA TD, nr. 52, s. 679; BOA TD, nr. 288, s. 766.

⁴⁹⁷ BOA TD, nr. 52, s. 648-650; BOA TD, nr. 288, s. 759-761; KKA TD, nr. 43, v. 156b-157b.

⁴⁹⁸ BOA TD, nr. 52, s. 650; BOA TD, nr. 288, s. 759; KKA TD, nr. 43, v. 155b.

⁴⁹⁹ BOA TD, nr. 52, s. 652-653; BOA TD, nr. 288, s. 775-777; KKA TD, nr. 43, v. 157b-159a.

⁵⁰⁰ BOA TD, nr. 52, s. 654; BOA TD, nr. 288, s. 740.

günümüz Ordu ilinin merkezinde bulunan Bucak Mahallesi ile ilişkilendirilebilir. 1554'te ise köyde toplam nüfus 50'e ulaşmıştır.

Lapa:⁵⁰¹ 1515'te köyde toplam 51 nefer kaydedilmiştir. Bunlardan 4'ü müsellemdir. Müsellemler bu tarihten itibaren reaya olarak yazılmaya başlanmıştır. Köyün tımarı Nur Ali Bey veledi Mehmed Bey'e aittir. 1554'te köydeki nüfus 77'e yükselmiştir. Bu neferlerden 4'ü müsellemdir. 1583'te ise köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek toplam nüfus 131 nefere ulaşmıştır.

Yağmurca:⁵⁰² 1515'te köyde 5 nefer kayıtlıdır. Daha önce vergiden muaf olan bu köyün sakinleri bu tarihten itibaren reaya olarak yazılmıştır. 1554'te köydeki nüfus artışı durağanlık göstermiştir ve toplam nüfus 6 neferdir. 1583'te ise Yağmurca ile İzzeddin adlı köyler birlikte yazılmıştır ve bu köylerde toplam 61 nefer vardır.

Umurlu:⁵⁰³ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 27 nefer vardır. Bu neferlerde 6'sı müsellemler, 21'i de muaftır. Fakat bu tarihte köyde bulunan muaflar reaya olarak yazılmaya başlanmıştır. 1583'te ise köyde toplam 31 nefer kaydedilmiştir.

Sarban:⁵⁰⁴ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam nüfus 68 neferdir. Bu neferlerden 13'ü müsellemler, 2'si de mütekaat sipahidir. Mütekaat olan sipahiler bu tarihten itibaren reaya olarak yazılmaya başlanmıştır. Ayrıca köyde bulunan 41 neferin tımarı Süleyman veledi Yusuf Bey Çepni'ye verilmiştir. 1554'e gelindiğinde köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşmiştir ve toplam nüfus 110 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden 2'si sipahi, 30'u müsellemler ve 19'u da muaftır. Cemaati muaf adı altında yazılan kişiler Denazid derbendine derbentçilerdir. Derbentçiler bu tarihten itibaren reaya olarak yazılmışlardır. 1583'te ise köydeki nefer sayısı artmaya devam etmiş ve toplam nüfus 140 nefer olmuştur. Bu neferlerden 41'i müsellemler, 3'ü de mütekaat sipahidir.

⁵⁰¹ BOA TD, nr. 52, s. 645, 656; BOA TD, nr. 288, s. 743-744; KKA TD, nr. 43, v. 160b.

⁵⁰² BOA TD, nr. 52, s. 639; BOA TD, nr. 288, s. 775; KKA TD, nr. 43, v.150a.

⁵⁰³ BOA TD, nr. 52, s. 639-640; KKA TD, nr. 43, v.164b.

⁵⁰⁴ BOA TD, nr. 52, s. 640-641, 669; BOA TD, nr. 288, s. 730-733; KKA TD, nr. 43, v.150b, 151a, 167a.

Uzundere:⁵⁰⁵ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 25 nefer vardır. Bu neferlerden 7'si müsellemdir. Müsellemler bu tarihten itibaren reaya olarak yazılmıştır. Uzundere köyüne tâbi yaylak tımar-ı olarak Selman Bey veledi Yusuf Bey Çepni'ye verilmiştir. 1554'te köyde 35 nefer vardır. Bu neferler 9'u müsellemdir. 1583'te ise önemli bir nüfus artışı gerçekleşen köyde toplam nüfus 76 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 24'ü de müsellemdir.

Çalcalu:⁵⁰⁶ Çepni vilayeti köylerinden olan Çalcalu'da 1515'te 23 nefer vardır. Köyün tımarı Mehmed veledi İbrahim sipahiyan-ı Çepni'ye aittir. 1554'te ise köyde önemli bir nüfus hareketliliği gerçekleşerek 50 nefere yükselmiştir.

Çığlız:⁵⁰⁷ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 41 nefer vardır. Bu neferlerden 15'i mülazımdır. Ayrıca köyün tımarı Mehmed veled-i Hasan'a aittir. O Çepni sipahisi olarak gösterilir. 1554'te köydeki toplam nüfus 29 nefere düşmüştür. Bu neferlerden 16'sı da müsellemdir. 1583'te ise köyde toplam nüfus 65 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden 14'ü müsellemdir.

Kirbaz:⁵⁰⁸ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 20 nefer kayıtlıdır. Köyün tımarı da Ramazan veledi Hasan Ağa Elvan veledi Mehmet ve Hızır veledi Murad'ındır. 1554'te köydeki nefer sayısı 38' e ulaşmıştır. Bu neferlerden 13'ü müsellemdir. 1583'te ise köyde 50 nefer kayıtlıdır.

Karınca:⁵⁰⁹ Çepni vilayetinin küçük köylerinden olan Karınca da 1515'te 7, 1554'te 21, 1583'te ise 30 nefer vardır.

Yakuplu:⁵¹⁰ Çepni vilayetinin küçük köylerinden olan Yakuplu'da 1515'te 6, 1554'te 19, 1583'te ise toplam nefer sayısı 24'e ulaşmıştır.

Kaba:⁵¹¹ 1515'te köyde toplam 36 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 3'ü müsellemdir. Ayrıca köyde derbentçiler de vardır. Köyün tımarı da Ramazan veled-i Nur Ali Bey'e aittir. 1554'te köyde 73 nefer vardır. Bu neferlerden 3'ü de müsellemdir. 1584'te ise köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek toplam nüfus 131 nefere

⁵⁰⁵ BOA TD, nr. 52, s. 641, 672; BOA TD, nr. 288, s. 748-749; KKA TD, nr. 43, v.151b-152a, 169a.

⁵⁰⁶ BOA TD, nr. 52, s. 673; BOA TD, nr. 288, s. 738.

⁵⁰⁷ BOA TD, nr. 52, s. 673; BOA TD, nr. 288, v. 779-780; KKA TD, nr. 43, v. 170a-171a.

⁵⁰⁸ BOA TD, nr. 52, s.675-676; BOA TD, nr. 288, s. 757-758; KKA TD, nr. 43, v.-170b-171a.

⁵⁰⁹ BOA TD, nr. 52, s. 654; BOA TD, nr. 288, s. 781; KKA TD, nr. 43, v. 159a-159b.

⁵¹⁰ BOA TD, nr. 52, s. 655; BOA TD, nr. 288, s. 782; KKA TD, nr. 43, v. 159b.

⁵¹¹ BOA TD, nr. 52, s. 657-658; BOA TD, nr. 288, s. 767-768; KKA TD, nr. 43, v. 160b-161a, 162a.

yükselmiştir. Daha önceleri müsellemler olarak yazılan kişiler bu tarihte reaya olarak yazılmıştır.

Çadıklı:⁵¹² Çepni vilayetinin küçük köylerinden biri de Çadıklı'dır. Köyde 1515'te 11, 1583'te ise 19 nefer vardır.

Barça:⁵¹³ 1515'te köyde toplam 69 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 7'si mülazım, 14'ü de müsellemdir. Mülazım olarak kaydedilen neferler artık reaya statüsüne alınmışlardır. Fakat Ordu camisine mülazım olanlardan sadece cami hatibi olan İbrahim Fakih'e avarız vergisi yüklenmemiştir. 1554'te ise köyde önemli bir oranda nüfus artışı gerçekleşmiştir. Toplam nüfus sayısı 124 nefere ulaşmış ve bunlardan 39'u müsellemler, 16'sında mülazımdır. Ayrıca 19 nefer Yakup Halife köprülerinde merametçidir. Köyün sakinlerinden bazıları da derbentçidir. 1583'te de köydeki nüfus artışı devam ederek toplam nüfus 204 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 44'ü müsellemler, 34'ü de mülazımdır.

Evliya:⁵¹⁴ Çepni vilayetinin küçük köylerinden bir diğeri de Evliya'dır. Köyde 1515'te 4 nefer vardır. Öte yandan köy sakinlerinin yaşadıkları yerlerin *kadimden dedelerinden kaldıkları* belirtilmektedir ve belirli bir miktar karşılığında *Hüdavendiğâr hazretlerinden köylerinin tapularını* aldıkları beyan olunmuştur. 1554'te ise bu köyde 14 nefer kayıtlıdır.

Kızıl/Kızık/Firenk(?):⁵¹⁵ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam nüfus 15 neferdir ve köye tâbi 1 tane de mezra vardır. Bu neferlerden 1'i de muafıdır. Köyün tımarı Ramazan Ağa veled-i Emre Bey'e aittir. 1554'te ise köyde 16 nefer vardır. Bunlardan 2'si muafıdır. 1583'e gelindiğinde ise köyde sadece 2 muaf nüfusa rastlanmaktadır.

Eğrianbar:⁵¹⁶ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 28 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 6'sı müsellemdir. Öte yandan köye eklenmiş halde 12 nefer

⁵¹² BOA TD, nr. 52, s. 657-658; KKA TD, nr. 43, v. 155a.

⁵¹³ Fatsa, 2017, s. 210; BOA TD, nr. 52, s. 644, 659, 662; BOA TD, nr. 288, s. 723-725; KKA TD, nr. 43, v.153b, 163b, 165b-166a; Bkz. "Karye-i Barça tâbi-i Çepni, mezkur karyeden 19 kimesne Yakup Halife köprülerine köprücü olup ve Yakup Halife Derbendinde derbentçi ve meremetçi oldukları sebepten ber-karar-ı sabık köprücü ve derbentçi tayin olundular. Mademki zikrolunan hizmete layıklar avarız teklif olunmaya deyu emr olundu".

⁵¹⁴ BOA TD TD, nr. 52, s. 658; BOA TD, nr. 288, s. 751.

⁵¹⁵ BOA TD, nr. 52, s. 659-661; BOA TD, nr. 288, s. 746; KKA TD, nr. 43, v.163b.

⁵¹⁶ BOA TD, nr. 52, s. 663; BOA TD, nr. 288, s. 745; KKA TD, nr. 43, v.164a; Bkz. "Çepni vilayetinden kalkup Bayramlı vilayetine mütemekkin olmuşlardır. Sahib-i tımar olan kimesne karyede mezkûr olan yerlerine öşür talep eyleye, resm-i, bennak ve sair rûsum talep olunmağa".

daha vardır. Bunların içerisinde şeyh, dede ve fakih vb. statüleri olanlar vardır. Fakat ek olarak yazılmış bu 12 kişinin yurtlarını terk edip Bayramlı vilayetine gittikleri ifade edilmiştir. Köyün tımarı Ahmed Çelebi veled-i Hasan Bey'e aittir. Köyde 1554'te az da olsa nüfus artış gözlemlenmektedir. Bu tarihte köyde 7'si müsellemler olan 36 nefere kayıtlıdır. 1583'te ise köydeki nefer sayısı 32'dir. Bunlardan 5'i de müsellemdir.

Emürlü/Umurlu(?):⁵¹⁷ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 12 nefer kayıtlıdır. Köyün tımarı Şah Hüseyin veled-i Yusuf Bey'e aittir. 1554'te ise köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek toplam nüfus 73 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden 8'i müsellemler, 46'sı muaf, 1'i de imamdır.

Kuşdoğan:⁵¹⁸ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde toplam 22 nefer vardır. 1554 tarihinde ise köydeki nefer sayısı 26'a yükselmiştir. Köyün ihtiyaçları için 1 tane mezra kayıtlıdır. 1583'e gelindiğinde köyün nüfusu yaklaşık iki kat artarak 48 nefere ulaşmıştır.

Kökner/Güntar(?):⁵¹⁹ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 28, 1554'te ise 59 nefer kayıtlıdır. 1583'te de köydeki nüfus artışı devam ederek toplam nüfus 96 nefere yükselmiştir.

Kabacakoz:⁵²⁰ 1515'te Çepni vilayetinin küçük köylerinden olan Kabacakoz'da 9, 1554'te 7, 1583'te ise 11 nefer kayıtlıdır.

Çalışlu:⁵²¹ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 36 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 3'ü muafıdır. Köyün tımarı Mehmed veled-i Şah Hüseyin'e aittir. 1554'te köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek toplam nüfus 103 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 38'i müsellemdir. Müsellemler bu tarihten itibaren reaya olarak yazılmıştır. 1583'e ise köyde toplam 128 nefer vardır.

Bozca:⁵²² Çepni vilayetinin küçük köylerinden biri de Bozca'dır. 1515'te köyde 5, 1554'te 4, 1583'te ise nefer sayısı 13'e yükselmiştir.

⁵¹⁷ BOA TD, nr. 52, s. 664; BOA TD, nr. 288, s. 773-775.

⁵¹⁸ BOA TD, nr. 52, s. 665; BOA TD, nr. 288, s. 778-779; KKA TD, nr. 43, v. 164b.

⁵¹⁹ BOA TD, nr. 52, s. 665-666; BOA TD, nr. 288, s. 777-778; KKA TD, nr. 43, v. 165b.

⁵²⁰ BOA TD, nr. 52, s. 666; BOA TD, nr. 288, s. 750; KKA TD, nr. 43, v. 166a.

⁵²¹ BOA TD, nr. 52, s. 667-668; BOA TD, nr. 288, s. 769-771; KKA TD, nr. 43, v.166a-166b, 169b.

⁵²² BOA TD, nr. 52, s. 667; BOA TD, nr. 288, s. 781; KKA TD, nr. 43, v. 166a.

Derviş Hamza Oğlu Derviş Murad:⁵²³ Çepni vilayeti sınırları içerisinde Derviş Murad Bey Derviş Hamza Himmet veledi Hasan veledi zaviyesi bulunmaktadır. Zaviyeye kayıtlı kişilerin ellerinde berat olduğu dolayısıyla vergilerden muaftırlar. 1554'te de zaviye de bulunan 7 nefer yaptıkları hizmetler karşılığında vergilerden muaf tutulmuşlardır. 1583'te ise zaviyedeki nefer sayısı 5'tir.

Güdül:⁵²⁴ Çepni vilayetinin küçük köylerinden Güdül'de 1515'te 9 nefer vardır. Bu neferlerin tamamı Şimşad derbendine derbentçi olup yaptıkları hizmetler karşılığında olağanüstü vergilerden muaf tutulmuşlardır. Köyde 1554'te 6 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerin tamamı muaftır. Bu neferlerin tamamı muaf statüsünde yazılmalarına rağmen bu tarihten itibaren reaya olarak yazılmaya başlanmışlardır. 1583'te ise köyde tamamı muaf olan 7 nefer vardır.

Abdulrezzak:⁵²⁵ 1515'te Mehmed ve Yusuf veledan-ı Abdulrezzak ismine rastlanmaktadır. Bu kişilerin tımar sahipleri oldukları ve kadimden beri sipahi oğulları oldukları belirtilmiştir. Ayrıca tahrir defterinde bu kişilerin nöbet usulü seferlere gittikleri ve bu yüzden olağanüstü vergilerden muaf tutuldukları söylenmektedir. Bunların Çepni beylerinden olmaları kuvvetli ihtimaldir.

Hasandede Zaviyesi:⁵²⁶ 1515'te zaviyede 10 nefer kayıtlıdır. Zaviyede kayıtlı olan kişilerin ellerinde berat olmasından dolayı vergilerden muaftırlar. Zaviyede 1554'te 15, 1583'te ise 23 nefer vardır.

Yakup Halife Zaviyesi:⁵²⁷ Çepni vilayeti sınırları içerisinde görülen Yakup Halife ve onun zaviyesinin bölgede etkin ve de nüfuzlu bir yapısı olduğu

⁵²³ BOA TD, nr. 52, s. 670; BOA TD, nr. 288, s. 731-73; KKA TD, nr. 43, v.167a; Bkz. “mezkur Derviş Hamza fevt oğlu Murat geldiği yeriyle ayendeye ve revendeye hizmet edüp öşür ve rüsum virmediği sebepten emr-i Ali mucebince mukarrer kılınıp deftere kayt olundu”.

⁵²⁴ BOA TD, nr. 52, s. 677; BOA TD, nr. 288, s. 752; KKA TD, nr. 43, v. 172a.

⁵²⁵ BOA TD, nr. 52, s. 678; Bkz. “Tımarı Mehmet ve Yusuf veledanı abdulrezzak kadim sipahi oğullarıdır ellerinde kona geldikleri yerlerine ve bağlarına ve bahçelerine öşür ve rüsum vermeyüp...”.

⁵²⁶ BOA TD, nr. 52, s. 678; BOA TD, nr. 288, s. 722; KKA TD, nr. 43, v. 172a.

⁵²⁷ Fatsa, 2017, s. 210; Krş. BOA TD, nr. 52, s. 678, 680-681; BOA, 288, nr. s. 755, KKA TD, nr. 43, v. 173a; Bkz. “Mezkur Yakup halife kerameti olunup Çepni beğlerinden Süleyman Bey zikr olan kadimleri mezkur Yakup halifeye vakf edilmiştir”. “Evkaf-ı hanedan-ı meşharü'l-arifin Yakup Halife, ma'a camii hod ber müceb-i vakfiye-i Süleyman Beğ miri Çepniyan ve Mehmed Beğ mirahur el-müştehir Bıyıklı. Mezkûr Yakup Halife ehli velayet ve sahibi keramet kimesne olmağın çeğni beğlerinden Süleyman Beğ zikrolan karyeleri mezkûr Yakup Halife'nin hanedanına ve camiine vakfedüp kadimden ila yevmina haza bunlardan öşür ve rüsum alına gelmeyüp sair Bakacak Derbendinden Yakup Halife ve Süleyman Halife köprüsüne hizmet edip riayet oluna gelmişler. Hanedanı mezkureden her kim şeyh olursa mutasarrıf olup bunların öşrüne ve rüsumuna ve arusiyesine ve ceraimine ve doğanı yuvasına ve kurbanına ve kışlağına ve yaylağına

aşikârdır⁵²⁸. Nitekim bu zaviyeye bağlı şekilde bulunan birçok köy bu durumu ortaya koymaktadır. Bu köylerin başında İklikçi, Kuzoba, Ayrığıriş, Çatak ve Arpa gelmektedir. Ayrıca Yakup Halife'nin, bölgenin Türkleşmesinde önemli etkisi olan Hacıemiroğlu beyi Süleyman'ın yakın arkadaşı olduğu tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Büyük ihtimalle Yakup Halife, Süleyman Bey'le birlikte bölgede gaza faaliyetleri içerisinde bulunmuştur. Bunun üzerine Süleyman Bey döneminde bazı imtiyazları elde ettiği anlaşılan Yakup Halife ve zaviyesi, Osmanlı döneminde de bu kazanımlarını devam ettirmiştir⁵²⁹. Zira Osmanlı döneminde Yakup Halife'ye bazı köyler bağlanarak gelirleri tımar olarak verilmiştir. Zaviye ile ilgili kayıtlara bölgenin bilinen ilk tahriri olan 1486'da şu şekilde rastlanmaktadır. “*Karye-i Kozaba Vakf-ı Süleyman Beg Zaviye-i Yakup Halife, nefer 28 ve içlerinden 4'ü Sipahidir.*”⁵³⁰ Bölgenin bir sonraki tahririnde de vakıfla ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. 1515'te Yakup Halife Zaviyesi'nin Çepni beylerinden olan Süleyman Bey tarafından ona verildiği, bunun neticesinde de imtiyazlarının kadimden geldiği belirtilmiştir. Ayrıca tahrir defterlerinde Yakup Halife ve Süleyman Bey arasındaki ilişkiye dair de birkaç bilgi bulunmaktadır. “*Evkaffi Hanedan Meşbarü'l-arifin Yakup Halife mea cami-i bod ber mucebi vakfiye-i Süleyman Bey mir-i Çepniyan ve Mehmed Beyi mirabur el-müştebir Bıyıklı*” şeklinde bir ibareye yer verilmiş ve bunun yanında bu zaviyeye gelirleri bağlanan Arpa, Ayrığıriş, Çatak, İklikçi ve Guraba köylerinden bahsedilmiştir⁵³¹. Bu köylerden başka Yakup Halife'ye bölgenin fethinden hemen sonra Tekke köyü ve ona bağlı birçok köyün de gelirleri verilmiştir. Tekke köyünün eski adı Çatak'tır⁵³². Yine Yakup Halife zaviyesine tam olarak nerelerin vakfedildiği açık bir şekilde kaynaklarda yer almamaktadır. Mehmet Fatsa, Zaviye'nin hâkimlik sahasını “*Güneyde Soğuk Pınar ve Karaca Kaya Boğazı ile Arpa köyüne, Doğuda Beğ Suyu derbendinden Düvenci deresine, Kuzeyde Kuş Ağacından Yar'a, Batıda da Ahmet Ekizi başından Tafnal Geçişine*” olarak vermektedir⁵³³.

sancak beğinden ve sübaşından ve çeribaşından ve gayriden kimesne vechunmine'l vücuh dahl-u taarruz etmeğe deyü emr olunduğu sebebed defter-i cedit-i sultaniye kaydolundu”.

⁵²⁸ Sümer, 1992c, s. 67.

⁵²⁹ Fatsa, 2017, s. 206; Özmenli- Kuruca, 2018, s. 399-414.

⁵³⁰ Sümer, 1992c, s. 77.

⁵³¹ Fatsa, 2017, s. 207.

⁵³² Demir, 2018, s. 143.

⁵³³ Fatsa, 2017, s. 204-214.

Çatak:⁵³⁴ Çepni vilayeti köylerinden olan Çatak'ın geliri Yakup Halife'ye bağlıdır. Köyde 1515'te 23 nefer vardır. Ayrıca köye dâhil olarak yazılan Yarderesi ve Gökül/Gönül deresi adında mezralar bulunmaktadır. 1554'te geliri Yakup Halife'ye bağlı şekilde bulunmaya devam eden köyde nefer sayısı 9'a düşmüştür. 1583'e gelindiğinde ise köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek 45 nefere ulaşmıştır. Öte yandan Çatak köyü sakinlerinin Çepni cemaatinden olduğuna dair tahrir defterinde bilgiler yer almaktadır.

İklakçı:⁵³⁵ Geliri Yakup Halifeye bağlı köylerden olan İklakçı'da 1515 ve 1554'te 7, 1583'te ise 13 nefer kayıtlıdır.

Koraba(?) Köyü:⁵³⁶ Geliri Yakup Halifeye bağlı olan köylerden olan Koraba'da 1515'te 4, 1554'te ise 5 nefer kayıtlıdır.

Ayrı/İrigeriş/Giriş(?):⁵³⁷ Çepni vilayeti köylerinden Ayrıgeriş'in geliri Yakup Halifeye zaviyesine aittir. Köyde 1515'te 20, 1554'te 21, 1583'te ise toplam 41 nefer kayıtlıdır.

Arpa:⁵³⁸ Geliri Yakup Halife bağlı olarak bulunan tarihsel kronolojik olarak takip edebildiğimiz son köy Arpa'dır. Bu köyde 1515'te 24, 1554'te ise 25 nefer vardır. Öte yandan Yakup Halife zaviyesi zamanla nüfuz alanını genişletmiştir. Nitekim bölgenin XVI. yüzyılına ait tahrir defterleri incelendiğinde zaviyeye bağlanan köylerde artış olmuştur. Bilakis 1583'te Yakup Halife zaviyesinin etki alanlarına Sak ve Elme köyleri de eklenmiştir. Sak köyünde iskân olunan neferlerin çoğunluğu zaviyedardır. Bu köyde toplam 58 nefer vardır. Elme köyünde ise 60 nefer kayıtlıdır. Köyün adından da anlaşılacağı üzere bu köy meyve ağaçları ile ünlüdür⁵³⁹.

Düzyer:⁵⁴⁰ Çepni vilayeti köylerinden olan Düzyer'de 1515'te toplam 115 nefer kayıtlıdır. Bunlardan 27'si müsellemler, 10'u muaf ve 15'i de mülazımdır. Köyün tımarı Ahmed Kasım veled-i Hasan Bey'e serbest tımar olarak kaydedilmiştir. 1554'e köyde toplam nüfus 83 nefere gerilemiştir. Bu neferlerden 54'ü müsellemler,

⁵³⁴ BOA TD, nr. 52, s. 678-679; BOA TD, nr. 288, s. 753-754; KKA TD, nr. 43, v.172b; Bkz. "Evkaf-ı hanedan-ı Yakup halife ma-cami-i hot ber-mucebi vakfiyeyi Süleyman Bey miri Çepniyan ve Mehmet Bey mir-ahur el- meşhur Bıyıklı karye-i Çatak hariç ez-defter".

⁵³⁵ BOA TD, nr. 52, s. 679; BOA TD, nr. 288, s. 754; KKA TD, nr. 43, v. 172b.

⁵³⁶ BOA TD, nr. 52, s. 679; BOA TD, nr. 288, s. 754.

⁵³⁷ BOA TD 52. nr, s. 679; BOA TD, nr. 288, s. 754; KKA TD, nr. 43, v. 172b-173a.

⁵³⁸ BOA TD, nr. 52, s. 679-680; BOA TD, nr. 288, s. 754; KKA TD, nr. 43, v. 172a-b.

⁵³⁹ KKA TD, nr. 43, v. 173a.

⁵⁴⁰ BOA TD, nr. 52, s. 683, 689-690; BOA TD, nr. 288, s. 763-764; KKA TD, nr. 43, v.183b-184a.

10'u muaf ve 19'u da Keşab Cami-i işleriyle ilgilenen mülazımlardır. Müsellemler bu tarihte reaya olarak yazılmıştır. Öte yandan 1554'te Düzyer için Giresun kazasının ikinci merkezi olduğuna dair ibare de vardır⁵⁴¹. Fakat buradaki tâbirin bir şehir merkezi karşılığından çok köy merkezini ifade ettiği anlaşılmaktadır⁵⁴². 1583'te ise köyde toplam 66 nefer kayıtlıdır.

Vanazid/Vanazit:⁵⁴³ Çepni vilayeti köylerinden olan Vanazid'te 1515'te toplam 87 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 30'u müsellemler, 8'i de muaftır. Köyün tımarı Ahmed Çelebi veled-i Urulmuş'a, müsellemler tımarı da Seferşah veled-i Hasan Bey'e aittir. 1554'te köyde 104 nefer vardır. Bunlardan 27'si müsellemler, 10'u da muaftır. Müsellemler bu tarihte reaya olarak yazılmıştır. 1583'te ise köyde toplam nüfus 93 nefer düşmüştür. Bu neferlerden 21'i muaftır.

Hasankafir/Hasankef:⁵⁴⁴ Çepni vilayeti köylerinden olan Hasankafir'de 1515'te 26 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 3'ü muaftır. 1554'te ise köyde bir miktar nüfus artışı gerçekleşerek toplam nüfus 42 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden 5'i de muaftır. Muaf olarak yazılanlar bu tarihte reaya statüsüne alınmıştır. 1583'te de köydeki nüfus artışı devam ederek toplam nüfus 81 nefer olmuştur. Bu neferlerden 11'i muaftır.

Sülmanlu/Selmanlu namı diğer Vala:⁵⁴⁵ Çepni vilayeti köylerinden Sülmanlu'da 1515'te toplam 66 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 5'i müsellemler, 2'si de muaftır. Ayrıca köye tâbi olarak Kanderesi ve Saru Alan mezraları bulunmaktadır. İlaveten 3 nefer hisseli köy olarak Seydi Ahmed biraderi Emirze Ağa'ya tımar olarak verilmiştir. Köyün diğer tımar sahibi ise Emirze ve Rüstem veledan-ı Emirhan Ağadır. 1554'te köyde yoğun bir şekilde nüfus artışı gerçekleşerek toplam 85 nefere yükselmiştir. Bunlardan 3'ü muaf, 3'ü de müsellemdir. 1583'te ise köyün nüfusu iki kat artarak toplam nüfus 193 nefere ulaşmıştır. Bu neferlerden 19'u müsellemdir.

⁵⁴¹ BOA TD, nr. 288, s. 767.

⁵⁴² Bostan, 2002a, s. 240-241.

⁵⁴³ BOA TD, nr. 52, s. 685, 689; BOA TD, nr. 288, s. 707-709; KKA TD, nr. 43, v. 176a-176b.

⁵⁴⁴ BOA TD, nr. 52, s. 686, 690; BOA TD, nr. 288, s. 709; KKA TD, nr. 43, v. 175b-176a, 177b.

⁵⁴⁵ BOA TD, nr. 52, s. 688-689, 691-692; BOA TD, nr. 288, s. 714-716; KKA TD, nr. 43, v.178a-179a.

Saraycık:⁵⁴⁶ 1515'te köyde 28 nefer kayıtlıdır. Köyün tımarı Nasuh veled-i Emirza Ağa'ya aittir. 1554'te 32 nefere yükselen köy 1583'te nüfusu iki kat artarak 67 nefer ulaşmıştır.

Çapran(?):⁵⁴⁷ 1515'te köyde 19 nefer vardır. Köye tâbi olarak 1 tane de mezra kayıtlıdır. Köyün tımarı da Turamış veled-i Yusuf ağaya aittir.

Kızıllar:⁵⁴⁸ Esipiyalı yani Espiye kazası dâhilinde Kızıllar köyüne rastlamaktayız. Bu köyde 2 nefer kayıtlıdır. Köyün geliri Çepni emirlerinden olan Eşter Bey tarafından camiye vakfedilmiştir. 1554'te köydeki nefer sayısı 7'e, 1584 tarihinde ise 20 nefere yükselmiştir. Eşter Bey için tahrir defterlerinde “*mir-i Çepniyan*” ifadesi geçmektedir. Bilindiği üzere Eşter Bey Çepni vilayetinin ilk emirlerinden olup kadimden ayrıcalıklarını sonraki kuşak çocuklarına aktaran önemli bir Çepni Bey'idir.

Depecik/Depecük:⁵⁴⁹ Çepni vilayeti köylerinden olan Depecik'te 1515'te tamamı muaf olmak üzere 9 nefer kayıtlıdır. Köyün tımarı Şehsuvar veled-i Yusuf Ağa'ya aittir. 1554'te köyde 14, 1583'te ise 38 nefer vardır.

Akköy:⁵⁵⁰ Bölgede Kızılbaşlarla yakın temas içerisinde olan yerleşim yerlerinde biri Akköy'dür. 1515'te köyde 17 nefer vardır. Ayrıca bu köy halkı Kızılbaşlar tarafından alıkonulup götürülmüştür.

Döğer:⁵⁵¹ 1515'te köyde toplam 28 nefer vardır. Köyün gelirleri serbest tımar olarak Emir han ağa veled-i Emir *ser-asker-i Çepni*'ye aittir. Ayrıca Emirza Bey'e ait diğer tımarlar şu şekildedir; Döğer köyü, Keçi köyü, Ağluca köyü, Ağruk köyü ve Kandavut köyüdür. Bu köyün tımarları “*ser-asker-i Çepni*”ye verilmesi daha önce bu şahsın Çepni beyi olduğu izlenimini vermektedir. Kendisine verilmiş olan imtiyazların bu tarihte de sürüyor olması kendisinin mühim bir konumu teşkil ettiği anlamı çıkmaktadır.

⁵⁴⁶ BOA TD, nr. 52, s. 692-693; BOA TD, nr. 288, s. 716-717; KKA TD, nr. 43, v.179b-180a.

⁵⁴⁷ BOA TD, nr. 52, s. 693-694.

⁵⁴⁸ BOA TD, nr. 52, s. 715; BOA TD, nr. 288, s. 629; KKA TD, nr. 43, v. 80a; Bkz. “*Kızıllar köyü vakf-ı cami-i Eşter Bey an-miri Çepniyan*”.

⁵⁴⁹ BOA TD, nr. 52, s. 694; BOA TD, nr. 288, s. 729; KKA TD, nr. 43, v.180b.

⁵⁵⁰ BOA TD, nr. 52, s. 718; Bkz. “*Bundan evvel Kızılbaş gelüp gaflet ile görünüb Kürtün vilayetine girip reaya zaruri itaat idüp bile gittikleri sebebinden mülklerine ve esbabları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelüp mülkleri kendülere emrolunmuş idi. Şol reaya ki gelüp mülküne mutasarrıf oldu hoş ve ila gelmeyen reayanın ve gelüp mülküne mutasarrıf ise bennak resmin ve öşrün ve sair resmin sahib-i tımara eda eyliye*”.

⁵⁵¹ BOA TD, nr. 52, s. 719-720; Bkz. “*Tımar-ı Emir Han Ağa veled-i Emirze seraskeri Çepni ber-vech-i serbest*”.

Çiçeklü/Çeçeklü:⁵⁵² 1554'te köyde toplam 26 nefer kayıtlıdır. 1583' de ise köydeki toplam nüfus 44 nefere yükselmiştir.

Cingiran:⁵⁵³ Çepni vilayeti köylerinden olan Cingiran'da 1515'te 19 nefer vardır.

Ürper:⁵⁵⁴ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 29 nefer vardır. Bu neferlerden 28'i müsellemler'de imamdır.

Kozyer:⁵⁵⁵ 1554'te Çepni vilayetine tâbi olarak bulunan köyde 103 nefer vardır.

Akçakafir:⁵⁵⁶ 1554'te köyde 7 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerin tamamı muaftır.

Kazancık:⁵⁵⁷ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 7 nefer vardır.

Yakublu:⁵⁵⁸ 1515'te Çepni vilayetinde bulunan köyde 6 nefer kayıtlıdır.

Sadece 1583'te tespit edebildiğimiz mahale, köy ve mezralar şu şekildedir: Yukaru Mahallesi⁵⁵⁹, Yonca Mahallesi⁵⁶⁰, Uğurlu Kuyu Mahallesi⁵⁶¹, İç Kale mahallesi⁵⁶², Yire Kor/Kur Mahallesi⁵⁶³, Pir Hasan Mahallesi⁵⁶⁴, Ordu(?)⁵⁶⁵, Bilice/Beylicehisarı⁵⁶⁶, Kent⁵⁶⁷, Gumad/Gumar⁵⁶⁸, (.....)⁵⁶⁹, Ağçaçakır⁵⁷⁰, Akmescid⁵⁷¹, Çalıklu⁵⁷², Karakoca⁵⁷³, Karakoç⁵⁷⁴, Ovayer⁵⁷⁵, Konak/Kovak⁵⁷⁶, Erükderesi⁵⁷⁷, Çalıklu⁵⁷⁸, Kethüdahisarı⁵⁷⁹, Armut⁵⁸⁰, Kuduru(?)⁵⁸¹, Buldak⁵⁸²,

⁵⁵² BOA TD, nr. 288, s. 769; KKA TD, nr. 43, v. 162b.

⁵⁵³ BOA TD, nr. s. 693-694.

⁵⁵⁴ BOA TD, nr. 52, s. 646.

⁵⁵⁵ BOA TD, nr. 288, s. 766-767.

⁵⁵⁶ BOA TD, nr. 288, s. 713.

⁵⁵⁷ BOA TD, nr. 52, s. 654-655;

⁵⁵⁸ BOA TD, nr. 52, s. 655;

⁵⁵⁹ KKA TD, nr. 43, v. 140a.

⁵⁶⁰ KKA TD, nr. 43, v. 140a-b.

⁵⁶¹ KKA TD, nr. 43, v. 140b-141a.

⁵⁶² KKA TD, nr. 43, v. 141a.

⁵⁶³ KKA TD, nr. 43, v. 141b.

⁵⁶⁴ KKA TD, nr. 43, v. 141b-142a.

⁵⁶⁵ KKA TD, nr. 43, v. 143a-143b.

⁵⁶⁶ KKA TD, nr. 43, v. 144b.

⁵⁶⁷ KKA TD, nr. 43, v. 145a.

⁵⁶⁸ KKA TD, nr. 43, v. 147b.

⁵⁶⁹ KKA TD, nr. 43, v. 147b-148a.

⁵⁷⁰ KKA TD, nr. 43, v. 148a.

⁵⁷¹ KKA TD, nr. 43, v. 149b.

⁵⁷² KKA TD, nr. 43, v.152a.

⁵⁷³ KKA TD, nr. 43, v.152b.

⁵⁷⁴ KKA TD, nr. 43, v.153b-154a, 171a.

⁵⁷⁵ KKA TD, nr. 43, v. 154b-155a.

⁵⁷⁶ KKA TD, nr. 43, v. 158b-159a.

⁵⁷⁷ KKA TD, nr. 43, v. 165a.

⁵⁷⁸ KKA TD, nr. 43, v.167b-168a.

⁵⁷⁹ KKA TD, nr. 43, v. 171b.

Devir⁵⁸³, Kalderesi⁵⁸⁴, Sarualan⁵⁸⁵, Sakran(?)⁵⁸⁶, (.....)⁵⁸⁷, Çamönü⁵⁸⁸, Akçemeşhet⁵⁸⁹, Kilisepareşi⁵⁹⁰, Çıldırdağı ve Domuzalanı⁵⁹¹, Kadirkulu⁵⁹², Vano/Yanopınarı⁵⁹³ ve Kılıç'tır⁵⁹⁴.

Öte yandan Trabzon ve civarında Çepni adlı yerlere de tesadüf edilmiştir. Bunlar Sürmene kazasında bulunan Hoç nam-ı diğer Çepni yurdu 9 nefer⁵⁹⁵, Torul kazasında Çepni-i Büzürk 50 nefer⁵⁹⁶, Çepni namı diğer Hoçkale 40 nefer ve 1 mezra⁵⁹⁷, Çepni-i Küçük 14 nefer⁵⁹⁸, Maçka kazasında Çepni köyünde 28 nefer⁵⁹⁹, Yağludere kazasında Çepni köyünde 11 nefer⁶⁰⁰ ve Kelkit kazasındaki Çepni köyünde 1591/1592 tarihinde 17 nefer kayıtlıdır⁶⁰¹.

Çepni vilayeti idari sınırları içerisinde bulunan Giresun kazasında Çepnilerle ilgili birçok köy tespit edildi. Fakat bazı köyler XVI. yüzyıla ait 1515, 1554 ve 1584 tarihli tahrir defterlerinin tamamında takip edilememektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Osmanlı-Safevî mücadelesinin etkin olduğu düşünülmektedir. Çünkü bölgedeki bazı Türkmen gruplarının Safevî taraftarı olduğu bilinmektedir ve Osmanlı-Safevî mücadeleleri sırasında yurt edindikleri yerleri terk edip, Osmanlılara karşı mücadele içine girip, savaş bittikten sonra ise tekrardan eski yurtlarına dönmekteydiler. Bunun neticesi olarak bazı dönemler de köyler kaybolmuş bazı dönemler de ise tekrardan ya eski yerine ya da yakınına kurulmuştur. Ayrıca Çepni vilayetini oluşturan kazalardan biri olan Kürtün'e ait bazı köylere de bu kısımda yer verilmiştir. Zira Çepnilerin yoğun olarak yaşadığı

⁵⁸⁰ KKA TD, nr. 43, v. 172b.

⁵⁸¹ KKA TD, nr. 43, v. 173b-174a.

⁵⁸² KKA TD, nr. 43, v. 174b-176b.

⁵⁸³ KKA TD, nr. 43, v. 177a-177b.

⁵⁸⁴ KKA TD, nr. 43, v.179a-179b.

⁵⁸⁵ KKA TD, nr. 43, v.179b.

⁵⁸⁶ KKA TD, nr. 43, v.180a.

⁵⁸⁷ KKA TD, nr. 43, v.181a.

⁵⁸⁸ KKA TD, nr. 43, v.181b.

⁵⁸⁹ KKA TD, nr. 43, v.181b.

⁵⁹⁰ KKA TD, nr. 43, v.181b-182a.

⁵⁹¹ KKA TD, nr. 43, v.182a.

⁵⁹² KKA TD, nr. 43, v.182b.

⁵⁹³ KKA TD, nr. 43, v.182b.

⁵⁹⁴ KKA TD, nr. 43, v.183a-183b.

⁵⁹⁵ KKA TD, nr. 29, v. 111b.

⁵⁹⁶ KKA TD, nr. 29, v. 147a.

⁵⁹⁷ KKA TD, nr. 29, v. 147b.

⁵⁹⁸ KKA TD, nr. 29, v. 148a.

⁵⁹⁹ KKA TD, nr. 29, v. 132a-132b.

⁶⁰⁰ KKA TD, nr. 43, v. 98b.

⁶⁰¹ KKA TD, nr. 46, v. 114a.

sahalardan biri de Kürtün idi. Öte yandan bu bölge Osmanlı/Safevî mücadelesinin en çok hissedildiği yerlerin başında gelmekteydi.

4. Safevî Şeyhleri ve Çepniler

Diğer Oğuz boyları gibi Türkistan sahasında İslam'la tanışan Çepniler eski Türk inançlarına ait motifleri muhafaza ederek Anadolu'ya taşımışlardı. Bilhassa Yesevi, Kalenderi, Vefai dervişler konar-göçer Oğuz-Türkmen gruplara tesir ederek onların dini hayatını ve inanç sistemini şekillendirmişlerdir⁶⁰². Çepnilerin tamamı olmasa bile bir kısmının gayri Sünni anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Nitekim esasta politik sebepler taşısa da dinsel bir farklılaşma ve merkezi iktidara siyasi/dini muhalefetten doğan Babaî İsyanı'na Çepnilerin katıldığı bilinir. Çepnilerin dini anlayışını şekillendiren iki büyük tarihsel figür ise Sarı Saltık ve Hacı Bektaş Velî'dir. Anadolu'nun dini hayatındaki etkisi günümüze kadar gelen Hacı Bektaş Velî'nin, Çepni beylerinden olması kuvvetle muhtemeldir. Hoca Ahmed Yesevi geleneğine bağlı olarak XIII. yüzyılın ilk yarısında Horasan'dan Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Velî, Çepni geleneğinde önemli bir yer tutar. Çepni dini kimliğine tesir eden ve onların tarihi yolculuğuna yön veren Hacı Bektaş Velî'ye geniş bir Çepni kitlesi tâbi olmuştur. Nitekim o, Çepnilere bağlı olarak bulunan Bektaşlı ya da Hünkarlı oymaklarının reisidir⁶⁰³. Keza o Babai İsyanı'ndan sonra başlayan takibattan kurtulmak için Çepnilerle meskûn olan Sulucakarahöyük'e gelerek yerleşmiş ve Kadıncık Ana'nın evine misafir olmuştur⁶⁰⁴.

Hacı Bektaş Velî'nin faaliyetlerine devam ettiği Kırşehir'in Sulucakarahöyük köyünün de tipik bir Çepni yerleşimi olduğu bilinmektedir. Hacı Bektaş Velî, yoğunlukla Çepniler tarafından meskûn Sulucahöyük'te tekkesini kurmuş olup ilk müritlerinin büyük kısmı muhtemelen Çepnilerdi. Firdevs-i Rumî tarafından kaleme alınan *Hacı Bektaş Velî Velayetnamesi*⁶⁰⁵ onun Çepnilerle

⁶⁰² Abdulkadir Yuvalı, "Moğol Harekatının Anadolu'nun Demografik ve Dini Yapısı Üzerine Etkileri", *Araştırma Makalesi*, C. 9, S. 27, 1997, s. 1288-1289.

⁶⁰³ Harun Yıldız, *Geleneksel Algıdan Gerçekliğe Hacı Bektaş Velî Tarihsel Bir Yaklaşım*, Çizgi Kitabevi, Ankara, 2019, s. 116-117.

⁶⁰⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Selçuklular Osmanlılar ve İslam*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 198-200, 211.

⁶⁰⁵ *Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Vilayetnâmesi*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1968, s. 26-28.

münasebeti ve yakınlığını ortaya koyar⁶⁰⁶. Hatta doğrudan onun Çepnilerin dini lideri konumuna yükseldiği velayetnamedeki kayıtlardan anlaşılmaktadır⁶⁰⁷. Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'ya beraberinde daha sonradan Bektaşlu adıyla anılan bir Türkmen oymağıyla geldiği düşünülmektedir⁶⁰⁸. Bu durumu Aşıkpaşazade *Tevârihi Al-i Osman*'da şu şekilde belirtmektedir; “*Hacı Bektaş Kim Horasan'dan kalkdı, bir kardaşı dahi vardı, Menteş dirlerdi, bile kalkdılar geldiler; doğru Sivas'a geldiler ve andan Baba İlyas'a geldiler ve andan Kırşehir'i ne vardılar ve andan Kayseri'ye geldiler. Kayseri'den kardaşı Menteş, yine Sivas'a vardı; anda eceli mukaddermiş, anı şehit itdiler. Bunların kıssası çokdur, cemiisine ilmim teymişdir, bilmişimdir. Hacı Bektaş, Kayseri'den Karayol'a geldi, şimdi mezar-ı şerifi andadır*”⁶⁰⁹. Bektaşlu oymağının zamanla Çepniler arasına karışarak onların bir koluna dönüştüğü anlaşılmaktadır⁶¹⁰. Yine Bektaş Ağa adında bir Çepni beyinin varlığı da bu durumu ortaya koymaktadır⁶¹¹. Bununla beraber Hacı Bektaş Velî'nin önemli müritlerinden Güvenç Abdal'ın Çepnilerle olan bağlantısı da Hacı Bektaş Velî Çepni münasebetini ortaya koymasından önemli tarihsel delillerden sayılmalıdır. Hacı Bektaş Velî'nin Çepni kökenli olduğu düşünülen halifelerinden Güvenç Abdal XIII. yüzyılın ikinci yarısında Hacı Bektaş Velî'nin icazetiyle Doğu Karadeniz'deki Çepni merkezlerinden Kürtün'e gelmiş ve burada ocağını teşkil etmiştir⁶¹². Kürtün-Harşit vadisindeki yerleşimlerin yoğunluk kazanmasına, burada zaviye-tekke merkezli üretim modelinin kurulmasına katkı sağlamıştır⁶¹³. Güvenç Abdal'ı Trabzon Rum Devleti sınırlarındaki Kürtün vadisine zaviye kurma göreviyle göndermesi o bölgelerdeki Çepni yerleşiminin çok daha erken dönemlerde başladığına delildir⁶¹⁴. Bununla birlikte bazı

⁶⁰⁶ Emel Kılıç, “Tarihî Kaynaklar Işığında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşî Öğretilerinin Çepni Türkmenleri ile Bağlantısı”, *Hacı Bektaş Veli Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden*, haz. Pınar Ecevitoglu- Ali Murat İrat- Ayhan Yalçinkaya, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 119-142.

⁶⁰⁷ Ocak, 2000, s. 181.

⁶⁰⁸ Beldiceanu, 2010, s. 169-171.

⁶⁰⁹ Aşıkpaşazade, *Tevârihi Al-i Osman*, İstanbul, 1332, s. 204-205.

⁶¹⁰ Rıza Yıldırım, *Hacı Bektaş Veli'den Balım Sultan'a Bektaşiliğin Doğuşu*, İletişim, İstanbul, 2019, s. 247.

⁶¹¹ Baha Said, *Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri*, haz. İsmail Görkem, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 2000, s. 103.

⁶¹² Coşkun Kökel, *Güvenç Abdal Ocaklıları Tarihsel Süreç*, Güvenç Abdal Araştırma Eğitim Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları, C. I, İstanbul, 2013, s. 35; *Vilayet-nâme*, 1968, s. 76.

⁶¹³ Kökel, 2013, s. 35

⁶¹⁴ Alemdar Yalçın-Hacı Yılmaz, “Güvenç Abdal Ocağı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 35, 2015, s. 8-13; Bu konudaki tartışmalar için bkz. Mehmet Fatsa, “Çepnilerin Dini Mensubiyeti ve Kürtün'de Bir Tekke: Güvenç Abdal Meselesi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 13, S. 13, 2012, s. 27-48; Sadullah Gülten, “Efsaneden Gerçeğe: Güvenç

araştırmacılar Güvenç Abdal'ın Kürtün bölgesine hiç gitmediğini ve bir efsanevi karakter olarak yaşatıldığını iddia eder. Böyle bir durum söz konusu olsa dahi o dönemlerde Güvenç Abdal'ın Kürtün bölgesinde biliniyor ve bir dini lider olarak kabul ediliyor olma olasılığı, Doğu Karadeniz'deki erken tarihli Türkmen varlığını yine de desteklemektedir.

Balkanların Türkleşmesinde ön plana çıkan Sarı Saltık'ın da⁶¹⁵ etrafında bulunanlar Çepniler olmalıdır. Sarı Saltık'ın ise Çepni beyi olduğu ve Sinop üzerinden Kırım'a oradan da Balkan coğrafyasına geçtiği literatürde kabul görmüştür. XIII. yüzyıla tarihlenen Kuzey Bulgaristan, Dobruca ve Deliorman çevresindeki Türk yerleşimleri arasında Çepnilerin de ağırlıklı yer aldığı bilinmektedir. Bu yerleşimin kökeni ise Balkan coğrafyasındaki İslamlaşmanın öncülerinden olan Sarı Saltık'ın kalabalık bir Çepni grubuyla bölgeyi iskân etmesine dayandırılır⁶¹⁶. Ayrıca bu grupların Anadolu'daki ilk büyük kitlesel isyanı olan Babaî ayaklanmasına da destek verdiği ve ayaklanmanın baş aktörleri arasında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Çepniler Babai İsyanı'na güçlü bir destek vermişlerdir⁶¹⁷. İsyanın bastırılmasından sonra Sarı Saltık önderliğindeki Çepnilerin, Selçuklu baskısından kurtulmak için Anadolu'nun kuzey ucu Sinop'a⁶¹⁸, oradan da 1263-64 tarihlerinde Kırım üzerinden Dobruca'ya geçtiklerine dair bilgiler mevcuttur⁶¹⁹. Balkanlarda Türkmenlerin ilk uğrak yeri olan Rodop ve etrafında tahrir defterlerinde Çepni adını çağrıştıran pek çok yer ismi bulunması bu iddiayı kuvvetlendirmektedir. Bu yer adlarından bazıları Çepan köyü, Çepan ya da Çepin adında yüksek bir kayalık yer, Çepelli adında bir Türk kasabası, Çepelli Çayı, Rodop dağlarının en yüksek yeri olan Çepelli karlığı, Vraca ili dâhilinde bulunana Çepine geçidi, Tatar Pazarcık iline bağlı

Abdal'a Dair Bazı Mülâhazalar", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu*, ed. Sadullah Gülten vd., C. II, Ordu, 2021, s. 285-296.

⁶¹⁵ Halil İnalçık, *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 9-10.

⁶¹⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002, s. 66.

⁶¹⁷ Ocak, 2016, s. 156.

⁶¹⁸ Ocak, 2002, s. 66,

⁶¹⁹ Ocak, 2002, s. 31; A. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş I: En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970, s. 268.

Çepine/Çepino köyü, Çepine boğazı, Çepine deresi, Çepine hamamı, Çepine vadisi, Sofya'ya bağlı Çepinli/Çepintsi köyüdür⁶²⁰.

Yukarıda da geniş olarak bahsedildiği üzere Sinop ve yöresi ilk Türk akınları sırasında Danişmendli ve onlara bağlı Çepni grupları tarafından sürekli akına uğrayan ve ilk fethedilen Karadeniz liman şehirlerinden biriydi. Babai İsyanı'na destek veren Çepnilerin Selçuklu takibatından kurtulmak için Sinop'u seçmesi hem Selçuklu nüfuzunun dışında kalması hem de bölgenin stratejik önemiyle ilgilidir. Nitekim Sarı Saltık'ın Sinop-Kırım-Dobruca hattında sıklıkla yer değiştirdiğine dair bilgiler de bölgenin stratejik önemini ortaya koyar. Zira burası bir nevi Anadolu'nun karşı kıyısı ile bağlantısını sağlamaktadır⁶²¹. Öte yandan XIII. yüzyılın ortalarında bölgeyi gezen İbn Battuta'nın Sinop civarında "tavşan yemezler" diye bahsettiği gruplar da bölgedeki Çepniler olabilir. Zira gayr-i Sünni inançları sebebiyle bu kişilere şehir halkının ve yöneticisinin sıcak bakmadığından bahseder⁶²². Köprülü, İbn Battuta'nın bu bilgisinden hareketle "tavşan yemez" olarak bahsedilenlerin gayri Sünni inanca mensup Çepniler olabileceğini iddia eder⁶²³.

Çepnilerin bu gayri Sünni inanç özelliklerinin sonraki yüzyıllarda da devam ettiğine yönelik çok sayıda bilgi vardır. Özellikle Osmanlı-Safevî çatışması sırasında ön plana çıkan gruplardan biri de Çepnilerdir. Iréne Beldiceanu-Streinherr, Çepnilerin Safevî taraftarı olmalarından dolayı Osmanlılar onları yalancı, hırsız, ahlaksız ve sapkın gibi tanımladığına dair⁶²⁴ bir görüş ileri sürmüş olsa da bu tanımlamaların bütün Çepnileri kapsamadığını belirtmek gerekir. Zira ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere Çepnilerin önemli bir kısmı Osmanlı Devleti'ne bağlıdır. Nitekim dönemin tahrir ve mühimme defterleri gibi kaynakları Anadolu'nun batısında mukim Çepnilerin Safevîlere yönelik bir temayülleri görülmediği için bu bölgedeki Çepnilerle Osmanlı merkezi idaresi arasında herhangi bir çatışma söz konusu değildir. Buna karşın Kürtün Havzası

⁶²⁰ M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 211-213.

⁶²¹ Hacı Bektaş Veli vilayetnâmesinde Sarı Saltık'ın Hacı Bektaş Veli tarafından Balkanların Türkleşmesi ve İslamlaşması için görevlendirildiğine dair anlatılan menkıbe Ocak tarafından tarihsel gerçeklikle örtüşmediği gerekçesiyle kabul edilmez. Bkz. Ocak, 2002, s. 67, 89;

⁶²² İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, haz. Mümin Çevik, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2019, s. 240.

⁶²³ M. Fuat Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, haz. Hasan Aksakal, Alfa Tarih, İstanbul, 2017, s. 48.

⁶²⁴ Beldiceanu, 2010, s. 157.

söz konusu olduğunda Çepnilerle Osmanlılar arasında bazı problemlere rastlanır. Kürtün yöresindeki Kızılbaş Çepnilere dair Şakir Şevket; “*Bu Çepniler ilk önce Türkeli’nden İran toprağına göçmüş! Kızılbaşlık öğrenmiş, bunlar İran’da tek durmamış! Uslu oturmamış! Bundan ötürü hanları kendi ilinde istememiş, bunla da Anadolu’ya geçmiş! Anadolu’ya geçen Çepnilerden yüz bin kişi (daha çok çoğu Giresun, Tirebolu, Görele, Büyük Liman’da bulunmak üzere) Trabzon tigrisine yerleşmiş, bir takımı da batıya doğru yürümüş! İzmit, Balıkesir, İzmir tigrisindeki Çepniler Çepniliklerini korumuş! Trabzon tigrisinde pek çok hoca yetişmiş. Derebeyleri Sünni olmuş da bunları git gide Sünni yapmış, Kızılbaşlık kalmamış! Bu böyle. Ancak, Giresun’un, Görele’nin yüksek köylerinde Kürtün’de bugün bile Kızılbaşlık izi göze çarparmış! Kürtün ‘ün Şıhlı köylerine ne türlü and versen korkmaz imiş! Ancak; Ahıl Baba, Pahıl Baba, Güvende Şeyhi, Vazalak Şeyhi, Tur Eri, Horoz Evliyası ocağına güim güim tabanca sıksın mı der isen korkar, işin doğrusunu söyler imiş*”⁶²⁵ demektedir.

Sümer ise XVI. yüzyılda Osmanlı Safevî mücadelesi sırasında Şah taraftarı olan Canik ve Trabzon Çepnilerinden bazılarının İran’a geri göçtüklerinden bahseder⁶²⁶. Doğu Karadeniz bölgesindeki Çepnilerle Safevîlerin yakınlaşması daha Şeyh Cüneyd zamanında meydana gelmiştir. 1447 tarihinde Karakoyunlu Cihanşah ve amcası Cafer tarafından Erdebil’den kovulan Şeyh Cüneyd’in uğradığı yerlerden biri de Çepnilerin yoğun olarak yaşadığı bölgedir. Şeyh Cüneyd’in bölgeye gelişi özellikle Çepniler tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Canik bölgesi Osmanlı hâkimiyetinde olmasına rağmen 1453-1456 tarihleri arasında burada üç sene kalarak ateşli ve sadık taraftarlar edinmiştir. Bölgenin şartları nedeniyle de hemen gaza faaliyetine başlamıştır. Zira bölgedeki Türkmenler zaten uzun zamandır Çepni beylerinin önderliğinde Trabzon Rum Devleti’yle yoğun bir mücadele içindeydiler. Nihayet onlardan topladığı kuvvetlerden başka Niksar emirinin de yardımıyla 1456’da Trabzon’a saldırarak şehri kuşattı. Fakat II. Mehmed’in bölgeye ordu sevk ettiğini duyunca kuşatmayı kaldırarak kendisini takip eden Osmanlı ordusunun önünden kaçtı. Dolaştığı diğer yerlerde olduğu gibi burada da önemli bir mürit kitlesi edindi. Şah İsmail, Safevî Devleti’ni kurmak için ortaya çıktığında etrafında toplananlardan bazıları da

⁶²⁵ Ayhan Yüksel, “Anadolu’da Çepniler ve Çepni Kültürü (Giresun Çepnileri Örneği)”, *Yörükler Orta Asya’dan Anadolu’ya*, ed. İlhan Şahin, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2019, s. 281.

⁶²⁶ Sümer, 1992a, s. 248.

dedesi zamanında Safevîlere bağlanan Doğu Karadeniz Çepnileri olacaktır.⁶²⁷ Şeyh Cüneyd'in bölgede dolaştığı yerlerin izleri tahrirlere yansımıştır. Buna göre İle ve Horcorot köylerinde meskûn Hristiyan iki reayanın “Erdebil Şeyh geldiği vakit katl” olunduğu ibaresi yer almaktadır.⁶²⁸ Emecen'e göre Akçabat sınırlarına yakın olan bu köyler Şeyh Cüneyd'in aynı zamanda yol güzergâhlarını da ortaya koymaktadır.⁶²⁹

Şeyh Cüneyd'in geçtiği güzergâhlar rastgele seçilen yolların olmadığı Ağasar vadisinde bulunan Oğuz köyünden anlaşılmaktadır. Bu köy aynı zamanda Türkmen nüfusun özellikle de Çepnilerin ağırlıklı olarak Trabzon Rum Devleti ile mücadele safhasında kurulmuş köylerin başında gelmektedir. Şeyh Cüneyd'in de Komnenoslarla mücadelesinde Oğuz köyünü özellikle seçtiği anlaşılmaktadır. Zira bu vadiden aşağıya inerek Trabzon şehrini kuşatmaya çalışmıştır.⁶³⁰ 1456'da gerçekleşen bu olay Şeyh Cüneyd'in yöredeki ilk uğrak yerlerinin Çepni nüfusunun ağırlıklı olarak bulunduğu Ağasar vadisi ve civarı olduğu dolayısıyla onun yöredeki ilk taraftarlarının Çepniler olabileceği iddiasını göstermesi bakımından önemlidir.⁶³¹ Emecen de bu vadideki Türkmen topluluklarının şahların düşünce yapılarıyla benzerlik gösterdiği bundan dolayı da Safevîlerin Trabzon'u kuşatmak için Ağasar vadisini tercih ettiğinden bahseder.⁶³² Bu güzergâh aynı zamanda III. Aleksios'un 1380 tarihinde Trabzon şehrinin önemli mevkilerini ele geçirmiş olan Çepnileri geri itmek için kullandığı vadi boyu yoludur.⁶³³

XVI. yüzyılın başındaki sıcak çatışma ortamında buradaki gruplar sürekli gözetim altında tutulmuştur. Emecen Çepni nüfusun yoğun olarak yaşadığı Doğu Karadeniz bölgesindeki Safevî hareketini II. Bayezid ve I. Selim dönemleri olarak iki aşamaya ayırır. O II. Bayezid dönemini “Kızılbaş Fetretî” olarak tanımlayarak bölgenin bu hareketten çok fazla etkilendiğini, hatta birçok Çepni'nin kendi isteğiyle veya zorla İran topraklarına gittiğini veya götürüldüğünü belirtir.⁶³⁴

⁶²⁷ *Tarih-i Kızılbaşan*, Tercüme ve Notlar, Tufan Gündüz, İstanbul 2015, s. 46.

⁶²⁸ MAD, nr. 828, s. 666-667.

⁶²⁹ Emecen, 2010, s. 45.

⁶³⁰ Falmerayer, 2002, s. 168.

⁶³¹ Emecen, 2010, s. 42-46; Şeyh Cüneyd'in Trabzon seferinin tarihi kaynaklarda farklı geçer. Fakat 1456 yılı kabul edilebilir. Rustam Shukurov, “Şeyh Cüneyd Safevî'nin Trabzon Seferi”, çev. Murat Keçiş, *Uluslararası Karadeniz İnceleme Dergisi*, S. 9, 2010, s. 146.

⁶³² Emecen, 2010, s. 49.

⁶³³ Tellioglu, 2018a, s. 234.

⁶³⁴ Emecen, 1989, s. 162.

Giden bu Çepniler ise İran sınırları içerisinde Güney Azerbaycan'ın Hoy, Urmiye ve Salmaz yörelerine meskûn olmuşlardır. Nitekim Bu Çepniler günümüzde o yörelerde de “Giresun” ve “Kiresunlu Türkleri” olarak anılmaktadırlar⁶³⁵. I. Selim dönemindeyse önceki döneme nazaran Çepni Beyleri ile iyi ilişkiler kurulduğu ve Çaldıran Savaşı'nda onlardan büyük hizmetler görüldüğü bunun üzerine ise Çepni Beyleri, oğulları ve onların hizmetinde bulunan kişilere tımarlar verildiği bilinmektedir⁶³⁶. I. Selim henüz Trabzon'da sancakbeyi olduğu zamandan beri Kızılbaş faaliyetlerini iyi gözlemlemiş⁶³⁷ ve bu doğrultuda dönemin güçlü Çepni sipahileriyle iyi ilişkiler tesis etme yoluna gitmiştir. Bunlardan bazıları ise: Çepni Mehmed ve oğulları İskender ile İbrahim, Halil veled-i Yusuf, Abdurrezzak ve Mustafa gibi önemli tımar sahipleridir⁶³⁸. Bunun yanı sıra 1515 tarihli Trabzon tahrir defterlerinde “*Bundan evvel Kızılbaş gaflet ile gelip, Kürtün vilâyetine girip reaya zaruri itaat edip bile gittikleri sebepten mülkleri ve esvabları satıldıktan sonra yine vatanlarına gelip mülkleri kendilere emr olunmuş idi*”⁶³⁹ ifadesinden hareketle İran'a göçüp giden Çepnilerin bir kısmının geri döndüğüne işaret etmektedir⁶⁴⁰. Buna karşın Çepnilerin önemli bir kısmının İran'da kaldığı ve geri topraklarına dönmediği anlaşılmaktadır. Nitekim Çepni vilayeti içerisinde Harşit vadisinde bulunan Avcılı, Karakaya ve Alayundlu gibi köylerde gaib sayısı hayli fazladır⁶⁴¹.

XVI. yüzyılın başından itibaren yöredeki Kızılbaş faaliyetlerinin giderek artması Osmanlı Devleti'nin Çepniler üzerinde daha yoğun baskılar uygulamasına neden olmuştur. Bu baskıların başında Kızılbaşlığa meyledenlerin topraklarına el konulması gelmektedir. Bu doğrultuda malvarlıklarına el koyulan isimlerden bazıları şu şekildedir; Said Çelebi⁶⁴², Budak veled-i Hasan⁶⁴³, Seyyid Çelebi⁶⁴⁴,

⁶³⁵ Bostan, 2018b, s. 47.

⁶³⁶ MAD, nr 828, s. 719; Krş. Emecen, 1989, s. 157-166; Ayrıca Alinyoma köyünden Seydi oğlu Ömer “Kızılbaş Fetreti” sırasındaki yardımlarından dolayı bazı vergilerden muaf tutulmuştur. BOA TD, nr. 52, s. 633; Yine Abdullah veled-i İvaz'a Kemah Kale'sinin kuşatmasındaki hizmetinden dolayı tımar verilmiştir. BOA 52 TD nr, s. 739.

⁶³⁷ Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas- Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 95.

⁶³⁸ Feridun Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları I*, İSAM, İstanbul, 2011, s. 58; Krş. BOA TD, nr. 52, s. 163, 221-223.

⁶³⁹ BOA TD, nr. 52, s. 617.

⁶⁴⁰ BOA TD, nr. 52, s. 718.

⁶⁴¹ Bostan, 2018b, s. 47.

⁶⁴² BOA TD, nr, 255, s. 170.

⁶⁴³ BOA TD, nr, 478, s. 298.

⁶⁴⁴ BOA TD, nr, 478, s. 221.

Seyyid Ali bin Bayezid, Satılmış ve Ahmed, Hasan Bey, Pir Velî ve Teberrük, Marya Hatun, Yakub ve Yusuf, Seyyid Ali ve Menteşe⁶⁴⁵. Adı geçen isimler arasında Seyyidlerin fazlalığı, yörede bulunan Kızılbaş/Çepni ilişkisinin yakınlığını ortaya koyması bakımından mühimdir. Bu sırada Çepnilerin Safevî şahlarına olan yakınlığı Trabzonlu Mehmed Âşık tarafından da vurgulanır. Ona göre Çepniler *İran şahlarına da mabut gibi tapmaktadır*⁶⁴⁶. Yöredeki faaliyet gösteren Kızılbaş halifeleri de Çepnileri Safevî şeyhlerine bağlamaktaydı. Örneğin İstanbul'dan Selim'e gönderilen bir hükümde Kürtün ve civarına İmadoğlu, Paşaoğlu ve adı bilinmeyen üç Safevî halifesinin bölgedeki faaliyetlerinden bahsedilir. Bu üç kişinin en kısa sürede yakalanıp aileleriyle İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir⁶⁴⁷. Onların dışında bölgede başka halifelerinde olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim aralarında topladıkları paraları halifeler aracılığıyla İran'a yollamışlardır⁶⁴⁸.

Çepnilerden bazılarının Safevîlere meyletmesindeki en önemli sebeplerin başında eski muafiyetlerinin ellerinden alınması gelmektedir. Bölgenin fethi sırasında bazı kişiler müsellemler olarak kabul edilip bazı vergilerden muaf tutulurken zamanla bu kişilerin bahsi geçen muafiyetleri sonlandırılmaya çalışılmıştır. Bu tepkilerin izlerine mühimmelerde rastlanır: Trabzon beyine gönderilen bir hükümde bölgedeki Kızılbaş muhibbi reayanın 1555 tarihli Amasya Anlaşması'ndan sonra İran'a gittiği anlatılır.⁶⁴⁹ 1566 tarihli hükümde Çepnilerin Kızılbaş taraftarı olduğu, Safevî topraklarına kaçtığı, haklarından gelinmezse tamamının göçüp gitmesinin kesin olduğu belirtilir.⁶⁵⁰ Bu yüzden onlar yakından takip edilmeye başlanmıştır. Ayrıca 1550 tarihinde Giresun Kalesi dizdarı Kızılbaşlık töhmetiyle bazı kimseleri hapsedmişse de bazıları *ehl-i sünnet ve'l-cemaatten* oldukları için salınmıştır.⁶⁵¹ Süleyman Bey'in bu teftiş sırasında Kızılbaşlıkla alakası olmayan kişileri hapsedmemesi veya tekrardan geri salması

⁶⁴⁵ BOA TD, nr. 255, s. 236-267.

⁶⁴⁶ Ak, 1997, s. 405-406; Aziz Altı, Çepnilerin Kızılbaşlığı İran coğrafyasında öğrenip geldiklerini iddia etmektedir. Bkz. *Perdeyi Aralamak 18. Yüzyılda Kızılbaş Toplumundan Kesitler*, Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 58.

⁶⁴⁷ II. Bayezid *Dönemi Ahkam Defterleri*, haz. Feridun M. Emecen-İlhan Şahin, Ankara 2021, s. 257, hüküm 120.

⁶⁴⁸ Kırzioğlu, 1993, s. 181.

⁶⁴⁹ Bostan, 2002, s. 365.

⁶⁵⁰ MD, nr. 5, 513/1401.

⁶⁵¹ Bostan, 2002a, s. 364.

onun bu konuyu dikkatlice ele aldığını göstermektedir⁶⁵². Yine Doğu Anadolu ve Irak gibi yörelerdeki kalelerle bulunan gönüllülerin çoğunluğunun Trabzon bölgesinden gelen Çepnilerin oluşturduğu anlaşılmaktadır⁶⁵³. 1568'de Van Beylerbeyi'ne gönderilen bir hükümde daha önceden Erçiş Kalesi'ni Safevîlere teslim etmeleri gerekçe gösterilerek Van, Erçiş, Ahlât ve Bitlis kalelerindeki bütün Çepnilerin buralardan çıkarılması buyrulmuştur⁶⁵⁴. Erzurum Beylerbeyi'ne yollanan 1578 tarihli hükümde Hınıs Kalesi mustahfız ve garipleri arasında 20 nefer Çepni'den başka şarktan gelen kişiler olduğu bildirilerek bunların defter edilip İstanbul'a gönderilmesi ve Kızılbaş'a tâbi olup olmadıklarının araştırılması istenmiştir⁶⁵⁵. 1585'te ise Şam, Bağdat ve Revan'a gönderilen hükümde Çepni, Tat ve Kızılbaşlara dirlik verilmesi yasaklanmıştır⁶⁵⁶.

Köprülü, Çepnilerin bu eğilimlerinin başlangıçta oldukça yoğun görüldüğünü, hatta onların tamamının Kızılbaş olduğunu, sonradan önemli bir kısmının devlet eliyle Sünnileştirildiğini iddia etmekteyse de⁶⁵⁷ Çepnilerin tamamını Kızılbaş veya onlara meyilli kişiler olarak göstermek de mümkün değildir. 1515'te Giresun Kalesi içerisinde bulunan Hüdavendigâr Camisi'nde 18 nefer vardır. Bunlar *cuma günleri gelip camide Padişah için dua ettikleri* için avarız vergilerinden muaf tutulmuşlardır⁶⁵⁸. Cami ve mescitlerdeki görevlilerden başka, mesela Ömer'in Kızılbaş fetreti sırasında *ziyade yoldaşlık* ettiği cemaat beyleri tarafından da kabul edilerek bazı vergilerden muaf tutulmuştur. Yine Abdullah veled-i İvaz'a Kızılbaşlardan Kemah Kalesi'nin alınması sırasında *yarar yoldaşlığı* karşılığında Eğlence köyünün tımarı verilmiştir⁶⁵⁹. Ömer ve Abdullah'la ilgili şahitlikleri Çepni beylerinin yapmış olması onların da Kızılbaşlara karşı mücadele içinde olduğu anlamına gelir. Ayrıca Çepni beyleri Osmanlı sistemi içinde hâlâ etkilerini korumaktadır. Buna karşın Çepnilerden bazıları da Safevî saflarında önemli bir konuma yükselmiştir. Bunlardan biri Şah Ali'dir. O, Van Kalesi'nin beyi olarak kalenin hâkimi olmuş ve Osmanlılara karşı

⁶⁵² Bostan, 2018b, s. 48.

⁶⁵³ Sümer, 1992a, s. 247.

⁶⁵⁴ MD, nr. 42, 77/332.

⁶⁵⁵ MD, nr. 30, 222/514.

⁶⁵⁶ MD, nr. 60, 130/312.

⁶⁵⁷ M. Fuat Köprülü, "Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, C. 25, 1925, s. 208.

⁶⁵⁸ BOA TD, nr. 52, s. 620; BOA TD, nr. 288, s. 743; Bkz. "Mezkur cami mezkur mülazımları olup bir Cuma gelip tilavet edüp padişah alem penaha hayır ve dua iddikleri sebepten avarız-ı tekalif olunmaya deyü deftere sebt olundu".

⁶⁵⁹ BOA TD, nr. 52, s. 633, 739.

kaleyi korumuştur⁶⁶⁰. Ayrıca kaynaklarda Van Beyi için Çepnilü Şah Ali Sultan ibaresi geçmektedir. Şah Ali Safevîler için casusluk faaliyetlerinde de bulunmuş ve bazı bilgileri dönemin İran Şahı Tahmasb'a göndermiştir⁶⁶¹.

Kürtün bölgesinde 1515'te "kızılbaş şüdenâ" tâbiri geçmektedir. Yani 13 neferin Kızılbaşlara meylettiği belgelere rastlamıştır⁶⁶². Çepnilerin içinde sık sık Bekir ve Ömer adını taşıyan kimselere de rastlanmaktadır. Bu durum ilk başlarda Sümer'in dediği gibi; onların kesin olarak Kızılbaş taraftarı olmadığı hatta Sünni inancını benimsediği izlenimini vermektedir. Fakat genel nüfusa oranla az da olsa yörede Kızılbaşlığa meyleden veya Kızılbaşlar tarafından alıp götürülen kişiler de vardır⁶⁶³. Onlar tarafında daha önceleri alıkoyulup götürülenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur⁶⁶⁴. Öte yandan bölgedeki Çepnilerin Çaldıran seferi sırasında I. Selim'e önemli destekler verdiği de aşîkârdır⁶⁶⁵. Buradan hareketle Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Çepnilerin de toptan bir anlayışla *rafîzî* olduklarını iddia etmek yersizdir. Fakat Anadolu'nun tamamına yayılmış olan Çepnilere bakıldığında içlerinde Alevî nüfusunun yoğunlukta olduğu yerlerde vardır. Buralar daha çok Anadolu'nun güneyine ve batısına toplanmıştır. Bu şekilde bir konumlanmanın dönemin Osmanlı/Safevî çekişmesinden uzakta kalmasına ve dolayısıyla Osmanlıların tâkibatına takılmamaları gösterilebilir. Bu durum daha önce tartışıldığı için bu kısımda fazla detaya girilmemiştir.

Ordu yöresine ait XV. yüzyılda tutulan tahrir defterlerinde yöre için *Bölük-i Niyabet-i Ordu bi-ismi Alevî/Ulvi* ve *Bölük-i Niyabet-i Ordu nam-ı diğer Alevî/Ulvi* şeklindeki ifadeler de önemlidir⁶⁶⁶. Burada geçen Bayramlı adı da yöreyi Türk iskânına açan Hacıemiroğulları/Bayramlı Beyliği'nden kalmış olmalıdır. Beyliğin kışlak olarak kullandığı yer günümüz Ordu şehrinin merkezine yaklaşık bir yerde konumlanmış olan Eskipazar köyüdür⁶⁶⁷. Öte yandan Ordu ve yöresi genişçe bir coğrafyayı içine alacak şekilde Vilayet-i Bayramlı Me'a

⁶⁶⁰ Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk tarih Kurumu, Ankara, 2021, s. 104.

⁶⁶¹ Kırzioğlu, 1993, s. 183.

⁶⁶² BOA TD, nr. 52, s. 725, 763.

⁶⁶³ BOA TD, nr. 52, s. 725, 763.

⁶⁶⁴ BOA TD, nr. 52, s. 617, 718, 726, 728, 731.

⁶⁶⁵ Emecen, 1989, s. 162.

⁶⁶⁶ BOA TD, nr. 13, s. 26-27; BOA TD, nr. 37, s. 124; Ayrıca bkz. Yediyıldız- Üstün, 1992; Yediyıldız- Üstün, 2002a; Ordu adı "Türk kağanının oturduğu yer veya otağını kurmuş olduğu karargah" anlamına gelir.; Bkz. Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Cantekin Matbaası, Ankara, 2001, s. 183.

⁶⁶⁷ Ekinci, 2021, s. 426-427.

İskefsir ve Milas adı altında idari bir bölüme ayrılmıştır⁶⁶⁸. Bunlar İskefsir (Reşadiye) nahiyesi ve Milas (Mesudiye) nahiyeleridir⁶⁶⁹. Yörenin bilinen ilk tahrir defterinde *Bölük-i Niyabet-i Ordu bi-ismi Alevî/Ulvi* olarak yazılması ilk başlarda Osmanlılardan önce bölgenin Alevî toplulukları tarafından iskân olunduğu izlenimini vermektedir. Fakat Yediyıldız sonraki dönem çalışmalarında yöre adında geçen Alevî kelimesinin “*ulvi*” olarak okunması gerektiğini belirterek daha önceleri ortaya atmış olduğu “*Alevî*” iddiasından vazgeçmiştir⁶⁷⁰. Buna benzer bir isim kargaşası da Görele kazasında vukuu bulmuştur. Görele’nin başlarda bir kale şehri olmasına rağmen zamanla bu şehrin dağılmasından sonra halk gelip Elegü/Elevi denen yere yerleşmiştir. Bunun neticesi olarak da bu iskân birimi zamanla halk arasında Alevi şekline dönüşmüştür. Buradan anlaşılabacağı üzere bu şehirde geçen Alevî ismi herhangi bir dinsel mekân veya topluluğu ifade etmemekteydi⁶⁷¹.

Yörenin XV. yüzyılına ait tahrir defterleri incelendiğinde 1455’te kaydedilen Cemaat-i Alevî/Ulvî Hacıemiroğulları’nın kuruluş sahası olan Eskipazar civarında mütemekkindi ve bu cemaatin içerisinde Alevilik inancına yakın olmayan müezzîn, imam ve hatip gibi kimseler de vardı. Bu durum Köprülü’nün Çepniler için Sünni inançtan uzak yapıda olduklarına ve Sayın Dalkıran’ın bir dönem Anadolu’da Alevi demenin Çepnileri ifade ettiklerine dair tezlerinin aksine bu durumun tüm Çepnileri kapsamadığını göstermesi bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra Sümer de yörede Ömer, Osman ve Ebubekir gibi isimlerin çokluğuna vurgu yaparak Çepnilerin gayr-i Sünni bir oluşumda olduklarını kabul etmez. Fakat yörede Yaramış Zaviyesi’ne rastlanması ve zaviyedarı olan Rükneddin’in de Kızılbaşlığa meyletmesine dair bilgilerin olması, Çepnilerin toptan bir anlayışla ele alınamayacağını gösteren diğer önemli bir kanıttır⁶⁷². Ayrıca Tirebolulu Hüseyin Alparslan’ın bir anlatıya dayandırdığı, “*Trabzon tiğresinde pek çok hoca yetişmiş, derebeyleri sünni olmuş da bunları git gide sünni yapmış, Kızılbaşlık kalmamış. Bu böyle. Ancak Giresun’un, Tirebolu’nun, Görele’nin yüksek köylerinde, Kürtün’de bugün bile Kızılbaşlık izi göze çarparmış: Kürtün’ün şıhlı köylülerine ne tür and versen korkmaz imiş!*

⁶⁶⁸ BOA TD, nr. 13, s. 425.

⁶⁶⁹ Yediyıldız 2019, s. 53.

⁶⁷⁰ Yediyıldız 2019, s. 53.

⁶⁷¹ Emecen, 2020, s. 347-348; Emecen-Yüksel, 2015, s. 16.

⁶⁷² BOA TD, nr. 52, s. 687.

Ancak, “*Ahıl Baba, Pahıl Baba, Güvende Şeyhi, Varlak Şeyh, Tuveri, Horoz Evliyası ocağına güm-güm tabancı sıksın mı?*” *der isen korkar, işin doğrusunu söyler imiş! İşte Kızılbaşlık isleri!*”⁶⁷³ şeklindeki ifadeleri yörenin önceki dönem tarihine de ışık tutmaktadır.

Ordu yöresine ait tahrir defterlerinde bu şehir için *Alevi* ibaresinin geçmesi, cemaat-i Alevî/Ulvî ve nefs-i Alevî/Ulvî adında iki farklı isme rastlanılmasından kaynaklanmaktadır. Büyük ihtimalle Cemaat-i Ulvî olarak belirtilen grup yöreyi Türk iskânına açan Hacı Emir’in bağlı bulunduğu yapıdır⁶⁷⁴. Öte yandan bu cemaatin kaydedildiği köy için onların kadim yurtları olduğuna dair beratlar verilmiştir. Bundan dolayı bu cemaatin bazı vergilerden de muaf tutulduğu anlaşılmaktadır. Fakat bir sonraki tahrir yılında yani 1485’te Cemaat-i Alevî’ye tekrardan rastlanılmamaktadır. Bu cemaatin Ordu yöresinden ayrılmasına rağmen nefs-i Alevî/Ulvî adı bu tarihte de kullanılmaya devam edilmiştir. 1643’e gelindiğinde de yörenin adı *Kaza-i Bayramlı Nefs-i Ordu nam-ı diğer Alevî* şeklinde kullanımın sürmesi dikkat çekmektedir.⁶⁷⁵ Çepniler tarafından kurulan bu şehir zamanla sadece başşehir manasına gelen Ordu adıyla anılmaya başlanmıştır. Türkmen beyinin oturduğu şehir anlamında da kullanılan “Ordu” adı Hacıemiroğulları Türkmenlerinden bu coğrafyaya kalan önemli bir miras olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ordu adının XIV. yüzyılın ortalarından beri Osmanlı kaynaklarına yansıdığı anlaşılmaktadır. Ordu şehir merkezinin de zamanla Bucak ve Keçiköy’ü içine alarak genişlediği görülmektedir. Bu köylerde yaşayanların da tamamına yakını Müslimlerden oluşmaktaydı⁶⁷⁶. Öte yandan yöre Osmanlılara geçtikten sonra tutulan tahrir defterlerinde Hacıemiroğulları Beyliği’nin kurucu unsurları ile önemli Çepni beylerine ayrıcalıklar tanındığı görülmektedir. Bu doğrultuda Ordu ve çevresiyle ilgili elimize ulaşan ilk tahrir kaydı olan 1455 tarihinde birçok kişinin müselleme yazıldığı dolayısıyla bazı vergilerden muaf tutulduğu gibi ifadeler yer almaktadır. Ayrıca bu kişiler için *kadimden yurtlarıdır* veya *kadimden ayrıcalıklıdır* gibi ifadelerinin de geçmesi bölge tarihi açısından Çepnilerin önemini bir kez daha göstermektedir. Bu tarihte yörede Çepni kethüdası adında birine de rastlanılmaktadır. Bu kişi için divanbaşı

⁶⁷³ Tirebolulu Hüseyin Alparslan, 1339, s. 125

⁶⁷⁴ Yediyıldız, 2019, s. 144.

⁶⁷⁵ KKA TD, nr. 169, v. 1a.

⁶⁷⁶ Ekinci, 2021, s. 435.

tanımlaması yapılmaktadır⁶⁷⁷. Divanbaşların aynı zamanda bölüklere adlarını verdiklerinden dolayı bu kişinin Hacıemiroğulları zamanından kalma önemli bir Çepni komutanı olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Osmanlı Devleti bölgeyi ele geçirdikten sonra yörede kendinden önce var olan mevcut yapıya saygı duymuş fakat onları tımar sistemine dâhil edebilmek için de kethüdaları divanbaşı olarak kaydetmiştir⁶⁷⁸.

Eldeki verilere dayanarak Anadolu'nun muhtelif birçok sahasında görünen Çepniler arasında Bergama ve Balıkesir, Kırşehir-Çiçekdağı, Amasya-Gümüşhacıköy gibi bölgelerde iskân edilenlerin daha çok Aleviliğe meylettikleri; Trabzon-Şalpazarı, Beşikdüzü, Rize, Artvin, Gümüşhane gibi Doğu Karadeniz bölgesinde iskân edilenlerle Konya-Taşkent, Çorum-Kargı, Bolu gibi yörelerde yaşayanların çoğunluğunun Sünni inanca sahip kişilerden oluştuğu anlaşılmaktadır⁶⁷⁹.

⁶⁷⁷ Yediyıldız- Üstün, 1992, s. 113.

⁶⁷⁸ Emecen, 2021a, s. 189-190.

⁶⁷⁹ Ali Çelik, "Anadolu'daki Alevi ve Sünni Çepnilerin Kültürel Açıdan Karşılaştırılması", 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, ed. Filiz Kılıç- Tuncay Bülbül, C. 2, Ankara, 2007, s. 1170.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇEPNİ ADLI YERLEŞİMLER VE ÇEPNİ CEMAATLERİ

A. ÇEPNİ ADLI YERLEŞİMLER

Oğuz grupları, Anadolu’da yerleştikleri yerlerde kendi isimleriyle köyler kurmaya başlamışlar, önceden yaşadıkları yerdeki bir takım köy, dağ, nehir isimlerini de geldikleri sahaya taşımışlardır⁶⁸⁰. Anadolu’da kurulan köylerin isimleri üzerinde yapılan araştırmalarda boy, oymak ve kişi adlarına dayanan yer adlarının diğerlerine nazaran önemli ölçüde yüksek olduğu göze çarpmaktadır⁶⁸¹. Anadolu’nun iskânında önemli rol oynayan boylardan biri olan Çepniler de Anadolu’da onlarca yere kendi isimlerini vermiştir. XV. yüzyıl itibariyle, Anadolu’da pek çok Çepni isimli yer mevcuttur. Bununla beraber, boyların yerleştikleri yerlere kendi isimlerini vermeleri gibi genel bir kural veya gelenek de yoktur. Aşağıda görüleceği üzere bazı yerlerde yerleştikleri köylerin isimlerini değiştirmemişler ve köylerin eski isimlerini muhafaza etmişlerdir. Oğuz boylarının isimlerini taşıyan yer adları genellikle XII., XIII. ve XIV. yüzyıllardan kalmıştır⁶⁸². Fakat bu yüzyıllardan sonra, özellikle konar-göçer aşiretlerin yerleştirilmesiyle birlikte, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da Oğuz boy isimlerinin yer adı olarak kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Oğuz boy isimlerini taşıyan yerlerin yoğun bir şekilde bulunduğu Anadolu sahası Fırat nehri ve Ege Denizi arasında kalan yerdir⁶⁸³. Bu saha içinde biraz daha özele inilirse, Türkmenlerin özellikle Orta Anadolu düzlüklerini çevreleyen dağlık kesimlerde toplandığı dikkat çekmektedir. Konar-göçer hayat tarzının bir gereği olarak Türkmenler, yüksek dağlarla alçak düzlüklerin yan yana veya birbirine yakın olduğu yerlerde yaşamak istemişlerdir. Dolayısıyla, hem Selçukluların izlediği uçlara yerleştirme politikası hem de konar-göçer hayat tarzının birlikte işlemesi sonucunda Orta Anadolu coğrafi bölgesinin plato ve ovalarını dört yönden çevreleyen kuzeyde Kuzey Anadolu Dağları, güneyde Toros Dağ sırası, batıda İç Anadolu eşiği, doğuda da Uzun Yayla’nın yüksek sahaları

⁶⁸⁰ Köprülü, 2019, s. 100.

⁶⁸¹ Bahaeddin Yediyıldız, “Ordu ili Yer-Adları”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, C. 22, Ankara, 1984, s. 21; Bahaeddin Yediyıldız, “Yer Adı Verme Usulleri”, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1984, s. 26; Mehmet Eröz, “Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları”, *Reşit Rahmeti Arat Armağanı*, Türk Kültürü Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1966, s. 176-177.

⁶⁸² Sümer, 1992a, s. 174.

⁶⁸³ Sümer, 1992a, s. 174.

Oğuz boylarının yoğunlaştığı bölgeler olmuştur⁶⁸⁴ Fırat nehrinin doğusunda Oğuz boylarının adını taşıyan iskân yerlerinin oldukça az olmasının altında yatan temel sebeplerden biri de XIV. yüzyılda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan kalabalık bir Türk unsurunun İran'a ve Orta Anadolu'ya göç etmesidir⁶⁸⁵. Bu göçlerin izleri olarak İran'da Oğuz boy adlarına tesadüf edilmektedir. Fırat nehrinin doğusunda kalan sahada Türkmen nüfusun bu göçler yüzünden azalmasından dolayı, Fırat nehrinin doğusunda Oğuz boylarına ait yer isimleri diğer yerlere nazaran nispeten daha azdır. Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde Oğuz boy isimli köy ve cemaat adlarına rastlanmasını Köprülü, Selçukluların Türkmenlerin gücünden çekinerek onları Anadolu'nun muhtelif yerlerine dağıtmasına bağlar⁶⁸⁶.

XVI. yüzyılda Çepniler Kuzey Suriye, Anadolu ve Balkanlar gibi geniş bir sahaya dağılmıştır. Bu yerler Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bolu, Bozok, Bursa, Bilecik, Çorum, Giresun, Halep, Samsun, Sivas, Kastamonu, Kırşehir, Kocaeli, Ordu, Konya, Kürtün, Kütahya, Tokat ve Trabzon gibi şehirlerdir. Sümer bu coğrafyalarda Çepni boy ismini taşıyan 43 yer adı tespit etmişken bu çalışmada 101 yer adı tespit edilmiştir. Bunlardan 79'u köy, 20'si mezra ve 2'si mahalledir. Bunlardan başka Trabzon, Çorum ve Bolu sancaklarında birer idari birim olarak Çepni vilayeti ve divanına rastlanmaktadır. Bu yer adları daha çok Orta Karadeniz ve Orta Anadolu bölgelerinde toplanmıştır. Buna karşın Çepnilerin yoğun olarak yaşadığı Doğu Karadeniz ve Batı Anadolu gibi bölgeler Çepni isimli yerler bakımından fakirdir. Bunun muhtemel sebebi kalabalık olarak yaşadıkları bölgelere kendi isimlerini vermemiş olmalarıdır.

Öte yandan Çepniler konar-göçer taifeler arasında da bulunmaktadır. XV.-XVI. yüzyılda toplamda 13 Çepni cemaati tespit edilmiştir. Halep Türkmenleri içerisinde 3, Dulkadirli Türkmenleri ve Atçeken Türkmenleri içerisinde 1'er tane olmak üzere 5 Çepni cemaatine rastlanmaktadır. Ayrıca Ulu Yörük Türkmenlerine bağlı Çepni bölüğü bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Bozok, Eski-ili, Koçhisar, Çorum ve Adana'da 1'er Hamid sancağında ise 3 ayrı Çepni cemaati vardır. Çepni cemaatlerinden bazıları ziraatla da meşgul olmuştur. Örneğin Bozok sancağında Akviran ve Kuzeyviran, Aladağ kazasında Koyukçupınarı, İnderesi ve Kurtözü, Adana sancağında Sakızviranı ve İrikendi, Koçhisar kazasında Kilisecik,

⁶⁸⁴ Gümüşçü, 2002, 71

⁶⁸⁵ Sümer, 1992d, s. 4-5; Gümüşçü, 2002, s. 71.

⁶⁸⁶ Köprülü, 2019, s. 89-90, 95.

Bahçecik, Beşkavak, Mermerlice, Kızılağıl ve Öküztaş ve Eski-il kazasında Karacalarağılı ve Sakız gibi farklı 15 mezrada ziraat etmişlerdir.

Çepni isimli yerlerin 7'si Fırat nehrinin doğusunda yer alırken, 94 tanesi Fırat nehrinin batısında, yani Ege Denizi ve Fırat nehri arasındadır. Oğuz boylarının isimlerini taşıyan yerlerin çoğunluğu bu bölge arasında bulunmaktadır. Fırat nehrinin doğusunda Çepni isimli yerlerin az olması sadece bu boya mahsus bir durum olmayıp, diğer Oğuz boyları için de geçerlidir. Çepni boyunun yerleştiği yerler bakımından Karadeniz ve Orta Anadolu bölgeleri ilk sırada yer almaktadır. Yine Balkanlar'da 2 tane Çepni ismini taşıyan yer bulunmaktadır. Fakat Balkanlar'da Rodop ve civarında Çepni adından bozulduğu düşünülen birçok yere tesadüf edilmektedir.

Çepni ismini taşıyan yerler hakkında bilgi vermeye geçmeden önce, önemli bir hususu belirtmek gerekir. Çepni isimli yerler bulundukları sancak ve kazalar alfabetik sıraya göre değil incelemeye başladığımız bölgelerdeki tahrir defterlerinin kullanım sırasına göre verilmiştir.

1. Karadeniz Bölgesi'nde Çepniler

1.1. Trabzon Sancağı

Trabzon sancağında Çepni isimli birçok yere rastlanmaktadır. Fakat bu köylerin çoğu 1584 tarihinden önce tespit edilememiştir. Sancak içerisinde Ordu, Torul, Sürmene, Maçka, Yağludere ve Kelkit kazalarında toplam 11 Çepni adlı köye tesadüf edilmiştir. 1584'ten itibaren tespit edilen Çepni isimli köyler şu şekildedir: Torul kazasında Çepni-i Büzürk 50 nefer⁶⁸⁷, Çepni nam-ı diğer Hoçkale 40 nefer ve 1 mezra⁶⁸⁸, Çepni-i Küçük 11 nefer⁶⁸⁹, Sürmene kazasında bulunan Hoç nam-ı diğer Çepniyurdu 9 nefer⁶⁹⁰, Maçka kazasında Çepni köyünde 28 nefer⁶⁹¹, Yağludere kazasında Çepni köyünde 11 neferdir⁶⁹². 1591/1592'de Kelkit kazasındaki Çepni isimli köyde ise 17 nefer vardır⁶⁹³.

Ordu kazasında 3'ü köy 1 de mezra olmak üzere 4 yer adına rastlanmaktadır. İlk olarak Gölköy nahiyesine bağlı olan Çepni köyünde 1455'te 7

⁶⁸⁷ KKA TD, nr. 29, v. 147a.

⁶⁸⁸ KKA TD, nr. 29, v. 147b.

⁶⁸⁹ KKA TD, nr. 29, v. 148a.

⁶⁹⁰ KKA TD, nr. 29, v.111b.

⁶⁹¹ KKA TD, nr. 29, v. 132a-132b.

⁶⁹² KKA TD, nr. 43, v. 98b.

⁶⁹³ KKA TD, nr. 46, v. 114a.

nefer yaşamaktır. Bunlardan 4 nefer Habsamana Kalesi'nin hizmetiyle mükellefken 3'ü ise muaf olarak kaydedilmiştir. Kale hizmetinde bulunan Bayram ve Yusuf'un baba isimleri Mehmed Çepni ve Ahmed Çepni olarak geçmektedir. 1530'da ise köyün nüfusu artarak nefer sayısı 31'e yükselmiştir. Bunlardan 3'ü sipahizadedir⁶⁹⁴. Öte yandan 1455 tarihli tahrir defterinde Niyabet-i Satılmış-ı Bayram ve 1485'te ise Vilayet-i Satılmış ve Bayramlı adları geçmektedir⁶⁹⁵. Burada bahsedilen Satılmış'ın Bayram Bey'in babası olması da kuvvetle muhtemeldir⁶⁹⁶.

Satılmış-ı Bayram nahiyesinde 1455'te Çepniyurdu köyünde 3 nefer yaşamaktadır. Köyün tımarı Baba İsa'ya aittir. 1486'da ise nüfus 8 nefere yükselmiştir⁶⁹⁷. Tımarı ise Baba İsa'nın oğlu Hamza'nın elindedir⁶⁹⁸. 1515'te ise tımarı İbrahim Bey'e ait olan köyde 14 nefer kaydedilmiştir⁶⁹⁹. (.....) tarihinde ise köyde 15 nefer gözükmetedir⁷⁰⁰.

Bölük-i Geriş-i Alibeğce'de 1455 tarihinde tımar-ı Mezid ve Peyrev ve Mahmud ve Koca veled-i Hacı Paşa ve Tatar Ali'ye ait olan Çepnilü köyü tespit edilmiştir. Bu köyde toplamda 19 nefer kaydedilmiştir. Bu neferlerden 3'ü kadimlik yurtlarıyla padişah hükmüyle vergiden muaf tutulmuştur⁷⁰¹. 1486'da ise Çepnilü karyesinde 6 nefere tesadüf edilmiştir. Köyün tımarı ise Pir Mahmud, Piri ve Seydi Mehmed'e kaydedilmiştir⁷⁰². 1530'da ise köyde 14 nefer yaşamaktadır⁷⁰³. Ayrıca yörenin önemli kalelerinden olan Öksün'e Çepniyusuf köyünün geliri bağlanmıştır. 1520'de bu köyde 13 nefer kayıtlıdır⁷⁰⁴.

Trabzon ve civarı da Çepni yerleşimi açısından önemli merkezlerden biri olmasına karşın, yer ve cemaat adları bakımından fakirdir. Bu durumun gerçekleşmesini şu şekilde açıklayabilmekteyiz. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Türkmenlerin büyük bölümünü Çepnilerin oluşturmalarından dolayı her

⁶⁹⁴ BOA TD, nr. 13, s. 182-183; BOA TD, nr. 387, s. 611.

⁶⁹⁵ Yediyıldız- Üstün, 2002a, s. 89-90.

⁶⁹⁶ Ergin Ayan, "Tokat ve Çevresinde Yerel Bir Egemenlik: Hacıemiroğulları Beyliği", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu 01-03 Kasım 2012*, Tokat Valiliği İl Özel İdaresi Yayınları Tokat, 2013, 29.

⁶⁹⁷ BOA TD, nr. 13, s. 262.

⁶⁹⁸ BOA TD, nr. 37, s. 48.

⁶⁹⁹ BOA TD, nr. 52, s. 741.

⁷⁰⁰ KKA TD, nr. 169, v. 53a.

⁷⁰¹ BOA TD, nr. 13, s. 118-120.

⁷⁰² BOA TD, nr. 37, s. 161.

⁷⁰³ BOA TD, nr. 387, s. 622.

⁷⁰⁴ Yediyıldız- Öz- Üstün, 2002b, s. 19.

yerleştikleri köye kendi boy adlarını vermemiş olabilir. Buna karşın bölge de az da olsa rastlanan Çepni adlı yerleşim yerlerinin o boya ait Türkmenler tarafından kurulmamış olabilme ihtimali de vardır. Nitekim yöredeki Çepnilerin, yeni kurdukları köylere kendi boy adlarını vermekten kaçındıkları görölmektedir.

1.2. Canik Sancağı

Taceddinoğulları'nın beylik merkezi olan Çarşamba ile Samsun kazası arasında Çepni isimli 1'er köy ve mezraya rastlanmaktadır. Burada yaşayan nüfustan bazılarının vergilerden muaf tutulmuş olmasında yörede bir dönem etkili olan Taceddinoğulları Beyliğı'nin etkisi düşünölebilir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin olağan fetih politikaları izlendiğinde, yörede önemli ailelere bazı imtiyazlar verildiğı görölmektedir. Bu bağlamda Kırınçepni mezrasının Taceddün Bey divanına ait haslar arasında olması bu iddiayı destekler⁷⁰⁵. 1492-1493'te mezrada Anarlu köyü sakinleri ziraat yapmaktadırlar⁷⁰⁶.

Kadıköy'ün mezralarından biri olarak kaydedilen Çepni mezrasında 1492/1493'te 11⁷⁰⁷, 1514/1516'da ise 8 nefer tespit edilmektedir. Mezrada yaşayanlar Samsun kazasının su yollarının güvenliğı ve bakımıyla ilgilendikleri için avarız-ı divaniyeden muaf tutulmuřlardır⁷⁰⁸. 1576'ya gelindiğinde mezranın artan nüfusla birlikte köye dönüştüğü görölmektedir. Hristiyan nüfusa da rastlanan köyde 21 nefer kaydedilmiřtir⁷⁰⁹.

1.3. Kastamonu Sancağı

Kastamonu sancağında 14 tane Çepni adlı yerleşime rastlanmaktadır. Bunlardan Aydos ve Devrekani kazasında 5'er, Durağan kazasında 2, Boyabad ve Küre kazalarında 1'er yer adı vardır. Aydos kazasında 1582 tarihli tahrir defterinde 5 tane Çepni köyü tespit edilmektedir. Çepni köylerinde sırasıyla 34⁷¹⁰, 47⁷¹¹, 15⁷¹², 48⁷¹³ ve 40⁷¹⁴ olmak üzere tahrir defterlerinde toplam 184 nefer

⁷⁰⁵ BOA TD, nr. 37, s. 612.

⁷⁰⁶ BOA TD, nr. 37, s. 612; BOA TD, nr. 37, s. 611; Bkz. "Anarlu köyü sakinleri ziraat etmektedir, Taceddün Bey hassıdır".

⁷⁰⁷ BOA TD, nr. 37, s. 490.

⁷⁰⁸ BOA TD, nr. 54, s. 441; BOA TD, nr. 387, s. 663.

⁷⁰⁹ KKA TD, nr. 33, v. 9b-10a.

⁷¹⁰ KKA TD, nr. 200, v. 234b-235a.

⁷¹¹ KKA TD, nr. 200, v. 239b.

⁷¹² KKA TD, nr. 200, v. 255b.

⁷¹³ KKA TD, nr. 200, v. 262a.

⁷¹⁴ KKA TD, nr. 200, v. 262b.

vardır. Devrekani kazasında tespit edilen 5 Çepni köyünden ilkinde 1487 tarihinde 21 hane kaydedilmiştir⁷¹⁵. Kazada ikinci olarak rastladığımız köyde 1486-1487'de 20 nefer⁷¹⁶, 1530'da ise 8 haneye tesadüf edilmiştir⁷¹⁷. Üçüncü Çepni adlı köyde 1486-1487 tarihinde 35 nefer⁷¹⁸, 1530'a gelindiğinde 8 hane mevcuttur⁷¹⁹. Dördüncü köyde 1486-1487'de 8 nefer⁷²⁰, 1530'da ise 13 hane kaydedilmiştir⁷²¹. Kazadaki diğer Çepni köyünde 1486-1487'de 10 nefer⁷²², 1530'da ise 19 hane yaşamaktadır⁷²³.

Durağan kazasında 2 tane Çepni adlı yerleşim yerine denk gelmekteyiz. İlk köyde 1486-1487 tarihlerinde 3 nefer yaşamaktayken⁷²⁴ sonradan nüfusun dağılması sonucu köy ortadan kalmış olup sonraki defterlerde tespit edilememektedir. Kazadaki diğer Çepni köyünde 1486-1487'de 36⁷²⁵, 1560-1561'de 89⁷²⁶, 1581-1582'de ise 116 nefer vardır⁷²⁷. Boyabad ve Küre kazalarından Boyabad kazasındaki Çepni köyünde 1560-1561'de 7⁷²⁸, 1582'de ise 6 nefer kaydedilmiştir⁷²⁹. Küre kazasındaki Çepni köyünde ise 1565/1566'da 1 hane tespit edilmektedir⁷³⁰.

1.4. Bolu Sancağı

Bolu sancağındaki Çepni varlığı da Kastamonu'dan farklı değildir. Bolu sancağı da Kastamonu sancağı gibi pek çok Oğuz boyuna ev sahipliği yapar. Bölgede neredeyse bütün Oğuz boy isimlerini taşıyan yerleri görmek mümkündür. Bunlar arasında Avşar, Kızık, Kınık, Eymür, Dodurga, Kayı, Döğer ve Çepniler sayılabilir⁷³¹. Bu itibarla Bolu sancağında Çepni boy isimli 6 köy ve 1 mezraya rastlanır. Mudurnu kazasında 4 köy ve 1 mezra, Gerede ve Bolu kazalarında 1'er

⁷¹⁵ BOA TD, nr. 23M, s. 159-160.

⁷¹⁶ BOA TD, nr. 23M, s. 181.

⁷¹⁷ BOA TD, nr. 438, s. 640

⁷¹⁸ BOA TD, nr. 23M, s. 185.

⁷¹⁹ BOA TD, nr. 438, s. 640

⁷²⁰ BOA TD, nr. 23M, s. 233.

⁷²¹ BOA TD, nr. 438, s. 640

⁷²² BOA TD, nr. 23M, s. 267.

⁷²³ BOA TD, nr. 438, s. 640

⁷²⁴ BOA TD, nr. 23M, s. 618.

⁷²⁵ BOA TD, nr. 23M, s. 632.

⁷²⁶ BOA TD, nr. 327, s. 774-775; BOA TD, nr. 438, s. 677.

⁷²⁷ KKA TD, nr. 200, v. 293b-294a.

⁷²⁸ BOA TD, nr. 327, s. 213.

⁷²⁹ KKA TD, nr. 176, v. 332a.

⁷³⁰ BOA TD, nr. 438, s. 633.

⁷³¹ Kenan Ziya Taş, "Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Bolu Sancağı", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara, 1993, s. 102-103.

yer adı tahrir edilmiştir. Ayrıca Bolu sancağında nahiye benzeri bir yapı olan Çepni divanına denk gelmekteyiz.

Mudurnu kazasında tespit edilen ilk köyde 1515'te 58 nefer kaydedilmiştir. Bu neferler arasında şeyhzadeler de bulunur⁷³². 1579'a gelindiğinde ise köyde önemli bir nüfus artışı gerçekleşerek nüfus 166 nefere yükselmiştir. Bu neferlerden 1'i imamdır⁷³³. Kazadaki ikinci Çepni köyünde 1515'te 55⁷³⁴ olan nefer sayısı 1575'te azalarak 34'e gerilemiştir⁷³⁵. Üçüncü Çepni köyünde 1515'te 11⁷³⁶, 1575'te ise 5 nefer kaydedilmiştir⁷³⁷. Kazadaki son Çepni köyünde 1515 yılında 8 olan nefer sayısı⁷³⁸ 1575'e gelindiğinde 36'ya yükselmiştir. Bunlardan 1'i imamdır⁷³⁹. Öte yandan Mudurnu kazasındaki bu köylerden başka idari bir birim olarak Çepni divanı mevcuttur. Gerede kazasındaki Çepni köyünde 1567-1568'de 41 nefer mevcuttur⁷⁴⁰. Bolu sancağında Çepni adının geçtiği son yer Bolu kazasıdır. 1519'da köyde 132 nefer yaşamaktadır⁷⁴¹. Bununla birlikte bu kazaya tâbi 1 adet Çepni divanına rastlanmaktadır. Bu divan vergiden muaf tutulmuştur.⁷⁴²

1.5. Çorum Sancağı

Çorum sancağı Çepni yerleşimi açısından mühim yerlerin başında gelir. Bölgedeki Çepnilerin kalabalık olmasından dolayı idari bir birim olarak Çepni divanı kurulmuştur. Çepni divanına 12 köy bağlı olup bunlar İstir, Akpınar,⁷⁴³ Mukarrebler,⁷⁴⁴ Hacı⁷⁴⁵, Ballar⁷⁴⁶, Şenbe,⁷⁴⁷ Yenice,⁷⁴⁸ Virancık⁷⁴⁹, Çepni⁷⁵⁰, Köseler,⁷⁵¹ Hallaşlar⁷⁵² ve Kozludere'dir⁷⁵³. Osmancık kazasındaki Çepni köyüne

⁷³² BOA TD, nr. 51, s. 217.

⁷³³ KKA TD, nr. 19, v. 171a-172b.

⁷³⁴ BOA TD, nr. 51, s. 236-237.

⁷³⁵ KKA TD, nr. 19, v. 181b.

⁷³⁶ BOA TD, nr. 51, s. 251.

⁷³⁷ KKA TD, nr. 19, v. 188b.

⁷³⁸ BOA TD, nr. 51, s. 251.

⁷³⁹ KKA TD, nr. 19, v. 189b-190a.

⁷⁴⁰ BOA TD, nr. 460, s. 37.

⁷⁴¹ BOA TD, nr. 88, s. 16-17.

⁷⁴² BOA TD, nr. 463, s. 1.

⁷⁴³ KKA TD, nr. 38, v. 95b-96b.

⁷⁴⁴ KKA TD, nr. 38, v. 97b.

⁷⁴⁵ KKA TD, nr. 38, v. 107a.

⁷⁴⁶ KKA TD, nr. 38, v. 108a-108b.

⁷⁴⁷ KKA TD, nr. 38, v. 109b-110a.

⁷⁴⁸ KKA TD, nr. 38, v. 110b-111a.

⁷⁴⁹ KKA TD, nr. 38, v. 107a-107b.

⁷⁵⁰ KKA TD, nr. 38, v. 107b.

⁷⁵¹ KKA TD, nr. 38, v. 120a.

gelecek olursak köyde 1520-1521 tarihinde 23 nefer yaşamaktadır. Bunlardan 1'i imamdır⁷⁵⁴. 1576-1577'de ise köyde 88 nefere rastlanmaktadır⁷⁵⁵. Son olarak Osmancık kazasına bağlı Sakız divanında yer alan Alpagut köyünde Çepniözü cemaati yaşamaktadır. Bu cemaatte 1520/1521'de 19⁷⁵⁶, 1576/1577'de 41 nefer yaşamaktadır⁷⁵⁷. Ayrıca Çepnilerle birlikte köyde 3 cemaat daha meskûndur. Bunlar Tutuş, Dervent ve Ortaköy cemaatleridir⁷⁵⁸.

1.6. Tokat Sancağı

Tokat sancağında Kilmigad, Özü Kavak, Tozanlu ve Karakuş nahiyelerinde Çepni boy adlı yerlere rastlamaktayız. 1520'de Kilmigad⁷⁵⁹, Tozanlu⁷⁶⁰ ve Gelmuğad⁷⁶¹ nahiyelerinde Çepni mezrası kaydedilmiştir. Karakuş nahiyesindeki köyün adı ise Alan-ı Çepni⁷⁶² olarak geçmektedir. Köyde 1575'te 80 nefer yaşamaktadır⁷⁶³. Bunlardan başka Niksar kazasına bağlı köylerden bazılarının malikâne geliri *Evlad-ı Çepni Bey* kaydıyla Danişmendliler döneminde bölgede faaliyet gösteren Çepni beylerinin çocuklarına bırakılmıştır. 1514/1515'te Çepni Bey'in tasarrufunda 1 köy⁷⁶⁴ ve 1 mezra⁷⁶⁵ kayıtlıdır. 1574/1575'e gelindiğinde ise Çepni Bey tasarrufundaki yerleşim yerlerinin sayısının arttığı gözlemlenmektedir. Çepni Beyi'ne bu tarihte 3 köy ve 1 çiftlik⁷⁶⁶ ve 1 mezra⁷⁶⁷ tımar olarak verilmiştir. Son olarak 1575'te Zile kazasının Özü kavak nahiyesine tâbi Karacaviran köyündeki malikânelerden bazıları *Çepni taifesinden Musa*

⁷⁵² KKA TD, nr. 38, v. 107b-108a.

⁷⁵³ KKA TD, nr. 38, v.108b-109a.

⁷⁵⁴ BOA TD, nr. 444, s. 73.

⁷⁵⁵ KKA TD, nr. 38, v. 107b.

⁷⁵⁶ BOA TD TD, nr. 444, s. 93.

⁷⁵⁷ KKA TD, nr. 38, v. 102a.

⁷⁵⁸ KKA TD, nr. 38, v. 101a-102b.

⁷⁵⁹ BOA TD, nr. 387, s. 445.

⁷⁶⁰ BOA TD, nr. 387 nr, s. 447.

⁷⁶¹ Ulu Yörük taifesine aittir. BOA TD, nr. 19, nr, s. 104.

⁷⁶² KKA TD, nr. 10, v. 79a-b; Bkz. “*Karye-i Alan-ı Çepni tâbi-i Küh-i Karakuş nisf-ı Malikane vakf-ı mescit-i Ali Bey der Amassiyeye divan-ı tımar*”.

⁷⁶³ KKA TD, nr. 10, v. 79b.

⁷⁶⁴ BOA TD, nr. 54, s. 115, BOA TD, nr. 387, s. 550.

⁷⁶⁵ BOA TD, nr. 387, s. 552.

⁷⁶⁶ KKA TD, nr. 10, v. 43b; Bkz. “.....köyünde nisf-ı malikane-i vakfi evladı Hoca Yusuf ber veçhi vakfiyet ve nisf-ı malikane-i vakfi evladı Çepni Bey der mucebi vakfiyet. Haliya evladı Yusuf tan Turgut ve ...mutasarruflardır”. KKA TD, nr. 10, v. 36b-37a; “*Ayraç köyü malikane-i vakfi evladı Çepni Bey, nisfi haliya der tasarrufu Uğurlu veledi Mustafa ber mucebi hüccet*”.

⁷⁶⁷ KKA TD, nr. 10, v. 23b; Bkz. “*Mezra-ı Güdül malikane-i tamamı vakfiyet üzere İsa Fakih bin Pir Ahmet ve Çöre bin Mehmed ez evladı Çepni Bey Mehmed tasarrufunda divan-ı karyeyi Ağr(?)*”.

Fakih veled-i Mehmed ve Hasan Fakih veled-i Mehmed ve Mirza Fakih ve Budak tarafından tapu ile alınmıştır⁷⁶⁸.

1.7. Amasya Sancağı

Amasya sancağının Lâdik kazasında 2 köy (1 mezra zamanla köye dönüşmüş), Gümüş kazasında 1 mahalle ve Kedegara kazasında 1 mezra olmak üzere toplam 4 tane Çepni isimli yere rastlanmaktadır. Bunlardan Ladik kazasındaki Çepni mezrasında 1520’de 31 nefer vardır⁷⁶⁹. 1576’ya gelindiğinde köy olarak kaydedilen yerde 41 nefer kaydedilmiştir⁷⁷⁰. Gümüş kazasında ise 1576-1577’de Çepni mahallesine denk gelmekteyiz. Mahallede 68 nefer kaydedilmiştir⁷⁷¹. 1642-1643 tarihlerine gelindiğinde Cami-i Çepni olarak geçen mahallede 1 nefer kaydedilmiştir⁷⁷². Son olarak Amasya sancağında Kedegara kazasında 1576-1577’de Çepni adında bir mezraya rastlanmaktadır⁷⁷³.

1.9. Çankırı Sancağı

Çankırı sancağında tespit edilen Çepni köyü Tosya kazasıdır. Kazadaki Çepni köyünde 1521’de 60 nefer⁷⁷⁴, 1530’da 31 hane⁷⁷⁵, 1578-1579’da ise 78 nefer kaydedilmiştir⁷⁷⁶.

2. Batı Anadolu Bölgesi’nde Çepniler

2. 1. Karesi Sancağı

Karesi yöresi, Çepnilerin Doğu Karadeniz Bölgesin’den sonra toplu olarak bulundukları ikinci büyük sahadır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı yörede XIII. yüzyılın sonlarına doğru kurulmuş olan Karesi Beyliği’nin kurucularını Çepniler olarak göstermişse de Köprülü başta olmak üzere araştırmacıların pek çoğu onun bu iddiasını kabul etmemiştir⁷⁷⁷. Öte yandan Sarı Saltık önderliğinde Sinop

⁷⁶⁸ KKA TD, nr. 12, v. 107b; Bkz. “*Mezkûr karyede haliya Çepni taifesinden Musa Fakih veled-i Mehmed ve Hasan Fakih veled-i Mehmed ve Mirza Fakih ve Budak cümle hüccetlerinde mastür olanlar tapu ile almışlar*”.

⁷⁶⁹ BOA TD, nr. 387, s. 368.

⁷⁷⁰ KKA TD, nr. 34, v. 115b-116a.

⁷⁷¹ KKA TD, nr. 34, v. 23.

⁷⁷² BOA TD, nr. 776, s. 75.

⁷⁷³ KKA TD 34 nr, v. 35b; bkz. “*Abadlu cemaatlerinin tamamı malikane mülkü olarak Taceddin beye vakf olmuştur*”.

⁷⁷⁴ BOA TD, nr. 100, s. 350-351.

⁷⁷⁵ BOA TD, nr. 438, s. 732.

⁷⁷⁶ KKA TD, nr. 81, v. 91b-92a.

⁷⁷⁷ M. Fuat Köprülü, “Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 2, 1928, s. 3-4.

üzerinden Dobruca'ya giden Çepnilerin bir kısmının daha sonra Karesi Beyi İsa zamanında bu bölgeye geri geldikleri bilinmektedir⁷⁷⁸. Kara İsa Bey'inde Çepnilerle yakın bir ilişki içerisinde olduğu düşünülmektedir⁷⁷⁹. Ayrıca Baha Said'e göre Balıkesir ve civarındaki Çepnilerin bir kısmı Doğu Karadeniz Bölgesi'nden gelmiştir⁷⁸⁰. Karesi sancağında Giresun⁷⁸¹ ve Ünye⁷⁸² adını taşıyan yer isimleri de bu yakınlığın izleri olmalıdır. Öte yandan Halep ve civarında bulunan Başımkızdılu ve Kantemürlü Çepnileri başta olmak üzere yöredeki diğer Çepni cemaatlerinin de Batı Anadolu'ya gelip yerleştikleri görülmektedir⁷⁸³. Nitekim Batı Anadolu'ya özellikle de Karesi bölgesine gelip yurt tutan Çepnilerle Gaziantep yöresinde bulunan Çepni köylerinin aynı Alevî ocağa bağlı olması bu durumu kuvvetlendirmektedir⁷⁸⁴. Fakat bu bağlantıları Çepni ağızlarında göremiyoruz. Zeynep Şimşek Umaç'a göre Çepni ağzı beşe ayrılmakta olup Balıkesir yöresi diğerlerine göre farklılık gösterir⁷⁸⁵.

Sancak dâhilinde toplam 4 tane Çepni boy isimli yer tespit edilmektedir. Bu köyler İvrindi kazasında 2 (İvrindi kazasında ilk olarak tespit edebildiğimiz Çepni adlı yerleşim birimi daha sonraları Giresun kazası adı altında tahrir edilmiştir), Ayazmend kazası ve Mihaliç'e tâbi Temrezler nahiyesinde 1'er tanedir.

İvrindi kazasında 1529-1530'da Ağaç nam-ı diğer Çepni adlı köye denk gelmekteyiz. Bu köyde 19 nefer sürekli sakin olmasının yanı sıra, Yörükân-ı Halil

⁷⁷⁸ Bostan, 2002a, s. 353.

⁷⁷⁹ Baha Said, *Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, haz. İsmail Gökem, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, 103.

⁷⁸⁰ Abonoz Küçük, "Giresun Yöresinde Bir Alevi-Bektaşî Çepni Yerleşimi: Zırhan Mahallesi", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2011, s. 270.

⁷⁸¹ KKA 152 nr, v. 149b-150a.

⁷⁸² Bkz. Nahide Şimşir, *Karasi Yörükleri*, Post Yayın Dağıtım, İstanbul, 2017, s.106.

⁷⁸³ XVII. yüzyılda da yöredeki Çepni nüfusunun doğal sebepler haricinde artmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Bölgeye Halep'te bulunan Başımkızdılu Çepni cemaati gelmiştir. Bkz. BOA TD. 773 nr, s. 67-68; Bunlardan başka Güneydoğu Anadolu kökenli oldukları düşünülen Kantemürlü ve Rumkale Çepnileri de konar-göçerlerin yerleşik hayata geçirildiği dönemde Balıkesir ve çevresine iskân edilmiştir. Bkz. Aydın Ayhan, *Balıkesir ve Çevresinde İskân Hareketleri*, Karşı Basın Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 54-55; Yöreyle Halep'ten gerçekleşen göçler için bkz. Sümer, 1992b, s. 121; Kantemürlü Çepnisinin Batı Anadolu'ya göçlerine dair bkz. Gündüz, 1997, s. 63.

⁷⁸⁴ Zeynep Şimşek Umaç, "Çepniler ve Çepni Ağzı", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2015, s. 170.

⁷⁸⁵ Zeynep Şimşek Umaç, "Anadolu Ağızlarında Etnik Yapının Tespiti ve Çepni Ağzı Örnekleri", *Oğuzlar Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, ed. Tufan Gündüz-Mikail Cengiz, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2015, s. 719.

cemaati de 6 neferle iskân olunmaktadır⁷⁸⁶. Köyün bir diğer özelliği de eski adının Ağaç olması sonradan Çepnilerin gelip yerleşmesiyle Çepni adını almış olmasıdır. Daha önceleri İvrindi kazasına tâbi olan Çepni köyü, 1579-1580'den itibaren Giresun kazası içinde gösterilmiştir. Bu tarihte köyde 11 nefer tespit edilmiştir⁷⁸⁷. Giresun kazasında 1579-1580'de yeni bir Çepni adlı köye tesadüf edilmektedir. Köyde 64 nefer kaydedilmiştir⁷⁸⁸. Son olarak Ayazmend kazasında 3 nefer tahrir edilmiştir⁷⁸⁹.

2.2. Karahisar-ı Sahip Sancağı

Karahisar-ı Sahip sancağı dâhilinde Bolvadin, Barçınlu, Sandıklı, Şehrabad ve Karahisar kazalarında Çepni adlı cemaat ve köy isimlerine de rastlamaktayız.

Bolvadin kazasında 1528-1529'da Yörükân-ı Kondulu cemaatinin mütemekkin olduğu Çepni adlı köyde toplam 124 nefer yaşamaktadır. Bu köy hisseli olarak yazılmıştır⁷⁹⁰. 1565/1566'ya gelindiğinde köyde 43 hane tespit edilmiştir⁷⁹¹. 1572'te ise kazadaki Çepni adlı köyde biraz nüfus artışı gerçekleşerek 134 nefere ulaşılmıştır. Bu neferlerden 1'i de imam olarak kaydedilmiştir⁷⁹².

Sandıklı kazasında ilk olarak 1528-1529'da tespit edebildiğimiz Çepni adlı köy terk edilmiş olarak bulunmasına karşın⁷⁹³ 1572-1573'te köyde 17 nefer kaydedilmiştir⁷⁹⁴. Büyük ihtimalle Sandıklı kazasına daha önce gelip mütemekkin olan Çepni cemaati herhangi bir sebepten dolayı köyü terk etmiştir. İlerleyen zamanda başka bir cemaat bu köye gelip tekrardan yerleşmiştir. Çepni adı da o zamanlardan kalan bir anı olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

Barçınlu kazasında 1528-1529'da tesadüf edilen Çepni adlı köyde 4⁷⁹⁵, 1565/1566'da da nüfusu aynı şekilde yazılarak 4 nefer kaydedilmiştir⁷⁹⁶. Bu

⁷⁸⁶ BOA TD, nr. 153, s. 314, 321.

⁷⁸⁷ KKA TD, nr. 152, v. 152a.

⁷⁸⁸ KKA TD, nr. 152, v. 149b-150a.

⁷⁸⁹ KKA TD nr. 152, v. 309a.

⁷⁹⁰ BOA TD, nr. 147, s. 375-377, 382-383.

⁷⁹¹ BOA TD, nr. 438, s. 195.

⁷⁹² KKA TD, nr. 154, v. 107-109.

⁷⁹³ BOA TD, nr. 147, s. 180.

⁷⁹⁴ KKA TD, nr. 154, v. 263.

⁷⁹⁵ BOA TD, nr. 147, s. 483

⁷⁹⁶ BOA TD, nr. 438, s. 177.

tarihte ayrıca Karahisar'ın merkez kazasında da Çepni adına rastlanmaktadır. Köyde 4 hane yaşamaktadır⁷⁹⁷. Son olarak Şehrabad nahiyesinde 1572-1573'te Çepni adlı köy Ahmed Bey'e tımar olarak verilmiştir. Bu köy de 7 nefer vardır⁷⁹⁸.

2.3. Sultanönü Sancağı

Bilecik bölgesinde bulunan İnönü nahiyesinde 1 Çepni yerleşimine ve 1 tane de vakfa rastlamaktayız. Bu köyde XVI. yüzyılın ilk yarısında 25 hane, 30 nefer ve içerisinde 1 imam ve 1 ehl-i berat kaydedilmiştir⁷⁹⁹. 1572/1573 tarihli defterde ise köyde bir miktar nüfus artışı gerçekleşerek nüfus 48 nefere yükselmiş ve içlerinden 1 tanesi de zaviyedar olarak kaydedilmiştir⁸⁰⁰. Ayrıca bu karye içerisindeki 20 dönümlük arazi vakfa tesis edilmiş ve vakıf işlerinde görevli 2 zaviyedar, 3 nefer toplamda 5 kişi vergilerden muaf tutulmuştur⁸⁰¹.

2.4. Hüdavendigâr Sancağı

Hüdavendigâr sancağında Çepni adına Behram, Kite/Kete, Aydıncık, Temrez nahiyeleriyle Göynük ve Tuzla kazalarında 6 köy ve 2 mezra olarak rastlanmaktadır. İdari taksimat içerisindeki Kete ve Aydıncık'ın XVI. yüzyılın ortalarına doğru kaza statüsüne geçirildiği anlaşılmaktadır. Çepni adlı yerleşim yerleri ise şu şekildedir;

Hüdavendigâr (Bursa) sancağı içerisinde Behram nahiyesinde 2 adet Çepni adlı yerleşim birimi dikkat çekmektedir. 1512 senesinde Behram Yörüklerine tâbi olarak bulunan Küçük Çepni de 30⁸⁰², 1521-1522'de ise 19 nefer gösterilmiştir⁸⁰³. Büyük Çepni'ye 1512'de 35⁸⁰⁴, 1521-1522'de ise 45 nefer ve 1 imam kayıtlıdır⁸⁰⁵. Aydıncık nahiyesinde 1 tane Çepni adlı yerleşim birimine rastlamaktayız. Bu köyde 1521-1522'de 9 nefer⁸⁰⁶, 1530-1531'de 6 hane⁸⁰⁷ ve 1573 yılında ise 11 hane kaydedilmiştir⁸⁰⁸. 1529-1530'da Mihaliç kazasında bulunan Temrezler

⁷⁹⁷ BOA TD, nr. 438, s. 171.

⁷⁹⁸ KKA TD, nr. 154, v. 19.

⁷⁹⁹ BOA TD, nr. 438, s. 235.

⁸⁰⁰ KKA TD, nr. 145, v. 88a.

⁸⁰¹ KKA TD, nr. 541, v. 47b.

⁸⁰² BOA TD, nr. 44, s. 28.

⁸⁰³ BOA TD, nr. 111, s. 506.

⁸⁰⁴ BOA TD, nr. 44, s. 28.

⁸⁰⁵ BOA TD, nr. 111, s. 505.

⁸⁰⁶ BOA TD, nr. 111, s. 440.

⁸⁰⁷ BOA TD, nr. 166, s. 158.

⁸⁰⁸ KKA TD, nr. 67, v. 213.

nahiyesinde 1'er tane Çepni adlı köy ve mezraya rastlamaktayız⁸⁰⁹. Öte yandan Çepni köyüne sınır olarak yazılan Karaca tâbi Baş Gerdek köyünde 4 nefer belirtilmiştir⁸¹⁰. Büyük ihtimalle bu köyün sakinleri Çepni cemaatindendir.

Kete nahiyesinde 1 tane Çepni adına denk gelmekteyiz. Bu köyde 1521/1522'de 13 nefer⁸¹¹, 1530-1531'de 11 hane⁸¹² ve 1573 senesinde 13 hane kaydedilmiştir⁸¹³. Diğer Çepni adlı köyler ise şu şekildedir; 1530-1531'de Tuzla kazasında 9 neferlik 1 tane Çepni adlı köy tahrir edilmiştir⁸¹⁴. Sancak dâhilinde Göynük kazasında 1 tane de Çepni mezrasına denk gelinmektedir⁸¹⁵.

2.5. Kocaeli Sancağı

Kocaeli sancağında Çepni adı İznik ve civarında toplanmıştır. Bu kazada 2 tane Çepni isimli köye denk gelinmektedir. İznik kazasında 1561/1562'de ilk olarak tespit edebildiğimiz köyde 34 hane, 3'er sipahizade ve gebran kaydedilmiştir. Diğerleri ise müsellemdir⁸¹⁶. Kazadaki Çepni adlı son köyde 47 nefer tahrir edilmiştir⁸¹⁷.

3. Orta Anadolu Bölgesi'nde Çepniler

3.1. Ankara Sancağı

Ankara yöresinde Çepni yer adlarının yanı sıra Çepni şahıs isimlerine de rastlamaktayız. Bu şekilde bir ad kullanışı bölgeye daha fazla Çepni boyunun gelip yerleştiği izlenimini vermektedir. Ankara livasında Çepni adına 2 köyde ve bir çiftlikte şahıs ismi olarak tesadüf edilmektedir.

1522/1523 tarihinde Yabanabad kazası dâhilinde ilk olarak tespit edebildiğimiz köyde 31 nefere tesadüf edilmiştir. 1565/1566 senesine gelindiğinde kazada köy sayısı 2'ye yükselmiştir. Çepni adlı bu köylerin ilkinde 15 diğerinde 8 nefer kaydedilmiştir. Ayrıca köylerde toplam nefer içerisinde 1'er tane sipahizade gösterilmiştir⁸¹⁸. 1571'de kazada iki köy de takip edilmektedir. Bu

⁸⁰⁹ Sümer, 1992a, s. 317.

⁸¹⁰ BOA TD, nr. 153, s. 96-97.

⁸¹¹ BOA TD, nr. 111, s. 326.

⁸¹² BOA TD, nr. 166, s. 134.

⁸¹³ KKA TD, nr. 67, v. 110.

⁸¹⁴ BOA TD, nr. 166, s. 170.

⁸¹⁵ BOA TD, nr. 166, s. 98.

⁸¹⁶ BOA TD, nr. 438, s. 801.

⁸¹⁷ KKA, TD, nr. 579, v. 62b.

⁸¹⁸ BOA TD, nr. 438, s. 408.

köylerdeki nefer sayısı 48⁸¹⁹ ve 61'dir⁸²⁰. Ayrıca 48 nefer içerisinde 1 tane de imama denk gelinmiştir. Daha önceki yıllara göre kısa bir sürede kazada yoğun bir Çepni nüfusuna denk gelinmiştir. Son olarak Ankara kazasının kasaba nahiyesinde bir diğer Çepni adlı yerleşim biriminde 9 nefer mevcuttur⁸²¹.

Ankara çiftlik defteri kaydında Çepni adının şahıs adı olarak da kullanıldığına dair bir belgeye tesadüf edilmektedir. 1579 tarihli deftere göre “çiftliğin tasarrufu Arif Oğlu Mustafa Çepni nam kimesne üzerinedir”⁸²² şeklinde bir ibare geçer. Bu durum bize, Çepni tâbirinin kullanımının sadece cemaat ve karye adlarından ibaret olmadığını şahıs ismi olarak da kullanıldığını göstermektedir. Nitekim zamanla müstakil olarak yaşamaya başlayan ve Anadolu'nun bariz birçok noktasına dağılan Çepnilerin bu ismi şahıs adı olarak da kullanmaları kendi öz kimliklerini yaşattıkları konusunda önemli ipuçları vermektedir.

3.2. Sivas Sancağı

Sivas sancağının merkez kazasında 1454/1455'te 2'şer Çepni adlı köye ve mezraya denk gelmekteyiz. Bu köylerden ilki olan Çepniviranı'nda 1 hane kaydedilmiştir⁸²³. Aynı tarihlerde Yeniceçepni köyünde 30 nefer⁸²⁴, 1493-1494'te 42 nefer⁸²⁵, 1520'de ise 31 hane⁸²⁶ ve 44 nefer tespit edilmiştir⁸²⁷. 1554 tarihinde ise köyde toplam 97 nefer vardır. Bu neferlerden 2'si mühtedi kaydedilmiştir⁸²⁸. 1575 senesinde köyde nüfus artışı devam ederek toplam nüfus 142 nefere ulaşmıştır⁸²⁹. Bu köy sakinleri gayr-i müslimlerden oluşmaktadır. Büyük ihtimalle bu köyü kuran Çepni Türkmenleri zamanla başka yerlere göç etmiştir. Köy adı ise yeni gelenlerle birlikte varlığını sürdürmüştür. Ayrıca Sivas vilayeti sınırları dâhilinde Çepni⁸³⁰, Çepnicik⁸³¹ ile Çepni ve Akviran mezarlarına denk

⁸¹⁹ KKA TD, nr. 74, v. 253b-254b.

⁸²⁰ KKA TD, nr. 74, v. 254b-255a.

⁸²¹ BOA TD, nr. 117, s. 72-73.

⁸²² BOA TD, nr. 582, s. 76.

⁸²³ BOA TD, nr. 2. s. 532.

⁸²⁴ BOA TD, nr. 2 s. 574.

⁸²⁵ BOA TD, nr. 19, s. 424.

⁸²⁶ BOA TD, nr. 387 s. 518.

⁸²⁷ BOA TD, nr. 79 s. 613.

⁸²⁸ BOA TD nr. 28, s. 39.

⁸²⁹ KKA TD 14 nr, v. 98b-99a.; Bkz. “Yenice Çepni tâbi-i Sivas malikane-i vakf-ı Ahmed Bey ... Mahmud Bey divan-ı tumar”.

⁸³⁰ BOA TD, nr. 387, s. 518.

⁸³¹ BOA TD, nr. 19, s. 477; KKA nr. 14, v. 45a

gelmektedir. Bu mezralardan sadece Çepni ve Akviran adındaki yerde yerleşim gözükmemektedir. Bu mezrada 6 nefer kayıtlıdır⁸³².

3.3. Kırşehir Sancağı

Kırşehir sancağının Kırşehir kazasında 1 tane Çepni adlı köy ve Çiçekdağı kazasında ise 1 tane Çepni adında mezraya rastlanmaktadır. 1584/1585 senesinde Kırşehir kazasında Çepni Meşhed (şehitlik) adlı köye tesadüf edilmiştir. Fakat bu köyde Kargın cemaati mütemekkindir. Bu karyede 51 nefer kayıtlıdır⁸³³. 1589/1590'da Çepni adına tesadüf ettiğimiz bir diğer yerleşim yeri de Çiçekdağı nahiyesidir. Bu nahiyede Çepni adlı 1 mezraya denk gelmektedir⁸³⁴.

3.4. Bozok Sancağı

Bozok sancağındaki Çepni isimli yerler Emlak ve Akdağ nahiyesindedir. Ayrıca Emlak nahiyesindeki iki mezrada Çepni cemaati ziraat etmektedir. Emlak nahiyesindeki Çepni köyünde 1529 yılında 33 hane 36 nefer vardır. Fakat 36 neferden sadece 3'ü Müslim gerisi gebrandır⁸³⁵. 1559'da köyde 83 nefer yaşamaktadır. Bunlardan 36'sı Müslim iken 47'si gebrandır⁸³⁶. 1575'e gelindiğinde köyde toplam 128 vergi nüfusu gözükmemektedir. Bunlardan 102 tanesi gebran, 26 tanesi de Müslim'dir⁸³⁷. Çepnilerin ziraat ettiği iki mezra ise Akviran⁸³⁸ ile Kuzeyviran'dır⁸³⁹. Öte yandan Akdağ nahiyesindeki Çepni köyünde 1542-1543'te 14 nefer kaydedilmiştir⁸⁴⁰.

3.5. Kayseri Sancağı

Kayseri sancağının Kenar-ı Irmak nahiyesinde 1584-1585'te Yazıçepni mezasına rastlanılmıştır⁸⁴¹.

3.6. Konya Sancağı

Aladağ kazasında Çepnilere ilk olarak 1493/1494 senesinde rastlamaktayız. Bu tarihte Kaşaklu nahiyesindeki Çepni adlı köyde 14 nefer⁸⁴²,

⁸³² BOA TD, nr. 28, s. 215-216.

⁸³³ KKA TD, nr. 139, v. 21b-22a.

⁸³⁴ BOA TD, nr. 998, s. 666.

⁸³⁵ BOA TD, nr. 155, s. 258; BOA TD nr. 998, s. 624.

⁸³⁶ BOA TD, nr. 315, s. 438.

⁸³⁷ KKA TD, nr. 30, v. 108a.

⁸³⁸ KKA TD, nr. 30, v. 108b.Bkz. "Akviran mezasında Çepni cemaati ziraat etmektedir".

⁸³⁹ KKA TD, nr. 30, v. 188a. Bkz. "Çepni cemaati Kuzeyviran mezasının otundan ve suyundan faydalandığı için resm-i otlak olarak kaydedilmiştir".

⁸⁴⁰ BOA TD, 218 nr, s. 66.

⁸⁴¹ KKA TD, nr. 136, v. 173b

1518’de ise 15 nefer⁸⁴³ kaydedilmiştir.⁸⁴⁴ 1539 senesinde köyde 15 nefer ve içerisinde 1 imam⁸⁴⁵ 1584’te ise köyde 56 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 1’i imamdır⁸⁴⁶. Çepnilerin hayvanlarını otlatâbilmeleri için 2, ziraat yapabilmeleri için de 1 tane mezraları vardır. Bunlar Koyukçupınarı⁸⁴⁷ ve İnderesi’dir⁸⁴⁸. Ziraat olarak kullandıkları mezranın adı da Kurtözü’dür⁸⁴⁹.

3.7. Akşehir Sancağı

Karaman livası idari taksimatı içerisinde bulunan Akşehir sancağında 1 tane Çepni isimli köy tespit edilmektedir. Bahsi geçen köy 1584 yılına kadar Akşehir kazasına bağlıyken bu tarihten itibaren yeni kaza olan Doğanhisar’a bağlanmıştır⁸⁵⁰. 1493/1494’te köyde 54 nefer yaşamaktadır. Ayrıca köy imamının tasarrufuna 16 dönümlük yer bırakılmıştır. Fakat imamın vergiden muaf tutulmasına karşın öşrü vereceği kaydedilmiştir⁸⁵¹. 1518’de ise köydeki nefer sayısı azalarak 43’e düşmüştür. Bu tarihte köyde bir imam ve Bazdaran adından başka bir cemaat daha kaydedilmiştir. Bazdaran cemaatine mensup olan iki nefer ayrıca kuşçu olarak yazılmışlardır. Bunlar muhtemelen saray için kuş yetiştiriyorlardı⁸⁵². 1535 senesinde köyde toplam nüfus 69 nefere yükselmiştir. Ayrıca bu tarihte köyde zaviyedarlar ve onların hizmetkârları kaydedilmiştir. Bu bilgi köyde bir zaviyenin olabileceği ihtimalini vermektedir. Lakin tahrirde bu yönde herhangi bir kayıt yoktur. Fakat ilk defterde tespit edilen ve “*kendi malından ayende ve revendeye hizmet eden*” kişinin burada bir zaviye kurduğu üzerinde durulabilir⁸⁵³. 1584’te ise köyde 86 nefer kayıtlıdır⁸⁵⁴.

⁸⁴² BOA TD, nr. 40, s. 288.

⁸⁴³ BOA TD, nr. 399, s. 495-496; BOA TD, nr. 387, s. 100.

⁸⁴⁴ BOA TD, nr. 63, s. 148; BOA TD, nr. 455, s. 135.

⁸⁴⁵ BOA TD 415 nr, s. 251; BOA TD, nr. 415, s. 294. Bkz; “*Mezra-ı Mesutviranı zikrolunan cemaatin ekinliğidir ve mezra-i Salur tâbi Karacadağ, Çakal Çepni ile müşterek yurtlardır...*”.

⁸⁴⁶ KKA TD, nr. 13, v. 295a-295b.

⁸⁴⁷ KKA TD, nr. 113, v. 219.

⁸⁴⁸ KKA TD, nr. 113, v. 218.

⁸⁴⁹ KKA TD, nr. 113, v 222.

⁸⁵⁰ KKA TD, nr. 146, s 45b; 1572 tarihinde Veli bin Süleyman adında birinin hanesiyle birlikte Kıbrıs’a sürgün edildiği görülmektedir. bkz. Volkan Ertürk, “XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 465.

⁸⁵¹ BOA TD, nr. 40, s. 694.

⁸⁵² BOA TD, nr. 455, s. 502; BOA TD, nr. 399, s. 354.

⁸⁵³ BOA TD, nr. 415, s. 371-372.

⁸⁵⁴ KKA TD, nr. 146, v. 51b-52a.

3.8. Aksaray Sancağı

Aksaray kazasına tâbi Eyyübili nahiyesinde 1579-1581’ de 1 tane Çepni mezarına rastlanmaktadır⁸⁵⁵.

4. Akdeniz Bölgesi’nde Çepniler

4.1. Adana Sancağı

Adana sancağının Sarıçam nahiyesinde 1 cemaat ve 2 mezra, Kale-i Anavarza’da ise 1 mezra kaydedilmiştir. Sarıçam nahiyesinde Mesudlu aşiretine tâbi Çepni cemaati 1548’de 22⁸⁵⁶, 1572’de ise 25 nefer nüfusa sahiptir⁸⁵⁷. Ayrıca Sarıçam nahiyesindeki cemaat⁸⁵⁸ Sakızviranı⁸⁵⁹ ve İrikendi⁸⁶⁰ mezarlarında ziraat yapmaktadır. 1519 senesinde Gezit Dağı mezarının diğer adı Çepni’dir. Büyük ihtimalle mezraya sonradan gelen Çepniler mezraya isimlerini vermiştir.⁸⁶¹ Bunlar muhtemelen Sarıçam nahiyesinde tespit edilen Çepni cemaatidir⁸⁶².

4.2. Hamid Sancağı

Hamid sancağı Osmanlı Devleti’nin sınırları dâhilinde konar-göçer nüfusun çokça bulunduğu yerlerin başında gelmekteydi⁸⁶³. Hamid sancağında toplam 3 Çepni cemaatine ve 2 tane de Çepni adlı karyeye denk gelinmektedir.

İrle kazasında 1475-1481’de tespit edebildiğimiz Çepni cemaatinde 54 nefer ve içerisinde 1 imam⁸⁶⁴, 1522’de ise 70 nefer ve içerisinde 1 imam kaydedilmiştir⁸⁶⁵. 1566-1567 senesinde de Çepni cemaatini takip edebilmekteyiz. Bu cemaatte 30 hane ve 1 imam kayıtlıdır⁸⁶⁶. 1567’de kazada ikinci bir Çepni cemaatine rastlanmaktadır. Bu tarihte cemaatte 28 nefer vardır⁸⁶⁷. Büyük ihtimalle büyüyen Çepni cemaatinin bir kısmı bu cemaatten ayrılarak bağımsız hareket etmeye başlamıştır.

⁸⁵⁵ KKA TD, nr. 131, v. 92a.

⁸⁵⁶ BOA TD, nr. 254, s. 155-156.

⁸⁵⁷ KKA TD, nr. 114, v. 74a.

⁸⁵⁸ BOA TD, nr. 254, s. 115.

⁸⁵⁹ KKA TD, nr. 114, v. 50b.

⁸⁶⁰ KKA TD, nr. 114, v. 84a.

⁸⁶¹ BOA TD, nr. 69, s. 803.

⁸⁶² Arif Sarı, “XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2015, s. 263

⁸⁶³ Behset Karaca, “1522-1532 Tarihlerinde Menteşe Bölgesi Yörükleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 2, Elazığ, 2008, s. 407.

⁸⁶⁴ BOA TD, nr. 30, s. 171-172.

⁸⁶⁵ BOA TD, nr. 121, s. 155.

⁸⁶⁶ BOA TD, nr. 438, s. 262.

⁸⁶⁷ KKA TD, nr. 51, v. 72b.

Kütahya kazasında da 3 tane Çepni adlı köye 1 tane de Çepni cemaatine rastlamaktayız. 1530/1531’de tesadüf ettiğimiz Büyük Çepni karyesinde 27 hane ve 1 imam, Küçük Çepni karyesinde ise 16 hane ve 1 imam gözükmemektedir⁸⁶⁸. 1566/1567 senesinde livada da yeni bir Çepni köyüne rastlanmaktayız. Bu köyde 25 hane vardı. Bunlardan birisi imam birisi de pir-i fani olarak kaydedilmiştir⁸⁶⁹.

4.3. İçel Sancağı

İçel sancağı Çepnilerin uğrak yerlerinden birini teşkil etmektedir. Sancağın Mut kazasına tâbi Kürd nahiyesi bu konuda başı çekmektedir ve bu kaza dâhilinde 2 tane Çepni adlı yerleşim yerine denk gelmekteyiz. Aynı zamanda bu nahiye adından anlaşılacağı üzere Kürd cemaatiyle Çepniler birlikte yaşamaktaydılar.⁸⁷⁰

Mud kazasının Kürd nahiyesindeki Çepni adlı köyde 1502’de 25⁸⁷¹ ve 1518’de 43 nefer ve 1 imam kayıtlıdır⁸⁷² Bahsedilen köyde 1555 tarihinde Yörükkan-ı Bozdoğan cemaatinin yaşadığı belirtilmektedir. Köyde 1555’te 59⁸⁷³, 1584 senesinde ise 119 nefer kaydedilmiştir⁸⁷⁴.

Bölgedeki bir diğer Çepni köyünde Kürd cemaatinin meskûn olduğu görülmektedir. Buna göre Çepniler tarafından kurulan köyün zamanla terk edildiği ve onların yerini Kürd cemaatinin aldığı söylenebilir. Kürd cemaatinin meskûn olduğu Çepni köyünde 1555’te 1’i imam olmak üzere 48⁸⁷⁵, 1584’te ise 46 nefer kaydedilmiştir⁸⁷⁶. Sümer’in Koçhisar kazasında tespit edilen Çepni cemaatinin İçel’den geldiği şeklindeki iddiası dikkate alınırsa⁸⁷⁷ Koçhisar kazasında Runkuş cemaatine tâbi olarak kaydedilen Çepniler olabilir. Koçhisar kazasında yaşayan cemaat 1518’de 1’i imam 133 nefer nüfusa sahiptir⁸⁷⁸. 1584’ten önce ise Çepni cemaati farklı şubelere ayrılarak Çepni-i Kebir, Çepni-i Sağır, Tahtalupınar, Karacaviran ve İçme (?) köylerine yerleşmiştir. Köylerde yaşayan Çepnilerin toplam nüfusu 85 neferdir. Bu neferlerden 4’ü imamdır⁸⁷⁹. Çepnilerin ziraat ettiği

⁸⁶⁸ BOA TD, nr. 166, s. 167.

⁸⁶⁹ BOA TD, nr. 438, s. 102.

⁸⁷⁰ BOA TD, nr. 31, s. 266.

⁸⁷¹ BOA TD, nr. 31, s. 268.

⁸⁷² BOA TD, nr. 83, s. 26; BOA TD, nr. 387, s. 270.

⁸⁷³ BOA TD, nr. 272 s. 310.

⁸⁷⁴ KKA TD, nr. 128 v. 803a-803b.

⁸⁷⁵ BOA TD, nr. 272 s. 406.

⁸⁷⁶ KKA TD, nr. 128, v. 691a-691b.

⁸⁷⁷ Sümer, 1992a, s. 248.

⁸⁷⁸ BOA TD, nr. 1061, s. 230-231.

⁸⁷⁹ KKA TD, nr. 131, v. 158b-159a, 179b, 184b-185a.

pek çok da mezra mevcut olup bunlar Kilisecik, Bahçeçik, Beşkavak, Mermerlice, Kızılağıl ve Öküztaş'tır. Adı geçen mezralar Çepni-i Kebir ve Sağır köylerine tâbidir⁸⁸⁰. Ayrıca Koçhisar kazasında Runkuşlar cemaatinin ziraat ettiği Çepni-i Alın adlı mezraya rastlanmaktadır⁸⁸¹.

5. Doğu ve Güney Anadolu Bölgesi'nde Çepniler

5.1. Erzurum Sancağı

Erzurum sancağının Güney Erzincan kazasında Çepni ismine rastlanmaktadır. Bu köy malikâne usulüne göre kaydedilmiş ve köyde 27 nefere denk gelinmiştir⁸⁸².

5.2. Maraş Sancağı

Maraş, Elbistan, Araban ve Suruç'ta Çepni adına tesadüf edilmiştir. İlk olarak 1532/1533'te Elbistan nahiyesinde Çepni adlı mezraya rastlanılmaktadır. Bu mezra Sufi haracının yanındadır⁸⁸³

5.3. Birecik sancağı

Birecik sancağının Araban nahiyesinde bulunan Çepni köyünde Dulkadirli Türkmenleri yaşamakta olup 1536/1537 senesinde köyde 1'i imam olmak üzere 32,⁸⁸⁴ 1551/1552'te ise 68 nefer yaşamaktadır⁸⁸⁵. Bu tarihte aynı nahiye de Çepnicik isimli başka bir köy daha tespit edilmiştir. Köyde 46 nefer vardır⁸⁸⁶. Bölgenin son tahrir sonuçlarını ihtiva eden 1570/1571 tarihli defterde Çepni köyünde 63 neferin yaşadığı anlaşılrken Çepnicik köyüne rastlanmamıştır⁸⁸⁷. Son olarak 1570-71'de Suruç nahiyesinde de diğer adı Defne olan Çepni mezarası bulunmaktadır⁸⁸⁸.

⁸⁸⁰ KKA TD, nr. 131, v. 166a.

⁸⁸¹ KKA TD, nr. 131, v. 168a; KKA TD, nr. 131, v. 167a.

⁸⁸² KKA TD, nr. 40, v. 46b-47a.

⁸⁸³ BOA TD, nr. 216, s. 26.

⁸⁸⁴ BOA TD, nr. 184, s. 126.

⁸⁸⁵ BOA TD, nr. 276, s. 257.

⁸⁸⁶ BOA TD, nr. 276, s. 270.

⁸⁸⁷ BOA TD, nr. 496, s. 342-343; KKA TD, nr. 173, v. 176a.

⁸⁸⁸ BOA TD, nr. 496, s. 239; BOA TD, nr. 501, s. 229.

5.4. Diyarbakır Sancağı

Amid sancağının Şark-i Amid nahiyesinde 1568 senesinde Çepni mezrasına denk gelinmektedir⁸⁸⁹.

5.5. Kığı Sancağı

Kığı kazasında 1525'te 1 tane Çepni mezrası kayıtlıdır⁸⁹⁰. 1553'e gelindiğinde köy statüsünde yazılan yerde 9 nefer kayıtlıdır⁸⁹¹.

5.6. Gence Sancağı

1593'te Azerbaycan'ın Kalı livasında 1'er Çepni isimli köy⁸⁹² ve zeamete⁸⁹³ rastlanmaktadır. Buradaki zeamet sahibinin Eski-ili kazasında kaydedilen ve Gence Kalesi'nde olduğu belirtilen Çepni cemaatinden kimselerin olması kuvvetle ihtimaldir.

6. Balkanlarda Çepni Yerleşimi

Türkmenlerin Balkanlara ilk göçlerinin nasıl ve ne şekilde göç ettikleri konusu tam olarak açık olmayıp İnalçık, Türklerin Balkanlara geçişi konusunun iyi irdelenmesi ve bunun için de Bizans kaynaklarının kullanılması gerektiğini ifade eder⁸⁹⁴. Bu bağlamda Çepnilerin Balkanlara yerleşimi de tam olarak aydınlatılamamakla birlikte Çepnilerin Balkanlara göçlerinin üç aşamada gerçekleştiği düşünülmektedir: İlki bazıları yerli halklarla kaynaşarak benliklerini kaybetmişlerse de⁸⁹⁵ IX. yüzyılın ortalarında Bizans-Slav mücadelesi sonrasındaki Oğuz göçleri sırasında,⁸⁹⁶ ikincisi Sarı Saltık'ın önderliğindeki Çepnilerin

⁸⁸⁹ KKA TD, nr. 168, v. 186b.

⁸⁹⁰ BOA TD, nr. 998, s. 152.

⁸⁹¹ KKA TD, nr. 126, v. 27a.

⁸⁹² BOA TD, nr. 699, s. 243.

⁸⁹³ BOA TD, nr. 699, s. 32.

⁸⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Halil İnalçık, "Âşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?", çev. F. Unan, *Söğüt'ten İstanbul'a: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, ed. O. Özel-M. Öz, Ankara 2000, s. 119-145.

⁸⁹⁵ Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşmesi Ocaklar- Dedeler- Soyagaçlar*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 1992, s. 85.

⁸⁹⁶ Şerifgil, Çepnilerin IX. yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlarda gözükmeye başladığını ifade eder. Fakat bu grupların Balkanlara nasıl ve ne şekilde geçtiklerine dair detaylı bilgi vermez. Detaylı bilgi için bkz. Enver M. Şerifgil, "Toponimik Bir Araştırma: Göçler ve Yer Adları (Türkler, Pomaklar ve Bulgarlar)", *Türk Dünyasını Araştırma Dergisi*, C. 2, Yıl 2, S. 7, 1980, s. 96-98.

Dobruca'ya yerleşmesiyle⁸⁹⁷ üçüncüsü ise Canik sancağının Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle Balkanlara yapılan sürgünlerle Açıklanmaktadır⁸⁹⁸.

Balkanlara gelip yerleşerek coğrafyayı şekillendiren birçok Türk aşireti vardır. Bu bağlamda Pomakların da Çepnilerle bağlantılı olduğu yönünde iddialar vardır⁸⁹⁹. Bu iddiaya dayanak olarak Pomakların yaşadığı Rodop ve civarında bulunan Çepni toplulukları gösterilir. Fakat bu tür iddiaların daha nesnel kaynaklarla desteklenmesi elzemdir. Öte yandan Balkanlarda Türkmenlerin ilk uğrak yeri olan Rodop ve etrafında Çepni adını çağrıştıran pek çok yer ismi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Çepan köyü, Çepan ya da Çepin adında yüksek bir kayalık yer, Çepelli adında bir Türk kasabası, Çepelli Çayı, Rodop Dağları'nın en yüksek yeri olan Çepelli Karlığı, Vraca ili dâhilinde bulunana Çepine Geçidi, Tatar Pazarcık iline bağlı Çepine/Çepino köyü, Çepine boğazı, Çepine deresi, Çepine hamamı, Çepine vadisi, Sofya'ya bağlı Çepinli/Çepintsi köyüdür⁹⁰⁰. Bu yer adlarını Çepnilerle ilişkilendirmek kuvvetle muhtemeldir. Zira Rodop vadisine IX. yüzyılın ortalarından itibaren Türk boylarının gelip yerleştiği bilinmektedir. Bu boylardan biri de oldukça kalabalık olarak bölgeye gelen Çepnilerdir⁹⁰¹. Bu itibarla Rodop ve civarında önemli sayıda Çepni adını çağrıştıracak yer ismine rastlanılmasından hareketle o yörede yaşayan Pomaklarla Çepniler arasında köken bakımından olmasa bile bir etkileşimin olduğu söylenebilir.

Balkanlarda özellikle Samsun'un doğusunda bulunan Canik bölgesinden yapılan sürgünlerle gidenler arasında Çepni isimli kişilere rastlanmaktadır⁹⁰². Bilindiği üzere Samsun'un doğusunda yer alan Orta ve Doğu Karadeniz çoktan Çepniler tarafından iskân edilmiştir. Sürgüne tâbi tutulan Çepnilere sürüldükleri yerlerde tımar verilmesi bu kişilerin Çepni beyleri olma ihtimalini güçlendirir. Nitekim Barkan, Trabzon sancağından Arnavid sancağına toplam 43 dirlik

⁸⁹⁷ Togan, 1970, s. 268.

⁸⁹⁸ Halil İnalcık, *Hicri 835 Tarihli Suret-İ Defter-i Sancak-İ Arvanid*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987, s. 20,

⁸⁹⁹ Şerifgil, 1980, s. 98; Georgi Zelengora, *Türkiye'deki Pomaklar*, çev. Zeynep Zafer, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2017, s. 27; Pomakların kökenleri hakkında tartışmalar için bkz. Kemal Gözler, *Les Villages Pomaks De Lofça Aux XV ET XVI Siecles D'apres Les Tahrir Defters Ottomans*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001, s. 6.

⁹⁰⁰ M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s. 211-213.

⁹⁰¹ Gözler, 2001, s. 6; Rodop Dağları konusunda detaylı bilgi için bkz. Şerifgil, 1980, s. 97.

⁹⁰² Vatan Özgül, "Hicri 835 (Miladi 1431/1432) Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid'in Onomastik İncelemesi: Balaban Örneği Üzerine", *The Journal of Ottoman Studies*, 2016, s. 93, 95, 97-100, 107.

sahibinin sürüldüğünü ve bunlardan 11'inin Çepni beylerinden olduğunu belirtmiştir⁹⁰³. Çepni Bey adındaki bir kişiye Leşnice ve Isradinişte köylerinin tımarı verilmiştir⁹⁰⁴. Öte yandan Bulgaristan sınırları dâhilde Samakov kazasına tâbi Çepine nahiyesinden başka⁹⁰⁵ Çepni kelimesinden bozulduğu düşünülen “Chepino” isimli bir başka yer daha vardır⁹⁰⁶. Balkanlardaki diğer Çepni isimli yerleşim yerleri şu şekildedir: Pirlepe kazasına tâbi 63 neferlik Çepikova karyesi⁹⁰⁷, Sofya kazasına tâbi 26 hanelik Gorna Çepinçe karyesi⁹⁰⁸, Belgrad kazasına tâbi Iskırpar nahiyesindeki 23 hanelik Çepani köyü⁹⁰⁹ ve Vayonetya sancağının Muzakiye nahiyesindeki 14 hanelik Katune Çepni köyü⁹¹⁰.

B. ÇEPNİ CEMAATLERİ

1. Konar-göçerler Arasında Çepniler

Osmanlı Devleti tarafından büyük Türkmen toplulukları devamlı kontrol altında tutulmak istenmiş, bu suretle onlara müstakil bir sancak veya kaza statüsü verilmişti. Osmanlı Devleti, bu yolla vergi bakımından oldukça önemli bir kaynak olan göçebelerden vergileri daha sıhhatli bir şekilde toplamak ve onları yerleşik hayata ısındırmak gibi hedefleri amaçlamıştır⁹¹¹. Teşkil edilen bu kazalar zamanla konar-göçer teşekküllerin yaşayış ve hayat tarzları hususunda, cazip hale gelmeye başlamışlardır. Bazı teşekküllerin hukuki bakımdan kaza statüsüne sahip olmak istedikleri de görülmektedir⁹¹².

Belli bir merkezi olmaksızın ya aşiretin yaşadığı bölgenin ismini ya da aşiretin ismini alan bu kazada, konar-göçerlerin hukuki işlerine bakılması için müstakil bir kadı tayin edilmekteydi. Kaza dâhilinde belli bir yeri olmayan ve aşiretlerle birlikte hareket eden bu kadıların marifetiyle konar-göçer teşekküllerin vergi vermekle mükellef olanlarının isimlerinin yanı sıra her kişinin sahip olduğu

⁹⁰³ Ömer Lütfü Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İstanbul İktisat Dergisi*, C. 15, S. 1-4, 1953, s. 221.

⁹⁰⁴ “Tımar-ı Çepni Canik'ten sürgün gelmiştir, merhum sultan zamanından beru yeyü gelmiş”. Bkz. İnalçık, 1987, s. 20.

⁹⁰⁵ BOA TD, nr, 77, s. 609; BOA TD, nr, 317, s. 2; BOA TD, nr, 325, s. 21.

⁹⁰⁶ Şerifgil, 1980, s. 97.

⁹⁰⁷ BOA TD, nr, 73, s. 256.

⁹⁰⁸ BOA TD, nr, 370, s. 193.

⁹⁰⁹ BOA TD, nr, 94, s. 47.

⁹¹⁰ İnalçık, 1987, s. 7.

⁹¹¹ İlhan Şahin, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu'su Göçebelerinin İdari ve Sosyal Yapısı”, *Tarih Enstitüsü Dergisi, Münir Aktepe'ye Armağan*, İstanbul, 1997, s. 256.

⁹¹² İlhan Şahin, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukuki Nizamları”, *Türk Kültürü*, S. 227, Ankara, 1982, s. 292.

koyun, deve gibi hayvan sayısını içeren tahrirler yapılmıştır. Yine bu kadılar tarafından, bunların sahip olduğu deve, at ve katır ile yaptıkları zahire, mühimmat ve muhtelif malzemelerin nakliyatında vazife alanların isimlerini ve bunlara kira bedeli olarak ödenecek meblağları ihtiva eden defterler de düzenlenmekteydi⁹¹³.

İl ya da ulus ismi altında gruplandırılan konar-göçer halk sırasıyla boy (taife), kabile, cemaat, oymak, mahalle, oba ve aile şeklinde bölümlere ayrılmıştır⁹¹⁴. Sosyal yapı bakımından göçebelerde görünen en üst birim boy veya taife idi. Bir boy, muhtelif sayıdaki cemaatlerden oluşmaktaydı. Boy, boyu oluşturan cemaatlerin önde gelen ailelerinden birinin idaresi altında bulunur ve bey unvanını taşıyan bu kişiye boy beyi denilirdi⁹¹⁵. Beyler boy içerisinde cesareti, mali kudreti, doğruluğu ile tanınan kişiler arasından seçim yolu ile iş başına getirilirdi. Bu seçim devlet tarafından tasdik edildikten sonra bir beylik beratı gönderilirdi. Böylece, aşiret aristokrasisi devletin denetimi altına girmiş oluyordu. Aşiret beyleri aşiretlerle devlet arasındaki bağı sağlayıcı konumdaydı⁹¹⁶.

Boyları oluşturan cemaat yapısı ise, hemen hemen bütün göçebelerin temel yapısıydı. Konumuz olan Çepniler de cemaat yapısına sahip bir teşekkül olup, aşağıda görüleceği üzere, bazı büyük Türkmen taifeleri içinde yer almakta ve o boyu diğer cemaat teşekkülleriyle birlikte vücuda getirmekteydi. Cemaatler, birbirleriyle uzaktan veya yakından akraba olan veya birbirlerini çok yakından tanıyan bir grup olup, 10 ila 80 hane arasında ve hatta bazen 100 veya daha fazla haneden meydana gelmekteydi. Cemaatler, kethüda adı verilen bir yöneticinin idaresinde bulunmakta olup,⁹¹⁷ kethüdalar, tâbi bulundukları boy beyi tarafından tayin edilmekteydi. Kethüdalar hakkında cemaat halkının kefaleti lazım olduğu gibi kanunen, tayin edilmiş vergilerini has voyvodalarına vermeyi kabul etmeleri de şarttı. Bundan sonra, kethüdaların kabul edildiğine dair hükümet tarafından bir berat gönderilirdi⁹¹⁸.

⁹¹³ Şahin, 200 6, s. 292.

⁹¹⁴ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691- 1699)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1963, 14; Yusuf Halaçoğlu, *XIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 21.

⁹¹⁵ Şahin, 1997, s. 263.

⁹¹⁶ Halaçoğlu, 2014, s. 18-19, 22.

⁹¹⁷ Şahin, 1997, s. 260.

⁹¹⁸ Orhonlu, 1963, s. 15.

Oba, mahalle ve oymaktan daha az bir nüfusa sahipti. Mahalle, nüfus bakımından obadan biraz daha büyüktü. Oymak ise obaların birleşmesinden meydana gelen bir topluluktur. Bu toplulukların içinde seçkinleşmiş bir kimse ilgili obaya, mahalleye ve oymağa adını verir ve onun idarecisi durumunda olurdu. Bu idareciler devlet tarafından da tanınırdı⁹¹⁹. Tahrir kayıtlarından anlaşıldığına göre, Çepni boyuna mensup konar-göçer teşekküller yaygın olarak Anadolu'nun doğu ve güney bölgelerinde bulunan Türkmen ulusları arasında yer almışlardır. Bu suretle bu boy Halep, Bozok, Dulkadirli ve Atçeken Türkmenlerinin teşekkül ve faaliyetinde rol oynamıştır. Tahrir defterlerinden anlaşılabileceği üzere göçebe halinde bulunan cemaatlerin bazıları Oğuz boy yapısında bulunan adları taşır. Öte yandan Çepniler yayıldıkları sahalarda farklı adlarla da anılmışlardır. Bu adlar: Başımkızdılu Çepnisi, Oturak Çepnisi, Kantemürlü Çepnisi, Karamşah Çepni ve Çakal Çepni gibi isimlerle de anılmışlardır.

1.1. Halep Türkmenleri

Halep sancağında üç kola ayrılmış olarak tespit edilen Çepniler Rumkale ve Gündüzlü kazalarında yaşamaktaydı. Çepnilerin ana kolu Antep'in kuzey doğusunda bulunan Rumkale ve civarında meskûndü⁹²⁰. Yöredeki Çepnilerin bir kısmı zamanla batıya hareket ederek günümüz Balıkesir Çepnilerinin bir bölümünü oluşturmuşlardır⁹²¹. Öte yandan Rumkale Çepnilerin yerleşik hayata geçmesiyle "Oturak Çepni" adını almıştır⁹²². Oturak Çepnilerin Gaziantep'in kuzey doğusunda bulunan Rumkale yakınlarında Fırat'a dökülen Merzimen Çayı civarına yerleştikleri düşünülmektedir⁹²³.

1526'da Halep Türkmenleri içerisinde bulunan Çepniler Rumkale, Beriyye ve Halep'in doğusunda olmak üzere 3 kola ayrılmıştı. Bu kollardan ilkinde 53 nefer, diğerlerinde 38 ve 4 hane vardı⁹²⁴. Gündüzlü kazasında Bayat taifesine tâbi olan Çepniler, Başımkızdılu olarak da bilinmektedir. Bu sırada cemaat Hamza

⁹¹⁹ Şahin, 1997, s. 259.

⁹²⁰ Sümer, 1992a, s. 244-245.

⁹²¹ BOA TD. 773 nr, s. 67-68.

⁹²² Hüseyin Kahraman Mutlu, "Balıkesir Çepnileri ve Ağız Özellikleri", *Turkish Studies*, C. 4/3, Spring, 2009, s. 1581.

⁹²³ Necdet Sevinç, *Gaziantep'te Yer Adları ve Türk Boyları, Türk Aşiretleri Türk Oymakları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1983, s. 44.

⁹²⁴ Enver Çakar, *XVI. yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elâzığ, 2003, s. 201.

kethüda idaresindedir⁹²⁵. Başımkızdılu cemaati 1536-1537'de 57⁹²⁶, 1550-1551 senesinde ise 12 neferdir⁹²⁷. 1584'te Başımkızdılu Çepni cemaatinin ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu cemaatlerin ilkinde 14 nefer⁹²⁸, diğerinde ise 29⁹²⁹ neferlik vergi nüfusu vardır. 1597 senesinde de cemaatin vergi nüfusu aynı kalmıştır⁹³⁰. 1641 yılında ise Başımkızdılu Çepni cemaati 77 neferdir. Bu cemaatin yaylak alanları genişçe bir coğrafyayı içine alacak şekilde Adana, Aydın ve Saruhan bölgeleridir⁹³¹. Çepni cemaatinden bazılarının Başımkızdılu adını alması isimlendirmelerinin rastgele olmadığını aksine kendi iç dinamiklerinden kaynaklandığını gösterir⁹³².

Rumkale kazasında Köpekli Avşarı'na tâbi cemaat 1536-1537'de İsa ve Tuğrul kethüdaları idaresindedir. Bu tarihte cemaat 96 neferdir⁹³³. 1550-1551'de Çepni cemaatinin nüfusu artarak 201 nefere ulaşmıştır⁹³⁴. 1584'e gelindiğinde Mahmud Kethüda idaresinde olan Çepni cemaatinki nüfus artışının devam ettiği ve 397 nefere ulaştığı anlaşılmaktadır⁹³⁵. 1597'de de cemaatle ilgili veriler bir önceki tahririn aynısıdır⁹³⁶.

1.2. Ulu Yörük Türkmenleri

Ulu Yörük taifesi içinde Çepni adını taşıyan bir bölük mevcut olup Yörükân-ı Çepni bölüğüne Zile, Akdağmadeni ve Çekerek suyu kıyılarında rastlanmaktadır. Büyük ihtimalle bu bölük Ulu Yörük'ün Şark-ı Pare koluna mensuptur⁹³⁷. Çepni bölüğünde 1485 senesinde 433⁹³⁸, 1520'de 432⁹³⁹, 1575'te ise 2905⁹⁴⁰ nefer kaydedilmiştir. Bölüğün bu adı almasında 1485 tarihli defterde bazı bilgiler bulunur. Buna göre bölüğe bağlı ilk cemaatin ismi Mürüvvet Kethüda

⁹²⁵ Karacalu adıyla meşhurdur.

⁹²⁶ BOA 397, s. 821-822.

⁹²⁷ BOA TD nr. 391, s. 308; BOA TD, nr. 280, s. 334.

⁹²⁸ BOA TD, nr. 610, s. 1012; BOA TD, nr. 493, s. 1005.

⁹²⁹ BOA TD, nr. 610, s. 1013; BOA TD, nr. 493, s. 1005.

⁹³⁰ KKA TD, nr. 37, v. 67b-69a.

⁹³¹ BOA TD, nr. 773, s. 67-68.

⁹³² Şahin, 2006, s. 124.

⁹³³ BOA TD, nr. 397, s. 822.

⁹³⁴ BOA TD, nr. 391, s. 307; BOA TD, nr. 280, s. 334.

⁹³⁵ BOA TD, nr. 610, s. 1010-1012; BOA TD, nr. 493, s. 1002-1005.

⁹³⁶ KKA TD, nr. 37, v. 67b-69a.

⁹³⁷ Sümer, 1992a, s. 245.

⁹³⁸ BOA, TD, nr. 19, s. 384-386.

⁹³⁹ BOA TD, nr. 79, s. 399-403.

⁹⁴⁰ KKA TD, nr. 16, v. 28a-39b.

veled-i Çepni⁹⁴¹ olarak kaydedilmiştir. Mürüvvet Kethüda veled-i Çepni kaydında geçen Çepni muhtemelen cemaatin adıdır. Bu bölüğe bağlı diğer cemaatler ise Ütöklü⁹⁴² ve Zekariya Hacılı'dur⁹⁴³. Bunlar sırasıyla 189, 130 ve 114 nefere sahiptir. 1520'de Ütöklü, Çepni cemaatinden ayrılarak müstakil bir bölük olarak yazılmıştır. Fakat 1575 tarihinde tekrardan Çepni bölümüne dâhil edilerek tahrir edilmiştir⁹⁴⁴. Çepni bölümünün 1520 ve 1575 seneleri arasında nüfusunun arttığı gözlenir. Bu gelişmede bölüğe sonradan eklenen cemaatlerin etkisi olmalıdır. Zira adına önceki defterde rastlayamadığımız Kabil Oğlu Kethüda Murad cemaati⁹⁴⁵ gibi cemaatler bölüğe dâhil edilmiştir.

1520'de bu cemaate bağlı olarak yazılmış 7 cemaat vardır. Bunlar sırasıyla 16⁹⁴⁶, 31⁹⁴⁷, 9⁹⁴⁸, 29⁹⁴⁹, 29⁹⁵⁰, 25⁹⁵¹ ve 45⁹⁵² neferdir. Çepni bölümünün yaşadığı kışlaklar ise şunlardır: Tudaş nam-ı diğer Sırça Pınarı⁹⁵³, Yeni⁹⁵⁴, Kıllu⁹⁵⁵, Hacı Hamza Oğlu⁹⁵⁶, Toramanlu⁹⁵⁷, Bazlamaç⁹⁵⁸, Kızılca⁹⁵⁹, Kozca nam-ı diğer Uzunlu⁹⁶⁰ ve Derbend⁹⁶¹. Bu kışlaklarda sırasıyla 1520 senesinde 25, 18, 28, 10, 28, 38, 17, 20 ve 17 nefer kaydedilmiştir. 1520'de toplam nüfus 201 neferdir. Ulu Yörük içerisinde sadece 1575 tarihli defterde izlerini sürebildiğimiz Çepni bölümüne tâbi kışlaklar; Çepnicik 23⁹⁶², Ilıca 23⁹⁶³, Saru Kaya 34⁹⁶⁴, Ali Bağ 48⁹⁶⁵, Sülün Gönc 33⁹⁶⁶, Çandır 288⁹⁶⁷, Kuyucak 103⁹⁶⁸, Hacı İlyas 140⁹⁶⁹,

⁹⁴¹ BOA TD, 19 nr, s. 382-384.

⁹⁴² BOA TD, 19 nr, s. 384-385.

⁹⁴³ BOA TD, 19 nr, s. 385-386.

⁹⁴⁴ Davut Şahbaz, *XVI. yüzyılda Ulu Yörük Teşekkülleri (Etrak-ı Büzürk)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020, s. 203.

⁹⁴⁵ BOA TD, nr. 7, s. 399.

⁹⁴⁶ BOA TD, nr. 79, s. 399.

⁹⁴⁷ BOA TD, nr. 79, s. 399.

⁹⁴⁸ BOA TD, nr. 79, s. 400.

⁹⁴⁹ BOA TD, nr. 79, s. 400.

⁹⁵⁰ BOA TD, nr. 79, s. 400.

⁹⁵¹ BOA TD, nr. 79, s. 400.

⁹⁵² BOA TD, nr. 79, s. 401; BOA TD, nr. 387, s. 487.

⁹⁵³ BOA TD, nr. 79, s. 401

⁹⁵⁴ BOA TD, nr. 79, s. 401

⁹⁵⁵ BOA TD, nr. 79, s. 401-402

⁹⁵⁶ BOA TD, nr. 79, s. 402

⁹⁵⁷ BOA TD, nr. 79, s. 402.

⁹⁵⁸ BOA TD, nr. 79, s. 402

⁹⁵⁹ BOA TD, nr. 79, s. 402-403.

⁹⁶⁰ BOA TD, nr. 79, s. 403.

⁹⁶¹ BOA TD, nr. 79, s. 403.

⁹⁶² KKA TD, nr. 16, v. 28b.

⁹⁶³ KKA TD, nr. 16, v. 28b.

⁹⁶⁴ KKA TD, nr. 16, v. 28b.

⁹⁶⁵ KKA TD, nr. 16, v. 29a.

Örmelik 94⁹⁷⁰, Kayacık Arkçı nam-ı diğer Yoncalık 12⁹⁷¹, Kayakışla 6⁹⁷², Karaca der hak-ı Çekik 16⁹⁷³, Yanıklı 86⁹⁷⁴, Paşa Beylü 43⁹⁷⁵, Beylü 21⁹⁷⁶, Dumlu 130⁹⁷⁷, Beyazıdlı nam-ı diğer Kızdoğdu 93⁹⁷⁸, Boyalık 64⁹⁷⁹, Dolaklı 68⁹⁸⁰, Çıkı 6⁹⁸¹, Orak Çay 75⁹⁸², Eymir Hacı 42⁹⁸³, Çardak 53⁹⁸⁴, Ali Oğlan 33⁹⁸⁵, Çınarlı 24⁹⁸⁶, Paşal-i Küçük 18⁹⁸⁷, Çokrak Pınarı 43⁹⁸⁸, Dilküler -Dikilü Taş 139⁹⁸⁹, Dikilü Taş 40⁹⁹⁰, Üyük tâbi Ütük 35⁹⁹¹ ve Çepni nam-ı diğer Yumcı'da 28 nefer kaydedilmiştir⁹⁹². Çepni bölüğünün kışlıklarında 1520 tarihinde 201 olan nefer sayısı, 1575 tarihinde 1861 nefere yükselmiştir.

Çepni bölüğüne tâbi kışlakların yanı sıra cemaatlere de rastlanmaktadır. 1575'te tespit edebildiğimiz Cemaat-i Selahaddinli nam-ı diğer Gedikli 37⁹⁹³, Paşalı 86⁹⁹⁴, Timur Şeyh 74⁹⁹⁵, Sökü 47⁹⁹⁶ nefer olarak belirtilmiştir. 1485'te tespit edilen bazı cemaatlere 1520 ve 1575 tarihlerinde denk gelinmemektedir. Fakat 1575 senesinde tespit edilen cemaatlerin daha önce rastlanan Pir-i veled-i kethüda veledi Çepni⁹⁹⁷, Ütükli⁹⁹⁸ ve Zekariya Hacılu⁹⁹⁹ adlı Çepni cemaatlerinin

⁹⁶⁶ KKA TD, nr. 16, v. 29b.

⁹⁶⁷ KKA TD, nr. 16, v. 29b-30b.

⁹⁶⁸ KKA TD, nr. 16, v. 30b-31a.

⁹⁶⁹ KKA TD, nr. 16, v. 31a-31b.

⁹⁷⁰ KKA TD, nr. 16, v. 32a.

⁹⁷¹ KKA TD, nr. 16, v. 33b-34a.

⁹⁷² KKA TD, nr. 16, v. 34a.

⁹⁷³ KKA TD, nr. 16, v. 35a.

⁹⁷⁴ KKA TD, nr. 16, v. 35b.

⁹⁷⁵ KKA TD, nr. 16, v. 36a.

⁹⁷⁶ KKA TD, nr. 16, v. 36a.

⁹⁷⁷ KKA TD, nr. 16, v. 36a-36b.

⁹⁷⁸ KKA TD, nr. 16, v. 36b-37a.

⁹⁷⁹ KKA TD, nr. 16, v. 37a.

⁹⁸⁰ KKA TD, nr. 16, v. 37a-37b.

⁹⁸¹ KKA TD, nr. 16, v. 37b.

⁹⁸² KKA TD, nr. 16, v. 37b-38a.

⁹⁸³ KKA TD, nr. 16, v. 38a.

⁹⁸⁴ KKA TD, nr. 16, v. 38a.

⁹⁸⁵ KKA TD, nr. 16, v. 38b.

⁹⁸⁶ KKA TD, nr. 16, v. 38b.

⁹⁸⁷ KKA TD, nr. 16, v. 38b.

⁹⁸⁸ KKA TD, nr. 16, v. 38b-39a.

⁹⁸⁹ KKA TD, nr. 16, v. 39a-39b.

⁹⁹⁰ KKA TD, nr. 16, v. 39b.

⁹⁹¹ KKA TD, nr. 16, v. 39b.

⁹⁹² KKA TD, nr. 16, v. 136b; KKA TD, nr. 16, v. 17b, 28a-39b, 136b.

⁹⁹³ KKA TD, nr. 16, v. 32b-33a.

⁹⁹⁴ KKA TD, nr. 16, v. 33a.

⁹⁹⁵ KKA TD, nr. 16, v. 33a-33b.

⁹⁹⁶ KKA TD, nr. 16, s. 33b.

⁹⁹⁷ BOA TD, nr. 19, s. 382-384.

⁹⁹⁸ BOA TD, nr. 19, s. 384-385.

bölünerek ad değiştirmiş olabilmesi mümkündür. Ayrıca Çepni bölüğü içerisinde 2 tane hatip vardır. Bu hatiplerden Kabiloğlu kışlağında bulunan kişi aynı zamanda duagûy¹⁰⁰⁰ olarak kaydedilmiştir.

1.3. Atçeken Türkmenleri

Orta Anadolu’da bulunan Atçekenler Osmanlıların Karaman’ı ilhakından sonra buradaki Turgut, Bayburt ve Kusun gibi kabile yapısını değiştirmek ve bir ölçüde boy yapısını kırmak için geliştirdikleri bir sistemdir. Bu sistem içinde yer alan Çepniler, Turgut (sonradan Mahmudlar) ve Eski-ili kazalarında bulunmaktadır. Eski-il kazasındaki Karamşah Çepnisi 1502 tarihinde 18 nefer olup bunlardan 1’i sipahizade, 1’i emekli sipahi, 2’si sipahi ve 1’i de şeyhtir.¹⁰⁰¹ 1518’de 35,¹⁰⁰² 1591’de ise 61 nefer nüfusa sahiptir¹⁰⁰³. Ayrıca Karacalarağılı ve Sakız mezralarında¹⁰⁰⁴ Kuştımurlu, Güney ve Karacadağ cemaatleriyle müştereken ziraat etmektedirler¹⁰⁰⁵. 1591’den itibaren Mahmudlar kazasına tâbi olarak kaydedilen Çepni cemaati 1500’de 43¹⁰⁰⁶, 1518’de ise 55 nefer nüfusa sahiptir¹⁰⁰⁷. 1591’de Pircekuyu’da bulunan cemaat 52 neferdir¹⁰⁰⁸. Bu köyde kaydedilenlerden 2’si Gence Kale’sinde bulunmaktadır. Bu sırada neferlerden pek çoğu farklı köylerde yaşamakta olup Yaylacı olarak da bilinen Abbas’ta 18¹⁰⁰⁹, İblishisarı’nda 17¹⁰¹⁰, Pazarcık’da 19¹⁰¹¹ ve Susuzca’da 24 nefer bulunmaktadır¹⁰¹². Son olarak Eski-il kazasında rastlanan fakat Atçeken olmayan Çepni cemaati 1522’de 9 köyde mütemekkin olarak tespit edilmektedir. Ayrıca 1’i perakende 1’i de Sakallar olmak üzere Çepni taifesine iki tane de cemaat tâbidir. Bu tarihte Çepnilerin meskûn olduğu köyler ve bu köylerin nüfusları şu şekildedir: Sak ve Hevamış/Düzmüş’te 28 nefer kayıtlı olup bunlardan 1’i

⁹⁹⁹ BOA TD, nr. 19, s. 385-386.

¹⁰⁰⁰ Duagûy: dua etmek için görevlendirilen fakir kişi. Bkz. Şahbaz, 2020, s. 215.

¹⁰⁰¹ BOA TD, nr. 32, s. 2-3; BOA TD, nr. 387, s. 236.

¹⁰⁰² BOA TD, nr. 1061, s. 23

¹⁰⁰³ Hasan Basri Karadeniz, “Atçeken Oymakları: 1500-1642”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1995, s. 233.

¹⁰⁰⁴ BOA TD, nr. 32, s. 2-3; BOA TD, nr. 387, s. 236.

¹⁰⁰⁵ BOA TD, nr. 32, s. 44.

¹⁰⁰⁶ BOA TD, nr. 32, s.139.

¹⁰⁰⁷ BOA TD, nr. 1061, s. 94.

¹⁰⁰⁸ BOA TD, nr. 636, s. 41a.

¹⁰⁰⁹ BOA TD, nr. 636, s. 49.

¹⁰¹⁰ BOA TD, nr. 636, s. 49.

¹⁰¹¹ BOA TD, nr. 636, s. 49.

¹⁰¹² BOA TD, nr. 636, s. 50.

mütevelli, 2'si ise sipahizadedir¹⁰¹³. Köye bağlı Çepniviranıyurdu adıyla bir de mezra bulunmaktadır. Bu mezraları Çepni cemaatiyle birlikte Talişler cemaati müşterek olarak kullanmaktadır¹⁰¹⁴. Darılırgı'da 4¹⁰¹⁵, Gürnesun'da 13¹⁰¹⁶, Elkinargı'da 4¹⁰¹⁷, Alihanargı'da 10¹⁰¹⁸, Saraylı'da 41¹⁰¹⁹, Karaviran'da 61¹⁰²⁰ ve Adamlar/Erimler'de 45 nefer yaşamaktadır¹⁰²¹.

1.4. Dulkadirli Türkmenleri

Dulkadirli Türkmenleri içerisinde bulunan Çepni cemaati 1580'de Eymir taifesine bağlı olarak kaydedilmiştir. Çepni aşiretinin kışlakları Yenice kale olup yaylakları ise Haramisekisi yakınındadır. Cemaat bu tarihte 34 nefer nüfusa sahiptir¹⁰²².

¹⁰¹³ BOA TD, nr. 1061s. 62-63.

¹⁰¹⁴ BOA TD, nr. 1061, s. 63.

¹⁰¹⁵ BOA TD, nr. 1061, s. 63.

¹⁰¹⁶ BOA TD, nr. 1061, s. 63.

¹⁰¹⁷ BOA TD, nr. 1061, s. 63.

¹⁰¹⁸ BOA TD, nr. 1061, s. 63.

¹⁰¹⁹ BOA TD, nr. 1061, s. 67.

¹⁰²⁰ BOA TD, nr. 1061, s. 68.

¹⁰²¹ BOA TD, nr. 1061, s. 64; BOA TD, nr. 387, s. 235.

¹⁰²² KKA TD, nr. 116, v. 266a.

SONUÇ

Oğuzların Üçok koluna mensup olan Çepniler, diğer Oğuz boyları gibi Suriye, Anadolu ve Balkanların muhtelif sahalarına dağılarak buraların Türkleşip İslamlaşmasında mühim bir rol oynamışlardır. Anadolu'ya gelenlerden bir kısmı ilk olarak Danişmendliler içerisinde kendisine yer alarak beyliğin ana unsurlarından biri hâline gelmişlerdir. Danişmendlilerin dağılmasıyla hem buradan kopanlar hem de Moğolların önünden kaçanlar genel hatlarıyla Karadeniz bölgesine yığılmışlardır. Karadeniz'e gelen Çepnilerden bir kol Sinop ve havalisine, diğer bir kol Tokat üzerinden Bolaman vadisi boyunca ilerleyerek Orta Karadeniz kıyılarına ve son kol ise Kürtün ve Harşit vadileri boyunca hareket ederek Doğu Karadeniz'e yani Trabzon'un güney kısımlarına gelmişlerdir. Bu kollardan Sinop Çepnileri Sinop şehrini Trabzon Rum Devleti'ne karşı amansız bir mücadeleye girişerek korumuşlardır. Dönemin kaynakları onların denizcilikte de oldukça mahir oldukları bilgisini verir. Bir kısmı bölgede kalırken bir kısmı ise Bolaman vadisi boyunca ilerleyip Karadeniz kıyılarına inen boydaşlarına katılarak Trabzon Rum Devleti'ne karşı gazaya başlamışlardır. Gaza alanının Orta Karadeniz'den Doğu Karadeniz'e kayması tarihi şahsiyeti hakkında pek fazla bilgi olamayan Kuşdoğan gibi Çepni beylerini tarih sahnesine çıkartmıştır. Kuşdoğan Bey'in etrafına toplanan Çepniler ilk olarak Ünye'yi fethetmişler ve zamanla bunlar Giresun önlerine kadar gelmişlerdir. Kuşdoğan Bey'in faaliyetleri Hacıemiroğulları ve Taceddinoğulları gibi iki önemli beyliğin kurulmasını sağlamıştır. Bu beylikler hem doğu sınırlarında bulunan Trabzon Rum Devleti'yle hem de kendi aralarında hâkimiyet mücadelesine girişmişlerdir. Osmanlı döneminde tutulan ilk tahrir defterlerinden hareketle beylik kurucularının ve unsurlarının Çepniler olduğu anlaşılmaktadır.

Trabzon Rum Devleti ile Çepnilerin mücadele sahalarından biri de Kürtün ve Harşit vadilerini kapsayan Trabzon'un güneyidir. Bu vadilerde yaşayan Çepniler yağma amaçlı ani baskınlarla Trabzon'u çok fazla yıpratmışlar, hatta Trabzon şehrinin kilit noktalarından biri olan Bedreme Kalesi'ni dahi erken dönemde ele geçirmişlerdir. Çepnilerin XIII. yüzyıldan XV. yüzyılın ortalarına kadar süren bu mücadeleleri bölgeyi Türkleştirdiği gibi II. Mehmed'in Trabzon'u zorlanmadan ele geçirmesini sağlamıştır. Trabzon üzerine olan seferi sırasında Çepnilerden çok fazla yardım gören II. Mehmed, Doğu Karadeniz sahil

kesimindeki önemli kaleleri Çepni beylerinin kontrolüne vererek bir anlamda onları kendi sistemi içine dâhil ederek ödüllendirmiştir. Yine Çepni beyleri, oğulları ve onların hizmetindekilerin kadimden gelen hakları korunurken, bölgedeki diğer Çepnilere de bazı imtiyazlar tanınmıştır. Bölgedeki Çepnilerin nüfuz ve nüfuslarının fazlalığı nedeniyle I. Selim 1515 tarihinde Trabzon sancağında Çepni vilayeti adında yeni bir idari birim oluşturmuştur. Şehzadeligi sırasında da Çepni beyleri, oğulları ve onların hizmetindekilere dirlikler verilmesi için merkeze mektuplar yazmıştır. Fakat XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü mali darlık sebebiyle Çepnilere tanınan birtakım muafiyetlere son verilmek istenmiştir. Bu durum Şeyh Cüneyd'in bölgeye gelişinden beri Safevî tarikatının müritleri olan Çepnilerden bir kısmının Kızılbaşlığa meyletmesine ve İran'a gitmelerine sebep olmuştur. Çepnilerin bir kısmının muhalif tavrı Osmanlıların onları tahakküm altında tutmaya yönelik tedbirler almaya zorlamıştır. Onların bu muhalif tavrı daha önce de Selçuklular döneminde Babai şeyhlerinin önderliğindeki isyanda da kendini göstermiş olup isyana katılanlardan önemli bir kısmını da Çepniler oluşturmaktaydı. Yine Hacı Bektaş Velî ve Sarı Saltık gibi Babai çevreleriyle yakın ilişkisi olan şeyhlerin de Çepni beylerinden olması kuvvetle muhtemeldir. Hatta Çepnilerden bir kısmı Sarı Saltık'ın liderliğinde Sinop'tan Kırım'a oradan da Balkanlara göçmüştür. Balkanlardaki Çepni boy adlı yerleşim yerlerinden bazıları bugünlerin hatırası olmalıdır. Buna karşılık Çepnilerin tamamını Safevî yanlısı ve Osmanlı muhalifi de göstermek mümkün olmayıp Çepnileri Sümer gibi toptan Sünni; Köprülü gibi ise toptan Alevi/Kızılbaş olarak kabul etmek mümkün değildir. Alevi/Kızılbaş temayüllü Çepniler daha çok Safevîlerle sınır olan Doğu Karadeniz ve Orta Anadolu'daki Çepniler iken Batı Anadolu ve Akdeniz gibi çatışmaların dışında kalanlar Kızılbaş hareketine çok fazla katılmamışlardır.

Çepnilerin yaşam alanı sadece Karadeniz bölgesiyle sınırlı kalmamış olup onlar Kuzey Suriye, Anadolu ve Balkanlar gibi geniş bir sahaya dağılmıştır. Nitekim Adana, Afyon, Amasya, Ankara, Balıkesir, Bolu, Bozok, Bursa, Bilecik, Çorum, Giresun, Halep, Samsun, Sivas, Kastamonu, Kırşehir, Kocaeli, Ordu, Konya, Kürtün, Kütahya, Tokat ve Trabzon gibi sancak ve kazalarda Çepni boy adlı 101 yer adı tespit edilmiştir. Bunlardan 79'u köy, 20'si mezra, 2'si mahalledir. Bunlardan başka Trabzon, Çorum ve Bolu sancaklarında birer idari

birim olarak Çepni vilayeti ve divanına rastlanmaktadır. Çepni yer adları daha çok Karadeniz ve Orta Anadolu bölgelerinde toplanmış olup 51 kadarı bahsi geçen bölgelerdedir. Buna karşın Çepnilerin yoğun olarak yaşadığı Çepni vilayetinde ve Batı Anadolu gibi bölgelerde Çepni yer adı fazla değildir. Bunun muhtemel sebebi kalabalık olarak bulundukları Çepni vilayetinde yoğun olarak yaşamalarından dolayı kendi isimlerini yerleştikleri yerlere vermemiş olmalarıdır. Aksi bir durumda vilayetteki köylerin pek çoğunun bu ismi alması gerekirdi. Ayrıca boyların yerleştikleri yerlere kendi isimlerini vermek gibi kuralcı bir anlayışları da yoktu. Tahrir kayıtlarında Çepnilerle meskûn olduğu belirtilen bazı yerler farklı isimlere sahiptir. Fakat XVI. yüzyılın sonlarına doğru yeni kurulan köylerde Çepni adının da geçmeye başladığı görülmektedir. Yerleşik hayata geçip köyler kuranların dışında Halep Türkmenleri, Dulkadirli Türkmenleri ve Atçeken Türkmenleriyle Bozok, Eski-ili, Koçhisar, Çorum, Adana ve Hamid sancaklarında müteferrik Çepni cemaatleri yaşamaktadır. Bunlardan bazıları da yerleşme temayülünde olup Bozok sancağında Akviran ve Kuzeyviran, Aladağ kazasında Koyukçupınarı, İnderesi ve Kurtözü, Adana sancağında Sakızviranı ve İrikendi, Koçhisar kazasında Kilisecik, Bahçecik, Beşkavak, Mermerlice, Kızılağıl ve Öküztaş ve Eski-il kazasında Karacalarağılı ve Sakız gibi farklı mezralarda ziraat etmekteydiler. Bunların dışında Ulu Yörük Türkmenlerine bağlı Çepni bölüğünü de belirtmek gerekir. Son olarak genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Çepni boy isimli yerlerden 7'si Fırat nehrinin doğusunda yer alırken 94'ü ise Fırat nehrinin batısında daha açık bir ifade ile Ege Denizi ve Fırat nehri arasındadır. Fırat nehrinin doğusunda Çepni isimli yerlerin az olması sadece bu boya mahsus olmayıp bu durum diğer Oğuz boyları için de geçerlidir. Sümer'e göre bu durumun temel sebebi bölgedeki Oğuzların Safevîlere katılmasıyken bölgenin çatışmaların ana merkezi olması sebebiyle pek çoğunun Anadolu'nun içlerine hareket etmiş olabilecekleri ihtimalini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Çepnilerin erken yerleşimlerinin ve erken tarihlerin anlatımında dahi XVI. yüzyıldaki yerleşim durumları dikkate alınarak bu metin inşa edilmiştir. Bu cümleden hareketle çalışmanın esası olan Çepnilerin, XV-XVI. yüzyıllarda Kuzey Suriye, Anadolu ve Balkanlardaki durumlarını izah edecek veriler incelenmiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

A. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1. **Tahrir Defterleri (TD):** 317, 73, 370, 94, 69, 254, 438, 74, 582, 387, 776, 40, 455, 415, 399, 63, 184, 276, 496, 51, 584, 155, 998, 315, 218, 444, 100, 32, 1061, 636, 699, 30, 121, 166, 773, 397, 610, 493, 44, 111, 31, 83, 272, 147, 153, 266, 327, 23m, 998, 216, 90, 13, 37, 54, 2, 19, 287, 79, 636, 54, 52, 288, 53, 478, 255, 460.

2. **Mühimme Defterleri (MD):** 5, 30, 42, 60.

3. **Maliyeden Müdevver Defter (MAD):** 828.

B. Kuyûd-ı Kadime Arşivi (KKA)

1. **Tahrir Defterler (TD):** 114, 74, 34, 146, 113, 19, 123, 38, 168, 40, 37, 67, 51, 128, 145, 541, 154, 152, 200, 81, 136, 126, 139, 131, 579, 116, 34, 169, 33, 14, 10, 29, 16.

2. Yayınlanmış Vesikalar

II. Bayezid Dönemi Ahkam Defterleri, haz. Feridun M. Emecen-İlhan Şahin, Ankara 2021.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar 1453-1650*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.

Numaralı Defter-i Mufasssal-ı Liva-i Çorum H. 984 I, haz. Mustafa Engin-Murat Alandağlı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları 8, Ankara, 2014, s. 279.

TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Osmanlı Arşivlerine Göre: Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin- ÜSTÜN, Ünal, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I (1485 Tarihli Tahrir Defteri)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin- ÜSTÜN, Ünal, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları II (1455 Tarihli Tahrir Defteri)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002a.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin-Mehmet Öz- Ünal Üstün, *Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları III 387 Numaralı Defter-i Karaman ve Rum'un Canik Livası'na Ait Bölümleri (1520)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002b.

3. Kaynak Eserler

Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, İstanbul, 1332.

Aziz B. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm ü Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.

Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbakiriyye*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Ebulgazi Bahadır Han, *(Şecere-i Terakime) Türklerin Soy Kütüğü*, haz. Muharrem Ergin, Tercüman, İstanbul, 1974.

Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuknâme*, nşr. Şükrü Halûk Akalın, Ankara, 1987.

Evliya Çelebi, *Tam Metin Seyahatname*, C. II, haz. M. Çevik, Üçdal, Belde Yayınları, İstanbul, 1993.

González de Clavijo, *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, trans. Guyle Strange-George Routledge, London, 1928.

González de Clavijo, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, Köprü Kitapları, İstanbul, 2016.

İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, haz. Mümin Çevik, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2019.

İbn Bîbî, *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*, çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1941

İbn Bîbî, *Selçuknâme*, çev. Mükrimin Halil Yinanç, haz. Rafet Yinanç- Ömer Özkan, İstanbul, 2010

İbn Fadlan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, Haz. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.

İbn Fazlullah Ömeri, *Mesâlikü'l-Ebsâr*, çev. Yaşar Yücel, 1980.

Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ı Lüğati't- Türk*, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2013.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l-ahbar*, çev. M. Öztürk, Ankara 2000.

Kitab-ı Cihan-nüma, *Neşri Tarihi II*. Haz. F. Reşit Unat-M. Ali Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1957.

Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Vilâyet-nâme, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1958.

Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma Neşri Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat- Mehmet A. Köymen, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987.

Reşidüddin Fazlullah, *Camiü't-Tevarih*, Çaphane-i Kuteybe, Tahran, 1373.

Tarih-i Kızılbaşan, Tercüme ve Notlar. Tufan Gündüz, İstanbul 2015.

Tarih-i Mübarek Fahreddin Mübarekşah, haz. E. Denison Ross, London, 1927.

Two Works on Trebizond/ Michael Panaretos, Bessarion, trans. Scott Kennedy, Dumbarton Oaks, Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts 2019.

Yazıcızade Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuzname-Selçuk Tarihi)*, haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2017

4. Araştırma ve İncelemeler

ACAROĞLU, M., *Türker Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

ADAK, Mutlu, "X-XV. Yüzyıllar Arası Bayburt'un Tarihi Coğrafyası", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2015.

AFYONCU, Erhan, "Ulu Yörük (1485-1574)", *Anadolu'da Anadolu da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2000, s. 1-7.

AGACANOV, Sergey Grigoreviç, *Oğuzlar*, çev. Ekber N. Necef, Selenge Yayınları, İstanbul, 2002.

AK, Mahmut, "Menazırü'l-Avâlim (Tahlil-Metin)", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.

ALPARSLAN, *Tirebolulu Hüseyin, Trabzon İli Laz mı? Türk mü?*, Giresun Matbaa, Giresun, 1339.

ALTI, Aziz, *Perdeyi Aralamak 18. Yüzyılda Kızılbaş Toplumundan Kesitler*, Kitabevi, İstanbul, 2020.

ATANIYAZOV, Soltanşa, *Şecere (Türkmenin Soy Ağacı)*, Ötüken, İstanbul, 2010.

ATANIYAZOV, Soltanga, “Türkmen Boylarının Geçmişi, Yayılışı, Bugünkü Durumu ve Geleneği”, *Bilig*, S. 10, Yaz 1999, s. 1-32.

AYAN, Ergin, “Ordu Adının Manası ve Mahiyeti”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu I*, ed. Sadullah Gülten- Tuğrul Özcan- Kamil Yavuz, Fenomen Yayınları, Ordu, 2021, s. 151-168.

AYAN, Ergin, “Tokat ve Çevresinde Yerel Bir Egemenlik: Hacıemiroğulları Beyliği”, haz. Ali Açıklı vd., *Tokat Sempozyumu Bildirileri 01-03 Kasım 2012*, C. 1, Tokat, 2012, s. 23-44.

AYDIN, Bilgin, *XVI. Yüzyılda Dîvân-ı Hümayûn ve Defter Sistemi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2017.

AYHAN, Aydın, *Balıkesir ve Çevresinde İskân Hareketleri Manavlar- Yörükler- Çepniler- Türkmenler- Muhacirler*, Balıkesir Rotary Kulüp Basım, Ankara, 1997.

Baha Said, “Alevi Zümreleri: Tahtacı, Çepni, Hardal Türkmenleri Yahut Yan Batır Süreği”, *Türk Yurdu*, C. 4, S. 24, 1926, s. 481-492.

Baha Said, *Türkiye’de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri*, haz. İsmail Görkem, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 2000.

Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Türk Tarih Kurumu, C. 1, Ankara, 2010.

BANGUOĞLU, Tahsin, “Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine”, *Belleten*, C. 7, S. 1, 1959, s. 1-26.

BARCAN, Ömer Lütfü, “Osmanlı İmparatorluğunda bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, *İstanbul İktisat Dergisi*, C. 15, S. 1-4, 1953, s. 209-237.

BAYKARA, Tuncer, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu’nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

BİLGİLİ, Ali Sinan, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Cantekin Matbaası, Ankara, 2001.

BİLGİN, Mehmet, “Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskân Faaliyetleri”, *Giresun Tarih Sempozyumu*, Giresun Belediyesi Yayınları, İstanbul, 1997.

BİRDOĞAN, Nejat, *Anadolu ve Balkanlar’da Alevi Yerleşmesi Ocaklar-Dedeler- Soyağaçlar*, Mozaik yayınları, İstanbul, 1992.

BODROĞİ, Krisztina Kehl, *Kızılbaşlar/Aleviler*, çev. Oktay Değirmenci-Bilge Ege Aybudak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.

BORATAV, Pertev N., “Dede Korkut Hikayelerindeki Tarihi Olaylar ve Kitabın Te’lif Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 13, 1958, s. 31-62.

BOSTAN, Hanefi, “Anadolu’da Çepni İskânı”, ed. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek- Salim Koca, *Türkler*, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002b, s. 299-311.

BOSTAN, Hanefi, “Şalpazarı’nın İdari, Sosyal ve İktisadi Tarihi”, *Şalpazarı Tarih- Kültür- İnsan*, haz. Veysel Usta, Serander, Trabzon 2018d, s. 51-124.

BOSTAN, Hanefi, “XIV-XVI. Yüzyıllar Arasında Giresun ve Çevresinde Çepniler”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, ed. Mehmet Gökçe vd., Beta Basım Yayın, İzmir, 1999, s. 291-299.

BOSTAN, Hanefi, “XV- XVII. yüzyıllarda Harşit Vadisinde Sosyal Zümreler”, *21. yüzyılda Eğitim ve Toplum*, C. 7, 2018e, s. 23-49.

BOSTAN, Hanefi, “XV-XVI. yüzyıllarda Trabzon Şehir, Nüfusu, Nüfusun Yükseliş ve Düşüş Nedenleri”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C. 6, 2018c, s. 122-154.

BOSTAN, Hanefi, *Harşit Vadisinin idari, Sosyal ve İktisadi Tarihi (XV.- XVII. Yüzyıllar)*, Giresun İl Özel İdaresi, İstanbul, 2018b.

BOSTAN, Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2002a.

BOSTAN, M. Hanefi, “XVII. Yüzyıllarda Harşit Vadisinde İktisadi Hayat”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 38, Bahar, 2018a, s. 1-74.

BRYER A. Anthony. “Rumlar ve Türkmenler: Karadeniz İstisnası”, çev. M. Sibel Dinçel-Murat Keçiş, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 8, S. 16, 2014, s. 177-232.

BRYER, Anthony- WINFIELD, David, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, çev. İsmail Köse, C. 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020.

BRYER, Anthony- WINFIELD, David, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection Washington, Vol. 1, Washington, 1985.

BRYER, Anthony, “Greeks and Turkmens: The Pontic Exception”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 29, Harvard, 1975, s. 113-148.

Oxford Dictionary of Byzantium, ed. Alexander P. Kazhdan vd., Oxford University Press, Newyork, 1991, s. 1569-1570.

BRYER, Anthony, “The Estates of the Empire of Trebizond. Evidence for their Resources, Products, Agriculture and Location”, *Twelfth Spring Symposium of Byzantine Studies/ Αρχαίον Ποντου (Archeion Pontou)* 35, Athens, 1979, s. 370-477.

BULDUK, Üçler, “Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri -1”, *OTAM*, C. 3, S. 3, 1992, s. 146.

CAHEN, Claude, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişleri (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı)*, çev. Bahaddin Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

CAHUN, Leon, *Asya Tarihine Giriş Kökenlerden 1405'e Türkler ve Moğollar*, çev. Sabit İnan Kaya, Seç Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006.

ÇAKAR, Enver, *XVI. yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566)*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2003.

ÇAKMAK, Biray, “Çepni, Çandır ve Okçulu Köyleri Örnekleminde Tahrir Defterlerine Dayalı Bir Mikro-Tarih Analizi”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, S. 13, 2010, s. 41-60.

ÇAM, Süleyman, “Baha Said'in Hayatı, Eserleri ve Anadolu'daki Alevi-Bektaşî - Nusayri Zümreleri ile ilgili Çalışmaları”, *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 2, Yıl 2020, s. 743-772.

ÇARŞILI, İsmail Hakkı Uzun, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara, 1995.

ÇELİK, Ali, “Anadolu’daki Alevi ve Sünni Çepnilerin Kültürel Açıdan Karşılaştırılması”, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*, ed. Filiz Kılıç- Tuncay Bülbül, C. 2, Ankara, 2007, s. 1169-1188.

ÇELİK, Ali, “Çepnilerin Anadolu’nun Türkleşmesindeki Yeri ve Önemi”, *Cilt*, 6, *Türkler*, 2002, s. 312-323

ÇELİK, Ali, “Çepnilerin Anadolu’nun Türkleştirilmesindeki Yeri ve Önemi”, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel- Kemal Çiçek- Salim Koca, C. 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 312-323.

ÇETİN, Altan, “Bir Memlûk Kaynağında Yer Alan Oğuz/Türkmen Boyları ve Damgalarına Dair Bir Değerlendirme”, *Belleten*, C. 72, S. 264, 2008, s. 483-489.

ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Orta Asya- Anadolu İlim ve Kültür Köprüsü (XI-XVI. Yüzyıllar)”, *Ahmet Yesevi üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 44, Kış 2008, s. 143-172.

DABROWSKA, “Matgorzata, Images of Trebizond and the Pontos in Contemporary Literature in English with a Gothic Conclusion”, Vol. 6, *De Gruyter*, S. 6, 2006, s. 247-263.

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul, 1947, s. 115.

DEMİR, Alpaslan, “Bozdoğan Teşekküllerinin Tarihi Gelişimi”, *Anadolu’da ve Rumeli’de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, Yörtürk Vakfı, Ankara, 2000, s. 103-112.

DEMİR, Alpaslan, “Kelkit Kazasında Şahıs Adları”, *İl Oluşumunun 85. Yılında Gümüşhane Tarihi ve Ekonomisi Sempozyumu Tarih Bildirileri*, ed. Bayram Nazır-Kemal Saylan, Gümüşhane, 20016, s. 232-273.

DEMİR, Alpaslan, “XVI. yüzyılda Samsun-Ayıntab hattı boyunca yerleşme, nüfus ve ekonomik yapı”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

DEMİR, Necati, “Danişmendliler Dönemi’nde Ordu”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu I*, ed. Sadullah Gülten- Tuğrul Özcan- Kamil Yavuz, Fenomen Yayınları, Ordu, 2021, s. 173.

DEMİR, Necati, “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesinde Çepni Türkmenleri ile Güvenç Abdal Ocağı’nın Kuruluşu”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, S. 63, 2012, s. 77-100.

DEMİR, Necati, *Hacıemiroğulları Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

DEMİR, Necati, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları IX*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006

DEMİR, Necati, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Tarihi Alt Yapısı (Tarih-Etnik Yapı- Dil-Kültür)*, Genel Kurmay Atase ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

DİLCİMEN, Kazım, *Canik Beyleri: Hacı Emir ve Evlatları, Taceddin ve Evlatları*, Altınbaş Evlatları, Samsun, 1940.

EKİNCİ, İlhan, “Ordu Şehrinin Tarihi Coğrafyası”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu I*, ed. Sadullah Gülten- Tuğrul Özcan- Kamil Yavuz, Fenomen Yayınları, Ordu, 2021a, s. 426-427.

EMECEN, M. Feridun- YÜKSEL, Ayhan, *Görel Kazası Nüfus Defteri (1251/1835)*, Serander, Trabzon, 2015.

EMECEN, M. Feridun, “Etnik ve Sosyal Bir Sınır Olarak Ağasar Vadisi Yerleşim Tarihi Üzerine Görüşler”, *Şalpazarı Tarih-Kültür-İnsan*, haz. Veysel Usta, Serander, Trabzon, 2021b, s. 43-50.

EMECEN, M. Feridun, “Giresun”, *İ.A*, TDV, C. 14, s. 78-84.

EMECEN, M. Feridun, “Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mirî Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005a, s.107-138.

EMECEN, M. Feridun, “Trabzon Canik Sınırı Ordu Bayramlı Vilayeti Teşekkülü Üzerine Notlar”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu I*, ed. Sadullah Gülten- Tuğrul Özcan- Kamil Yavuz, Fenomen Yayınları, Ordu, 2021a, s. 183-192.

EMECEN, M. Feridun, “XIV. Asır Doğu Karadeniz Tarihinden Bir Safha: Hacıemiroğulları, Giresun ve Kuşdoğan Bey İlişkisi Hakkında Neler Biliyoruz?”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 13, S. 25, 2018, s. 133-144.

EMECEN, M. Feridun, “XV-XVI. Asırda Giresun Yöresine Dair Bazı Bilgiler”, C. IV, *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1989, s. 157-166.

EMECEN, M. Feridun, *Doğu Karadeniz’de Bir Vadi Boyu Yerleşmesi Ağasar Vadisi: Şalpazarı-Beşikdüzü*, Serander, Trabzon, 2010.

EMECEN, M. Feridun, *Doğu Karadeniz’de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak-Piraziz*, Kitabevi, İstanbul, 2005b.

EMECEN, M. Feridun, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi, İstanbul, 2001.

EMECEN, M. Feridun, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları I*, İSAM, İstanbul, 2011.

EMECEN, M. Feridun, *Karadeniz Kıyı Kentleri Tarihi*, Turkuvaz Kitap, İstanbul, 2020.

EMM, George, “Rakintzakis, Orthodox-Muslim mixed marriages 1297-1453”, *University of Birmingham*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Birmingham, 1975.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, “Oğuz Adının Etimolojisi”, *5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri Tarihleri ve Kültürleri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 2015, s. 15-20.

ERÖZ, Mehmet, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, Ötüken, İstanbul, 2014.

ERTÜRK, Volkan, “XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı”, *Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

ERÜZ, Çoşkun– ERÜZ, Güler- KANDEMİR, Raif- ÜÇÜNCÜOĞŞU, Güngör, “Antik Çağdan Günümüze Gümüşhane-Torul-Kurum (Gorom-Kromini) Vadisi Demografik Değişimi”, *Gümüşhane Tarihi (İl Oluşunun 85. Yılında Gümüşhane Tarihi ve Ekonomisi Sempozyumu Tarih Bildirileri 25-26 Mayıs 2010)*, ed. Bayram Nazır-Kemal Saylan, Gümüşhane, 2016, s. 186-203.

FALLMERAYER, Jakob Philipp, *Trabzon İmparatorluğu'nun Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

FALMERAYER, Jakop Philipp, *Doğu'dan Fragmanlar*, çev. H. Salihoğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.

FAROQHÎ, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, çev. Emine Sonnur Özcan, Doğubatı, Yayınları, Ankara, 2006.

FATSA, Mehmet, “Çepnilerin Dini Mensubiyeti ve Kürtün'de Bir tekke: Güvenç Abdal Meselesi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 13, S. 13, 2012, s. 27-48.

FATSA, Mehmet, *Karadeniz'de Zaviyeler (15-17. Yüzyıl)*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.

FINDLEY, Carter Vaughn, *The Turks in World History*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

FİNLAY, George, *History of the Byzantine and Greek Empires II*, London, 1854.

GENÇ, Mehmet, “Mâlikâne-Divânî”, *İA*, TDV, C. 27, İstanbul, 2003, s. 518-519.

GÖKBİLGİN, M. Tayip, “XVI. yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi”, *Belleten*, S. 102, 1962, s. 337-293.

GÖKBİLGİN, Tayyip, “15 ve 16. Asırlarda Eyâlet- i Rûm”, *Vakıflar Dergisi*, S. 6, 1995, s. 51-61.

GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, “Kök Türkler ve Uygurlar Çağında Kırgızlar”, *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Kırgız-Türk İlişkileri Sempozyumu Bildirileri 3-5 Mayıs 2013 Bursa*, ed. Gülzura Cumakunova, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2017, s. 77-87.

GÖMEÇ, Saadettin Yağmur, “Oğuz Kağan'ın Kimliği, Tarihte Oğuzlar ve Oğuz Kağan Destanları”, *Ciepo Interim Symposium the Central Asiatic Roots of Ottoman Culture*, ed. İlhan Şahin- Baktıbek İsakov- Cengiz Buyar, İstanbul, 2014, s. 113-123.

GÖZLER, Kemal, *Les Villages Pomaks De Lofça Aux XV ET XVI Siecles D'apres Les Tahrır Defters Ottomans*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.

GUMİLEV, L. N., *Eski Türkler*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007.

GÜL, Muammer, “XIII.- XV. yüzyıllarda Anadolu Türkleri ile Trabzon İmparatorluğu Arasındaki İlişkiler”, *Fırat Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 2, Elâzığ, 2003, s. 421-437.

GÜLENSOY, Tuncer, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1989.

GÜLTEN, Sadullah, “Efsaneden Gerçeğe: Güvenç Abdal'a Dair Bazı Mülâhazalar”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu*, ed. Sadullah Gülten-Tuğrul Özcan-Kamil Yavuz, C. II, Ordu, 2021, s. 285-296.

GÜLTEN, Sadullah, “Osmanlı Anadolu'sunda Bir İskân Hikayesi: Bozok Sancağı'nda Aşiretler, Köylüler ve Celaliler (16-19. Yüzyıllar)”, *History Studies*, Vol. 11, February 2019, s. 129-154.

GÜLTEN, Sadullah, *Bozok Türkmenleri*, Pervane Yayınevi, İstanbul, 2015.

GÜMÜŞÇÜ, Osman – Yiğit, İlker, “XVI. Yüzyılda Batı Karadeniz Bölümünde Divanlar”, *Kuzey Anadolu'da Beylikler Dönemi Sempozyumu Bildirileri 3-8 Ekim 2011*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Yayınları, Çankırı, 2012, s. 388-403.

GÜNDÜZ, Tufan, “Oğuzlar”, *Genel Türk Tarihi*, C. II, Ankara, 2002.

GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri Bozulus Türkmenleri 1540-1640*, Bilge yayınları, Ankara, 1997.

GÜNDÜZ, Tufan, *Oğuz kağan Destanı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2016.

GÜNDÜZ, Tufan, *Türkmenler Üzerine Makaleler, Bozkırın Efendileri*, Yeditepe, İstanbul, 2009.

HAHANOV A., *Panaret'in Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Kendi Yayını, Trabzon, 2004.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997.

HAMILTON, James, “Tokuz-Oğuz ve On- Uygur”, çev. Yunus Koç, *Türk Dilleri Araştırmaları*, S. 7, 1997, s. 187-232.

İbrahim Tellioğlu, “Trabzon’un Tarihi Dokusunda Ağasar Vadisinin Yeri”, *Şalpazarı Tarih- Kültür- İnsan*, haz. Veysel Usta, Serander, Trabzon, 2018, s. 227-240.

İNALCIK, Halil, “Âşıkpaşazâde Tarihi Nasıl Okunmalı?”, çev. F. Unan, Söğüt’ten İstanbul’a: *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, ed. Oktay Özel-Mehmet Öz, Ankara, 2000, s. 119-145.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, *Osmanlılar Özel Sayısı*, ed. Vedat Çorlu, Yapı Kredi Yayınları, S. 19, İstanbul, 1999, s. 115-136.

İNALCIK, Halil, *Balkanlar*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

İNALCIK, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.

İNALCIK, Halil, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1987.

İNALCIK, Halil, *İki Karanın Sultanın İki Denizin Hakanı Kayser-i Rum Fatih Sultan Mehmed Han*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

İNAN, Kenan, “Giresun ve Havalisinde Türkmenler (XIII. ve XV. Yüzyıllar)”, *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildirileri 24-25 Mayıs 1996*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s. 59-76.

İNAN, Kenan, “Trabzon’un Osmanlılar Tarafından Fethi”, *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 14, 2003, s. 71-84.

İNCE, Fatma, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Demografik Yapısının Ortaya Çıkmasını Sağlayan 2 Göç Hareketi: Çepni ve Kıpçak Göçleri”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. I, Aralık 2008, s. 92-100.

JAMES, Hamilton, “Toquz-Oyuz et On-Uyyur”, *Journal Asiatique*, No. 250, 1963, s. 23-63.

KADIOĞLU, İsmail Hakkı, *Çepniler Balıkesir’de*, Vilayet Matbaası, Balıkesir, 1935.

KAFESOĞLU, İbrahim, “Oğuzlar”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara, 1976.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

KARACA, Bahset, “1522-1532 Tarihlerinde Menteşe Bölgesi Yörükleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 2, Elâzığ, 2008, s. 403-440.

KARADENİZ, Hasan Basri, “Atçeken Oymakları: 1500-1642”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1995.

KARAKUT, Deniz, *Türk mitoloji Ansiklopedisi Türk Söylence Sözlüğü*, e-kitap, Türkiye, 2011.

KARPOV, Sergey Pavloviç, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, Kültür Bilimleri Akademisi, İstanbul, 2016.

KAYAOĞLU, Ersel – BANOĞLU, Deniz, *Çin Kaynaklarına Göre Doğu Türkleri Liu Mau-Tsai*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2006.

KEÇİŞ, Murat, “Trabzon İmparatorluğu Tarihçisi Mikhael Panaretos ve Eseri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 12, 2012, s. 25-38.

KEÇİŞ, Murat, “Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 28, Ekim, 2009, s. 143-162.

KEÇİŞ, Murat, “Trabzon Rum İmparatorluğunun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 28, S. 46, 2009, s. 143-162.

KEÇİŞ, Murat, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

KENNEDY, Scott, “Michael Panaretos in context. A Historiographical study of the Cronicle on the Emperors of Trebizond”, *Byzantinische Zeitschrift*, Vol. 3, No. 112, 2019, s. 899-934.

KESİK, Muharrem, “Emir (Melik) Gazi (1104-1134)”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, C. 3, S. 2, 2014, s. 157-181.

KILIÇ, Emel, “Tarihî Kaynaklar Işığında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşî Öğretilerinin Çepni Türkmenleri ile Bağlantısı”, *Hacı Bektaş Veli Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden*, haz. Pınar Ecevitoğlu- Ali Murat İrat- Ayhan Yalçinkaya, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010, s. 119-142.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Osmanlılar'ın Kafkat-Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993.

KİTAPÇI, Zekeriya, *Yeni İslam Tarihi ve Türkler*, Dizgi Evi, Konya, 1994.

KOCA, Salim, “Diyâr-ı Rûm”un (Roma Ülkesi=Anadolu) “Türkiye” Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2008, s. 1-53.

KOCA, Salim, “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu’nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köse Dağı Bozgunu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 35, 2015, s. 35-84.

KOFOĞLU, Sait, “Taceddinoğulları”, *DİA*, TDV, s. 343-345.

KÖKEL, Coşkun, *Güvenç Abdal Ocaklıları Tarihsel Süreç*, Güvenç Abdal Araştırma Eğitim Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları, C. I, İstanbul, 2013.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, “Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*, C. II, İstanbul, 1928, s. 1-32.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, “Eski Türk Unvanlarına Ait Notlar”, *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, İstanbul, 1939, s. 17-31.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, “Oğuz Etnolojisine Dair Tarihi Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 1, İstanbul, 1925, s. 185-211.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Anadolu’da İslamiyet*, Alfa Tarih, haz. Hasan Aksakal, İstanbul, 2017.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Anadolu’da İslamiyet*, çev. Ragıp Uslu, haz. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, Alfa, İstanbul, 2019.

KÖSE, Bayram Arif, “Ortaçağda Trabzon ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2012.

KÖYMEN, Mehmet Altay, “Selçuklular ve Anadolu’nun Türkleşmesi Meselesi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 1, Ocak 1986, s. 21-35.

KURSANSKIS, Michel, “Trabzon İmparatorluğu ve Gürcistan”, çev. Murat Keçiş, *Belleken*, C. 74, S. 271, 2010, s. 905-925.

KURT, Yılmaz, “XVI. yüzyıl Adana Tarihi”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992.

KÜÇÜK, Abanoz, “Giresun Yöresinde Bir Alevi-Bektaşî Çepni Yerleşimi: Zırhan Mahallesi”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Kış 2011, s. 265-276.

LAZSLO, F., “Dokuz Oğuzlar ve Göktürkler”, *Belleten*, S. XIV, 1950, s. 37-43.

LEBEAU, *Histoire du Bas-Empire*, C. XX, Ed. M. Brosset, Paris, 1836,

MEEKER, Michael E., *İmparatorluktan Gelen Bir Ulus Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz’de Osmanlı Mirası*, çev. Tutku Vardağlı, İstanbul Bilgi üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

METİN, Rafet, “XVI. Yüzyılda Orta Anadolu’da Nüfus ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

MOLDABAYEVA, Dana, “Sır Derya Havzasının Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Bilig*, S. 35, Güz 2005, s. 1-14.

MUTLU, Hüseyin kahraman, “Balıkesir Çepnileri ve Ağız Özellikleri”, *Turkish Studies*, C. 4, Kış 2009, s. 1577-1605.

NECEF, Ekber N.- BERDİYEV, Ahmet Anna, *Hazar Ötesi Türkmenleri*, Kaktüs Yayınları, İstanbul, 2003.

NEMETH, Gyula, “Çepni”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XI, Ankara, 1963, s. 453.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu’da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Sarı Saltık Popüler İslâm’ın Balkanlar’daki Destanî Öncüsü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Selçuklular Osmanlılar ve İslam Tespitler, Problemler, Öneriler*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

ORHONLU, Cengiz, “Divan: A Historical Term in The Settlement Geography of Turkey”, *Disputationes Ad:Montium Vocabula*, Vol. VIII, No. 4, Wien, 1969, s. 89-93.

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskanı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987.

ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskan Teşebbüsü (1691- 1699)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1963.

ÖDEN, Zerrin Günel, *Karasi Beyliği*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.

ÖKSÜZ, Melek, “Kuruluşundan 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 5, S. 5, 2005, s. 11-25.

ÖZ, Mehmet, *XVI. yüzyıllarda Canik Sancağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.

ÖZCAN, Koray, “Ortaçağda Anadolu’nun İdari Coğrafyasına Bakış Anadolu’da Selçuklu İdari Birimleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, 2005, s. 73-99.

ÖZÇAĞLAR, Ali, *Coğrafyaya Giriş*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara, 2006.

ÖZGÜL, Vatan, “Hicri 835 (Miladi 1431/1432) Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arnavid’in Onomastik İncelemesi: Balaban Örneği Üzerine”, *The Journal of Ottoman Studies*, 2016, s. 69-112.

ÖZMENLİ, Mehmet- KURUCA, Nazım, “Giresun ve Havalisinin Türk Yurdu Hâline Gelmesinde Gezgin Dervişlerin ve Ahilerin Rolü”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 11, S. 24, 2018, s. 399-414.

ÖZMENLİ, Mehmet- KURUCA, Nazım, “Giresun’da Türk İskanına Bir Örnek: Zaviye”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 88, Kış 2018, s. 135-144.

PALA, Ayhan, “Sır Derya Oğuzların Menşei”, ed. İlhan Şahin, *Altay Communities History Issues*, Printist, İstanbul, 2017, s. 59-68.

REFİK, Ahmet, *Onaltıncı Asırda Anadolu’da Rafizilik ve Bektaşilik*, sad. Mehmet Yaman, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1932.

ROUX, Jean Paul, *Türklerin Tarihi Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl*, çev. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008.

Salim Koca,” Sır Derya (Ceyhun) Boylarından Anadolu’ya: Oğuzlar (Türkmenler)”, *Türkler*, C. 4, 2002, s. 529-551.

SAREER, Mustafa, “Initial Conquest of India by Turks and Their Slaves”, Vol. 5, *Journal Of Humanities And Science*, No. 4, Nov. Dec. 2012, s. 01-14.

SARI, Arif, “XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015.

SARIYILDIZ, Bekir, “Giresun ve Çevresinin Orta Çağ Boyunca Tarihi Coğrafyası”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun, 2021.

SARIYILDIZ, Bekir, “XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Trabzon Rum Devleti’nin Batı Sınırları”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 16, S. 32, 2022, s. 459-474.

SEVİM, Ali, *Malazgirt Meydan Savaşı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1971.

SEVİNÇ, Necdet, *Gaziantep’te yer adları ve Türk boyları, Türk aşiretleri Türk oymaklar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1983.

SHUKUROV, Rustam, “Between Peace and Hostility: Trebizond and the Pontic Turkish Periphery in the Fourteenth Century”, *Mediterranean Historical Review*, Vol. 9, No. 1, London, 1994a, s. 20-72.

SHUKUROV, Rustam, “Şeyh Cüneyd Safevî’nin Trabzon Seferi”, çev. Murat Keçiş, *Uluslararası Karadeniz İnceleme Dergisi*, S. 9, 2010, s. 145-156.

SHUKUROV, Rustam, “Trebizond and Seljuks (1204-1299)”, *Mesogeios*, S. 25-26, 2005, s. 71-136.

SHUKUROV, Rustam, “Trebizond and The Pontic Turkish Periphery”, *Mediterranean Historical Review*, Vol. 9, No. 1, June, 1994, s. 20-72.

SHUKUROV, Rustam, “Two Waves of Nomadic Migration in The Pontos in The ThirteenthFourteenth Centuries”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 1, 2006, s. 29-43.

SHUKUROV, Rustam, *The Byzantine Turks 1204-1461*, Brill, Leiden Bostan, 2016.

SOLMAZ, Sefer, “Danişmendlilerin İskan Politikası Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine”, *Mehmet Altay Köymen Armağanı*, ed. Mehmet Ali Hacıgökmen, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 5, Konya, 2011, s.145-164.

STEİNHERR, İrene Beldiceanu, “Osmanlı Tapu-Tahrir Defterleri Işığında Bektaşiler (XV.-XVI Yüzyıllar)”, çev. İzzet Çıvgın, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 2010, s. 130-187.

- SÜMER, Faruk, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırma Dergisi*, C. 1, S. 1, 1969, s. 1-149.
- SÜMER, Faruk, “Anadolu’ya Yalnız Göçebe Türkler Mi Geldi”, *Belleten*, C. 24, S. 96, 1960, s. 567-594.
- SÜMER, Faruk, “Çepni”, C. 8, *İA*, TDV, s. 269-270.
- SÜMER, Faruk, “Oğuzlar”, *İA*, MEB, Eskişehir, 2001.
- SÜMER, Faruk, “Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, 1952, s. 437-508.
- SÜMER, Faruk, *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1992b.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1992a.
- SÜMER, Faruk, “Oğuzlara ait destani mahiyette Eserler I. Reşidüddin Oğuznamesi”, *Ankara Dil Tarih Coğrafya Dergisi*, C. 17, S. 3, 1959, s. 359-456.
- SÜMER, Faruk, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2021.
- SÜMER, Faruk, *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 1992c.
- ŞAHBAZ, Davut, *XVI. yüzyılda Ulu Yörük Teşekkülleri (Etrak-ı Büzürk)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2020.
- ŞAHİN, Halil İbrahim, *Çepniler Tarih İnaniş ve Halkbilimi*, Altınpost Yayınları, Ankara, 2013.
- ŞAHİN, İlhan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukuki Nizamları”, *Türk Kültürü*, S. 227, Ankara, 1982, s. 285-295.
- ŞAHİN, İlhan, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu’su Göçebelerinin İdari ve Sosyal Yapısı”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Münir Aktepe’ye Armağan, İstanbul, 1997, s. 253-264.
- ŞAHİN, İlhan, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler Nomands in The Ottoman Empire*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ŞALBAYEV, Aydos, “Oğuzların Göçleri ve Yayılmaları (Başlangıçtan VII. Yüzyıl-XIII. Yüzyıla Kadar)”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.

ŞERİFGİL, “Toponimik Bir Araştırma: Göçler ve Yer Adları (Türkler, Pomaklar ve Bulgarlar)”, *Türk Dünyasını Araştırma Dergisi*, C. 2, S. 7, 1980, s. 81-110.

ŞEŞEN, Ramazan, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk ülkeleri*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2017.

ŞEVKET, Şakir, *Trabzon Tarihi*, İstanbul, 1294.

ŞİMŞİR, Nahide, *Karasi Yörükleri*, Post Yayın Dağıtım, İstanbul, 2017.

TANAL, Öznur, *Gelenekleri ve Günlük Yaşamlarıyla Antalya Tahtacıları*, Antalya Kent Müzesi Projesi Yayınları, Antalya, 2008.

TANMAN, Baha, “Danışmendliler-Mimari”, *DİA*, TDV, C. 8, s. 474-477.

TAŞ, Kenan Ziya, “Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Bolu Sancağı”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

TEKİNDAG, Şahabettin, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Hakkında Yeni Görüşler*, Atatürk Konferansları VII, Ankara, 1980.

TELLİOĞLU, İbrahim, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 5, S. 5, 2005, s. 1-10.

TELLİOĞLU, İbrahim, “Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi”, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 1, 2006, s. 19-28.

TELLİOĞLU, İbrahim, “Panaretos Kroniğinde Türkler”, *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, S. 509-510, 2005, s. 263-270.

TELLİOĞLU, İbrahim, “Selçuklulardan Osmanlılara Trabzon”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 72, 2018b, s. 367-398.

TELLİOĞLU, İbrahim, “Trabzon Kültür Tarihi Açısından Tonya ve Çevresi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 26, Bahar, 2019, s. 387-396.

TELLİOĞLU, İbrahim, “Trabzon’un Tarihi Dokusunda Ağasar Vadisinin Yeri”, *Şalpaazarı Tarih- Kültür- İnsan*, haz. Veysel Usta, Serander, Trabzon, 2020, s. 227-240.

TELLİOĞLU, İbrahim, *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, İlk Adım Belediyesi Yayınları, Samsun, 2012.

TELLİOĞLU, İbrahim, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz’de Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon, 2004.

TELLİOĞLU, İbrahim, *Trabzon Rum Devleti (1204-1461) Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti*, Serander Yayınları, Trabzon, 2009.

TOĞAN, A. Zeki Velidi, *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznamesi*, Tercüme ve Tahlili, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1982.

TOĞAN, A. Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş I: En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970.

TOĞAN, İsenbike– KARA, Gülnar- BAYSAL Cahide, *Çin Kaynaklarında Türkler Eski T’ang Tarihi (Chiu T’ang-Shu)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006,

TOLSTOV, P. Sergey, *Oğuz Şehirleri ve Oğuzlar*, çev. Ekaterina S. Şeremeteva, İstanbul, 2017.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.

TURAN, Şakir, “XIII. Yüzyılda Orta ve Doğu Anadolu’dan Batı Anadolu’ya Göçler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2009.

UMAÇ, Zeynep Şimşek, “Anadolu Ağızlarında Etnik Yapının Tespiti ve Çepni Ağzı Örnekleri, Oğuzlar Dilleri”, *Tarihleri ve Kültürleri 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, ed. Tufan Gündüz-Mikail Cengiz, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2015, s. 717-720.

UMAÇ, Zeynep Şimşek, “Çepniler ve Çepni Ağzı”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2015, s. 161-184.

USPENSKİ, Fyodor İvanoviç, *Trabzon Tarihi*, çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2003.

UZUNÇARŞILI, İbrahim Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devleti*, Türk tarih Kurumu, Ankara, 1988.

- YALÇIN, Alemdar- Uysal, Başak, “Karadeniz Çepnileri 1: Taşlıca Köyü”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 35, Güz 2001, s. 29-36.
- YALÇIN, Alemdar- YILMAZ, Hacı, “Güvenç Abdal Ocağı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 35, 2015, s. 9-28.
- YEDİYILDIZ, Bahaddin, *Hacıemiroğulları Beyliği’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Ordu Tarihinden İzler*, Ordu Büyükşehir Kültür Yayınları, Ordu, 2019.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Ordu ili Yer-Adları”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, C. 22, Ankara, 1984, s. 20-36.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Yer Adı Verme Usulleri”, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri 11-13 Eylül*, Ankara, 1984, s. 25-41.
- YILDIRIM, Rıza, *Hacı Bektaş Veli’den Balım Sultan’a Bektaşiliğin Doğuşu, İletişim*, İstanbul, 2019.
- YILDIZ, Harun, *Geleneksel Algıdan Gerçekliğe Hacı Bektaş Veli Tarihsel Bir Yaklaşım*, Çizgi Kitabevi, Ankara, 2019.
- YILMAZ, Ali, “Samsun Kazasının İdari İktisadi ve Sosyal Durumu (1485-1520)”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.
- YILMAZ, Cevdet, “Türkiye Kırsal Yerleşme Coğrafyası Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 17, S. 34, 2019, s. 519-560.
- YILMAZ, Cevdet, “Türkiye’de Tarihçiler ve Coğrafyacılar Tarafından Farklı Anlamalarda Kullanılan Bir Terim: Divan”, C. 2, S. 1, *History Studies*, 2010, s. 273-309.
- YUVALI, Abdulkadir, “Moğol Harekatının Anadolu’nun Demografik ve Dini Yapısı Üzerine Etkileri”, *Araştırma Makalesi* C. 9, S. 27, 1997, s. 1287-1294.
- YÜCEL, Yaşar, “Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, *Belleten*, C. 49, S. 194, 1985, s. 287-312.
- YÜCEL, Yaşar, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398) Mutahharten ve Erzincan Emîrliği*, Sevinç Matbaası Yayınları, Ankara 1983.

YÜKSEL, Ayhan, “Anadolu’da Çepniler ve Çepni Kültürü (Giresun Çepnileri Örneği)”, *Yörükler Orta Asya’dan Anadolu’ya*, ed. İlhan Şahin, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2019, s. 279-291.

YÜKSEL, Ayhan, *Doğu Karadeniz Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul, 2013.

ZACHARİADOU, Elizabeth A., “Trabzon ve Türkler (1352-1402)”, çev. Murat Keçiş, *OTAM*, S. 22, Güz, 2007, s. 221-241.

ZEHİROĞLU, Ahmet M., *Trabzon İmparatorluğu*, Lazika Yayın Kolektifi, Trabzon, 2016.

ZELENGORA, Georgi, *Türkiye’deki Pomaklar*, çev. Zeynep Zafer, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Kamil YAVUZ
ORCID Numarası	0000-0001-5607-0137
Lisans Mezuniyet	
Üniversite	Ordu Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Mezuniyet	
Üniversite	Ordu Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Tarih
Doktora Mezuniyet	
Üniversite	Ordu Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Tarih
Akademik Çalışmaları	
1	Hacı Bektâş Velî Dergâhına Yüz Sürenler, <i>Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi</i> , S. 95, Güz 2020, s. 351-355. (Kitap Değerlendirme)
2	Atayurttan Anayurda Yörükler, <i>Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi</i> , S. 7, Eylül 2020, s. 129-134. (Kitap Değerlendirme)
3	Saltuk-Name'nin Merceğinden İslamlaşma Süreci. (Çeviri Makale)
4	On Altıncı Yüzyılda Anadolu'nun Kent Nüfusu: Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon ve Erzurum Üzerine Bir İnceleme. (Çeviri Makale)
5	Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu I, Fenomen Yayınları, Ankara 2021. (Editörlük)
6	Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Ordu II, Fenomen Yayınları, Ankara 2021 (Editörlük)
7	Ordu Yöresi Bibliyografyası, Fenomen Yayınları, Ankara 2021 (Kitap)
8	"Anadolu'nun Fethinden 16.Yüzyıla Kadar Doğu Karadeniz'de Çepni Varlığı", <i>Genç Türkologlar Çalıştayı-Bildirileri</i> , Ordu 2018, s. 287-293.
9	"Anadolu'da Bir Çepni Merkezi: 13-16. Yüzyıllarda Sinop ve Çevresinde Çepniler", <i>Vakanüvis</i> , S. 2, Yıl 7, s. 1090-1103.
10	"Kıbrıs'ın Fethi Sonrası Adanın İmar ve İskânında Türkmenler", <i>The Journal of Academic Social Science Studies</i> , S. 91, Güz 2022, s. 501-508.

